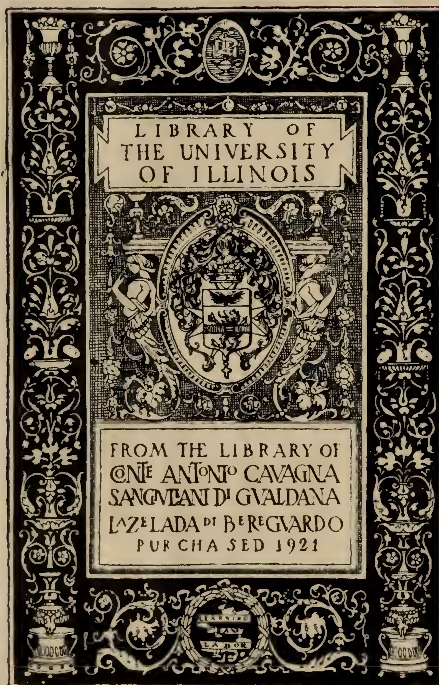

V. R. da trovarsi il V. volume, e la
carta citata nel 3° vol. a p. 95 quattro volumi,

G-5-18 L. 40

10

Ne Capuæ jactes majorem Roma Camillum
Ille fuit gladio nobilis, hic calamo

Ferd. Strina Sacerd. Neap. Scul. 1749.

HISTORIA
PRINCIPUM
LANGOBARDORUM

Quae continet antiqua aliquot opuſcula de rebus Langobardorum Beneventanae olim Provinciae quae modo Regnum fere eſt Neapolitanum.

CAMILLUS PEREGRINIUS

ALEX. FIL. CAMPANUS

Recenſuit atque carptim illuſtravit.

HAC NOVA EDITIONE

Notis, ineditis adhuc opuſculis, variiſque Diſſertationibus, atque Peregrinii vita auxit

FRANCISCUS MARIA PRATILLUS

TOM. I.

NEAPOLI, Ex Typographia Johannis de Simone MDCCXLIX.

Superiorum facultate.

EMINENTISSIMO, AC REVERENDISSIMO

PRINCIPI
DOMINICO PASSIONEI
S. R. E. CARDINALI AMPLISSIMO

FRANCISCUS MARIA PRATILLUS

Felicitatem.

Rduum ſane, ac difficile omnino hominum ingenio eſt iis praecellere virtutibus, quae illos e ceterorum grege eximunt, & ſummorum virorum coetibus adnumerent. Praeclare quippe ſecum actum cenſent, qui literarum peritia, ſeveriorum diſciplinarum cognitione, aliove inſi-

inſigni munere, ac virtute praeſtare ſategerint; at in pleriſque grandia haec coepta quandoque, ac animi magnitudo deſideratur. Verum ſi ad has egregias animi virtutes nonnihil humanitatis in alios, ac benevolentiae adceſſerit, eo magis in ſui admirationem omnium oculos, ac ora convertet, quo virtus in optimo quoque viro ineſſe cenſebitur. Virtus interdum, velut in terrae fodinis aurum, tenebris offuſa jacet. At quae hominum utilitati ſtudet, lucet magis, ac in dies creſcit, viretque. Haec omnia quanta in Te ſint, EMINENTISSIME PRINCEPS, norunt omnes. Humanitate tanta es, liberalitate, animique facilitate, ac conſtantia, ut omnium bono natus eſſe videare. At quid de ſcientiis, ac literarum peritia dicam? Vir profecto in iis adprime ſubactus, ac omnino excultus, ut inter Italiae eruditiſſimos Viros facile princeps merito adſciſcaris. Librorum multitudo, quos e variis regionibus, ac maxime Ultramontanis, optime excuſos, & paucitate inſignes ſummo ſtudio, ac ſumtu conquiſiſti, impenſum addiſcendi deſiderium, & ardorem praeſeferunt. Cui non mirum, quod librorum molem pene immenſam auxeris, ut inter celebres, praeſigneſque, quae

Ro-

Romae ſunt, bibliothecas tua merito cenſeatur? Tot igitur, tantiſque argumentis adductus, a Camillo Peregrinio Cive Campano Langobardorum Hiſtoriam deſcriptam hac mea qualicunque animadverſione, additionibuſque elucubratam Em. Tuae dicatam volo; non quo merito tuo ſatis dignum cenſeatur, ſed uti animi mei gratum eſſet argumentum. Maximo ſiquidem beneficio me devinctum ſenſi, cum in pervolutandis ceteris meis elucubrationibus te ſummopere delectatum ſignificaſti. Huc adcedit, quod quem in cudendo hoc novo Opere hortatorem, auctoremque cognovi, eidem ſumma benevolentia obſtrictus illud nuncuparem. Ignoſcetur profecto audaciae meae; Te enim auſpice, aliiſque conſulto auſpicantibus, qui & me ad hoc opus auxilium praeſtitere, imbecillitati meae, & obtrectantium fortaſſe conviciis ſatis conſultum ſpero. Non eo igitur conſilio hoc Opus Tibi dicandum exiſtimavi, quo meritum tuum dignius augeretur, ſed ut grati animi perenne monumentum teſtarer. Eccui enim profecto latet tui nominis fama, ac nobiliſſimae familiae decus? Ipſe Urbini, ac Foroſempronii in Umbria nobili loco natus, adhuc juvenis a Clemente XI. olim Pontifice Max. Romam ad-

voca-

vocatus, ut conventui, in quo de pace agebatur, adesses, ut finis tandem bellis, quae ineunte hoc seculo inter Christianos exardebant Principes, imponeretur, singulari tum virtute ac prudentia enituisti. Firmata tandem pace, ad Helvetiorum Rempubl. missus Nuntius, tuam in rebus agendis dexteritatem ac prudentiam, pro Catholicae Religionis bono amorem, pietatem, constantiam ostendisti; ac postmodum Viennam Austriae transgressus, ut Nuntii itidem munere ibi fungereris, nedum Serenissimo e Sabaudia Eugenio Principi Augustarum copiarum Duci (in cujus funere tibi naenias cecinisse datum fuit, tuaque oratio deinde typis Patavii data omnium Cl. virorum admirationem excitavit) illiusque Caesareae Aulae Primoribus, sed etiam ipsi Imperatori Carolo VI. ejusque conjugi Augustae acceptissimus fuisti; ibique tuae virtutis tam eximia exempla praebuisti, ut ii postea discessione tua aegrius profecto caruerint. In S. R. E. Cardinalium numerum a Clemente XII. ann. CIↃIↃCCXXXVIII. summa omnium expectatione, ac plausu adscitus, ab eodem statim a Brevium secretis renuntiatus, gravem, honestamque demandatam provinciam maxima laude hactenus

obis

obis, omnibus carus, exoptatuſque.

Viget hactenus Majorum tuorum fama, & vigebit memoriâ ſeculorum ſempiternâ; quorum geſta, tropaea, illuſtres triumphos in faſtis deſcriptos ſummopere admiramur. Praemio virtutis allecti difficilem, nobilemque illius curſum aggreſſi ad ſupremos honores erecti fuere: & ſublimem gloriam adepti, poſterorum nunc laudibus praedicantur. Verum in tuis recenſendis honoribus, ac geſtis fruſtra tempus terere ſentio; cum ea per ſe ipſa profecto ſatis pateant, ut mea oratione magis obſcurari, quam illuſtrari videantur. Ac ſi in Te ornando, tuiſque laudibus celebrandis ampliſſima ſeges eſt, ut vel doctiſſimorum virorum eloquentia haud par eſſe ſit putanda; quomodo Te digna videri poteſt oratio mea, dum in tua laude ingenio meo ſenſum, voci vim dicendi deficere intelligo? Immo praeclariſſima illa, omniumque laudum inſtar modeſtia tua, quam ſemper unice dilexiſti os mihi, ut ne, vel hiſcere quidem iis poſſim, obſtruit, occluditque. At ſane immortale tuum decus, meritorumque tuorum fama ſatis eloquitur. Vivas igitur aeternum, PRINCEPS EMINENTISSIME, & hoc qualecunque munus

bene-

benevolus excipias, dum ſacrae decus Purpurae in mei argumentum obſequii humilis, ſupplexque deoſculor.

Neapoli Kal. Maii MDCCXLIX.

EMINENTISSIMO PRINCIPI

FRANCISCO BARBERINO S.R.E. CARDINALI

ET VICECANCELLARIO.

Erum antiquarum ſtudiis per Te, Eminentiſſime Princeps Cardinalis, honorem maximum acceſſiſſe, ipſa quiſquis amat, hoc eſt univerſus bene literatorum Ordo & novit, & gaudet. Quem immenſis totius Reipublicae Chriſtianae curis, ſcientiarumque omnium, & liberalium Artium oblectamentis diſtentum, penitiores etiam Hiſtorias attente rimari, deque iis praeclaros diſſerentes audire viros, ac multiplici, indeſinentique favore eandem facultatem exaltare, eximie delectat. Quique ingentem librorum, nec niſi optimorum, Bibliothecam condens, aggregandos diſertiſſimis omnigenae doctri-

nae Auctoribus impolitissimos quoque, modo antiqua tractarent, tum alios undique conquisitos, tum Scriptores duxisti Historiae Langobardorum Beneventanae Provinciae, e vetusto membranaceo Codice Vaticanae Bibliothecae optima fide, & accurata diligentia depromptos: sic nempe summum animi Tui in omnem antiquitatem benemerendi amorem, quo dignam eam censes, praesenti, & futuro eruditorum Orbi quamsolidissime contestatus. Haec eadem exercitia & ipse, sed juxta tenues mei ingenii, fortunarumque vires, cum per otium, quo a D. O. M. sum donatus, sectarer, magno meorum studiorum emolumento (mihi inquam magno) doctissimum, atque ut omnem viri laudem sane praeclaram unico verbo complectar, qua excultissimis moribus, qua omnigenis literis Tibi acceptissimum, Lucam Holstenium, suscepto prius beneficio, quam praesentia, vel obsequio novi. Qui faciente Petro La Sena, aeque Tibi, dum in vivis agebat, noto, paribusque artibus caro, & sibi, & mihi amicissimo, complures Langobardorum, quos dixi, Auctorum locos in Papyraceis manu exaratis apud nos

Codi-

Codicibus, & in Editis quoque depravatissimos ad fidem Vaticani exemplaris, ut petieram, recensuit, recensitosque mecum perhumane communicavit; quo tempore Tuo ille parens imperio, Antigraphum inde exscribendum curabat. Hoc ego praesidio subfultus, virique longe peritissimi consilio etiam animatus, nostratium, quam exponere meditabar, & ad manus habebam, impensius excolere coepi Historiam Langobardorum; sed Deo non sinente, ad conceptam animo maturitatem minime in hanc usque diem eam perducere est datum. De qua perficienda cum desperarem, viderernque literatos perplures viros talium depravatorum Codicum lectione deceptos assidue de eadem pessime mereri, Opuscula saltem isthaec, quantum in praesentiarum facultas fuit expolita, atque illustrata, foras dare non inutile futurum duxi; quibus, ni fallor, profligatae cessabunt tandem quammultae inter doctos receptissimae, altiusque subnatae, sed malesanae de ejusmodi Historia opiniones, deque harum rerum Langobardicarum ordine (ni admodum fallor) incipiet notitia luculentior haberi. Nec falso inci-

piet; nam licet pauca adhuc alia ab antiquis de hujuſcemodi argumento deſcripta Commentaria edenda ſuperſint, in his tamen adeo obſcurus, atque implexus, & jejunus obſervatus reperitur character, ut poſſint plane, debeantque altiori cum profectu in multis ſuppleri, pluſquam in multis per annos dirigi, & in omnibus dilucidius explicari. Haec praeſtare, magna ſane auſus, olim deliberaveram, manetque etiamnum valida invalido quamvis in corpore mens, quae omnia non fuiſſent, niſi Tuo Ampliſſimo nomini, ambitioſe quidem, ſed juſtiſſime conſecranda: quoniam ipſa per ſe Tibi non injucunda, & deberi cognoveram, qui occaſionem a Te, Tuoque ab omine acceperam, in haec ſtudia intentius incumbendi. Interim autem debiles, ac rudes hos meos conatus prae Tuo in omnes literas amore, devotionemque una meam prae inſigni Tua humanitate, deprecor, ne dedigneris; apud quem noſter Campanus Archiepiſcopus Camillus Melzius a Patruo Tuo, ſummo, optimoque Pontifice URBANO VIII. & a Te ob incomparabiles ejus animi dotes meritiſſime in dies ad majora evectus,

Legatuſque nunc nuper ad Caeſaream Majeſtatem deſignatus, benevolentia in me uſus ſingulari, fecit bene notum. Diu felix vivas, Eminentiſſime Princeps, ſub quo boni omnes felices ſe eſſe gaudent.

Eminentiae Tuae Reverendiſſimae

Humillimus, & Deditiſſimus Servus
Camillus Peregrinius Alex. F.

LECTORI

Langobardarum rerum studioso.

TE, *Amice Lector (a), qui penitissimis nostratium Langobardorum Historiis delectaris, illarumque ruditatem, ac barbariem non fastidis, jure merito adloquor: quid namque modo mihi, & non hujus, sive nullius omnino antiquitatis, sed sublimioris, politiorisve literaturae sectatoribus, ac philomusis, quos omnes ceteroqui vereror, & colo; illos tamen abstinere ab hoc Libro vehementer cupio, & exhortor? Verum & Tu non iniquus sis judex, rogo, conatui huic meo, quo gentis & magnitudine gestorum, & imperii diuturnitate, atque amplitudine nobilissimae memorias obscuritate pene obsitas promere adgredior, moremque tuis studiis gerere vehementer affecto. Jam enim scrupulus aliquis mentem subiit meam, ne Te harum notitiarum amore flagrantem frustrasse videar, qui siccos Chronologos, ac tenebricosos, ceteraque Opuscula praesenti comprehensa Libro in vulgus emittam nec spissis, nec plenis illustrata Notis, quas res ipsa, nec diffiteor, exposcit, affectasque habeo nonnullis abhinc annis. At siqua apud mortales adhuc viget fides, cur etiamnum ab illarum editione abstineam, accipe. (b) Valetudo enim est in causa, quâ utor septennio jam integro minus firma, quaeque adeo est labefactata, ut omnes prorsus vires diminutas valde, exilesque, ad angorem usque animi, reliquas habeam; quas nec satis validas a rerum omnium parente acceperam natura. Qui igitur possem Commentaria primo impetu mentis ad multiplicem observationem congesta secundis per otium recensere curis, quibus parcere nec vellem, nec deberem; quando exiguo hoc siccioris anni tempore, quo melius habere soleo, vix disjectam mentem colli-*

(a) *Abstine a Libro, qui abstinere nolis a maledictis.*

(b) *In me valetudinarium.*

colligere potis sum? (a) Cujus opportunitas ne mihi vel nunc depereat, pariterque depereant antiqua isthaec non levi cura conquisita, & expolita Opuscula, satius esse duxi, typis ea committere properantius, Notisque spoliata suis, quam sub frustrata hactenus spe convaliturae valetudinis lectionem tuis studiis non inutilem de die in diem, aegre quidem ferens, praeripere. Ipsa itaque omni remota fallacia, magnaque adhibita diligentia, tum ex suis Archetypis, tum ex melioris notae exemplaribus deprompta, libenti excipito animo; de quibus meum simul judicium feram, ac variantes Lectiones, annosque ad oram describam: ut scilicet priorem hanc editionem, quatenus per morbum licet, reddam uberiorem; atque agnoscere hinc quoque, & expectare valeas, me in secundam, si Deus vitam restituet hilariorem, integras distulisse Notas; quibus nihilominus praesens praecessisse opus, non erit omnino infructuosum (b). At haec pauca praefatus, ne Te consueta salutatione non compellans, despexisse viderer, prolixiorem nunc non addam vel de Libro admonitionem, vel de me excusationem; siquidem apud vere amicum, & peritum Lectorem neutra esse opus reor: simulque nec ambitiosum, inutilemque Auctorum, quos citatum ibo, praeferam Indicem; qui tamen ignores nolim, quotiens Leonem Hostiensem, vel Petrum Diac. Cassinensem absque ulla distinctionis nota laudatos videris, totiens Chronici Cassinensis Neapolitanam editionem, quae usu communior est, demonstrari. Vale.

VITA

(a) *Inque opus festinatum, sed sincera fide, & attenta cura elucubratum.*

(b) *De quo amicum, peritumque Lectorem paucis, sed satis monui.*

VITA
CAMILLI PEREGRINII.

Ex illustri patricia *de Peregrinis* gente Bononiensi Campanorum Peregrinorum familia profecta est. (*a*) Cum enim Johannes Andreas Petri Nicolai filius Bononiensis usque a seculo Aerae Christianae XV. a Ferdinando Neapolitanorum rege (bellorum quippe furore latissime insaniente tum Rex ille opprimebatur) vocatus fuisset, militaris gloriae avidus Bononiâ secessit, ac Neapolim venit. Ibi tum levis (*b*) armaturae (sic equestris illa militia adpellabatur) *Conducterius* (ut patentium literarum utar vocabulo) seu Dux statim creatus est, in eoque honore non minus virtute, quam prudentia clarus Regis familiaritatem sibi comparavit. Arcis interim Brundusinae primum Propraefecturam exercuit: deinde Castri Lapidum Capuae, quod hactenus nomen retinet, ibique conspicere licet, praefecturam summa Campanorum voluptate adeptus est. Capuae dum degeret, ibi vel fortasse in aliqua finitima urbe (quod adhuc desi-

(a) Pompejus Peregrinius, ejusque fratres Bononiensis in nobilitatis album restituti sunt ann. Aer. Chr. 1599. ut ex scriptura quadam in pergamena charta descripta manu Caroli Antonii de Manzolinis e Bononia, operâ illustrium dominorum Herculis de Peregrinis Octaviani Senatoris filii, & Pompeii quondam Sebastiani de Peregrinis licet colligere. Anno deinde sequenti Senatus Bononiensis amplissimo diplomate dato IX. Aug. 1600. descript. fol. 247. lib. priv. anni 1587. filios olim Pyrrhi de Peregrinis ex illis, qui Bononiam incolebant, stirpe esse declaravit; sicque ipsius Senatus ornamentis, honoribusque accipiendis adscribendos jussit. Quae autographa privilegia ab illustri Domino Gaspare Peregrinio Capuae adservantur. Alia hujus familiae acta legi possunt penes Notarium Petrum Paulum Vignarulum de Capua sub annum 1523. & in proc. S. R. Consilii Neap. ann. 1611.

(b) Proc. S. R. Cons. penes Actuar. Carbone ann. 1599. & 1600. cujus tit. Acta inter heredes Pyrrhi de Peregrinis cum civitate Capuae,

deratur) uxorem duxit nobilem quamdam feminam, cujus nomen ac familia ignoratur. Poſt multorum annorum lapſum admodum ſenex obiit, ac ſuperſtitem filium Petrum Aloyſium bonorum ſuorum heredem reliquit; qui aucto ſuo patrimonio, Capuae ſedem fixit, ibique Agneti Pantulianae Capuanae non obſcuro loco natae nupſit, e qua Petrum Nicolaum, ac Pyrrhum filios ſuſcepit. Cumque eo tempore ob tandiu execratam, atque perpetuo execrandam Caeſaris Borgiae Valentini Ducis nuncupati proditionem Capua infando arderet incendio, & miſerandum in modum cives interficerentur IX. Kal. Aug. anno Ærae communis MDI. Petrus Nicolaus B. Virginis patrocinio, quam in vota vocavit, ex illa ſtrage incolumis ſervatus, votum, quo ſe obſtrinxerat, ſtatim reddidit, eidemque Deiparae ſacellum in Metropolitana Capuae Eccleſia prope antiqui Theſauri ſacrarium poſuit; qua in aede tabula iconem B. Virginis primigeniae labis immunis praeſeferens, ipſius Petri Nicolai voventis nomine ſignata uſque ad novi Archiepiſcopalis Templi inſtaurationem anno CIƆIƆCCXXIV. hactenus extabat. Idem inde ſacris initiatus, & Eccleſiae addictus, Metropolitani Collegii Decanus renunciatus fuit; germanus vero Johannes Andreas Loyſiam de Valle ex patricia tunc temporis Capuana familia Averſam urbem tum incolentem uxorem duxit; quo ex conjugio nati Pyrrhus, qui Laudomiae e Patricia familia de Junianis nupſit, Pompejus Decanus alter, & Camillus Metrop. ejusdem Eccleſiae Primicerius, cujus tam celebris extat memoria in Torquati Taſſi defenſionem, aliaque etiam inedita opera. A Pyrrho Alexander, Aloyſius item, Franciſcus, & Marius procreati. Ab Alexandro vero Pyrrhi primogenito, & Johanna Graſſulla, equeſtris ordinis, Capuae familiae Camillus noſter, & Pompejus juniores orti: ille clericali militiae nomen dedit adoleſcens, & Pompejo fratri bona ceſſit, qui Camillae Novelloniae ex patricia itidem familia nupſit, ex qua Decium, Andream, Alexandrum, III. Capuanae Eccleſiae Decanum, atque Johannem Ba-

ptiſtam filios habuit: ex Aloyſio itidem Pyrrhi filio, atque Eleonora Salonia Caracciola conjuge Thomas, qui Catharinam Uvam de Vineis Matrimonio ſibi copulavit, Pyrrhus alter, & Caeſar Pompeii Decani coadjutor progeniti. Hactenus bifariam Peregrinorum gens dividebatur; at deinde alii inde rami producti. Decius enim, & Andreas germani Tereſiae, & Vincentiae Sampſoniae ſororibus nupſerunt, Deciuſque duntaxat filios procreavit, unuſque Alexander adhuc coelebs tantum ſuperſtes. Ex Johanne Baptiſta itidem, ejuſque uxore Eleonora de Aloys, ſeu de Algiſis (nobili genere familia Campana, nunc extincta) Peregrinorum ramus alter pullulavit, qui in duos alios e duobus illorum filiis Pompejo, & Nicolao inde ſectus eſt. E Pompejo ſiquidem Gaſpar manavit, e quo Iſabella de Caprio (*c*) ducta uxore, tam illuſtris familiae poſteri in numerum excrevere, diſſectis, ac pene extinctis ceteris ſurculis, in quos nobilis haec Peregrinorum familia tanquam arbor latiſſima ſeſe extendebat. Extremus quippe, qui a Thoma Peregrinio, & Jacobo ejus filio, cui Thereſia Umbriana nupſit, ramus propagarat, ſine liberis defuncto ejusdem Jacobi Nicolao unica ſobole, deſectus eſt; & qui ex altero Nicolao, atque item Alexandro productus fuit, proxime decidendus cernitur; ſicq; tot florentes Peregrinorum palmites in uno deinceps ſtipite, a quo primum emerſerant, concludentur, atque vireſcent.

Verum quod ad junioris Camilli Peregrinii vitam attinet, ſermonem convertamus. Is Capuae ortus eſt, ut innui, anno Domini MDIIC. poſtridie Id. Januar. (*d*) poſtque biduum ſacro Baptiſmi fonte ablutus, eique Camilli, Leoiſii, Antonii nomen datum. Quinquennis primis

(c) Capriorum familia Capuae vetuſta aeque, ac nobilis habetur, ejuſque monumenta referunt antiquae ſcripturae, quae ibidem adſervantur.

(d) Errat vero Laurentius Craſſus in viror. illuſtrium elogiis, cum illum natum velit III. Kal. Octobres.

mis Grammaticae rudimentis a Johanne Antonio Savastano Ecclesiae S. Marcelli Majoris Capuae Cappellano imbutus, jam inde a pueritia mirum probitatis, ac scientiae, qua praecelleret, specimen praeferebat. Singulari enim morum facilitate, ac diligentia in addiscendis iis, quibus aetas illa informari solet, praestabat, ut ceteris ad discendum stimulos addere videretur. Sub Marsilio deinde Tebano Cajacensi Presbytero, Capuaeq; celebri tum Grammaticae, Rhetoricaeq; praeceptore (e) plurimum profecit Camillus, quippe in instituendis adolescentulis maxime valebat Marsilius, & ingenium cujusque optime norat, in uno Camillo erudiendo attentus operam omnem collocavit, & illius ingenii agrum fertilissimum sibi colendum, ut ipse dictitabat, libenter suscepit, fructumque sane uberrimum ex uno Camillo patriae suae expectandum pollicitus. Primis igitur Grammatices, Oratoriae, ac Poeticae artis sub Tebano, ut diximus, & Johanne Carolo Morello, necnon Grecae linguae rudimentis sub Pompejo Gariliano cumulatissime instructus Camilius aetatis suae ann. XVII. Neapolim missus est cum M. Antonio Laureo populari suo, viro doctissimo, Ecclesiae omnium Sanctorum tum Plebano, qui nepoti suo Neapoli item commoranti Camillum commendavit, quicum in studiorum cursu decurrendo vitam transigeret. Ibi Dialecticam primum, Physicamq; disciplinam in Collegio Patrum Societatis Jesu addidicit, Mathematicis etiam studiis, Ethicaeq; institutionibus apprime instructus, Graecorum Scriptorum lectioni sedulam operam navavit, quorum libris evolvendis eam curam adhibuit, ut in quotidiana lectionis exercitatione saepius dictitaret: *malle se ad totum diem a cibo, potuque abstinere, quam ad unam duntaxat horae particulam Graecorum librorum lectionem intermittere*. Hinc priscorum temporum historia cumu-

(e) De hoc in suo Campaniae opere summa cum laude meminit Peregrinius ipse.

mulatiſsime instructus, quam ex Graecorum voluminum fontibus, & Romanarum rerum veteribus Scriptoribus hauſerat; ſicque ſummo ſtudio illorum auctorum libris comparandis nec ſumtibus, nec laboribus parcebat, & quoad poterat, illorum commentaria, Lexica, aliaq; id genus opera ad ſuam bibliothecam adornandam collegit; quorum librorum copia deinde ita excrevit, ut ad amplius mille ſelectiora volumina (praeter alios quampluri-mos manu exaratos codices, quos amicorum liberalitate comparaverat, aut ſua induſtria emtos, vel tranſcriptos in ſuis pluteis adſervabat) temporis lapſu numerarentur (*f*).

Clericali poſtmodum militiae addictus Camillus ad Juriſprudentiam, & Sacrorum Canonum leges addiſcendas animum adjecit; cumque ſitis diſcendi magis in dies augeretur, ut eam prorſus extingueret, Sacrae Theologiae curſum aggredi coepit, ratus fore opportunum ad illam comparandam, Civilium, Eccleſiaſticarumq; legum ſtudium, cui etiam Sanctorum Patrum, atque Conciliorum collationem adjungere ſatagebat. Quo tempore doctrina praeſtantes viros colebat, ac ſibi familiaritate conjunxerat; & cum diſcendi ſtudio vehementer inflammaretur, ſuae domi privatam *Academiolam* (ut ſuo utar loquendi more) inſtituit, in qua unica hebdomades die de humanis, vel ſeverioribus literis diſputabatur, ſicque aliis ſtimulos aemula virtus addebat. At nequid Camillo illaboratum, vel incognitum relinqueretur, naturalis etiam, ſeu quae experientia conſtat, Phyſicae biennium incubuit; per idque temporis ſpatium hortatu, ac diligentia cujuſdam viri, qui ex ſchola celeberrimi Philoſophi Johannis Baptiſtae Attenduli civis Campani prodierat, Platonis Philoſophiam attigit, ut ipſemet Peregrinius in quadam ſua

(*f*) Poſt ejus obitum heredes Bibliothecam vendidere Hadriano Sculptori diviti tunc, excultoque Librario, comparato pretio ſcutorum mille & quincentum. Multa in iis volumina a Peregrinio notis, atq. animadverſionibus ſignata.

ſua epiſtola ad Michaëlem Monachum Capuanae Metropolis Canonicum data apertiſsime fatetur. Haec Philoſophiae ſemina excoluit, dum adhuc adoleſceret Camillus, ſeverioribuſq; diſciplinis deinde animum intendens, deliteſcere aliquantulum paſſus eſt quaſi abſconditum, concupitum theſaurum, illaque prope ad ſenectutem revixere, ut infra dicetur, nova Neapoli *Inveſtigantium* nuncupata Philoſophorum inſtituta Academia, in quam ipſe adſcitus fuit, reluctantibus licet quibusdam Collegis Neapolitanis; quo odii aliquantum inter eos exarſit (quod vero ſtimulos adderet ad verum inveſtigandum, ſecus ad ferenda diſsidia, quibus amicorum mutua familiaritas disjungitur, & chriſtiana pietas offendi ſolet) quod cito evaneſcere paſſus eſt Camillus, qui inanem gloriam contemnens, quam ex ingenii ſui felicitate captare poterat, ſingularem modeſtiam, ac animi demiſsionem, in ſumma omnium admiratione, prae ſe tulit. Haec demiſſae ſuae indolis virtus, quo magis adoleſcebat Camillus, eo magis radices in animo firmabat. Quocirca, exacta juvenili aetate, & jam diffuſis undequaque ſuae doctrinae radiis, clariſsimis viris acceptiſsimus, de ſe ita demiſſe ſentiebat, ut nullum prorſus aut jactantiae faſtum, ac tumiditatem (ut in praeclaris quandoque doctis, ac eruditis viris accidit) aut leviſsimum ſui ingenii indicium praetulerit unquam, quamvis multoties injuriis affectus & contumeliis. Teſtis eſt ipſiuſmet epiſtola Neapoli, ubi degebat, data VI. Kal. Octobres, ann. MDCLI. familiari ſuo Michaëli Monacho, qui Capuae morabatur, in qua *Anonymi* ſe conviciis impetitum adfirmat, ac fatetur nihil ſibi optatius accidere potuiſſe, ne alii fortaſſe *homuncionem viliſſimum* (hoc ſeipſe nomine vocitabat) magnifacerent, cum injurias, ac contumelias, quarum libenter obliviſcebatur, & aequo animo conviciatoribus parcebat, imo his majora ſibi deberi ſcribit. Optimum ſane chriſtianae pietatis exemplum! Apoſtoli praeceptum ſecutus, inutilem fore hominum ſapientiam, ac inflare ſcientiam putabat, quae a chriſtianis moribus abhorreret. Peritos

iccir-

iccirco ſemper conſulebat in rebus dubiis ac difficilibus, & in iis etiam, quae ad animae ſalutem pertinebant, totus incumbebat. Notae famae virum amplisſimum tum P. Antonium Glielmum (g) perilluſtris Congregationis Pa-

(g) Vir ſane hic omnium judicio, & vitae ſanctitate, & morum caſtimoniâ, virtutumque omnium ſplendore praeſtantiſſimus. Quippe obeundis omnibus pietatis officiis, quae in Congregatione Oratorii Neapolit. a D.Philippo Nerio inſtituta ſtatis diei horis exercentur, quotidiana nempe oratio, verbi Dei praedicatio, ac Sacramentorum Poenitentiae, & Euchariſtiae adminiſtratio, totus incumbebat. Quae profecto Chriſtianae Religionis officia potiſſima cenſentur, quaeque magis ad Fidelium utilitatem conducunt. Opus ſane Eccleſiaſtico viro dignum, quo mundi curis vacuus totum ſe Deo, ac proximorum ſaluti devovit; quos etiam ſumma liberalitate complectebatur, & in eorum egeſtatibus eleemoſynis quammaxime adjuvabat. Ea fuit in eo dicendi vis, ac ſtudium, ut cum multi ad divinum verbum audiendum ad eum ſtatis diebus confluerent, multoties ſtatim ad meliorem frugem fuerint revocati. Tot, ac tantis diſtentus curis, ut a neceſſario etiam ſomno plerumque illae eum avocarent, praeclarum Opus compoſuit inſcriptum: *Delle grandezze della SS. Trinità*, doctiſſimorum virorum judicio probatiſſimum: quod, quum adhuc is degeret, pluries praelo ſubdendum curavit, ut omnium deſiderio fieret ſatis. Immo variis in Tranſalpinis regionibus, vernaculâ illarum linguâ exſcriptum, editumque cunctos ſumma admiratione affecit. Quippe in explicandis rebus tam arduis, ac difficilibus tantam praeſefert lucem, ut doctrinam coelitus potius, quam ut hominis vires patiantur, vir ſane clariſſimus hauſiſſe videatur. Tomus alter, quem inſcripſerat: *Rifleſſi della SS. Trinità*, eruditus aeque, ac ſummâ pietate refertus, nondum abſolutus (immatura ſiquidem mors illum abripuit anno vitae ſuae XLVIII. vix expleto, ann. Ær. Chriſt. MDCXLIV.) XL. duntaxat ex centum, quibus conſtare debebat Sermonibus, complectens, eo jam e vivis ſublato, typis datus. Epico itidem carmine duo ſacra poëmata edidit; alterum tomo I. praecit. Libri inſertum, de Diluvio Noëmi, quo peccatorum maculas aquis dilutas Auctor cecinit: alterum nondum abſolutum nuncupatum: *Il Calvario laureato*; quo Salvatoris noſtri triunphum extulit, qui ſuo ſanguine nocentium culpas abluit, daemonis imperium everſurus. In vigiliis, in laboribus, in aerumnis vir ſane admirabilis nunquam otio torpere mentem paſſus; immo etiam, dum morbo conflictaretur, hiſce poëticis vacabat oblectamentis. Vid. Marcianum in libro, cui titulus: *Memorie Iſtoriche della Congr. dell'Orat. di Napoli*: Tom. II. lib. IV, cap. IX.

Patrum Oratorii Neapolitani Sacerdotem, ac Sacrae Poenitentiae ministrum in suis confessionibus adhibebat. In rebus ad animae salutem pertinentibus ipsum assidue consulebat, & ab ejus nutu, & consilio, quippe ejus prudentiam, morumque sanctitatem perspectam habuerat, nunquam abhorrebat. Hinc illarum curarum, quae ad delectationem ceteros allicere solent, omnino vacuus, sciendi semper ardenti desiderio flagrabat; nec puduit multoties virum patricium, insigni notum fama, exactâ jam adolescentiâ, jam annis ingravescentem, & parum valentem valetudine a sua Casapullensi villa pedibus iter facere, ut Neapolim pergeret, (quod iter XIV. mill. passuum vulgo aestimatur) ut vel novi aliquid sibi excogitatum cum amicis communicaret, eosque probaturos sperans tandem acquiesceret, vel libris volutandis inveniret quae excogitaverat, ut sollicitudini, qua afflictabatur, finem imponeret. Dignus plane vir, ac vere Philosophus, qui addiscendi amore incensus cuncta parvipendat, despiciatque!

Sed jam virtutis suae fulgentes radii extra patrios etiam lares, ac Regnum multipliciter emicabant. Siquidem Antonius Cardinalis Cajetanus, ejusque nepos Aloysius Roberti Cardinalis Bellarmini Capuanae cathedrae successores, Camilli laudes Romae celebrare, suumq; decus, ac gloriam enixe conati sunt promovere, statimque eruditum adolescentem, ut illuc adiret, invitarunt; sperabant enim fore aliquando, ut sacris initiatus Ordinibus, & in Sacerdotum numerum cooptatus, ut novum lumen in Capuana Ecclesia tandem praeluceret. Verum Purpuratorum Principum, amicorumque votis haud acquievit Camillus; ajebat enim, *esse satis sibi exploratam suam inscitiam, & divino Altari se non satis dignum ministrum deputandum affirmabat*. Invitum tandem, ac prorsus reluctantem a Decano Metropolitanae Capuanae Ecclesiae patruo suo ad Urbem missum, equitique tunc magni nominis Cassiano e Puteo commendatum pene ad redi-

ditum impulerunt honores, qui ſibi ſpondebantur, hominum plauſus, & encomia literatorum. Cum enim eam in urbem vix pedem tuliſſet, non inanibus adoleſcentiae cupiditatibus, quibus natura ipſa ſatis abundat, ſe capi paſſus fuit; ſed in laboribus plurimis ſe exercuit, ac vanae curioſitatis rejecta cura, totum ſe ſtudiis addixit. Quocirca Camilli ſcientia ſtatim praelucere coepit, & multorum in ſe ora vultuſque converterat; ac praecipue praefati equitis a Puteo, Lucae Holſtenii digniſſimi tum aulae Pontificiae Praeſulis, ac Bibliothecae Vaticanae Praefecti. Acceptus item fuit Leoni Allatio, Petro Laſenae Neapolitano, Johanni Matthaeo Caryophilo, & Franciſco Arcudio, qui Graecae nationis decus & ornamentum tum erant. A Pompejo Gariliano ſummopere expetitus, qui Capuae tunc Canonicatu ornatus, legatoque Caſtri Comiti Hiſpaniarum Regis Philippi III. ad Pontificem erat a ſecretis. Franciſco Salzillo etiam familiariter utebatur, in almo tunc ſapientiae Collegio ſeveriorum diſciplinarum lectore: Paulo item Æmilio Sanctorio, Julii Card. nepote (cujus vitam ille Peregrinio deſcribendam commiſit, huic Operi poſtmodum inſerendam) Salvatore Cuoci Ordinis Coeleſtinorum Generali Abbate; ac demum Franciſco Card. Barberino doctorum virorum Maecenati digniſſimo acceptiſſimus fuit, aliiſque Eminentiſsimis Patribus, & clariſsimis viris, qui in ejuſdem Card. Barberini Bibliotheca Academiam frequentes conveniebant, a quibus ſummis laudibus celebrabatur Camilli ſcientia, ac praecipua Graecae linguae peritia, qua tanquam patrio idiomate facillime loquebatur. Igitur his, aliiſq; Academiis, quae in eruditorum quorumdam domibus inſtitutae erant, nullus fere ſermo habebatur, niſi ad ſcientias pertinens, frequens aderat Peregrinius, pleraſque ibi eruditas diſſertationes recitabat, ingenjique ſui praeſtantiam in variis diſciplinis praeſeferebat; unamque ex tot a ſe deſcriptis lectionibus, typis Romae mandaſſe Holſtenium anno 1618. vix XX. aetatis Camilli exacto, fatetur

Fa-

Fabius Vecchionius Camilli familiaris, & amanuensis, ex quo aliqua ejus vitae monumenta posteris tradita prodiere; Lectionem scil. in 54. Posteriorum Aristotelis particulam, (quod & Laurentius Crassus in ejus elogio confirmat) Quam tamen Lectionem nusquam hactenus invenire contigit, licet operam omnem curamque adhibuerim. Romae dum degeret Camillus, quotidie Barberinam, Vaticanam, aliasque percelebres Bibliothecas, & Musea perlustrabat, reconditaque ibi Manuscripta in pluteis adservata attente perlegebat. Qua de causa libido illi incessit maxima (quod a puero semper expetivit) patriae suae historiae adtexendae, quam jampridem parum felici omine descripsisse animadverterat Scipionem Sannellium Capuanum Jurisconsultum, qui suos autographos Capuae Annales indigestos doctis aliis civibus castigandos, perficiendosque reliquerat. Gaspari Attendulo viro doctissimo, Johannis Baptistae nepoti a Capuae decurionibus ea cura primum imposita fuit, qui demandatam sibi provinciam haud potuit conficere, imo ne aggressus quidem fuit; juvenem enim illum, qui summae expectationis erat, immatura mors abripuit; sicque Sannelliani Annales ita adulterati hactenus circumferuntur, ut omnino ignoremus, utrum iidem sint, qui a Scipione descripti fuere, an quos alii sponte, inconditeque suppleverint. Hac de causa ad patriae suae famam illustrandam, illius historiam pluribus distinctam voluminibus describendam suscepit Camillus. Primum igitur opuscula quaedam, quae Romae, Capuae, Beneventi, Salerni, Barii, Amalphi, Neapoli, in Casinensi Cœnobio, aliisque hujus Regni pluteis adservabantur, at pulvere conspersa, ac pene obsita, tineisque corrosa, quot poterat, collegit: ea item, quae in Neapolitano, Cavensi, Aversano, aliisque Cassinensium Monasteriis, quae ad Longobardorum Principum, illiusque aevi historiam elucidandam conducerent, comparavit, illaque eruditissimis suis dissertationibus, ac notis ornata praelo subdenda curavit; tomusque alter quem pollicitus fuerat, jam expeditus ad Langobardicae historiae complemen-

tum fato quodam, ut infra patebit, igne absumtus fuit.

Quot tum itinera suscipienda, quot labores perferendi, sumtusque Peregrinio faciendi pro amanuensium stipendiis solvendis, Tabulariorum custodibus, libris e longinquo vehendis, ceterisque necessariis sumtibus, quisque perpendat. Unum duntaxat heic in medium afferam, ex quo id facillime licet conjicere. In quadam ad praefatum Fabium Vecchionium epistola Kal. Martiis anni MDCXXXVI. data, plane fatetur Peregrinius, bis centum nummos aureos a se expensos pro Cavensi, Stabiensi, ac Salernitano itinere rursus confecto, aliosque xx. in multis Autographis ibidem, ac Neapoli post reditum exscriptis consumtos. Videsis quam in immensum impendia succreverint in tot aliis itineribus xxx. & amplius annorum spatio decursis, ut Romam, Bariumque bis, ter in Cavense Monasterium, quater Surrentum, Stabias, Amalphim, quinquies Beneventum, Calatiam, Alifasque, Cassinum saepissime demigraret, nullis parcens laboribus, animique valetudini, vel quieti haud parumper indulgens. Tantae scilicet molis erat, ut Langobardorum, ac patriae suae historiam conderet Camillus.

At ad Peregrinii ingenio suo parta opuscula sermo redeat. Ut aptius, ac facilius Campanae Historiae molem digereret Camillus, Apparatum quendam consulto edidit, quo quatuor Libris, sive discursibus, uti ipse nuncupat, Italico sermone exaravit, Campaniaeque nostrae monumenta, Chorographiam, aliaque de ejus nomine, finibus, laudibus, urbium fundatoribus, agris, fluminibus, montibus, lacubus, consularibus, privatisque viis, denominationibus, bellis, desolatis urbibus, ceterisque ad cumulatissimam hujus Provinciae cognitionem necessario pertinentibus planissime explicavit, & ad satietatem usque perduxit: Opus profecto ab omnibus tam Italiam, quam ultra montes incolentibus sapientibus viris summopere expetitum, ac summis laudibus celebratum; quodque ob raritatem nunc usque desideratum, Deo auspice, novis additionibus, notisque auctum in lucem edendum curabimus,

bimus, ut literatorum tandem votis annueremus. *Apparatum* nempe *ad Campanam Historiam*, sive *Capuae* Metropolis *antiquitatum prolusiones* cudendas curavit Peregrinius Alexandri filius Neapoli anno MDCLI. ejusque Liber sitim magis eruditorum accendere, quam extinguere visus est: *quo enim plus* ab hydrope (liceat de studiosis hoc uti vocabulo) *sunt potae, plus sitiuntur aquae*. Hinc amicorum turmae, quibus ipse variis in provinciis incolentibus familiarissime utebatur (utinam illorum tot familiares literae tribus tomis collectae, ut praecit. Vecchionius adfirmat, extarent hactenus! ex iis quidem tot Doctorum virorum paterent nomina) ad conficiendam Capuae Historiam perpetuo addebant stimulos, quam tribus ipse jam tomis pene absolverat; aliudque volumen *de Amphitheatro Campano libris III.* distinctum digessit, perraris aeque, ac illustribus antiquae eruditionis monumentis refertum (*). At nescio quo fato volumen hoc, aliaque item opuscula nobis erepta sunt, ut dolendum potius, quam laetandum, jugiterque oblacrymandum foret.

Campanae tamen Historiae, quae ab usque suae editionis initio communi latissime plausu excepta fuit, a nonnullis critica quaedam, ceteroqui levissima, impacta est. Inter hos (ceteris minoris famae viris praetermissis, quorum difficultates jam evanuerunt) fuit Bernardus de Christophoro disertissimus tunc Neapolitani Fori Jureconsultus, Romanae, Graecaeque Historiae peritissimus, ac numeris omnibus absolutus, qui Graecis literis satis instructus erat, quippe a Patre Neophyto Cyprio Basiliano Monacho Neapoli, & a Leone Allacio Romae praeceptoribus eas illum accepisse ferunt. Hic quidem Camillo Peregrinio multis annis antea familiarissime usus erat, sicque Campanae hujus Historiae occasione literariam illi litem movere coepit, ac tria illius capita acerrime niti-

(*) Uti & *antiquum Campanae Ecclesiae Cathedralis Rituale* notis doctissimis illustratum, de quo ipsemet Peregrinius verba facit in castigat. ad Lup. Protosp. nota 2. in fine.

tur impugnare ; primum ſcilicet , in quo Peregrinius *de Alicae* imperſcrutabili *confectione*, atque eſſentia pluribus verbis agit diſcurſu III. §. VII. Alterum, in quo diſcurſu IV. §. ult. *de Neapolitanorum cum Romanis foedere* diſputat , munuſque ab iis XL. paterarum aurearum vi ſacrae ſocietatis Romano Senatui poſt Traſymeni ab Duce Annibale factam caedem oblatarum , teſte Livio lib. XXII. producit. Id aeque, ac navium quarundem tributum Romae debitum , non unius ſocietatis , ac foederis notam, ſed ſubjectionis potius argumentum aliquod fuiſſe contenderat Scriptor noſter. Poſtremo de verborum Symmachi Epiſt. 27. ad Cenſorinum enodatione (ſunt verba Camilli loc. cit.) in queis *de Neapolitum Religione* quaedam innuit , ea quidem non ad Chriſtianam Religionem pertinere cenſuit.

Bernardus igitur in Peregrinium clamitans, Diſſertationem *de Alica* Latino ſermone deſcripſit , imperfectam tamen, lacuniſque quibuſdam poſteris ſupplendam. Alterum , qua Camillum impugnat , cujus titulus eſt : *Del vario modo delle confederazioni degli antichi*. Poſtremam, qua Symmachi verba expenduntur, apologeticumque pro Neapolitanorum Catholica Religione eodem ſermone compoſuit . Quae diſſertationes apud Cl. virum Scipionem de Chriſtophoro dudum mihi familiaritate conjunctiſſimum adſervantur; eaſque in Avi ſui memoriam inſignem literariae Reip. bono, atque utilitati curis aliis literariis vacuus in lucem editurum ipſe ſpopondit.

His itaque difficultatibus Peregrinio ordine obviandum fuit , ut amico adverſario faceret ſatis. At a quonam haec monumenta expiſcabimur, cum nil aliud ab ejus vitae breviariis eruere licet,quam quod is jugiter adlaboraret ad elucubrandam Hiſtoriam, quam deſcribendam ſuſceperat, aut amicorum poſtulatis reſcribendo , aut in criminationibus diluendis tempus tereret ? Ea ſane doctorum hominum eſt fortuna , ut qui magis Reipublicae commoda comparare ſtudent , eo criminationibus magis , & criticae ſubjacere cernantur. Ea enim opera , quae nul-

lius

lius momenti ſunt, luce carere ea videmus, nec ab eruditis quidem inquiruntur, nec illa vel altero duntaxat oculo conſpiciuntur.

Tot, tantiſque laboribus exantlatis, quos in itineribus conficiendis, climatum, locorumque variis ſitibus diſcurrendis diu perpeſſus fuit Camillus, domeſticae etiam tum curae virum angebant, quippe parentes ſibi cariſſimos, fratrem exoptatum, familiares complures, Petrum Laſenam præſertim, Caſſianum a Puteo, Holſtenium divino fato ereptos ſenſit. At vir ſane Chriſtiana pietate ſatis inſtructus conſtans, ac imperturbato animo calamitates pertulit, Deoque rerum omnium auctori animi ſui moleſtiam acceptam referebat. Haec tandem ſtudia, moerorque animi quibus, aſſidue conficiebatur, morborum vim, ac copiam Peregrinio peperere; caput ſcilicet continuis doloribus afficiebatur, ac vertigines patiebatur; ſtomachi imbecillitatem, ac nauſeam experiebatur (quemlibet enim aut cibi, aut potus ſaporem abhorrebat) virium etiam laſſitudinem, & in tanta malorum copia, renum quoque dolore laborans, ex urinae impedimento acerbis dolorum convulſionibus torquebatur. Inter haec gravia, quibus continuo afflictabatur tormentis, imperterritus Camillus Deo identidem gratias agebat, cujus in ore haec duntaxat verba reſonabant, ac frequens uſurpabat: *Benedictus Deus*. Hinc Jobi Librum ex ſacra Scriptura ſaepe pervolutabat, Thomae a Kempis etiam, S. Auguſtini meditationibus, ac B. Henrici Suſonis frequenti lectione recreabatur. Ita ſemper de se humiliter, ac demiſse ſentiebat, ut ſe quocunque honore, ac munere indignum haberet. Eximia item in pauperes, egenoſque liberalitate fuit; ſicque bonorum, honorumque viliſſimus aeſtimator, cunctos patrimonii ſui redditus, oblatoſque toties honores, ac dignitates parvipendit ſolitus adfirmare: *non ſatis bene cum ſapientia divitias, honoreſque congruere, quae mentem obfuſcant, & animos extollunt*. Saepe juxta lectum, aut infirmus ſuper illum, mente in Deum firma elevabatur; aut in Eccleſia, ubi quotidie

Sa-

Sacro aderat, ac feſtis diebus Divinis ſe Sacramentis muniebat, pluribuſque Sacrificiis genubus fere ſemper flexis, maxima cum pietate auditis, quietis, ac ſolitariae vitae gratia domum repetebat. Parentibus ſuis vita functis, hereditariam etiam domum, patriumque larem deſeruit Camillus, ac ſuis ſumtibus aliam intra Capuae ipſius moenia in ſalubriore ſitu, & aëre poſitam, emit; quo libros duntaxat, & authographa volumina, aliaque quae non decori, ſed commodo tantum inſervirent, tranſtulit, uno duntaxat famulo pene ſeneſcente contentus, ac famula, ut ſibi in neceſſariis uſibus miniſtrarent. Illuc nonniſi doctos ac eruditos viros advocabat, a quibus ſe accepturum ſperabat; neque, niſi perraro, hyemali tempore, (quo Capuae fere ſemper degebat) domo egrediebatur, cum ceteris anni temporibus in ſua villa in Caſapullae Pago manere conſueverit. Pagus hic tribus circiter mill. paſſib. e Capua diſtat, in plano, amoenoque loco ſitus; atque e radicibus Tiphatinorum collium parum abeſſe cernitur; quo ex loco amoenum uti theatrum villa haec proſpectatur, atque exhilarat, cujus coelum adeo ſalubre, ac perpetuo temperatum dignoſcitur, ut Peregrinius ſaepiſſime amicos ſuos invitaret, immo etiam cogeret ibi apud ſe diverſandum, quibus ſummopere eam villam commendabat. In hanc ipſe ſuam dicamne villam, an potius Muſeum, veterum Lapidum (quoſdam enim ex variis locis collegerat, quoſdam vero in noſtrae Provinciae urbibus, viciſque ac ſuburbiis repertos ſua manu exſcripſerat, eoſque eruditiſſimis animadverſionibus explanarat ferali igne abſumtos) ſtatuarum, Idolorum, numiſmatum, teſſellatorum, Hetruſcorumque vaſorum monumenta omnia transferre curavit. Sed quam peſſimo publico inde poſt mortem abierint haec omnia, argumento eſſe poteſt, quod vix etiamnum paucae priſcorum temporum inſcriptiones in hujus villae parietibus ſuperſint; aliaque peſſum ire coeperunt, iniquorum, indoctorumque non inſolenti pervicacia, negligentia, vel avaritia; quippe ab heredibus locatis aedibus, inquilinorum

nequi-

nequitia celebris Camilli Peregrinii nedum villa, quam insigne illud antiquarum rerum Museum omnino consumtum fuerit ac devastatum. At quid infandum renovare dolorem moror?

Quamvis vero, ut innui, morbo laboraret Camillus (totus enim studiis deditus tristi ingenio, ac severo semper erat, ac raro vel moderata animi relaxatione, aut ocio recreabatur) ne infirma quidem valetudine a librorum lectione omnino abhorrebat, atque amanuensium operâ, quos semper praesto habebat, historiam, quam coeperat describendam, haud intermisit. Et quidem ex illorum grege praelaudatus Vecchionius pleraque ex Peregrini operibus licet incohata, ac minime absoluta nobis reliquit. Famosa tunc temporis Vesuviani montis ignivomi eruptio (tota nostra provincia perculsa metu, & quae in summo discrimine versabatur) anno MDCXXXI. mense Decembri contigerat; quo tot praestantes, ac summo ingenio viri ad eam describendam summo studio contenderunt, ac philosophicis rationibus sua scripta exaggerarunt, Camillus quoque, arrepta occasione, ad scribendum animum adjecit: suasque *meditationes* addidit, & *physicis quibusdam thesibus*, & argumentis confirmavit. Opus profecto quod e Philosophis immortalitate dignis erutum, Jacobo Antonio, scilicet, Glorioso, Leonardo e Capua, Paulo Bottonio, aliisque clarissimis viris testantibus confecit Camillus anno MDCXL. quodque cum aliis Romae, Neapoli, Capuae recitatis Lectionibus typis dare promiserat; ex iis duas duntaxat *de Fossilibus unam*, *de Campaniae Ignibus* alteram nuncupatas dedit postmodum praecit. Vecchionius; aliarum vero nedum tituli supersunt. Nec exiguo in numero, ac parvi momenti fuisse Lectiones illae censendae sunt, cum permultas is Romae toto quinquennio, quo ibi primum moratus fuit, *descripserit*, quamplurimas etiam Neapoli in Academia *Investigantium* nuncupata, multoque plures Capuae suae domi primum, in Carmelitarum inde Conventu, quo civitatis illius clariores viri undique conveniebant, habitas; e quorum

rum numero aliqui solummodo hic nominantur, Pompejus videlicet Garilianus *(a)* Capuae Canonicus, Carolus ex illustri de Vineis familia, Alexander Sibilia, mox Episcopus Capritanus, Johannes Baptista Ventrilia, Episcopus postmodum Casertanus, M. Antonius Granata *(b)*, Franciscus Antonius de *(c)* Thomasio, Johannes Antonius *(d)* Vecchius, Episcopus deinde Isclanus, Stephanus de Benedictis, Franciscus Antonius (*), & Alexander de Isa; omnes item Majoris Ecclesiae Canonici, Julius Caesar Imbrianus *(e)* senior, Paulus Bottonius eximius patriae suae Philosophus, Johannes Carolus *(f)* Morellius, RR. PP. D. Antonius Mancinus, & D. Julius Minutulus Ordinis Coelestinorum nuncupati Abbates: RR. PP. D. Germanus de Uva P. Benedicti optimi vatis nepos, & Benedictus Blancus Cassinenses: Fr. Albertus Strafolinus Carmelitarum Magister, Michaël *(g)* Monachus, ejusque nepotes Franciscus Antonius, & Silvester Ajossa, FF. Thomas de Laurentiis, Thomas Morellius, & Ignatius Vastanus Ordinis Praedicatorum Magistri: P. Johannes Petrus Paschalis, & Franciscus de Natali Societ. Jesu, omnes patriae suae decus & ornamentum; aliique quamplurimi tam Capuae, quam vicinarum civitatum praestantes ingenio viri, qui quovis mense statis diebus Capuam conveniebant, ibique in praefato PP. Carmelitarum Conventu aliqua primum Dissertatio, inde ad poësin spectans aut vernacula, aut Latina, vel Graeca linguà, ut libebat, recitabatur, quo Campani adolescentes instrue-

(a) Ejus opera publicae luci donata scientiam Gariliani ostendunt.
(b) Canonicus Capuanus, vir doctrinâ, ac prudentiâ praestantissimus.
(c) Multa edidit, aliaque M. SS. reliquit.
(d) Qui Sacrae Scripturae Commentaria quaedam typis dedit.
(e) Optimus sui temporis Jureconsultus. Varia ejus opera exstant.
(f) In Latina poësi valde notus.
(g) Sanctuarii Capuani aliorumque opusculorum descriptor.
(*) Comaediarum scriptor sub nomine Octavii ejus nepotis editarum.

ſtruerentur, & facilius ad emulationem provocarentur.

Hanc quidem Academiam *Raptorum* nomine a Camillo ſeniore patruo ſuo primum inſtitutam, poſtque illius mortem pene extinctam Peregrinius noſter ſub perſona *Impediti* nuncupatus rurſus inſtauravit, ejuſque, veluti parens, auctor habebatur. Cujus fama, nomenque cum jam pene totum per terrarum orbem diffuſum eſſet, in dies literati, clariſſimique viri nedum e Regno Neapolitano, ſed etiam ex tota Italia, & longinquis ultra montes regionibus ad illum inviſendm, audiendumque Capuam conveniebant. Omnes item, quibus Româ, aliiſque locis Neapolim iter faciendum erat, ſtatim ac Capuam adventarent, Camilli fama permoti ipſum adibant conſalutatum, & cum eo colloqui ſummopere exoptabant. Ipſe perhumaniter omnes excipiebat, erudita aliqua rerum antiquarum narratione ſolabatur, Muſei ſui theſauros illis recludebat, de rebus quae tum ab eo pertractabantur, faciebat certiores, ſuorumque abſentium familiarium illis, literas libentiſſime perlegebat. A pleriſque fama tantum, aut per literas notus, ipſorum ſcripta, elucubrationes, edita volumina ad ſe miſſa variis e regionibus accipiebat, ac libri fere omnes, qui tunc temporis cudebantur, aut dono accepti, aut ſuis ſumtibus comparati, in ſua percelebri Bibliotheca adſervabantur. Ad illum undique epiſtolae mittebantur a clariſſimis viris, ut de locis difficillimis eum conſulerent, quippe veterum diplomatum, Manuſcriptorum, aliorumque venerandae antiquitatis monumentorum callentiſſimum noverant. Haec omnia titulo *Conſultationum eruditarum* in unum volumen digeſta acerbo fato ignis quoque abſumſit. Pluries a Campanis Decurionibus invitatus, ut in publicis vel feſtorum dierum dedicationibus, vel ſupremorum Principum parentalibus aut Poeana caneret, aut naenias excitaret, libenter illorum votis obſequebatur, & verſibus Latinis (poëſim enim Latinam potius, quam Italam excolebat Peregrinius) eruditas ἐπιγραφὰς, ſive inſcriptiones, epigrammata, idque genus alia elegantiſſime deſcribebat. *In obitu* vero *Philippi III.* Hiſpaniarum

d Re-

Regis nunquam nec precibus adduci potuit ut *orationem* haberet; quam autem suo alumno Petro Melchiori Calatino, in majori Capuae Basilica, summo omnium plausu, & admiratione recitandam voluit; Camillus quippe Moralis Philosophiae praeceptis uberrime informatus, quibus non tam mentem, quam animum quoque instruxerat, sicuti beneficia in omnes liberalissime distribuebat, ita suimet largitoris manum libenter abscondebat, sicque a laudibus & plausu hominum ita abhorrebat, ut saepissime a se elaboratum opus quod in Academiis, ceterisque congressibus, suis alumnis, ac familiaribus recitandum foret, tanquam ab illis excogitatum, compositumque crederetur.

Quo ad Peregrinii sobrietatem, ac prudentiam attinet, paucis nunc expediam. Victus illi non tam parcus ac levis, quam vilis fuit; *ciborum enim copia* (ut ipse ajebat) *animus obtundi saepe solet, & mentis acies hebescit, & brutorum more homines ad delectationem impelluntur, & illorum similitudinem induunt. Sapientis vero viri est, ciborum parsimonia delectari, ne mens stomachi saturitate obfuscata, & pene obruta a studiis excolendis abhorreat, & virtutis saporem fastidiat*; quo enim ciborum ingluvies redundat magis, eo ingenii acumen perstringitur, & quasi quodam pondere mens oppressa nec in altum extolli, nec in rerum contemplatione exspatiari unquam potest. Semel in dies, horâ circiter meridianâ, se reficiebat Camillus, mox antequam somnus lassis membris obreperet, libelli alicujus fabellas, ac facetias interim animo, ac oculis excurrebat; ac tum denique brevissimum quieti tempus insumebat. Noctes pene insomnes aestivo tempore ducebat, quippe tum ob aestus vehementiam in suburbanis suis agris morabatur, ut caloris molestiâ levaretur, ceteris anni temporibus ad sex circiter horas dormiebat, summoque mane, ut studio vacaret, evigilabat. Licet ex medicorum consilio aliquando ei ad animi remissionem deambulandum foret, ne in novos morbos incideret, amicorum numero stipatus suburbana loca excurrebat, vel ad Vil-

lam

ſam uſque Caſapullanam gradiebatur. Nec corporis duntaxat relaxatio haec erat, quin & animi quoque, cum ſociantes familiares eum ſaepe rogarent, ut de eruditis diſſertationibus loqueretur; quod profecto praeſtabat Camillus, cujuſdam priſcae inſcriptionis vel in aliquo lapide exculptae, vel numiſmate, explicandae occaſione arrepta; quodque multoties amicorum potius erat Academia quam Camilli relaxatio, ac levamen.

At gravior morbi vis Camillum a ſtudiis tandem omnino avocavit; anno, nanque MDCLV. Septembri menſe acuta febri perculſus, extremo quaſi morbo laboravit; ac licet autumno vis morbi remittere videretur, vehementius deinde brumali tempore augeri coepit, ut tabem minaretur, aut hydropem. Ineunte autem vere ſequentis anni MDCLVI. cum aliquantum ex eo valeret morbo, ut firmior eſſet, in ſuam villam ſe deportavit. Illic dum degeret Camillus, & a ſtudiis vacaret, audita contagione, quae Neapoli graſſabatur, exitiali illo morbo exterritus, rebus omnibus tum ad victum, tum ad luem arcendam neceſſariis, comparatis, ad ſuburbanae domus aditum cuſtodiendum duobos viris curâ demandatâ, ipſe cum amicis Sacerdotibus Fabio Vecchionio, & Julio Antonio de Sorbis duntaxat altiora domus cubicula incoluit. Ibi librorum lectioni, ſacris precibus recitandis ad ſeptem circiter menſes operam conſumſit; & cum vix gravi, diuturnoque morbo fuiſſet ereptus, voluntarium carcerem, licet ad tuendam ſalutem opportunum, pertulit. Heic animi ſui triſtitiâ vehementer exagitari coepit, atrabile, ac μελαγχολίᾳ conciri Camillus; vis enim morbi, quo affligebatur, adeo illum accenderat, ac inflammarat, ut furentis in morem aliquando clamaret, & leonis rugitus imitari videretur. Tam gravi morbo tandem divino auxilio erutus nihil magis delectabatur, etiam cum glacialis hyems rigeret, quam apertioribus agris, altioribuſque Tiphatinis collibus, quos ſaepiſſime ad arcendam moleſtiam animi ſui, ſummo corporis labore petebat amicorum frequentia ſtipatus. Cum vero omnino convaleſcere deſperaret (in dies enim mor-

bi vis illum angebat, nec nisi summo labore, ac animi molestia studiis, quod summopere expetebat, ipse vacabat) ac extremum sibi mortis agonem adesse putaret, ad animae salutem totus incumbere coepit; quippe frequentes malorum incursus, renum dolores, urinae impedimentum, immoderati sanguinis fluxus, humorumque affluentia, & altercatio Camillum ita angebant, ut difficilis respiratio suboriretur, supra modum alvus extumesceret, & crebris opprimeretur malis, quae mortem vicinam praesagire viderentur.

In majus ac periculosius vitae discrimen adductus Peregrinius fuit prid. Idus Martias. (ex quadam animi sui affectione ortum malum, auctumque) Tunc enim morbus, quo laborare consueverat, ita furere coepit, ut ad exonerandam urinam, ostio penitus occluso, summo dolore afficeretur, donec ad postridie Idus mensis ejusdem prae lotio cruor sanie permixtus manaret, quo exulcerationem aliquam vel in vesica, vel in urinalibus venis factam medici opinabantur. Quo factum est, ut pessimo totius literariae Reip. damno contigerit, ut Camilli Peregrinii opera, epistolae cl. virorum, patriae suae vetera monumenta, quae in Tabulariis adservabantur, diplomata, inedita suorum amicorum analecta, totque graphicae templorum, imaginum, aedificiorum, urbium, arcuum, ceterarumque antiquarum rerum sua manu descriptae paginae deperditae fuerint, ac omnino consumtae. Ipse enim sicuti suorum Codicum cautissimus fuerat custos, ita de instante sibi morte admonitus, ac veritus, ne ab aliis raperentur, & in suo labore proficerent (nimia quippe aviditate quosdam iis inhiare intellexerat) quamvis a suo Sacerdote commoneretur (publico quidem bono consulebat) ut sua scripta penes Capuani Antistitis Tabularium, vel Monialium aliquod Coenobium, vel tandem in Soc. Jesu Patrum Collegium signo suo munita deponeret, quousque e suis nepotibus quisquam ea praelo subdere curaret, nihilominus cuidam ancillae suae jam senescenti, cui nomen Lucretia Spina (quae adhuc nos pungit, atque perpetuo pun-

punctura illius extabit memoria) *secreto indixerat, ut postquam de vita actum esse e medicis edidicisset* (verbis P. Johannis Petri Paschalis in ejus elogio utor) *quae apud se essent, cui ante tradiderat, exarata volumina, flammis traderet. Illico igitur mulier ea nocte, qua fato cessurum medici edixerant, clam excitato fornacis incendio, quo de more ad familiae substentacula singulis hebdomadis utebatur, infando parricidio flammis tradidit digna immortali luce. Servabantur inter haec quindecim digesta per capita, tribus tamen libris exarata, de Campano Amphitheatro pererudita Tractatio*; Opus plene perfectum, cujus initio ejusdem topographia (autographus periculo ereptus apud heredes, nunc penes me est, sicuti & quaedam aliae chartulae in illa, in qua adsevabantur capsula, inventae) pleraeque ad illud spectantes descriptiones.

Tria de Capuae Historia volumina, hoc est, Apparatus ad eam, seu de Campaniae discursibus germana, ac Langobardicae Historiae adfinia. Primum, ab ejus Fundatione usque ad ejus ab Romanis defectionem, secundi belli Punici tempore, quo Capua simplici Praefectura regebatur. Secundum, usque ad Magni Constantini aetatem protendebatur. Tertium, usque ad Nortmannorum Principum, sive Regum extinctionem. Opus pene absolutum, ut Vecchionius fatetur, illudque sua ad usque tempora imperfequi cogitabat, quarto iis adjuncto volumine, nisi immatura mors Camillum absorbuisset.

De omnibus adhuc excerptis insculptis Lapidibus perillustris enucleatio, simulacrorum, aliorumque in iisdem signorum, sive instrumentorum, notarum, aut iconum graphica exscriptio, eruditae amplissimae enodationes.

Dissertationum, sive Lectionum variarum peculiaris Liber, qui quadraginta, & amplius ex iis continebat.

De Vesuviana Historia, illiusque montis perpetuo incendio, atque eruptionibus Liber.

Eruditarum Consultationum amicis a Camillo Peregrinio missarum volumen, quo illorum mutuae Epistolae ad Camillum sua manu scriptae, & ipsius Camilli ad illo-

illorum quaesita rescripta exempla continebantur.

Pleraque item *Miscellanea*, locorum, seu priscorum Monasteriorum historiolae, Chronica, Ritualia (quorum illud Capuae adservatum praecipue a Camillo notis doctissimis illustratum, ut ipsemet fatetur in hac Langobardorum Principum Historia, ut sup.) Necrologia, Diplomata, ac veterum chartarum collectiones recondebantur, ex quibus pauca admodum praecitato incendio superfuerunt, quaedam alia apud familiarem suum amanuensem Fabium Vecchionium servabantur, quae in hac Langobardorum Principum historia edenda curavimus.

Aliud novum Camilli opus nobis ostendit Laurentius Crassus sup. laudatus, Tractatum scilicet de Regulis in titulis Poëmatum, Insignium, Academicorum, praecipue Apologeticum in quosdam, qui suae Capuanae Academiae Insignia impugnaverant, quod etiam deperditum. Errat autem Scriptor hic, cum inter opera Junioris Camilli ea recenseat, quae Senior Camillus vates pro se in Horatium Ariostum scripsit pro Torquati Tassi Poëmate, quod adhuc servatur, aliaque ejusdem Camilli Senioris manuscripta opera, quae lucem tandiu expectant.

Commisso itaque in Peregrinii opera nefando facinore ab incendiaria illa muliercula Ephesini Templi incendium aemulata, ut celebre sibi nomen, licet invita, compararit, paululum convaluit Camillus, sicque rogo superfuit, suumque super cinerem frustra lacrymas fudit. Missa gemitibus suspiria identidem exaudiebantur. *Me miserum!* inquit: *studiorum meorum labores, vigiliae, sumtus quo tandem abiere? cuncta heu inconsulto perdidi!* oculosque ad coelum attollens, subdebat: *superbiam meam, Domine, merito confregisti: sit nomen tuum benedictum in perpetuum.*

Tandem a morbo aliquantum convalescere coepit, atque VI. Kal. Majas ann. MDCLXIII. ob coeli salubritatem Capuâ Neapolim profectus est. Ibi morbi vis aliquantisper remisit, sed cum non omnino valeret, postridie Non. Junias, eodem anno currente, Capuam rediit. Quo tem-

tempore cum iisdem vesicae doloribus vehementissime excruciaretur, ut pristinae valetudini se reddendum omnino desperaret, ex amicissimi sui Leonardi e Capua medici; aliorumque consilio, pharmacum quoddam recens invectum adhibuit, cujus frigiditate vehementes doloris ictus omnino fraenandos, aut saltem ab illa gravi molestia levandos sperabat. At medicina in perniciem, majusque damnum convertit. Usu enim pharmaci illius, ob nimiam ejus frigiditatem, praeter modum alvus exonerari coepit; quod cum parum suae valetudini conducere medici cognoscerent, prorsus insanabilem morbum pronuntiarunt. Quod Camilli constantiam haudquaquam inflexit, sed aequo animo divinae voluntati acquiescendo laetus extremum agonem expectabat. Domesticis igitur, amicisque omnibus vale dicto, eorum precibus se commendavit. Tum, quae ad hereditatem, legata, sepulturam pertinebant, rite institutis, Ecclesiae Sacramentis maxima pietate munitus, Christi Domini in cruce fixi imaginem amplexus, oculisque in eum intentis, ac divino illo oraculo saepius repetito: *Justus es Domine, & rectum judicium tuum*; sensibus mox destitutus, ut qui dulci somno correptus, hora circiter vigesima, die Veneris v. Idus Novembres ejusdem anni animam efflavit Camillus. Vir plane summa dignus laude, numerisque omnibus absolutus, omnibus carus, ac summopere exoptatus, Reip. literariae adprime notus, magnoque in honore habitus. A summis viris, sacrisque Praesulibus, (praecipue ab Urbano VIII. Papa, qui *Virum dignissimum* illum adpellavit in sua in forma Brevis, Epistola Camillo data, ut quae pretiosa quaedam gemma adservabatur, eaque etiam, ut Vecchionius testatur, ferali incendio consumta) a Purpuratis Principibus, aliisque Italiae Dynastis expetitus, ut variis Academiis adscriptus votis omnium, atque expectationi maximopere responderit. Hinc cl. virorum elogiis cumulatus, atque excultus, quibus recensendis non parum negotii esset, nec labor exiguus. At ad Peregrinii naenias redeamus.

Datis interim suorum, civiumque dolori induciis; ejus-

ejuſque corpore in gentilitio ſacello in Eccleſia Fratrum Minorum Conventualium digno tumulato ſepulcro, ſequentem in eo inſcriptionem Campani Decuriones aere publico ponendam curarunt, quam idem Camillus paulo ante obiturus compoſuerat. Sepulcralem hunc titulum Sacerdoti ſuo, quem in ſuis confeſſionibus adhibebat Camillus, poſt ejus mortem famula, quae cuncta alia dederat flammis, tradidit, fato, neſcio quo, fato quidem, ut Palladium incendio ereptum.

CAMILLVS PEREGRINIVS ALEX. FIL.
CAMPANVS
HEIC SITVS EST
MENTE DEVM PATRIAM STILO
OFFICIIS AMICOS
PVRE DISNE SANCTE COLUIT
VIXIT ANNIS LXV.
CONTENTVS VIXISSE
OBIIT ANNO DOMINI MDCLXIII.
HAVD MOLESTO SIBI FATO
HOSPES HAEC SATIS A SAXO. ABI.

Quam tamen a P. Johanne Petro Paſchali Soc. Jeſu Campano ejus amico, & ſuo a confeſſionibus Sacerdote Sexviris de Urbis regimine traditum, iidem in hanc formam redactum Civi benemerito inſequenti anno poſuere.

CAMILLO PEREGRINIO
ALEX. FIL. CAMPANO
QVI
MENTE DEVM PATRIAM STILO
OFFICIIS AMICOS
PVRE DISNE SANCTE

CO-

COLVIT
VIX. ANNOS LXV.
CONTENTVS VIXISSE
OBIIT AN. DOM. MDCLXIII.
HAVD MOLESTO SIBI FATO
PATRIA
HANC MOLEM GRATI ANIMI MONUM.
AERE PVBLICO POSVIT.

„ Peregrinio noſtro, ſicuti in ejus elogiis idem Pa„ ſchalis, & Vecchionius tradunt, expanſae fronti immi„ nuta ſuberat facies, colorque ſubniger, vultuſque ſeve„ ritatem potius, quam amoenitatem praeſeferebat. Pro„ ceritate mediocri, obeſo tamen corpore, dorſoque non „ tam oppleto, quam pauliſper inflexo: praegrandibus „ oculis, ob luminum tamen imbecilitatem, ſtudiorum„ que aſſiduitatem jugiter uſus perſpicillo: gracili voce, „ ſed facilis, nec ſine argutiis aliquando, ac facete ad „ levandas amicorum curas, in differendo, tum maxime, „ cum ad ſolatium deambulandum eſſet, verſabatur. Tumidos ingenio, ac inutili gloria inflatos homines, nihilominus, quam adulatorum peſtiferos ructus (ſic illorum laudes adpellandas putabat Camillus) paraſitorum, & mimorum quorundam vel inſipidos, vel illicitos ſales maledictorum loco habendos, ac probro omnino cenſebat; nec unquam cum ipſis, honeſto licet loco natis, vel honore aliquo inſignibus converſabatur; eoſque duntaxat excolebat, qui morum ſanctitate, facilitate, humanitate praeirent, excellerentque. Interdum iccirco viſendis comoediis in Capuae publico theatro agendis intererat, quas ab illius civitatis viris Iſa, Stellato, Valentino, Boventio praeclaris viris deſcriptas cognoſcebat. In iis mores hominum pravi arguebantur, neque inverecundum aliquod, vel inhoneſtum, quod virtuti contrarium eſſet, offendebatur. Non enim (adfirmabat Camillus) honeſto viro dignum eſſet, a ſtudiis, ceteriſque licitis curis, ac negotiis ani-

mum avocare, ac ne tantisper quidem illicitis oblectationibus ac solatiis animum recreare.

Sunt qui Peregrinium expostulant, quod aspero stilo ac injucundo loquatur, & minutias quasdam expendendo paedagogum agere videatur. Verum pro ejus defensione satis sint, quae de illius exacta, ac elaborata critice, scriptorum aliquot vel rerum inconditarum correptione, vel interpretatione verborum, vel germani illorum textus versione, cognitione, instauratione, admirabilique tot veterum monumentorum inventione, ac collectione alii dixere, qui uni Camillo Historiae Barbarae, seu medii aevi notitiam adscribendam fatentur. Is quippe omnium primus tot Tabularia pervestigavit, adyta magis abscondita, ac impervia latibula penetravit, e quibus illa eruta fuere, quae prius ignota, nunc primum reperta, & quae tot annorum intervallo nedum veluti terrae inclusos thesauros, quam tineis erosa, carieque consumta, in lucem eduxerit, illaque in meliorem formam, publico literariae Reip. bono, redegerit, ac in libertatem vindicarit. Stilo igitur parcendum est, siquae a nostro Scriptore narrantur, nonnihil in iis barbariei irrepsit, cum tanto bono fruamur, uberrimoque fructu delectemur. Nec profecto ad praeteriti seculi non dicam usum, sed corruptelam, suaeque Historiae proprietatem (an potius immensam dicam, ac tenebris omnino offusam silvam?) Peregrinii stilus indecorus, aut insolens videtur profecto, qui nares quasdam nimium emunctas fortasse offendet. Nihil ibi obscurum, sed repetitum; nihil abstrusum, sed phrasi quadam duriuscula expressum: nihil dissonum, aut falso relatum, immo germanae suae lectioni redditum. Nihil denique, quod is inscitiae, negligentiae, nequitiae, convicii, quin minus pravi animi expostulari possit. At de Camilli Peregrinii scriptoris eximii vita satis hactenus. Cl. Virorum elogia in Peregrinium congesta alibi (*a*) ad sui nominis, familiae, Patriaeque decus, expendenda duxi.

PERE-

(a) In opere scil. Virorum Illustrium Veteris, novaeque Capuae, si Deo favente, tempus vacabit.

PEREGRINORUM STEMMA.

Johannes Andreas de Peregrinis Petri Nicolai fil. Bonon. Patric. Ferdinandi Reg. Neap. Milit. Dux.

|

Petrus Aloyſius filius.

|

Petrus Nicolaus Capuae Decan. & Joh. Andreas fil.

|

Pyrrhus, Pompejus Decan. & Camillus Primic. Capuae.

|

Alexander, Aloyſius, Franciſcus, & Marius.

|

Camillus Junior, & Pompejus Alex. filii.

|

Decius, Joh: Andreas, Alexander Decan. Cap. & Joh: Baptiſta.

|

Pompejus, & Petrus Nicolaus Joh. Baptiſtae filius.

|

Gaſpar Pompeji fil. qui adhuc vivit cum filiis permultis.

Elenchus eorum, quae in hoc I. Tomo continentur.

FRAN-

FRANCISCI MARIAE PRATILLI

PRAEFATIO.

CAmilli Peregrinii Junioris Hiſtoriam multis abhinc annis cum legerem, dolebam ſane neminem fuiſſe, qui ejus opera, quae extant, recudenda curaret, eaque animadverſionibus, noviſque additionibus augeret, quo hujus Auctoris dignitati, ac noſtrae Langobardicae hiſtoriae, quae mutila admodum, & diminuta ab eo deſcripta fuit, perſpicuitati ſatis conſultum foret. Animum tandem recreavi, ut primum nunciatum fuit, clariſſimorum Palatinorum quorundam Mediolanenſium ac ſociorum operâ, auctore ac duce Ludovico Antonio Muratorio Mutinenſis bibliothecae praefecto, viro omnigena eruditione referto, Italarum rerum Scriptores omnes, & M.SS. Codicum variis ex bibliothecarum tabulariis volumina evoluta in unum colligenda, plureſque in tomos digerenda, ac diſtribuenda. Quocirca Peregrinii ſaltem opus, quod ad Langobardorum pertinet hiſtoriam, abſolutum cudendum ſperabam; quod nec Grotius olim, neque Burmannus, aut quiſpiam alius ultra montes clariſſimus vir hactenus fecerat. At praeter expectationem accidit, quodque laetitiae argumentum fore ſperabam, id in cauſa fuit, ut omnino animo angerer. Vix enim tomo II. in lucem edito, ac anno MDCCXXIII. pervulgato, quo Hiſtoria Principum Langobardorum a Peregrinio noſtro condita continetur, illum avidus evolvi, in quo nedum ſuppletam illam, auctamque, ſed ne integram quidem, abſolutamque obſervare licuit; ſiquidem primam tantummodo partem in eum digeſſerat Muratorius, alteram ſequentibus tomis collocandam pollicitus. Interim maximâ animi mei moleſtiâ biennii pene ſpatio excurſo, in lucem tandem tomus V. prodiit, qui reliquum Peregrinii opus cuſum complectitur. Illud vero nec aliqua ex parte auctum (praeter notas textui Falconii Beneventani, Ignoti Barenſis, aliorumque Scriptorum adjun-

adjunctas) nec animadversione aliqua notatum cernitur? Immo tanquam irreligiosum fortassè ratus, Salernitani Anonymi textum interruptum literariae Reip. tradit Auctor ipse, ab eoque partes VII. scindit, quas Peregrinius suis adnotationibus illustrarat. Huic tamen vulneri, aut saltem probro nova hac mea editione medendum curavi, integrum Salernitàni textum recudens, notisque tum Peregrinii, ipsiusque Muratorii, tum meis quibusdam utilibus animadversionibus auctum cumulatumque, ut uno intuitu Lectoribus integra hujus Anonymi Historia repraesentetur.

Quod igitur a Burmanno, vel Muratorio summopere expectabatur, continuandam scilicet ab iis Peregrinii Langobardorum Principum historiam; (& quidem jam adpromiserat Burmannus) id ardenti studio mihi conficiendum fore sperabam. Quocirca enixo labore multorum Tabulariorum, Bibliothecarum M. SS. volumina, ac codices non destiti diligenter pervestigare, amicorum consilium, ac praesidium demisse expetere. At ad tantum opus imparem me tandem agnovi, ac desiderium vehemens spes frustrata est, quare ad alia oculos, animumque converti. Quod quidem antea illustres viri etiam tentarant Fabius Vecchionius Peregrinii socius, fidusque amanuensis, ac Silvester Ajossa Michaëlis Monachi V. Cl. nepos Capuani Presbyteri: necnon RR. PP. Soc. Jesu Johannes Petrus Paschalis, qui plura e Peregrinio hauserat, nec plagiarii nota excusandus iis in opusculis, quae typis post Peregrinii obitum incomte nimis donavit; Jacobus Natalis, & Prosper Cappella, qui varia quidem congerere conati sunt ex iis, quae a Camillo ipso, dum degeret, acceperant. At cum ii, quos habebant haud sibi bene congruentes detritos lapides, aliaque ad hanc rem necessaria omnino deessent, illaboratum opus reliquerunt; lapidesque illi vel dispersi, vel omnino protriti sunt, ut difficili negotio res conficienda prorsus videatur.

Peregrinii interea Langobardica historia vel in Burmanni, vel Muratorii collectione studiosae juventuti legenda

genda erat, quod admodum difficile illi videbatur, cum prae librorum mole, ac numero ingens ſumtus ad illos emendos neceſſarius foret, nec facile illi commodari ſolent, aut e publicis bibliothecis exportantur, nec ad eas, niſi ſtatis horis, adiri poſſit. Eo itaque ducta res erat, ut jam a quibuſdam noſtrae urbis eruditis, doctiſque adoleſcentibus Camilli Peregrinii editio utcunque curaretur, adnotationibus licet, aut auctariis ſpoliata. Hoc enim pacto literariae Reip. ſatis conſultum putabant, ne tanti viri addiſcendâ hiſtoriâ omnino privarentur. Quod quidem mihi ſummopere diſplicebat, illius ſcilicet hiſtoriam mutilam etiam, diminutamque cudendam; ſtatimque animum adjeci, ut quoquo modo illa ornata rurſus in lucem prodiret, ſicque ejus vitae acta, deperditorum operum ſaltem titulos, monumenta, aliaque erudita opuſcula in medium afferre cogitabam. Verum, quod optabam duntaxat, nedum operi manum admovere coepi, ſed ne tentandum quidem audebam. Amicorum tandem blandimentis, conſiliiſque allectus, illorum optatis, juſſiſque acquievi, licet ad hanc difficillimam ſpartam ornandam haud ſatis eſſem, & ad tantum onus ſuſtinendum imparem prorſus agnoſcerem. Demandatam provinciam ſuſcipiendam exorſus eo animo eram, ut magnopere vererer, ne, quod decori tanti Scriptoris eſſe debebat, probri loco, ignominiaeque mihi cederet.

Primum igitur Scriptores in collecta Peregrinii hiſtoria recenſitos, Capitularia, aliaque ab eo edita opuſcula accurate expendi, iiſque adnotationes, quae in priſca editione deſiderantur, adjunxi (ſicuti Peregrinius ipſe fecerat in legendis Hiſtoricis a P. Antonio Caracciolo olim Neapoli excuſis) quibus & obſcura illuſtrarentur, ac dubia ad trutinam revocarentur; quaeque vel probanda, vel improbanda forent. Tum quas ille adpromiſerat Diſſertationes, Chronicos Canones, aliaque, quae ex Tabulariorum ſedibus opuſcula invenire potui, in medium adferam. Haec utique primo animum ſubierat ſententia, ut adnotationes ſcilicet allatis a Peregrinio Opuſculis adtexerem;

rem; Dissertationesque, ac Chronicos Canones, quos ipse pollicitus erat, supplerem; his enim additionibus Langobardica ejus historia licet haud integra, cumulata magis saltem prodire videretur. Verum cum plurimis abhinc annis capsulas quasdam Fabii Vecchionii, & Francisci Antonii Thomasii (qui plures M. SS. analectorum codices reliquerunt) heredum consensu, ac voluntate pervolutassem, aliqua in iis scitu digna eorumdemmet manu descriptâ monumenta comperi: ac praecipue apud Johannem Baptistam Vecchionium Fabii pronepotem inter M.SS. Codicum plura volumina, Cinglense, sive Aliphanum Gregorii Mon. Cassin. breve Chronicon inveni a Peregrinio nostro e suo autographo tunc apud Antonium Cajetanum de Aragonia Aliphiae Comitem, ac Laurentianae Ducem adservato, exscriptum anno Aer. Chr. MDCLIV. (quod profecto deperditum existimo; nullibi enim autographum illud invenire potui) & apud Stephanum Ajossa Michaëlis Monachi heredem, multa quae ipse congesserat diplomata, ac vetustissimum Monasterii S. Benedicti Capuae Cassinensium Necrologium; necnon S. Johannis sacrarum Virginum ejusdem urbis Historiolam, quibus quidem τοῖς ἀνεκδότοις varia ad nostrae Italiae historiam spectantia obscura quaeque illustrantur, eaque praesertim, quae ad Capuanorum Principum vel nativitatem, vel emortualem diem attinent. Haec itaque novae huic Peregrinii editioni adjicienda merito censui; Chronicon demum quoque Saracenico-Calabrum a viro cl. Johanne Bernardino Tafurio Neritonensi patricio inventum; quo quidem Regni nostri provincias Saracenorum toties excursionibus devastatas planius explicat, Calabriaeque, seu Brutiorum urbes clarius distinguit.

Et quoniam de aliquibus Capuae Comitibus nec a Johanne Abbate in sua Campanorum Comitum historiola, nec a Peregrinio postmodum aliquid omnino memoratum fuerat, eidem Johannis Abbatis opusculo de prioribus Capuae Comitibus Dissertationem praefigendam censui, qua multa quidem inedita illorum temporum monumenta proferen-

ferentur, ad eruditorum commodum, ac utilitatem. Innumeros etiam e Campanorum Principum ſanguine Comites ortos in toto Capuae Principatu, ac de Beneventi, Salernique Dynaſtis pro virili exponere ſatagam. Quo profecto palam fiet, quaſdam familias jamdudum extinctas e Langobardorum noſtrorum gente proculdubio manaſſe, ut quorundam Scriptorum opinionem omnino refellamus, qui ad aucupandam aliorum gratiam, quod ad hanc rem attinet, vana quamplurima, ac inepta retulere. Nec abſre eſſe putetur, & huic hiſtoriae minime conſentaneum, cum ad eam illuſtrandam ſummopere conducat; hoc enim pacto Langobardorum reliquias cognoſcemus, vetuſtiſque ab illis ortis familiis decus ac dignitas proculdubio accreſcet.

At ut inſtituti mei ratio in nova hac Camilli Peregrinii editione facilius intelligatur, hunc ordinem ſervandum putavi. Huic hiſtoriae ipſius Peregrinii vitam primum praefixi, quam magno quidem labore, ac ſtudio e variis M. SS. epiſtolarumque monumentis, ſeniorumque noſtrorum traditione erutam concinnavi. Ante Erchempertum, (e cujus hiſtoria initium cepit Camillus.) excerpta aliqua e Pauli Diaconi libris VI. de Langob. Hiſtoria recudere curavi: quippe cum ſaepiſſime in rebus noſtris, Ducatus praecipue Beneventani inſtitutione, eorumque Ducum ſerie, ſive ſucceſſione, aliiſque Warnefridus citandus foret, ejus textum cum notis Horatii Blanci, meiſque aliquot animadverſionibus illuſtrandum cenſui, ut quiſque prae oculis teſtem haberet, & textum. Accedit etiam quod cum ante Erchemperti aetatem ſcripſerit Warnefridus, illoque uſus etiam fuerit Oſtienſis, dignum operae pretium fore exiſtimavi, ab initio Langobardorum in Italiam adventus res geſtas continenter explicare. Qua etiam de cauſa in Praefatione ad Paul. Diac. de Ducatu Spoleti obiter pertractandum cenſui: quandoquidem & unus is erat e tribus illuſtrioribus Langobardorum Ducatibus, & cui pars aliqua Neap. Regni olim adtributa, eodemque in Ducatu x. Chriſti ſeculo Capuae Principes dominati. Quare eorum Du-

cum ſeriem ab inſtitutionis initio ad XI. uſque ſeculum ſuo ordine diſtributam exhibebo.

Subſequitur Erchempertus, quem notis etiam neceſſariis ditare oportuit ad Hiſtoriam, rerumque ordinem elucidandum: quod & in Hiſtoriola etiam Ignoti Caſsinenſis, aliiſque opuſculis factum animadvertitur: permulta enim in ſuis narrationibus obſcura, confuſa, mutilave erant, quae illuſtratione omnino indigebant.

Hos tomo altero ſequitur Anonymus Salernitanus, quem integrum, variiſque lectionibus, notationibuſque auctum dabimus; quod neque Peregrinius, partibus ab eo tantummodo VII. ſelectis, iiſque notis illuſtratis, ediderat; neque item Muratorius, qui ab iiſdem Peregrinii partibus ſejunctum recudit erroribus quamplurimis refertum, ſecundum exemplum ipſi a P. Euſtachio Caracciolo V. Cl. miſſum; cui tamen Scriptori notas quaſdam Muratorius idem addidit, ipſeque alias adjeci opportunioribus locis: Diſſertationemque de Conſtantiniana Capuae Baſilica, & S. Stephani Veteri Epiſcopali Sede, quas Eccleſias confundere Salernitanus Anon. atque Erchempertus viſi ſunt. Permultis, quibus Anonymus hic fabellis ſcatet, expenſis atque rejectis; quae majorem Erchemperto, aliiſque lucem praeſeferrent, accurate adverti; quo factum eſt, ut illius ſeculi monumenta plenius haberentur, Langobardorumque geſta ſuo quaeque ordine diſpoſita prorſus dignoſcerentur.

Capuae tum Comitum Hiſtoria ſuccedit, cui aliquae item meae notatiunculae ſubduntur, Beneventanorum praecipue Apologeticon de Ludovici Imperatoris captura, quos ab omnibus fere illius aevi Scriptoribus injuſte hujus criminis expoſtulatos vindicare conatus ſum. Quod iis pergratum fore, puto, quippequi in hac re Peregrinio noſtro lubenter adhaeſerim, meique in eos grati animi benevolentiam oſtenderim: ut qui ſocii olim, adjunctique Campanis fuere Beneventani, tum aemuli, ſemper tamen concordes, ac ſuae gloriae cupidi, patriae decus quaerere, atque enixe dilatare conati ſunt.

Capi-

Capitularia dehinc Langobardorum Dynaſtarum Chronologico quaeque ordine per Principum aetatem diſtributa dabo, ſingulisque aut legum, aut nominum, aut verborum notulae adjicientur aptiſſimae. Ea in unum collecta locum (quod Peregrinius nullatenus adverterat) licebit advertere: ſcilicet I. Capitulare Arechis primi Beneventanorum Principis ann. circ. DCCLXXV. Itemque ejuſdem Principis Pactum de Liburia cum Neapolitano Judice: Pactumque aliud Gregorii Neapolitani Ducis, ejuſq; nepotis poſt ann. Chriſti CM. inita. II. Capitulare Sicardi Principis item Benev. ann. DCCCXXXVI. III. Aliud Radelchiſii Principis ann. DCCCLI. IV. Et illud Adelchis, ſive Adelchiſii Principis anno circ. DCCCLX. Ac poſtremo Praeceptum Paldulphi IV. Capuae Principis ann. MXXXIV. duoſque Judiciorum Libellos ibi quoque adnectendos exiſtimavi, ut omnes ſimul Conſtitutiones conjunctim haberentur.

Succedent Capitularibus Langobardorum Principum Tumuli, quibus alii Peregrinio ignoti ex M. SS. Vecchionii, Thomaſii, ac Monachi codicibus educti adtexuntur, aliaeque illius aevi Inſcriptiones inſeruntur.

Scriptores deinde Caracciolanos (poſt Cinglenſem, ſive Aliphanum, & Necrologium, quorum ſupra meminimus) cum Peregrinii caſtigationibus (quas ipſe ſeparatim a textu typis dederat in ſua Lang. Princ. Hiſtoria) meiſque perpaucis animadverſionibus auctas recudere curabo, eo quidem ordine, quo illos Muratorius in ſua Collectione edidit. Quibus accedunt S. Sophiae Beneventi, & Cavenſis Monaſterii Chronica mutila a Muratorio edita: aliud Barenſe, Saracenico-Calabrum Tafurii; aliaque quae hactenus ſummo ſtudio a Cl. viris expecto, qui maxima diligentia, & cura e tenebris eruta illa compererε.

De Beneventi Ducibus, ac Principibus, necnon etiam Salerni fuſius poſtmodum pertractabitur, cum eorum Chronicon, quod Peregrinius in medium attulit, recudam; ibique etiam de Capuanorum Principum origine, ſerie, eorumque clariſſimo ſtemmate, ſive inſignibus, agendum erit:

ubi de Langobardici Principatus Comitibus, ſeu ramuſculis ex illorum ſtipite productis ad majorem Hiſtoriae claritatem, integritatemque aliqua delibabimus.

Series poſt haec ſequitur Abbatum Caſſinenſium ab Authore noſtro ſummo labore diſtincta, e qua Dynaſtiae Langobardicae permulta, quae ad perfectam, abſolutamque pertinent Chronologiam, elucidantur, geſtarumque rerum illius temporis ordinem, veritatemque conciliant. Huic Caſs. Abbatum ſeriei aliqua adnotantur, quae ſuis locis adjungenda fore putavi, ne vel tantillum Peregrinii noſtri gloriae, ab invidis praeſertim, obtrectatum videatur.

Poſtremo Diſſertationes illae VII. ab eo editae de Ducatu Beneventano, quibuſdam commentariolis auctae, collocandae erunt; aliaeque VII. quas ipſe cudendas promiſerat, a me, aliiſque cl. viris compoſitae inſerentur. Ac ne quid ad integre Peregrinii opus abſolvendum deſit, Canones quoque Chronicos, quos ipſemet pollicitus erat, addendos curabo: Aliaſque omnino neceſſarias de Liburia, de Ducatu Neapolitano &c. Diſſertationes, quae ſuis locis aptiſſime diſponentur.

Quaedam demum in hujus calce operis Camilli opuſcula tam edita, quam hactenus haud excuſa, eruditaſque perpaucas epiſtolas a ferali igne ereptas, ut eruditi hujus Scriptoris in parvo quoque ratio habeatur, ſubnectendas cenſui. Quod iis legentibus haud injucundum profecto erit, qui hujus cl. viri laborum reliquias ſummopere colunt.

Quibuſdam tandem eruditorum virorum objectis occurrendum puto. In percurrendis ſiquidem, expediendiſque Capuae monumentis me nimium diligentem, vel fortaſſe etiam indulgentem expoſtulabunt, qui ceterarum urbium dignitatem, antiquitatemque in hac hiſtoria illuſtrandam quandoque praetermiſerim. At non abs re factum videbitur, ſi quid patriae ſuae quiſque debeat, animum intendant. Caſsianum de hac re loquentem audire licet: *Nimis*, inquit, *dulcis eſt patriae amor, & recordatio*. Quod utique ab Ovidio fortaſſe accepit in percelebri illo epigrammate: *Ne-*

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non sinit esse sui.

Inditus profecto non parentum nostrorum tantummodo amor est, sed patriae, quibus aeque natura parem, fortemque dilectionem infudit: Tullium testem voco, qui II. Off. haec habet: *Si contentio quaedam, & comparatio fiat, quibus plurimum officii tribuendum sit, principes sunt Patria, & Parentes, quorum beneficiis obligati sumus*. Hinc nemo est, *qui Patriam diligat* (subdit Seneca de Rem. fort.) *quia magna, sed quia sua. Ulysses ad sua Ithacae saxa properat, quemadmodum Agamemnon ad Mycenarum nobiles muros*. Haec satis pro me sint, qui Capuam patriam, urbem antiquissimam, cunctisque seculis celebrandam, illustrandam suscepi.

Alii fortasse improbabunt, quod temere Peregrinii operi manum admoverim, quodque ingenio meo majorem provinciam tentandam susceperim. At quid erat expectandum, exacto jam pene seculo, quum Peregrinius e vivis excessit, ut aliquid lucis ejus operi, quod ipse minime absolverat, afferretur? Nemo hactenus fuit, qui tam necessariam aevi hujus historiam illustrandam coeperit, quod summopere expectabatur. Fateor quidem me plus oneris sustulisse, quam ferre me potuisse intelligebam; tamen quod suscepi, quoad potero, Deo auspice, perferendum confido. Aliorum votis, praeceptisque obtemperandum erat; quare si meae laudi obtrectatum iri sensero, quod pro tanto nostro benemerito cive ad ejus illustrandam historiam tantopere adlaborarim, aequo animo feram, cum literariae Reip. commodo vacarim.

Ad vana, ac futilia interdum me digressum plerique fortasse criminabuntur. Anne inutilia prorsus censeri debent tot allata diplomata, ac monumenta, quae ad elucidandam hanc historiam omnino necessaria videbantur? Inepta quae ad veterum Basilicarum, Monasteriorum, montium, fluviorum, villarum cognitionem attinent, de quibus saepissime in Peregrinii historia mentio est? Item

omni-

omnino ſuperflua aliis fortaſſe videntur ea recudere, quae jam a Muratorio edita omnibus patebant; & nondum edita praeterire; quo parum, aut nihil novi omnino Langobardicae hiſtoriae adjungebatur, vel neceſsitati conſulebatur. Verum cui ignotum, Romana jam, Graecaque hiſtoria pleniſsime perſpecta, quanta cura, ac diligentia nunc eruditus quiſque appetit, animumque appellit, ut eam, quae medii aevi eſt, ſeu barbarorum ſeculorum, condiſcat & cognoſcat? Ad hoc profecto plurimum juvat, Diplomata, membranaceas chartas, papyros, inſcripta marmora, ſepultos codices, necrologia, picturas, gemmas, Principum conceſsiones, numiſmata, idque genus alia inquirere, ac perveſtigare. Haec profecto cl. virorum ſedula cura fuit, ac improbus labor in iis inveſtigandis, quae ad eam hiſtoriam fore neceſſaria putarunt; mox ad publicum commodum commentariis, ſcholiiſque aucta & locupletata cuderunt; ſicque quae primum in tenebris jacere vidimus, deinceps, doctorum virorum diligentia, reviviſcere, ac omnino patere conſpeximus. Ad idem conducit Baſilicarum priſcarum notitia, ac ceterorum ſacrorum locorum, caſtrorum, villarum, aliorumque id genus antiquorum monumentorum. Chronica dehinc jam edita, ac in elegantiorem formam redacta; quod licet ab aliis etiam factum animadvertimus, alia quidem iis adjecimus, quo magis illuſtranda videtur illorum temporum hiſtoria.

Alia nondum edita opuſcula, chartae, diplomata ſi nihil aliud utilitatis afferunt, novitatis certe praemium ab inveſtigantibus expectant. Quandoquidem in Tabulariis, bibliothecis, ſecretioribuſque adytis illa perquiri, inveſtigarique advertimus. Nec me triginta circiter annorum ſpatio in perluſtrandis tot Tabulariis Regni noſtri, ac bibliothecis, aliorumque praeſidio collectionibus hiſtoricis, Analectis, ac nondum editis codicibus evolvendis aliud impulit, niſi ut, ſi fors tuliſſet, Camilli deperdita monumenta expiſcarer, ſingulares quaſdam membranaceas, aut papyraceas chartas nondum cuſas invenirem, quae elucidandae huic hiſtoriae quammaxime inſervirent, & im-

immortalitati ſui nominis maximopere conducerent. At vix duo, vel tria habebis, Lector, opuſcula, e ferali Peregrinii manuſcriptorum incendio erepta, operâ ſui familiaris Vecchionii unum, Michaëlis Monachi alterum, P. Johannis Petri Paſchalis tertium ſervatum. Ea fortaſſe paulo ante ejus obitum iis vel ad legendum commodata, vel ad exſcribendum; quorum credita autographa Camillo reſtituta ignis fortaſſe abſumſit, exemplum ſors auſpicato reſervavit. Utinam & hoc aliis opuſculis accidiſſet, ceteros illius M.SS. Codices nunc haberemus, quos fatalis flamma combuſſit!

Ea quae Peregrinii collegi monumenta, Eminentiſs. Dominis fel. record. Cardinalibus Nicolao Caracciolo Capuae olim Archiepiſcopo, & Petro Marcellino Corradino accepta refero, qui mihi ad hoc opus elucubrandum, vires, animumque addidere. Illis poſtmodum vita functis, aliis diſtentus curis ab hac Langobardica hiſtoria animum abalienavi. Ab aliis tandem invitatus ad haec ſtudia rurſus animum intendi. Inter quos praecipue numerantur P. Eraſmus Gattula olim Caſſinenſium Abbas, ejuſque ſocius P. Petrus Maria Juſtinianus Januenſis tum Epiſcopus Ventimilienſis in Corſica, PP. Euſtachius, & Nicolaus Caracciolus, Pauluſque Maria Paciaudus Cler. Reg. Theat. Johannes de Nicaſtro olim Benev. Archidiaconus, & Epiſcopus Claudiopolitanus, Comes Matthaeus Aegiptius Regis noſtri Caroli Borbonii olim bibliothecarius, ejuſque legatarius Dominicus Ronchius, Alexius Symmachus Mazochius dudum Capuae Decanus, meuſque collega, nunc Neap. Canonicus, Bernardinus Tafurius Neritonenſis patricius, Joſephus de Capua Capycius, atque Octavius Raynaldus Capuani patricii, aliique, quibus omnibus ſummopere gratias ago, ſuique nominis perpetuitatem maxime exopto.

En quod ad Peregrinium illuſtrandum adnotationibus, & auctariis adjiciendis pro virili comparavi. Siquae arrident, lector, aequo animo accipito; ſin ſecus, quae improbas, lubenter fero. Sin minus laudem, obedientiae ſaltem

tem meritum consequar. Si opus absque obtrectationis nota probetur, Peregrinio laudem praereptam nolim, qui commentandi Langobardicos Scriptores facem praetulit; iisque item cl. viris, qui animum, viresque suppeditarunt. Siquae veritati minus consentanea dicta videntur, aut a verisimilitudine etiam abhorrere, haud pudet errasse; imbecillitati siquidem humani ingenii parcendum, quod quam in me sit exiguum, haud inficior. Hoc pacto obtrectantium morsus effugiam, si Christianae pietati satis consultum velint.

IN PAULI DIACONI EXCERPTA FRANCISCI MARIAE PRATILLI PROLUSIO.

Mirabitur fortasse Lector, me frustra Pauli Diac. excerptam Historiam huic operi praeinsertam rursum edidisse. Verum non abs re factum putabit, si Camilli Peregrinii in hac sua Langobardorum Historia suas in illum querelas expendat, qui modo falsitatis, ac mendacii, saepissime ostentationis, atque inverisimilitudinis expostulat; modo indiligentem appellat, vanum jactatorem, nimis credulum, atque somniatorem describit: quod quidem & alii nuperi Scriptores vitium in ipso agnovere. Ut igitur ea, quae a Diacono adferuntur ad trutinam revocentur, an veritati consentanea sint, nec ne, illa recudere opus fuit. Peregrinius vero ipse multa quidem ex illius Historia excerpsit, ejusque verba vix delibando in medium attulit; ibique ejus diligentiam quandoque laudat, ambigua quandoque explicat, aut quod alibi parum accurate scripserat, de eadem re, cum sermo incidit, vel conciliat, vel emendat. Necessarium igitur omnino erat ex ejusdem VI. Historiae libris ea secernere, quae ad rem nostram pertinere videbantur, ut ex eorum fonte clarius veritas eliceretur, quo Historia magis elucesceret, nec de sensus interruptione, aut de verborum detruncatione omnino dubitaretur. Cum igitur Paulus ibi de Institutione Ducatus Beneventani, & Spoletani verba faciat, nemo profecto est, qui non videat quot ambages, gordiique nodi sint exsolvendi. Quot item in eversionis Casinensis Monasterii aera

constituenda, ejusdem instaurationis per Abbatem Petronacem habitae; & vera vel Abbatum Cassinensium, vel Beneventi, aut Spoleti Ducum chronotaxi designanda. Quid item de parum digesta nationum exterarum haec nostra in litora, sive Regiones appellentium distinctione loquar? Quid de consarcinato, confusoque Constantii Imperatoris in Apuliam adventu, Beneventique obsidione sub Grimoaldo Duce, aliisque quae aut praecessere, aut illis successere, omittendo, quae de Persarum multitudine LX. mill. baptizatorum cum eorum Rege & Chasana Regina prodit lib. VI. cap. pen. Quid denique de Dynastiarum successione, de quibus tam varie toties Auctorem hunc locutum animadvertimus, quoties de Ducibus Regni Italiae, vel defunctis, vel ex suis Dynastiis exturbatis, vel alio translatis differere contigerit? Hoc igitur pacto e Paulo Warnefrido ea erant excerpenda, cudendaque, ut facilius dignosci, investigarique possint ea, quae ad has quaestiones discutiendas pertinent.

Illa quoque ratio adcedit, quae me ad haec breviter Pauli Diaconi excerpta praelo rursus subdenda impulit, ut Peregrinium nostrum a V. Cl. Horatii Blanci conviciis vindicarem. Is enim in Pauli adnotationibus illum (merito, an invido oculo, aliorum sit judicium) saepius carpit. Ac quidem non satis tanto Viro digna ibi promit, ut nedum censura multoties notare, sed risu quoque ac dictis illum accipere audeat. Ut igitur Blanci conviciis, quae in Peregrinium congerit, occurrerem, ea in medium attuli, ut quam immerito illum dictis incessat, omnino dignoscatur. Quod si ob haec etiam aliquis expostulabit, censurae lubenter adquiesco. Tandem ne legentium fastidio sit, oro, quod hic breviter de institutione Spoletani Ducatus narrationem adtexam, cum nullo aptiore loco illa reponenda videbatur; quippe ex uno Paulo Diac. illa eruitur, quaeque ad illustrandam Langobardorum historiam omnino necessaria erat: cum Spoleti Dynastia partem aliquam Neapolitani hujus Regni olim occupaverit, illosque quandoque Duces Principibus Beneventi, Salerni,

lerni, aut Capuae, vel adfinitate, vel solii negotio conjunctos novimus: ac postremo ut aliquando eum Ducatum penes Beneventanos, ac Capuanos Principes fuisse constet, quod in hujus historiae decursu licet animadvertere.

Quam primum in Italia Langobardi occupavere, Regio fuit Foro-juliensis statim ab Alboino Duce, inde Italiae Rege, ea in Ducatus formam redacta, suoque nepoti Gisulfo tradita, ut narrat Paul. lib. II. c. IX. ac latius quam in ceteris suae patriae Ducum seriem ab initio, eorum gesta, monumentaque descripsit: tametsi fines ejus, quod omnino necessarium foret, non designet. Quamobrem nostri aevi Scriptores ex conjecturis dumtaxat judicare, vel saltem indicare potuerint ejus circumquaque fines quinam fuerint, aut Ducatus limites. Neque heic tantummodo Pauli in rebus enarratis confusio, qui de Taurinensis, ac Ligustici etiam Ducatus (nisi Urbani ii fuerint) & institutione, & extensione vix pauca conjectura potius, quam verborum descriptione explicavit. Sed quod magis obscurum, & prorsus inextricabile videtur, est, quod insequenti cap. x. tam inepte Clotarii Francorum Regis mortem anno DLXI. divisionem inter filios post quadriennium factam, & Benedicti I. Papae inaugurationem, quam anno DLXXIII. evenisse scimus, constituat. Alboini jam eo ipso anno DLXXIII. defuncti tum gesta persequitur, quae quidem prius accidisse fatendum est; neque ea, quae ad Clotarii mortem, filiorumque divisionem spectant, cum Alboini Italica irruptione cohaerere possunt, cum eam haudquaquam sub Alboino, sed sub Ducum Oligarchia accidisse planum omnino sit, ut infra patebit. Is vero susque deque omnia miscendo confusim protulit. Quod vero veritati consentaneum est, ipso teste, illud est, post captum scilicet Forojulium, finitimasque urbes ejus Ducatui adnexas, permultas alias ab Alboino subjugatas fuisse, ex Venetis nempe, Ligusticis, atque ex Subalpinis locis, quibus singulis Duces praeesse jussit, quibus illarum custodia, sive Praefectura militaris mandabatur, ne hostibus aggre-

diendi, occupandive ſpes ulla daretur: qui Urbani Duces appellabantur, ab iis diverſi, qui Provinciales, quibus non una ſolummodo urbs, ſed plures committebantur, ſicuti Dux erat Forojulienſis, qui omnium primus ab Langobardis inſtitutus ex omnium ſententia fuit.

Difficultatis nodus potiſſimus quidem eſt in definiendo, quinam poſt Provincialem Ducatum Forojulienſem (cum Urbani Duces tot creati fuerint ab Alboino, quot ab illo celebriores occupatae Civitates fuerant, ut ſupra monuimus) anno DLXVIII. inſtitutum, primo erectus fuerit, Spoletanuſne, an Beneventanus: cum ex Pauli Hiſtoria nil omnino certi aſſequi poſſit ad Epochae hujuſce explanationem? Paulo quidem credendum eſt, qui primum Beneventi Ducem Zotonem deſignat, Spoleti Faroaldum. At quemnam hiſce inſtitutionibus annum ille defigit? Hic nodus, hic ſcopulus. Ut veritas plenius eluceſcat, monendum primo eſt cum Cl. V. Abb. Bacchinio in Agnelli Ravenn. Not. Diſſ. in Petr. Jun. c. 3. duas Alboini epochas omnino diverſas neceſſario diſtinguendas eſſe; unam nempe ingreſſus Langobardorum in Italiam, Regni Alboini alteram, ideſt ejuſdem inaugurationem. Prior initium habet ab anno DLXVIII. menſe Aprili, quo Indictio I. decurrebat, in quam omnes conveniunt Scriptores: altera ab anno DLXIX. Decembri menſe, quo Ticinum Alboinus obſedit, ibique a ſuis Rex Italiae adpellatus, ut optime etiam adverterat Sigonius, immerito a Baronio, ac Peregrinio noſtro notatus. Cum enim Alboinus diem ſuum obierit anno tertio & dimidio Regni ſui, Junio menſe exeunte (ut idem Paulus, aliique adfirmant) Ticino jam a Langobardis ſubacto, Martio, aut Aprili menſe anni DLXXIII. Ind. VI. decurrente; patet utique Baronium aeque, ac Peregrinium hallucinatos fuiſſe, figentes ad ann. DLXXI. Alboini mortem, qui regnavit ann. III. & menſ. VI. quos Baron. numeravit ab ingreſſu ejuſdem in Italiam ann. DLXVIII. cum vere ab initio Regni, videl. a Decembri DLXIX. numerare debuiſſet. Hinc Scriptorum implicatio, ac confuſio fluxit, ut apud eundem Bacchinium

licet animadvertere. Neque Pauli sententiam ii rite assequuti sunt. Is enim lib.II. c.XXV. habet, Alboinum Liguriam ingressum III. Non. Sept. Ind. III. quae indicat annum DLXIX. & statim addit sequenti cap. XXVI. *Ticinensis Civitas ultra tres annos obsidionem perferens se fortiter continuit*. Si igitur post Non. Septembr. Ticinum urbs obsideri coepit, ac per annos III. & menses VI. obsidio illa duravit, ad Aprilem scilicet usque anni DLXXIII. quo haud dubium, quin Alboinus adhuc degebat; quid est, quod Baronio, aliisque adstipulemur, qui emortualem Alboini annum fixere ad ann. DLXXI.? Alboinus igitur, quem in Regem Italiae evexerunt Langobardi Ticinensis obsidionis initio, annis III. & mens. VI. regnavit, nempe a die XXIX. Decemb. ann. DLXIX. ad XXVIII. Junii DLXXIII. cui successit Clepho usque ad finem anni DLXXV. quo ex tempore Regum imperio intermisso, Ducum incoepit Oligarchia, quae decennio integro perduravit, ut Paulus apertissime testatus est. Quo tempore regnavit Alboinus, Liguria post Forojulium subacta est anno DLXIX. quo etiam Ticinum obsessum: indeque anno DLXX. Thusciam usque Rex electis cum militibus omnia invasit praeter *Romam, & Ravennam, vel aliqua, quae in litore maris Castella erant*, ut idem Warnefr. cap. XXV. & XXVI. Itaque si in hanc Alboini irruptionem Thusciam accenseamus, nec ne, omnino fatendum, Spoletanum Ducatum nedum ab Alboino subactum, sed ne lustratum quidem. Neque hanc in oram Langobardi appulere, nisi post annum DLXXV. quo utique complebatur annus septimus ab ingressu Langobardorum, & a XXXVI. Ducibus, penes quos Langobardici Regni administratio erat, Italia tunc temporis vastata fuit ex eodem Paulo in fin. lib. II. & Agnello Ravennate, qui *Italiam maxima ex parte captam, atque ab illis subjugatam Romam usque* fuisse testantur.

Quamombrem Spoleti Ducatus usque ad ann. DLXXV. institui neutiquam poterat, neque regnantibus (ut dictum est) Alboino, aut Clepho, qui vix Thusciam porro aspe-

xere.

xere. Sed quo tempore Ducum viguit Oligarchia, quum non tam aemulatione, ac virtute Duces illi tunc pugnarent, quam fortuna etiam prospere comitaretur, Italiâ occupatâ, Tyberim amnem transjecere, atque Romam usque irrumpentes Spoletanae Dynastiae fundamenta posuere anno DLXXVII. vel insequenti. Unde non septennii spatio haec confecta fuisse, ut Paulus affirmavit, sed ultra, ac prope decennium decurrisse dicendum est: nisi fortasse septennium post duorum Regum obitum, ab Oligarchia Ducum desumendum sit, ut Pauli sententia vindicetur. Hinc quae etiam Flav. Blondus Reg. IV. & Sigonius de Duc. Spolet. instit. docuerunt, erronea prorsus esse demonstrantur. Blondus namque Spoleti Dynastiam coepisse, ait, sub Graecis Exarchis: *Spoletani Ducatus nomen primo ab Exarchis Ravennae eam habuit vim, ut a militari consuetudine tractum dignitatem nunc referat, quae post Regiam est suprema*. Miror sane, Blondum oscitanter ibi effutisse, cum ipsemet Dec. I. Lib. VIII. haec habeat: *Longinus in Italiae administratione, & urbium ... hunc primus servavit morem, ut non Provinciae praeesset Praeses, sed singula oppida a singulis custodirentur & regerentur Magistratibus, quos Duces appellavit*. Si igitur ex ejus testimonio quaelibet civitas Ducatus erat, cur Spoletum tot post secula Ducatus dignitatem prope Regiam servare adhuc debebat, & non idem de aliis quibusque urbibus adfirmetur? quod recte advertit Scriptor Tab. Chorogr. med. aevi ap. Murator. to. X. n. CXI.

Erravit & Sigonius ad ann. DLXXI. ac de Alboino Rege inquit: *Spoletum inprimis est occupatum ... Alboinus receptam non solum conservavit, sed etiam Umbria in formam Ducatus redacta, ipsam Ducatus caput, Duce Faroaldo imposito, fecit. Hinc Spoletanus Ducatus celebrari coepit*. Nam eo anno a Sigonio signato, neque Spoletum a Langobardis fuerat subjugatum, neque Umbria, sed tantummodo pars Thusciae, ut Paul. Lib. II. c. 26. & Agnell. Ravenn. ut supra: quod quidem evenisse testatur anno V. Justini II. Imp. qui etiam II. Regis Alboini fuit,

scili-

ſcilicet ann. DLXXI. ut dictum eſt. Neque Thuſcia (ut gratis hoc Sigonio concedatur, quamvis immerito) tunc temporis devaſtata tota Langobardorum ditioni paruit; ſed ſuperior duntaxat pars illorum poteſtati ſubjecta fuit; inferior tamen altera Tyberim inter, & mare dexterâ penes Romanos fuit: Tyberim enim, aut Apennini juga Alboinus nunquam transjecit, e quibus per Exarchatum, & Pentapolim tranſeundo Spoletum adcederet. Hoc vero nullibi ſcriptum reperimus; quare omnino eſt adfirmandum, non ſub Rege Alboino Spoletum Longobardos occupaſſe, ſed circa ann. DLXXVII. aut ſequenti in illa generali irruptione ſub Ducum Oligarchia, eodem fortaſſe tempore, quo ſubacta Peruſia, aliiſque urbibus, plurimum ii Romam verſus Regnum Italiae protenderunt. Quae quidem urbes, Spoletio adjuncto, a Duce Faroaldo occupatae anſam fortaſſe praebuerunt Ducatus ibi Spoletani inſtituendi ad Romani Ducatus, & Exharcatus poteſtatem magis imminuendam; & illius I. Dux Faroaldus electus fuit ante ann. quidem DLXXIX. quo Paulus Diac. Lib. III. c.13. hujuſce Ducis meminit, qui *Claſſem* (Ravennae) *invadens opulentam urbem ſpoliatam cunctis divitiis nudam reliquit.* Inde Ravennam obſediſſe, ait Rubeus Hiſt. Raven. Lib. IV. ann. ſcil. DLXXXIII. & a Smaragdo Exarcha fugatum, trucidatumque fuiſſe, qui Smaragdus Longino ſucceſſerat ann. DLXXXII. Sigonio teſte.

Faroaldo igitur defuncto Ariulfus Dux II. Spoletano Ducatui ſucceſſit, idem Diac. Lib. IV. c. 17. eumque eſſe, quem Baronius Arnulfum appellavit ann. DXCII. n.2. & DIIC. n. 3. cujuſque meminit pluries S. Gregorius M. in epiſt. Idem Dux etiam Camerino potitus eſt ann. DCIII. cui ſequenti anno vita functo Theudelapius Faroaldi I. filius ſuffectus fuit, ut infra in ſerie Duc. Spolet.

Ex hactenus delibatis plane quidem conſtat, Langobardos ad ann. uſque DLXXVII. nondum Tranſtyberinas Italiae urbes, multoque minus Neapolitanas adhuc regiones invaſiſſe. At quo pacto Neapolis obſidio ann. DLXXXI. figitur, quum Langobardi tunc temporis nondum Romam,

Ty-

Tyberimque transmearant? Neapolis quidem obsidio paulo post accidisse credenda est ex testimonio Petri Notarii Neap. Ecclesiae, a quo, hortatu ac jussu Reducis Episcopi a Beatissimo viro Pelagio Pontifice Max. ordinati, Eugipii Abbatis Lucullanensis Collectanea e S. Augustini Libris conscripta fuere: ibique extat subscriptio, seu clausula: *Sub die Iduum Decembrium Imp. Dn. nostro Tiberio Constantinop. Aug. Anno VII. post Consulatum ejusdem Augusti Anno III. Indict. XV. obsidentibus Langobardis Neapolitanam Civitatem*. Quam clausulam habes in Analect. Mabillonii tom. II. p. XI. Et apud Pagium in ann. DLXXXI. qui Mabillonium carpit, quod perperam annum DLXXXII. designaverit. Pagium ipsum consule loc. cit. quaeque etiam contra Pagium disserit Phil. a Turre Episc. Hadriensis in peculiari dissert. p. 162. En quam nobis reticuere Paulus Diac. aliisque hucusque editi Chronologi Neapol. urbis a Langobardis obsidionem ann. Dom. DLXXXI. Neque huic synchrono monumento contradicendum, aut de eo dubitandum autumo.

Videndum nunc, quo sub Duce Langobardi Neapolim obsederint. Hîc aut cum Paulo Diac. aut Peregrinio confligandum est, nec sequester aliquis erit, qui litem dirimat. Si Paulo adstipulemur, nihil omnino dubitandum, quin tempore Ducalis Oligarchiae, subacta jam Hetruria, Spoleto, Perusia, Camerino, aliique urbibus, per quas Neapol. hujus Regni aditus ad Campaniam, Samnium, Marsiam, aut Apuliam invadendam patebat. Quamobrem Langobardi, e Ducatu Romano itinere arrepto, in Campaniam, & Marsiam irrumpere poterant, quâ Graeci copias ad limites, urbesque suas custodiendas nullatenus habebant. At si hujus argumenti, sive conjecturae vim elidere velimus, Paulus ipse pro Peregrinio pugnet, necesse est. Cum enim is asserat, tunc temporis primum Beneventi Ducem Zotonem dominari (per annos XX. Ducatui praefuisse, ait ab anno scil. DLXXI. ad ann. DXCI. quo obiit) ipsummet Neapolim obsedisse oportuit; aut saltem auxiliaribus copiis adjunctis ab sociis Oligarchiae

Duci;

Ducibus ad eum transmissis Neapolim obsedisse eo ipso tempore, quo undique Graeci a Langobardis circumquaque oppressi extremam in dies Italici Regni eversionem expectabant. Peregrinius tamen, qui Pauli suspectae sibi fidei patrocinium respuit, aliter, si hoc suos ob oculos fuisset Mabillonii Analectum, probasset, ac magis valido argumento fulciretur ad Langobardorum Beneventi longe ante ann. DLXXXI. dominatum comprobandum. Is enim non alio illuc tempore Langobardos appulisse credidit Procopii, & Porphyrog. testimonio, quam circa ann. DLX. (ut videre est in peculiari sua Diss. de Instit. Ducat. Ben. suo loco to. III. inserenda) quam opinionem validis quidem conjecturis, nec futilibus revera argumentis adserere conatus est. Cui si assentiendum existimabimus, judicandum omnino erit, Zotonem jam Benev. Ducem ab anno DLXXI. opportunitatem nactum Graeci Imperii in Italia evertendi, Neapolim obsedisse: qua quidem urbe potitus, totius Neap. Ducatus regionem comparare facillime sperabat, quippe caput tunc, & praecipua inter alias suae Dynastiae urbes se eminentius extollebat. Frustra tum a Langobardis Neapolis tentatam expugnationem, nemo dubitare audeat; immo longa eos fortasse obsidione pertaesos inde abscessisse credo, quippe qui inutilem illam fore putabant. Atque hac fortasse de causa illuc Autharim Regem a Zotone advocatum fuisse suspicor anno circ. DLXXXVI. Duci Benev. auxilio venturum ad Neap. Ducatum subjugandum: quod cum difficile fore crederet (classe namque maritima carebant Langobardi, ut ad opportuna quotidie subsidia recipienda obsessos impedirent) Campaniae, Lucaniae, Calabriaeque loca invadens Rhegium usque penetraret, ut Paulus ipse testatur.

Sed utcumque se res habeat, quae alibi opportunius pertractanda erit, ad propositam quaestionem redeamus. Aut igitur, ut vidimus, Paulo Diac. fides adhibenda, aut Peregrinio nostro, annus institutionis Ducatus Benev. ut Zotonis aetas praecise designetur XX. annorum, clarior est, quam Spoletensis; cum non tantummodo Faroaldi

exordium ſuae Dynaſtiae exprimatur, ſed ne aetas quidem, qua obierit, aut quot annis vel Spoleti, vel alibi vixerit. Ex ſolis veriſimilibus conjecturis elicitur hujus Ducatus inſtitutio anno aut DLXXVII. aut ſequenti DLXXVIII. ut diximus: quo fit, ut Beneventani Ducatus Primatus ſupra Spoletanum inſtitutio non poſſit omnino denegari; cum ſaltem anno DLXXI. inſtitutus quinquennio plus Spoletanum praeceſſerit. Anne ab Alboino ipſo Rege confirmatus, Italicae irruptionis tempore anno DLXX. vel DLXXI. ut Graecorum dominatum diſtringeret? alibi diſſeretur. Nec ab Authari Rege poſt Spoletanum Ducatum Beneventanus Zotoni confirmari debuit, ſicut Faroaldo Spoletanus. Nam Autharis in noſtrates haſce ingreſſus eſt regiones anno ſaltem XVI. Ducatus Zotonis, ut ex ſupranarratis probavi: quo quidem tempore Zoto ſuum in Campaniae, Samniique regiones dominationem protenderat, ut ſuo quaeque loco alibi dicenda. At de his, quae alibi expendenda erunt, ſatis ſit. Ulterius progredi ad Spoleti Ducum ſeriem a Paulo Diac. inchoatam, aliiſque ab Scriptoribus productam, definiendam operae pretium duxi, ut facem Paulo hac in re praeferamus, addendo, aut explanando quae ipſe aut parum digeſſit, aut implexa quodammodo Chronotaxi exaravit.

Seriem priorum novem Spoleti Ducum Paulus ita recenſet.

I. Faroaldus I. anno circ. DLXXVIII. cui ſucceſſit

II. Ariulfus anno DLXXXIII. Faroaldo a Graecis prope Ravennam occiſo. Poſt quem

III. Theudelapius Faroaldi I. filius ſucceſſit ann. DCIV. non autem, ut notavit Sigonius, anno DCIII. Inde

IV. Atto Dux (qui Zotho a Sigonio, & Lilio Hiſt. Camerin. Lib. IV. ſed perperam) anno circ. DCLVI. niſi Paulus Lib. IV. c. 52. & 53. in Theudalapii emortuali anno, qui paulo ante Ariperti Regis mortem contigiſſe inquit, erraſſet; aut ex aliorum ſententia duo fuerint Theudelapii, pater ſcil. ac filius, vel nepos, a Warnefrido fortaſſe in

ſe in unum conflati, ut ex Wolf. Latio Campellus Hiſt. Spol. Lib. XII. Poſt hunc

V. Traſemundus I. qui, Paulo teſte, dudum Capuae Comes fuerat, a Rege Grimoaldo electus anno DCLXIII. ut Lib. IV. c. 53. & Lib. V. c. 16. atque etiam in Chron. Farfenſi adnotatus. Vixit uſque ad ann. DCCII. Muratorius in Annal. Ital. habet ann. DCCIII. Cui

VI. Faroaldus II. ejus filius eodem anno patri ſuffectus eſt; Paul. Lib. VI. c. 30. Sigonius illi collegam adjunxit Volchilam ejus germanum, ſed teſtem non affert. Obiit Faroaldus ann. DCCXXVII. ex monumentis allatis a laudato Scriptore Tab. Chorogr. med. aevi. Tamen ann. DCCXXIV. ipſo Paulo teſte Lib. VI. c. 44. patre Faroaldo defecit, eumque depoſuit, qui Monachi habitum induit: tuncque Ducalem ipſe dignitatem occupavit.

VII. Traſemundus II. ejus filius, qui anno DCCXL. ab Italiae Rege deſcivit, ut notat Paul. VI. 5. Qua de re a Liutprando Rege, Traſemundo e Ducali Sede exturbato, ſubſtitutus eſt ejus nepos. (dubitant alii.)

VIII. Hildericus anno ipſo DCCXL. qui in Farfenſi Catalogo deficit. *Evolutis dehinc* (ait Paul. loc. cit) *aliquibus annis* (duobus ſcilicet) *Traſemundus, qui Romam fugerat, Spoletum rediens Hildericum extinxit, rurſumque contra Regem rebellavit*. Vide Anaſtaſ. Bibl. in Zacharia. Cauſa hujus fortaſſe excuſabilis defectionis Traſemundi Ducis decennio ante fuerat Liutprandus ipſe Rex, ut ex Anaſtaſ. in Gregor. II. apertiſſime oſtenditur: *Euthychius* (inquit) *Patricius* (Exarcha pro impio Leone III. Iconomacho anno DCCXXVIII.) *& Liutprandus Rex inierunt conſilium nefarium, ut congregatis exercitibus, Rex ſubjiceret Duces Spoletanum, & Beneventanum, & Exarchus Romam, & quae pridem de Pontificis* (occidendi) *Perſona juſſus fuerat, impleret*. In vindictam igitur tunc efferbuit Traſemundus; *cujus in loco*, ut ait Paulus loc. cit.

IX. *Agibrandum* (quem Anſprandum appellavit Sigon.)

 ſuum

ſuum nepotem conſtituit Spol. Ducem Liutprandus Rex anno DCCXLII. Ejus nomen in Farfenſi Catalogo deeſt. quo tamen ſub anno DCCXLVI. deſcribitur

X. Lupus, cujus meminit charta donationis Ludovici Pii inſerta Chron. Vulturnenſi ap. Murator. to. I. par. II. p. 369. & 386. Dehinc

XI. Hunulfus memoratus in charta commutationis Cellae S. Viti Monachorum Caſſinenſium cum *Urſone de Caſtro S. Vincentii ad Vulturni Fontis cujuſdam ſilbe in loco Pectinaru territorio Sarnienſi* (Aeſernienſi) *ſub anno* DCCLIII. *Ind. VI. Marczi menſe die XI.* Cujus utique Spoleti Ducis uſque adhuc ignoti memoria habetur ab Aeſernienſis olim Eccleſiae Archidiacono Io: Vincentio Ciarlanti, qui eam ex ſuo autographo pergameno exſcripſit, ſuiſque in manuſcriptis cum aliis etiam quamplurimis chartis, atque diplomatis adſervabatur. Huic ſucceſſiſſe autumarem anno DCCLVII.

XII. Albuinum Ducem, qui in Farfenſi Serie adſcribitur; tum anno DCCLX. ex eadem Ducum Serie

XIII. Giſulfum, cujus etiam, uti & Hunulphi, & Albuini mentio nulla apud Sigonium. Neque ſuffecti Ducis anno DCCLXIII.

XIV. Theodicii ab Anaſtaſ. in Steph. IV. memorati; & *Theodorici* in Farf. Chron. appellati. A Deſiderio Rege Legatus mittitur ad Hadrianum Pontificem an. DCCLXXII. ut idem Anaſtaſ. teſtatus eſt. Pauloque poſt ſufficitur

XV. Hildebrandus, qui habetur in cit. Catal. Farf. & in Anaſtaſio, Sigonio, aliiſque. Qui Dux, antequam Deſiderius Rex cum exercitu ad Cluſas contra Carolum Francorum in Italiam adventantem pergeret, ut tranſitum prohiberet, ad Hadrianum Pontificem confugiens illi ſe tradidit. *Hinc Hadrianus conſtituit eis* (Spoletinis) *Ducem, quem ipſi propria auctoritate ſibi elegerunt, ſcilicet Hildebrandum nobiliſſimum &c.* Poſt Caroli in Italiam adventum, Langobardorumque Regni extinctionem, Spoletinus Ducatus Apoſtolicae Sedi adjudicatus eſt ſub jure & poteſtate B. Petri, ut aſſerit Anaſtaſ. lib. cit. & Sigon. illumque

que administrasse etiam Hildebrandum legimus, qui Carolo Regi occurrit, munera detulit, & pro eo contra Graecos decertavit, ut in Ann. Bertin. anno DCCLXXIX. & DCCLXXXVIII. Insequenti autem anno DCCLXXXIX. in cit. Farf. Catal. legitur

XVI. Guinichus Dux, a Sigonio *Vinegisus*, ab aliis *Winichis*, *Winigis*, & *Vinechisius* appellatus. De eodem meminit Anastas. in Leone III. cui *cum suo exercitu obviavit* (cum a Romanis male exceptus fuerit) *venerabiliter eum recipiens* (ann. DCCXCIX.) *Spoletum deduxit*. Dubitatur an idem ipse sit *Guinichisus*, qui in Regiis Caroli M. expeditionibus fuerit saepissime occupatus, & anno DCCC. ab Erchemp. n. V. dicitur Benev. bello suis copiis auxilium praestitisse: Luceriae, Apuliae munitissimae urbi, praesidio fuisse, & a Benev. Duce captus ann. DCCCII. ex Ann. Bertin. Quae pro Leone III. Pontifice in Romanos praeclara gesserit facinora an. DCCCXV. habes a Baron. h. a. n. I. & Pagio, & Ann. Eginhardi. Quare ad ann. usque DCCCXXII. aetatem suam produxisse, dubitantibus tamen quibusdam Scriptoribus, credendum est: *Cum jam senio confectus* (Ann. Bertin.) *habitu seculari deposito, Monasticae conversationi se mancipavit*. Dubitandi ansam fortasse dedit Chronographus Farfensis, qui anno DCCCVI.

XVII. Romanum Spoleti Ducem adnumerat; indeq; an. DCCCXIV. iterum Guinichum. Et ann. DCCCXVI.

XVIII. Geraldum. Aliique post hunc Scriptores adscripsere

XIX. Heccideum Ducem.

At huic difficultati occurrit pluries laudatus Auctor Tab. Chorogr. validisque rationibus probat, eundem Guinichum fuisse Ducem Spoletensem ab an. DCCLXXXIX. ad DCCCXXII. quo Monachi habitum, senio confectus, induit. Cumque tot, tantisque occupationibus Guinichus fuerit distentus, in varia etiam loca aut cum militaribus copiis, aut legationibus missus, opportunum fore putavit ad sui Ducatus regimen sustinendum aut filios tunc, aut

fra-

fratres, alioſve, ſe abſente, ſubſtituiſſe. Fuerintne poſt Carolum M. Spoletani Duces ab Auguſtis pro tempore regnantibus conſtituti, vel a Spoletanis ipſis electi, tum ab Impp. confirmati, pugnant Scriptores. Conſule Pagium anno DCCCXV. n. I. Cantel. Hiſt. urb. Metr. Ital. p. II. c.7. Sigon. Ann. Bertin. an.DCCCXXII. alioſque ap. Script. Tab. Ch. n. 112. Mea quidem opinio, ut ex infra dicendis conſtabit, illis ſuffragatur, qui Ducatum Spoletanum communibus ſuffragiis creatum fuiſſe adſerunt poſt Caroli M. tempora, ab Impp. tamen, Italiaeque Regibus confirmandum, qui nec ſemel aut raro ab Augg. electi Spoletum regendum mittebantur. Utique poſt Guinichiſi ad clauſtra receſſum anno DCCCXXII. in Ann. Bertin. legimus: *in ejus locum Suppo Brixiae civitatis Comes conſtitutus eſt*.

XX. Suppo itaque, qui Guinichiſo ſucceſſit, in Farf. Cat. deſideratur, quod ſtatim fortaſſe defunctus, vix Ducalem Sedem aſcenderit. Nam ſequenti ann. DCCCXIII. in cit. Bertin. habetur: *Miſſus eſt in Italiam Adalhardus*
XXI. *Comes Palatii, juſſumque ut Mauringum Brixiae Comitem* (Supponi Duci ſuffectum) *ſecum aſſumeret &c.* Et anno DCCCXXIV. Suppo Dux Spoleti deceſſiſſe
XXII. nunciatur: eundemque Ducatum Adalchardo Comiti *commiſſum*. Qui cum vix quinque menſium ſpatio eodem honore affectus fuiſſet, febri laborans deceſſit; eique cum Moringus Brixiae Comes ſucceſſor electus eſſet, nuncio honoris ſibi deſignati accepto, decubuit. Ita biennio minus tres Spoleti Duces fato ceſſere, quos hanc forte ob cauſam e catalogo expunxit Farf. Chronologus; tametſi Sigonius eos agnoverit, adnumeraritque.

XXIII. Sico, qui licet Spoletinus tantummodo abſque Ducis titulo adnumeretur in Chron. Ducum, & Principum Beneventanorum, huic etiam operi Hiſt. Pr. Lang. a Peregrinio noſtro inſerto, Spoleti tamen Ducem fuiſſe conjicio poſt Moringum uſque ad ann. DCCCXXXII. Neque poſt Siconis deceſſum aliqua Ducum mentio apud Scripto-

res

res usque ad ann. DCCCXXXVI. quo

XXIV. Berengarium meminit Farf. Chron. Post quem ab Erchemp. n. XVII. adnotatur

XXV. Guido I. *Dux Spolitensium* Siconulphi Salerni Princ. cognatus, cui auxilium praestitit ann. DCCCXLIII. contra Radelchim Benev. Principem. Hic adhuc Thusciae partem, & fortasse etiam Umbriae possidebat. Igne cremata Sicopoli, novaque extructa Capua ann. DCCCLVI. Guido cum universis Thuscis paulo post eam obsedit; Erch. n. XXV. Hujus Guidonis frater fuisse creditur

XXVI. Lambertus I. qui ante ann. DCCCLXI. vel Guidoni suffectus, vel collega erat (quod Sigon. evenisse ait an. DCCCLXV. contra Erchemperti narrata n. XXIX. ab Ignoto Cass. n. XXII. & Ostiensi confirmata) Guidonis Ducis. Ante ann. enim DCCCLXI. erat Dux Spoleti Lambertus I. ut ap. Erch. n. XXIX. n. XXXII. & XXXV. quo narrat, illum Imperatoris furorem metuentem, Beneventum se recepisse ann. DCCCLXXI. Ab Hadriano PP. II. an. DCCCLXVII. *anathemate percussus*, ut ait Anast. qui tamen illum non fratrem, sed filium Widonis appellat. Tum ann. DCCCLXXVII. simul cum Pontifice Neapolim, & Salernum navigavit, ut ex Ost. lib. I. c. 40. At non eundem credo fuisse Lambertum: Scriptores fortasse duos ejusdem nominis confundunt Lambertos, unum nempe Widonis fratrem, filium alterum, ut infra.

XXVII. Lambertus II. cujus mentio ap. Ost. loc. cit. qui cum fratre Widone II. vel potius nepote, ut infra, auxilium tulit Johanni PP. VIII. qui cum illis navigavit, ut sup. Hic deinde in Pontificem arma vertit, ut ex epist. Johann. VIII. ann. DCCCLXXVIII. & DCCLXXX. quo Lambertus hic obiit, & hunc Lambertum II. fuisse existimo, Lamberto I. ante hunc annum jam defuncto, vel alibi exule: cum post ann. DCCCLXXI. nondum aliam hujus Lamb. I. memoriam in Scriptoribus reperiamus; sed tantum Lamberti II. Widonis filii. Erchemp. n. LXXIX. ait: *Defuncto Lamberto* (II. quidem) *filio Guidonis Senioris, filio suo, Spoletium reliquit. Quo etiam decedente,*

te, *Guido Junior Spoletium*, *& Camerinum suscipiens cum Saracinis pacem fecit &c.* Filius quidem hujus Lamberti regnavit; at quia forte parum vixit, ideo ejus nomen posteris ignotum. Conjiciendum puto, sicuti Patri, & Avo nomen Guidonis, aut Lamberti adtributum, itemque & a posteris aut Guidonem, aut Lambertum appellatos, ita etiam ignotum hunc Ducem alterutro vocatum fuisse nomine. Equidem in charta Monasterii Cinglensis, & S. Sophiae Benev. anni DCCCLXXXII. mentio habetur Lamberti, & Widonis Spolitensium Ducum. Cum igitur tunc temporis Lambertus II. jam diem suum obiisset, credendum est, post Lamberti II. mortem, Lambertum III. qui paulo post decessit, Ducem Spoleti fuisse simul cum Guidone II. Juniore adpellato. Nemo fortasse erit, qui verisimilem hanc meam conjecturam aspernabitur.

XXVIII. Guido II. Lamberti II. filius, de quo Erchemp. loc. cit. & Peregrin. necnon Ep. Joh. PP. VIII. 279. ad Carolum Crassum data ann. DCCCLXXXI. & Annal. Fuldens. ann. DCCCLXXXIII. qui Comitem quoque Thusciae vocant, Italiae profugum, ac Saracenis foederatum. Tandem ann. DCCCLXXXV. Regiam dignitatem acquisivit: non diu post in Galliam proficiscitur, Regnum quaerit; at repellitur, Liutprand. Lib. I. c. 6. De Regno Italiae contendit cum Berengario, post victoriam Rex effectus ann. DCCCLXXXVIII. Et Imperator ann. DCCCIXC. Moritur ann. DCCCVIC. Ost. Lib. I. c. 64. *cum annos ferme sex Regnum obtinuisset*, *cruoris vomitu extinctus*, Regnum tradidit filio

XXIX. Lamberto III. (non autem II. ut putarunt aliqui) qui Dux Spoleti, Rex Italiae, atque Imperator patris consors ab ann. DCCCLXXXXII. Liutprand. Lib. I. c. 10. Occisus prope Tanarum amnem ab Hugone Mediolanensi Comite, Arnulfo Rege mandante an. DCCCIIC. ut idem Liutpr. I. 12. Lamberto II. imperante; alter

XXX. Guido ejus frater, III. appellatus, Spoletium regebat, qui ann. DCCCVC. ex Ostiens. Anon. Salern. & Benev. & Lupo Protosp. Graecos a Benevento expulit.

Hic

Hic frater erat Lamberti Imp. ex Anon. Benev. in ann. DCCCIVC. *Qui* (Guido) *Spoletium perrexit*, *Imperatorem Lambertum fratrem*, *ejusque matrem Imperatricem* (Ageltrudam) *cernere cupiens*: *ibant enim illi Romam ad Apostolorum limina*. Quo autem anno defunctus fuerit, ignoratur. Neque ad ann. usque DCCCCXXII. ullius Ducis mentio apud Scriptores. Imo ann. DCCCCXV. nullum fuisse ibi Ducem existimant, cum in expeditione illa in Saracenos prope Lyrim amnem consistentes, Johanne PP. X. hortante, multi foederati Principes accurrerunt; quorum praecipuus Landulphus Capuae, & Benev. Princeps ita Pontificem apud Liutpr. Lib. II. c. 14. interpellat: *Camerinos quoque*, *atque Spoletinos nostrum ad auxilium invitato*: quibus ex verbis conjici potest, vel Spoletanum Ducem alibi fuisse (nomen quidem nobis ignotum) vel Spoletani, redacto fortasse in formam Reip. eorum regimine, ad bellum a Pontifice advocati, *ut simul inirent*, *auxiliante Deo*, *cum his* (Saracenis) *bellum*. Nec profecto heic eorum Dux taceretur, si illum habuissent; nec Spoletini, & Camerini *invitari* debuissent, sed eorum Dux, qui iisdem praeesset. Anno Igitur DCCCCXXII. legitur solummodo

XXXI. Bonifacius Dux, qui filius fuit Hubaldi strenui militis pro Berengario in praeliis contra Widonem commissis, ex Liutpr. Lib. I. c. 7. *qui* (Bonifacius) *post nostro tempore Spoletinorum*, *& Camerinorum extitit Marchio*: per Rodulphum nempe Italiae Regem ann. CMXXII. Liutpr. II. 18. qui Waldradam etiam sororem suam Bonifacio conjugem dedit. De eo non meminit Farf. Index. Huic Duci filius fuit

XXXII. Theobaldus, cujus idem Liutpr. IV. 4. & Farf. Cod. in quo simul adscribuntur ann. CMXLVI. (anachronismus corrigendus ann. CMXXXVI.) *Bonefatius*, *& Teobaldus Duces*, sicuti & in Chron. bis meminit, sic: *Bonefacii & Tebaldi filii ejus*. Corrigit etiam errorem alterum Farfensis Codicis laudatus Tab. Chorogr. Scriptor n. 113. reponentis post Anscharium Ducem ann. CMXLVI. *Bo-*

nifacium, *& Tebaldum*: quibus quidem demortuis, vel expulſis, Spoleto praefuit

XXXIII. Anſcharius, de quo Liutpr. Lib. V. c. 2. Illi Hugo Rex inſidias molitus eſt ann. DCCCCXL. per

XXXIV. Sarlionem *Burgundionum ex gente progenitum*, qui, Anſchario bis profligato, tandem occiſo, Ducatu potitus eſt, *& Rex Hugo gaudio immenſo afficitur*: qui fortaſſe ejus nepoti Teobaldi Ducis viduam matrimonio facillime Sarlioni copulavit, cum contra Anſcarium fortaſſe conjuraverit, ut ex eodem Liutpr. conjici poteſt. Hujus Ducis nullibi amplius mentio. Sigonius ejus Ducatus annos ad DCCCCLVII. producit: quo *Berengarius bellum Pontifici in Ducatu Spoletano commovit. Ejus belli haec*, ut opinor, *occaſio fuit. Sarlione, qui Anſcario Berengarii fratri ſuffectus Dux fuerat, ſive mortuo, ſive Berengario deturbato, Berengarius illam ſibi ditionem aſcivit.* A veriſimili quidem non abhorret, Berengarium in Italiam e Germania regreſſum anno CMLII. aut CMLIII. ut Contin. Rheginonis, Otho Friſ. aliique teſtantur de Spoletanis vindictam ſumſiſſe, eoque Ducatu potitum Paldolpho Capuae Principi conceſſiſſe. Quod utique patet ex Chron. Cinglenſi M.S. huic noſtro operi inferius inſerendo,

XXXV. in quo legitur: *Anno CMLIII. Paldolphus Princeps Spolitenſis Dux efficitur. Berengario ſubſidium donat. Karda Abbatiſſa placitum optinuit montis S. Eleterii in Aliphis*. Hujus *Placiti* autographum adſervari dixit in Monaſt. S. Mariae Monial. Capuae (in quod Cinglenſe paulo ante translatum fuerat, ut in praefatione ejudem Chronici dicam) Michael Monachus in ejus ſchedis, ab eoque tranſcriptum, ibi adjungendum putavi. Hic tantummodo dicam, hoc in *Placito* agi de reſtitutione ad favorem Mo-
„ naſterii Cinglenſis, inſtantibus Principibus Capuae Lan-
„ dolpho, & Paldolpho poſſeſſionis Montis Lauterii (S. E-
„ leutherii) a Rodulpho Comite Aliphano occupati cum
„ Caſa Cotila, & Tracunu, & piſcaria ribi, & ripuario,
„ aliiſque in Territorio Aliphano rebus ibi enumeratis:
„ contradicentibus etiam Caſinenſibus, atque Laurencio

„ Cin-

„ Cinglensi olim Praeposito. Diploma signatur cum data Spoleti die primo Septembris anno CMLIV. Ind. XIII. Anno Berengarii Regis, ejusque filii Adhelperti V. Principatus gloriosorum Landolphi ann. XV. & XI. Paldolphi Capuanorum Principum, & Ducum Spoleti feliciter.

Hanc equidem chartam (& fortasse alias, quas non tantum Capuae, sed in omnibus pene Regni nostri locis deperditas frustra ploramus) & Chronicon legerat Peregrinius noster, Tabulariorum omnium diligentissimus perscrutator, quarum lectione judicavit, hos Capuae Principes, Landulphum scil. II. & Paldulphum I. Caputferreum cognominatum Spoleti Ducatum obtinuisse: quod Abbas Erasmus Gattula Hist. Cas. to. I. & Scriptor Tab. Chor. n. 114. sicuti hanc rem aliunde ipsis ignotam, difficilemque fatentur, ita Peregrinium carpere aliquomodo moliuntur, qui eam aut minime verisimilem, aut prorsus erroneam primus exhibuerit. Hinc contra Peregrinium hi Scriptores inferunt, falsum omnino esse, quod ipse asserit, unum nempe Paldolphum, patre Landulpho II. demortuo ann. CMLXVIII. Ducem Spoleti appellatum fuisse. Landulphum namque patrem, & filium Caputferreum ab anno usque CMLIV. Duces Spoleti extitisse haec edocent monumenta. Neque Duces tantummodo, aut Marchiones titulotenus appellatos, itaut dubitari possit quin Spoleti, aut Camerini, vel aliorum locorum Domini, sed vere Spoletani Ducatus (& paulo post Camerinensis quoque Marchiae) titulo, ac possessione a Berengario Italiae Rege fuerint insigniti: quod ipsi foederati auxilium praestiterint, ut in aemulos, hostesque Regnum sibi, filioque Adelperto servare possent. Rem tamen nodis, spinisque obsitam explanandam, quoad potero, confirmandamque suscipio, quam e quorumdam Scriptorum fragmentis eruendam curavi.

Berengarius quidem Romanae urbis Principem Albericum, qui Ducatum etiam Romanum, aliasque regiones suo parere imperio obstrinxerat, bello adortus, primo impetu Spoleti Ducatum subegit, cujus Dux pro Alberico for-

fortaſſe erat, ut ex ſuperius dictis, & ex Sigonio conjici poteſt. Landulphus interea Capuae Princeps, his in Italiae excitatis procellis, ſibi ſuaeque utilitati conſulendum ratus, loca illa, quae Ducatui Spoletano Capuano Principatui finitima erant, ſenſim ſubmittere conatus eſt, ut ex variis eo tempore chartis apertiſſime oſtenditur, adſentientibus Capuae Dynaſtis, ea quidem loca, quae Spletano primum Ducatui adnexa erant, non autem Capuano Principatui ſubjecta. Dum inde Berengarius Spoleto potitus eſſet, timens Landulphus, ne in ipſum etiam Rex arma verteret, cum Berengario ſocietatem init, opes ſuppeditat, auxiliumque ſpondet, ab eoque poſtulat, ut quae ad Ducatum Spoletanum loca in Samnio, Marſia, atque alibi ipſe acquiſierat, ſibi confirmare dignaretur, cui Berengarius utique poſtulationi benigne annuit; Duciſque duntaxat titulo decoravit. Qua de cauſa (niſi mea me fallit opinio) nuſquam Dux Spoleti Berengarius legitur, neque filius Adelpertus, qui Landulphum Capuae Principem eo ipſo titulo decorarunt. Cum inde ipſomet anno, contra Octavianum filium Alberici Romanae urbis Principis ſeu Tyranni arma vertenda conſtituiſſet Berengarius, ut Sanctae Sedis Romanae libertati conſuleret, Landulphum ad illam expeditionem deputavit, ut in praecitato Codice legitur, illincque cum Spoletum remigraſſet, reliqui Spoletani fortaſſe Ducatus partem obtinuit, Pontifice tamen, Spoletaniſque reluctantibus. Quod quidem cauſae fortaſſe fuit, ut Johannes XII. Alberici filius in Romana Cathedra, quamvis adoleſcens evectus anno DCCCCLV. (ut contra Baronii ſententiam probant Pagius & Papebrochius in Con. Chron.) in Pandulphum ſurrexerit, ac Campaniae regionem aggredi tentarit anno inſequenti, ut affirmat Baronius, eique ad hoc bellum ſocios fuiſſe Spoletanos, & Camerinos, qui Langobardum Principem oderant, illique mala potius irrogare, quam parere malebant, ex Hiſt. Lang. a cit. Baron. ann. CMLVII. n. 1. clare patet. Spoletini enim, Camerinique jam a Berengario ſubacti, ac divexati, excuſſo jugo, in Reipublicae formam fortaſſe civita-

vitatem redegerant, suisque auxiliariis copiis Pontifici adhaeserunt, & contra infensum Capuae Principem sua quoque arma vertisse non dubitarunt. Otho Magnus eo temporis Italiae supremo jure dominabatur, & Berengarii Regis opes fregerat: tuncque verum esset quod cit. Scriptor conjicit, Capuae nempe Principem partem solummodo Ducatus Spoletani possedisse, quam in Samnii, ac Marsiae Comitatibus Duces illi jamdiu obtinuerant, non autem Spoletum, & Camerinum, quibus tunc in urbibus dominari debuerat Hubertus Salicus Spoleti Dux (de quo fusius infra) qui obiit anno DCCCCLXI. ut apud pluries laud. Scriptorem Tab. Chor. habes, cui hanc Ducum descriptam seriem debemus, etsi ex parte a me instauratam, suppletamque.

At ut ad institutam quaestionem descendamus, praemittendum puto (Liutpran. Lib. V. c. 2.) Hugonem Italiae Regem in Anscarium Spoleti Ducem misso Sarlione, ita loquutum: *Camerinorum, & Spoletinorum hominum non est mihi fides incognita: est enim calamo similis, cui si innisus fuerit homo perforabit manum suam. Vade itaque accepta a me pecunia, mentes eorum corrumpe, ab Anscarii dilectione eos amove . . . Profectus itaque est, & sicut Rex praedixerat populus egit.* Haec contigisse circa ann. DCCCCXL. haud dubium est. Paucos post annos, Sarlione deturbato, a Berengario vindicta de fratre Anscario sumta est, Spoletanoque tunc Ducatu potitus fuit. Cur igitur non ille, nec filius Adelpertus Spoleti Duces unquam appellari permiserunt, neque Ducatus partem, quae in Aprutio, Marsiaque sita erat, sibi vindicare noluerunt, cum Capuae Principes nullo pacto ejus armis obsistere potuissent, subjectosque se noscerent Italiae Regibus? Scio quidem, Hubertum Spoleti Ducem, qui dudum ipse pulsus fuerat ab Othone I. restitutum fuisse ann. circ. CMLX. At cum parum Spoleti Hubertus resederit, diemque suum ann. CMLXI. clauserit, ignoramus an vere Spoletanam Dynastiam pleno tunc jure obtinuerit, vel potius Capuae Principes. Siquidem ann. CMLXIV. extat

„ con-

„ confirmatio bonorum Ecclesiae Capuanae ad preces Pan-
„ dolphi & Landolphi *Capuae Principum*, *Ducumque Spo-*
„ *litensium* ab Othone Aug. concessa sub dat. Romae ann.
„ CMLXIV. Imperii ejusdem anno tercio, Ind. VII. Ma-
„ dio mense die VII. „ Dicendum igitur vel ab anno, ut diximus CMLIV. nusquam Capuanos Principes Ducatum Spoleti amisisse, vel vix ab Huberto obtentum, Othonis M. beneficentia iisdem fuisse Principibus confirmatum.

Neque obstant, quae idem Tab. Chor. Scriptor in Peregrinium argumenta congerit, nempe I. Anon. Salern. apud eundem Peregr. par. VII. n. 5. qui bellum Beneventanorum in Graecos describens ann. CMLXX. *Siconem* tunc *Spoleti Comitem* ibi adfuisse affirmat. Nam vere ex hac narratione Paldulphi Spoletini Ducatus possessio confirmatur, cum Spoletini non Comitum, sed Ducum titulo decorati perpetuo fuerint, quod clarissimum est; ac si ibi Sico Comes fuerit aliquando, is Ducis vices gerebat, militiaeque tunc Spoletinorum praeerat, quod nemo in dubium revocare audeat. II. cum Anonymus idem Salernitanus Landulpho suam historiam nuncupet, de unione Salernitani, & Beneventani duntaxat Principatus mentionem facit. Quod quidem verum est; at unde ab adversario Peregrinii eruitur, illum de Ducatu Spoletano, & Camerino haud meminisse? Ex his fortasse verbis:

Tempore praeterito tellus divisa maligne
Unitur tuo ecce tuente Deo?

At ubinam de sola Dynastiarum Beneventi, atque Capuae unione accipi verba poterunt, nec de Gastaldatu Theatensi, Marsia, aliisque locis a Beneventana olim Dynastia divulsis, atque a Carolo M. aliisque Augustis Ducatui Spoletano adtributis, quod ab Erchemperto, aliisque Langobardicis Scriptoribus eruitur? Jam vero usque ad medium fere seculum X. his in regionibus nusquam Capuae, aut Beneventi Principes dominatos legimus, quod quidem hoc tempore de Paldulpho Caputferreo adfirmatur. Nonne igitur & praeter Beneventi, Salerni, Capuaeque unionem adnexa quoque Paldulpho fuit & Marsia, & Theate, aliae-

aliaeque in Samnio Marchiae, quae Spoletino prius parebant Ducatui? Sed ultra progrediendum in hujus Anon. Salern. Paneg. Carminis interpretatione. Ait ille:

Aurea nam Capua ſine Principe deſiit eſſe,
Ticinum geminum *heu viduata manes;*

Ticinum illud *geminum* Peregrinius noſter intelligit Beneventum, quam etiam ſententiam ſecutus eſt Murator. in not. ad Anon. Salern. At pace tantorum virorum, non Beneventum ibi ſolummodo intelligendum eſt, ſed & Spoletum. Beneventum quidem illius Dynaſtiae Principes Ticinum appellari expetebant, ut Langobardorum Regum majeſtatem adfectarent: quod utique non minus Spoletenſium Duces eodem pacto exoptare poterant, cum utriuſque hujus Dynaſtiae Domini Regale pene faſtigium attingerent, paribuſque fortaſſe opibus praeſtarent eo ſaltem tempore, quo ex Beneventano Ducatu pars illa fuerit diminuta, quae Salernitano Principi poſtmodum, atque Spoleti Duci ſub Francorum imperio adcrevit. Hinc illud *geminum Ticinum* non Beneventum tantummodo deſignari poſſe puto, ſed Spoletum etiam, a quibus, ſimul cum *Aurea Capua*, urbibus abſentia hujus magni Principis Salerni demorantis exaggeratur. Neque certum exiſtimo, quod Peregrinius noſter credidit, ideo ſcilicet Beneventum urbem Ticinum alterum vocitatam, quod haec Dynaſtia nominis abuſione *Langobardia minor* fuerit adpellata. Aut enim ita a Scriptoribus dicta fuit, quod Langobardis ea parebat, cur Spoletio etiam, qua in urbe iidem dominabantur, non idem nomen adtributum? aut ſi Beneventanae duntaxat Dynaſtiae nomen hoc inditum, quare ceteris Beneventano Principi ſubjectis regionibus illud denegatum adfirmatur?

Sed profecto quod Camillus adſerit de Beneventi nomenclatura, latius extendendum videtur. Nam praetermiſſis aliis, quae a laudato Script. Tab. Ch. congeruntur n. 138. *Langobardia minor* non ſolius Apuliae terminos includebat; ſed ultra etiam extenſa, Campaniam integre, Lucaniam, Aprutium, Romam uſque fines ſuos protendebat.

bat. Hoc ex Lupo Protosp. ex Curopalate, Cedreno, aliisque clare habetur. Cum enim *Saraceni ad Italiae eam partem, quae Langobardia hodie dicitur, navigantes Barim Castrum occupant*, jam exinde fit, ut Apuliae *Langobardiae minoris* nomen indiderint, quae Calabria prius appellabatur, hoc ad Brutiorum regionem tunc nomine translato, quae Graecorum ditioni patebat, ut veteris Calabriae jacturam populis obtegerent. At postmodum ultra Apuliam Langobardorum ditione diffusa, Graeci Imperatores *Strategum Langobardiae* has in regiones mittebant, tamquam unius Provinciae Langobardiae ab iisdem vocitatae, Rectores seu Praesides, ut ex Chron. Vulturn. habemus *Georgium Stratigum Langobardiae*, & Leon. Ost. Lib. I. c. 49. in quo memoratur *Simbaticius Patricius Stratigus Calabriae & Langobardiae*. Quod Samnium quoque Langobardia minor includeret, patet ex eodem Vulturn. Chr. an. CMXXVII. in quo S. Vincentii Monasterium dicitur *adjacere in Graecorum Themate Langobardiae*, cui Romanus Constantinus Aug. Diploma impertiit, quo tum Graecis, tum Langobardis Monasterium, ejusque res commendat tanquam sibi subjectis Magistratibus. Videatur Carusius in Coll. Sicul. Praef. ad Chron. Cantabr. ubi Campaniam, Ducatum Benev. & finitimas regiones, quae ante Romanorum adventum in Italiam Langobardis Principibus parebant, *Langobardia* dici validis rationibus comprobat. Tandem quod *Langobardiam* Romam usque X. & XI. seculo extenderetur docuit Curopalat. pag. 40. edit. Venet. Asserit enim: Agarenos Capto Bario *tota Langobardia usque ad ipsam fere gloriosissimam Romam potiti sunt*: quod quidem confirmat Porphyrog. de Adm. Imp. c. 49. *Capto Bario Soldanus Langobardiam omnem Romam usque tenuit*; & Lupus Protosp. qui Italiam omnem Cistyberinam *pro Langobardia* accipit ann. MXXXIII. Igitur ex hactenus delibatis satis evincitur, Langobardiam minorem post medium seculum X. nedum Ducatum Beneventanum dumtaxat, aut Apuliam, & Campaniam; sed Samnium quoque, Ducatumque integrum Spoletanum Ro-

mam usque comprehendisse. Non est igitur quod pro *Ticino gemino* Beneventum duntaxat intelligatur, imo Spoletum quoque: utraque enim civitas Regiam Ticini Sedem, majestatemque aemulabatur. Ceterum eo tunc temporis, quo suum Anonymus Carmen Caputferreo nuncupavit, nihil dubii est, quin Spoleti Dux esset Pandulphus. Ac licet in eo Spoletensis dominatus haud meminerit Anonymus, non ex eo dubitandi locus relinquitur, cum Beneventum quoque reticuit, ac Capuam duntaxat expressit, ubi Princeps morabatur, vatis libertate usus, qua ceteras eidem Principi subjectas urbes Beneventum scilicet, Salernum, Spoletum, Camerinum haud expresse memorat.

Altera nobis difficultas enodanda proponitur, quam a cit. Scriptore Tab. Chorogr. eruit Gattula Hist. Cass. to. I. p. 124. Is enim non ultra aetatem Pandulphi Caputferrei (qui anno quidem CMLXXXI. diem clausit extremum, ut Peregrinius claris argumentis ostendit) Ducatum Spoletanum Capuano Principatui adnexum adfirmat, itaut neque Caputferrei filius Landulphus, nec alii inposterum ex ejus progenie orti nepotes, Duces unquam Spoleti fuerint adpellati. Quod etiam probare nititur testimonio S. Petri Damiani lib. VII. ep. 12. ad Gothofredum ann. CMLXXXIX. qui, ut ipse ait, apertissime Hugonem Spoletensium Ducem affirmat, cum eadem aetate vixerit: additque laudatus Gattula (mihi olim, dum degeret, amicitia conjunctissimus) ex eodem Damiano, Hugonem obiisse ann. MII. si Baronio, aut MI. si Pagio n. 3. credere malimus.

At pace Cl. Viri, ac optime de me meriti, ea quae in medium affert, omnino inverisimilia sunt, ac veritati prorsus absona, cum Hugonem Spoleti Ducem fuisse adserat, qui deinde cum se regendo Ducatu imparem agnosceret, ac propter subditorum improbitatem sponte se eo abdicasse praedicet. Is quidem Petri Damiani testimonium male interpretatur; ac si per aliquod temporis spatium Hugonem Ducatum illum obtinuisse dicamus, id quidem exi-

guum fuit, ac in ea pueri aetate, ut prorſus incredibile videatur verum fuiſſe, quod & poſtea Ducatu ſe abdicarit, ut ex mox dicendis clare patebit. Ac profecto Hugo Humbertum patrem habuit Thuſciae Marchionem, qui in Italiae factionibus cum partes Lotharii, & Hugonis Regum ſecutus fuiſſet, Berengarium hoſtem habuit. Hic Italiae Regno potitus Humbertum quidem expoliavit (quod a vero non abludit niſi anno DCCCCLIV. defunctus fortaſſe fuerit, Humbertus vero anno DCCCCLXI.) & Landulphum, ejuſque filium Pandulphum Caputferreum ſibi familiaritate conjunctos Ducatu Spoleti, & Camerini inſignivit. Indignationem Berengarii Humbertum incurriſſe, Scriptores fatentur, nec quidem contendunt. Berengarium Spoletum occupaſſe, ſuperius innuimus. Annus quo Humbertus obierit, tametſi incertus, non ultra tamen anno DCCCCLX. certe protenſus, ut probat Muratorius. Quare uti corruit adverſariorum fundamentum in anno emortuali Humberti, qui illum affigunt ann. DCCCCLXIX. ita & alia everti neceſſe eſt. Hugo namque puerulus (natus quippe ann. CMXLIX. circ.) patre in Germaniam transfuga, nec regere poterat uſque ad ann. CMLX. eo minus Ducatu ſe abdicare. Unde magis mea confirmatur opinio ann. nempe CMLIV. Humberto jam exule, filioque adhuc puero, a Rege Berengario Pandulphum Capuae Principem Ducatum Spoleti, & Camerini obtinuiſſe, Hugone Hetruriae tantummodo Marchionatum poſſidente: cui fortaſſe ob patris Humberti jus alias ſibi adquiſitum titulum Spoleti Ducis, & Camerini Marchionis fortaſſe retinuit; inde eo abdicaſſe, ne Berengarii & Adelperti inimicitias ſubiret, quod utique ex diplomate eorumdem apud Puccinellum in Chron. Florent. v. Hugonis p. II. ante ann. CMLVI. dato eruitur: *interventu, ac petitione Hugonis Marchionis Thuſciae noſtri dilecti Fidelis*, nondum vero fidelem experti fuerant, ſed ſummum ejus amorem reſpexerant, fatendum eſt. Hugo igitur nonniſi poſt mortem Aloarae, & Landenolphi Capuae Principis, ideſt poſt ann. CMLXXXXII. (quo Capuae Principatus ob ejus Princi-

pis

pis infandam ſane occiſionem multas perpeſſus eſt calamitates, ut alibi patebit) Ducatum Spoletenſem fortaſſe obtinuit uſque ad ann. MI. quo fatis tandem ceſſit. Neque majus in iſtis tam obſcuris tenebris, atque Scriptorum inopia, lumen perquirere datum eſt.

Igitur omnino certum eſt, quod ſupra innuimus, devicto Berengario ab Othone Magno, partem tum ſaltem hujus Ducatus Spoletini Othonis ipſius beneficientia Pandulpho adtributam; temporis poſtea lapſu integram illam Dynaſtiam adquiſitam fuiſſe: quod ex chartis, & ſculptis numiſmatis liquido apparet. Quin etiam eodemmet anno CMLXIX. in epiſt. quam habes apud Labbaeum to. IX. (tametſi aliqui eam in dubium revocent) Viperam, Sarnellium, Ughellium, alioſque Johannis PP. XIII. alibi minutim expendenda, Landulpho Benev. Archiep. in ſuae Metrop. Eccleſiae erectione (non autem Capuanae, ut ex errore Tab. Chorogr. Scriptor. p. 245. n. 114. in fine) indubie legitur: *Intervenientibus Pandulpho Beneventanae, & Capuanae urbium Principe, Spoleti, & Camerini Ducatus Marchione, & Duce &c.* Ex his igitur ſatis conſtat, Pandulphum Ducatu Spoletino decoratum a Berengario primum, deinde ab Othone M. in eo confirmatum. Quo etiam Peregrinii ſententia refellitur, qui poſt abdicatum ab Hugone Ducatum Pandulphum ſucceſſiſſe adfirmat.

Videndum nunc, an Pandulphi Caputferrei filii Duces quoque Spoleti vocati ſint. Chartam producimus
„ CMLXXXXII. a Landulpho, ejuſque matre Aloara con-
„ ceſſam Eccleſiae Cajacenſi, qua terras quaſdam confir-
„ mat praefatae Eccleſiae, quae in territorio Capuano erant
„ prope Villam de Sarczanu . . . prope ſilice betere,
„ & Caſtanetu de Morialdiſcu &c. Data ann. CMLXXXXII.
„ X. Principatus Glorioſiſſimi Landenulphi Capuanorum
„ Principis . . . & Spolitenſium Ducis: necnon Aloare
„ ejus glorioſe Genetrici Nonis poſt Aprelis Ind. V. Actu
„ Capuae feliciter. En Landenulphus Pandulphi I. filius
Capuae Princeps, Spoletiq; Dux uſq; ad an. CMLXXXXII. Quid ad haec adverſarii? Mortua paulo poſt Aloara, cui, filio-

filioque Landenulpho ab Othone Aug. Principatus Capuae confirmatus : nec multo poſt, cccifo etiam Landenulpho, facillimum puto, Ducatum Spoleti ab alio Dynaſta, Othonis beneficentia fuiſſe obtentum, nec ab an. DCCCCLIV. ad DCCCCVIIC. alios quidem, quam Capuae Principes Spoleto fuiſse dominatos.

Denique ſiquid reliqui quod ad Spoleti Ducatum pertineat, deſideret Lector, ſeriemque ipſorum Ducum fuſiorem, laudatum Anon. Scriptorem Tab. Chorogr. adeat, cujus diligentiſſimam, eruditamque Diſſertationem omnes aeque noſtrae aetatis docti Viri admirantur, & magnifaciunt. Ab eo mihi (fateri haud piget) potiſſima fax reluxit, ac libenter illius opinionibus adſtipulari placuit in iis, quae veritati conſentanea viſa ſunt. Quod vero a veritate abhorrere intellexi, aliorum ſum ſententiam ſecutus: quippe eorum argumenta ad veritatem aperiendam magis idonea videbantur. Haec pro ingenio meo ſatis dixiſſe puto, quo eruditorum votis annuerem, qui priſcarum rerum cognitione ſummopere delectantur. Pro viribus ad illuſtrandam veritatem niſus ſum; eruditorum cenſurae lubenter ſubſcribo.

STEM-

STEMMA DUCUM SPOLETII AB EJUS INSTITUTIONE AD SECULUM USQUE XI.

I.
FAROALDUS A. circ. DLXXVII.
I. Spoleti Dux. *Paul. Diac. l. 3. c. 13.* a Graecis prope Ravennam trucidatus A. DLXXXIII. ex Rubeo *Hist. Rav. l. 4.*

II.
Ariulfus (Arnulfus Baron.) *Paul. l. 2. c. 17. S. Greg. M. in Ep. usque ad Ann. DCIV.*

III.
Theudelapius Faroaldi *l. fil. Paul. l. 4. c. 17. & c. 52.*

IV.
Atto, qui Zoto Sigon. aliis Theudolapius II. *Paul. l. 4. c. 52. & 53. Ab Ann. circ. DCLVII.*

V.
Trasemundus I. Capuae Comes electus A. DCLXIII. *Paul. l. 4. c. 53. & l. 5. c. 16. & Cod. Farfensis.*

VI.
Faroaldus II. ejus fil. ab An. DCCI. *Paul. l. 6. c. 30. Decessit A. DCCXXVII.*

VII.
Trasemundus II. Faroaldi II. fil. qui An. DCCXXXVIII. a Rege defecit. *Paul. l. 6. c. 55.* Quare Liutprandus Rex substituit illi nepotem suum Hildericum A. sequ.

VIII.
Hildericus ab A. DCCXXXIX. post biennium a Trasemũdo interfectus est, rursumque contra Regem rebellavit. *Paul. loc. cit.* a quo electus fuit

IX.
Agibrandus, Sigon. Ansprandus, An. DCCXLI. ad Ann. DCCXLVI. *Paul. loc. cit.*

X.
Lupus in Catal. Farf. & in Chron. Vulturn. ad Ann. circ. DCCLII.

XI.
Hunnulfus memoratus *in Charta Aesern. Anni DCCLIII.* Ei successit

XII.
Albuinus, cujus mentio in *Catal. Chron. Farfensis.*

XIII.
Gisulfus *ex eod. Catal. Farf. A. DCCLX.*

XIV.
Theodicius ap. Anastas. Bibl. in Farf. Catal. Theodoricus. Hadriano PP. Legatus A. DCCLXXII.

XV.
Hildebrandus Ann DCCLXXIV. *in Catal. Farf. Anastas. Sigon. & Annal. Bertin.* Carolo M. occurrit, & pro eo cum Graecis certavit. Decessit Ann. DCCLXXXVIII. vel An. sequenti.

XVI.
Guinichus al. Winechisius *ap. Anast. Erchempert. n. 5.* aliosque. Leoni PP. III. auxilium praestitit An. DCCIC. A Benev. Duce captus An. 802. Senex Monachus factus est.

XVII.
Romanus A. DCCCVI. Geraldus, A. DCCCXVI. *Et Heccideus pro Guinicho Ducatum Spol. rexerunt. Cat. Farf. aliiq.*

XVIII.
Suppo post Guin. Monachatum Ann. DCCCXXII. *Annal. Bertin. & Farf. Catal.* Post annum defunctus est, ut in eisd. Annal. cui successit parum vivens Moringus A. DCCCXXIV. &

XIX.
Adalhardus Francus, Comes Palatii, qui paulo post etiam obiit. *Sigon. & fort. Erchemp. A.* DCCCXXV.

XX.
Sico numeratur *in Chron. Duc. Ben.* neque usque ad A. DCCXXXV. alior. Ducum mentio.

XXI.
Berengarius *ex Farf. Catal.*

XXII.
Guido I. Senior dictus Dux Spoleti & Thusciae *Erch. n. 17. 18. 25. 58. 79. Ignot. Cass. n. 22. 23. Ost. l. 1. c. 60.* Peregrin.

Ytta ejus soror, ut puto, uxor. *Sigon. Pr. Sal. Avia Gẽmę Pr. Sal.* quę ex parte illius possedit bona in agro Spolet. Ostien. 2. 6. certe non Jota Avia Gisulfi, viri Gemmae, nec Princ. nisi Salern. *Peregrin.*

XXIII.
Lambertus I. *Erch. n. 29. 39. 42. & 79. Ann. Franc. A. 878. Joann. PP. VIII. Ep. Anast. Bibl. in Hadr. II. Ign. Cass. n. 22. Ost. l. 1. 39. &* 2. 6. Peregrin. At certe cum Lamberto altero confusus.

XXIV.
N. Dux Spoletii post patrem mox defunctus. *Erch. num. 79.* Peregrin. *At equidem fallitur, ut infra patebit. Hic N. fuit filius Lamberti II.*

XXV.
Guido II. Dux Spol. post Nepotem (*fort. fratrem*): dictus junior: Rex, & Imp. Ital. *Erch. num. 39. 58. 79* 82. *Ost. l. 1. 39.* 60. Uxor Ageltruda. *Id. l. 1. 46* filia Adelgisi Pr. Ben., & soror Pr. Radelchis. *Fragm. Hist. Ben. num.* 10. Peregrin.

XXVI.
Lambertus III. Rex, & Imp. Ital. *cum Patre Guidone collega ab Ann. 891. Liutpr. l. 1. c. 1. Occiditur ann. 898. Id. l. 1. 12. Fragm. Hist. Ben. num. 6. Ost. l. 1. c. 46. & 60.* Peregrin.

XXVII.
Guido III *Lamb. Imp. frater* Dux Spoleti post Patrem *Guid. II.* & Pr. Benev. *Fragm. Hist. Benev. num. 5. seqq. Anon. Sal P. 4. num. 4. seqq. Ost. l. 1* 48. Peregrin. *Dux ab A. 894. ad A. fort.* 914.

Yota ejus soror uxor Guimarii senior. *Pr. Sal. Frag. H. B. nu. 7. Anon. Sal. ut sup. & P. 5. nu. 2.*

XXVIII.
Bonifacius Dux A. 922. *Liutpr. l. 1. c. 7. a Rodulfo Ital. Rege creatus. Id. l. 2. c. 18.* ejus uxor Valdrada Regis soror.

XXIX.
Theobaldus (al. Thebaldus) *Liutpr. l. 4. c. 4.* Filius Bonifacii. *Catal. Farf.* qui anachronismo peccat annor. X. *A. 936.*

XXX.
Anscarius Dux ante ann. *940. Liutpr. l. 5. c. 2.* Hugoni Regi infensus.

XXXI.
Sarlio Burgundionum genere ortus, qui, Anscario profligato, Duc. Spol. potitur. *Liutpr. ut supr. Dux ab An. fort. 942. ad 957. ut putat Sigon. Berengarius in Ital.* regressus, Sarlione depulso, Ducatum Spol. commisit

XXXII.
Landulfo II., & Pandulfo Caputferreo appellato Capuae Principi A. 953. *ex Chron. Cingl. M.S. infra inferendo, ex Charta Concess. seu restitutionis, quae Capuae adservatur in Monast. S. Mariae Monial.* Inde Landulfo patre demortuo,

Pandulfus Caputferreus solus Ducat. Spolet. rexit, & March. Camerini. A Johanne PP. XII. bello petitus Ann. 957. Baron. nu. 1. sed frustra. Obiit A. 981.

Hubertus Salicus ab Othone Magno Dux. Spol. restitutus A. circ. 960. Paulo post obiens, Principes Capuae ab eodem Othone confirmati sunt An. circ. 962.

Post Paldulfum Caputfer. Spol. Ducatui successit Landulfus IV. usque ad A. 982. quo a Saracenis caesus est; eique substitutus Landenolfus frater cum matre Aloara usque ad A. 993. quo a suis occisus est. Ex illo tum tempore Ducatus Spoletanus a Capuano Principatu divulsus est.

EXCERPTA

Ante Pag. 1.

INSTITU-
XI.

Rubeo *Hist. Rav. l. 4.*

XXV.

.Dux Spol.postNepotem(*fort.*
ex, & Imp.
Ost. l.1.39.
filia Adel-
Radelchis.
Peregrin.

mp. Ital.
Ann. 892.
898. *Id.l.*
Ost. l.1.c.

pta ejus
or u-
Gui-
rii se-
. *Pr.*
Frag.
nu.7.
Sal.
. &
u.2.

c.7.
18.

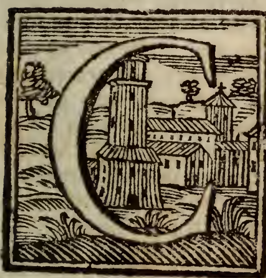
EXCERPTA AB HISTORIA PAULI WARNEFRIDI

Diaconi Forojulienſis de Geſtis Langobardorum cum Adnotationibus Horatii Blanci Romani apud Muratorium in Collect. Ital. Script. Tom. I. Par. I. Cum animadverſionibus Franciſci Mariae Pratilli.

*Notae numericae indicant adnotationes Blanci in praecitata Collectione Muratorii ad ipſam Pauli Hiſtoriam adjectas; literae vero alphabeti, vel ſigna * ✝ ipſius Pratilli animadverſiones.*

LIB. III. CAP. XXXI.

Quomodo Rex Authari Beneventum perrexit.

CIrca haec tempora putatur eſſe factum quod de Authari rege refertur. Fama eſt enim tunc eundem regem per Spoletium Beneventum perveniſſe, eandemque regionem cepiſſe, & uſque etiam Rhegium extremam Italiae civitatem vicinam Siciliae perambulaſſe. Et quia ibidem intra maris undas columna quaedam eſſe poſita dicitur uſque ad eam equo ſedens acceſſiſſe, eamque de haſtae ſuae cuſpide tetigiſſe dicens: Uſque hic erunt Langobardorum fines. Quae columna uſque hodie dicitur perſiſtere, & columna Authari appellari. (209)

 CA-

(209) Ad haec Cam. Peregrin. in diſſ. *Quando Ducatus Beneventanus ſit inſtitutus*, ait. *Et quidem non eſt, qui neſciat Scriptores, ſi quando res parum, aut nil ſibi exploratas enarrare contingat, famae tunc*

CAPUT XXXII.

De Zotone primo Beneventanorum Duce.

FUit autem primus Langobardorum Dux in Benevento nomine Zotto, qui in ea principatus est per curri-

tunc illas tribuere, suamque solere deponere fidem: quem morem a Paulo servatum haud difficili divino conjectura; certo enim certius noluit ille constanti sententia adfirmare, quod de columna Autharis vulgo blaterabant Beneventani figmentum, quae quovis alio casu, sive a Regis, sive ab alterius viri nomine cum tale obtinuisset cognomen, ejusmodi fabulam somniarunt, ansam nacti opportunam, quoniam Langobardi universam fere possidentes Italiam, ultra fretum non trajecerunt unquam, atque suarum Dynastiarum terminos defixis demonstrarunt columnis, aliquandoque ad Rhegium posita columna fines praescripsit regionis. At haec utcumque optimi judicii minime Paulo fidem abrogant; quinimmo ex ipso Autharis tempore frequentiores postmodum Langobardis marchas repeterem. (*a*)

(*a*) Immerito sane carpit heic Camillum Peregrinium V. CL. Blancus, nec valent ipsius argumenta, quibus eum petere nititur. Nemo enim est, qui ignoret in Rhegiensi litore jamdiu a Romanae Reip. aevo *Columnam* eo loco defixam spectari, quo in Siciliam trajiciebatur: eaque de causa via illa *Consularis* apud Scriptores, & ob vetera itinera celebris, quae *Mediolano Rhegium* ducebat, Italiamque intersecabat, *Via ad Columnam* vulgo appellata. Haec siquidem Langobardis Beneventanis ansam fortasse dedit, ut crederent, illam Autharis columnam vocitatam fuisse, quod ab Authari Rege suae hastae cuspide tacta fuerit. An eo Rex idem pervenerit, vel Paulo ipso teste, haud dubium, quin a veritate omnino abhorreat, idcirco ipsi minime adsentiendum. At esto illuc Rex accesserit, figmentum prorsus esse fateor, quod Paulus subjicit de columna a Rege hastae cuspide percussa, de praesagio Langobardici imperii, deque Autharicae hac de causa columnae hujus denominatione. Columna namque tunc extans *Terminalis itineris*, atque *Viae* indicium erat; nec Autharis ea dici poterat, quod eam proinde tetigisset: cum illic eam Rex ipse non posuerit, sed jam positam invenerit. Verum scenam aliquando aperiamus. Ut Paulus suae nationis dominium brevi Rhegium usque protractum fuisse enarraret, ea propter ab columnae illius, quae falso proditur historia, fabulam cecinit, ut Langobardorum genio indulgeret. Neque illic unquam a Langobardis positam columnam aliquam ad regionis illius fines praescribendos autumo, ut Peregrinius ajebat: cum columna illa, ut ita dicam, *Itineraria*, seu *Terminalis*, adhuc ibi extare poterat iis temporibus, a qua ipsi finium regundorum fortasse limen praescribere inde coeperint cum Graecorum Imperio, de quo alibi.

curricula viginti annorum. (211)

LIB.

(211) Nullus in Paulo locus occurrit, qui gravius literatis viris negotium dederit, quam praesentis cap. Ex eo enim investigantes initium Beneventani Ducatus in diversas quique sententias abierunt. Primus qui sibi quaestionem proposuerit, Antonius Caracciolus in suo Propyleo ad IV. Chronol. nactus dubitandi occasionem ab Erchemperto in Catal. Ducum Beneventi, qui aperte tradit ab ipso anno 568. quo Langobardi cum Alboino Rege Italiam sunt ingressi, Zotonis Ducatum initium habuisse, & Leone Ostiensi lib. 1. Chr. Cas. c. 48. qui cum narret Urbem eam a Symbaticio Graecorum patricio captam anno 891. addit Ducatum Beneventanum durasse annis 320. Unde iis detractis de 891. ad 571. revolvebatur, eamque opinionem firmat argumento potissimum epist. D. Greg. M. ad Joann. Ravenn. Episc. Ind. X. quæ designat annum 592. cumque in ea Aroges sive Arichis, Zotonis in Ducatu successor nominetur, & ex Paulo constet, eundem a Rege Agilulpho, ut est illius conjectura, *non multo postquam ille regnum iniit*, *videlicet eodem anno* 591. *vel summum anno seq.* 592. concludit, *non posse dari*, *uti sane dandi sunt*, *Zotoni ann.* 20. *nisi ab anno* 592. *retrocedendo deveniamus ad ann.* 571. Non placuit haec ratio Cam. Peregrinio Differt. ut sup. utque Caracc. fundamenta everteret, Leonis potissimum Ost. lectionem ex MS. Casinensi dubiam fecit, asseruitque in MS. Cod. non 320. nec 318. sed 330. legi, ut in Veneta, & Paris. edit. Hinc allatis Constantini Porphyrog. verbis l. de Adm. Imp. C. 27. longius excurrit, atque Ducatus institutionem ante adventum Alboini in Italiam vix audet affirmare, primos illos Langobardos Romanorum in exercitu Narsetis socios a Procopio memoratos auctores indicans. Eamque conjecturam viro acerrimi judicii miror tantum imposuisse, cum ex ipso Procopio exiguus illorum numerus appareat, & quod magis est, idem auctor est, extra Italiam ab ipso Narsete sub honoris specie fuisse amandatos, ne in sociorum res ulterius irrumperent. Utcumque tamen se res habeat, inclinat animus ad Caraccioli argumentum ex epist. D. Greg. illius aevi scriptoris, quaecunque fuerit Ost. lectio; neque urgent ea, quae addit V. Cl. ad Chron. Duc. Benev. in sua comparat. annorum Ducum cum aera Christ. quippe nodos omnes jam ante solvit Bacchinius in Pont. Ravenn. Diss. de aetate Petri Senioris &c. sua nova comparatione cum Cam. Peregr. quam vide. Inclinat etiam animus cum Caracc. argumento Neap. obsidionis, Tiberio Caesare imperante, qua cognoscimus, Langobardos in Transtyberinam Italiam excurrisse longe prius, quam Paulus Diac. ex vulgi rumore sibi persuaserit. (*b*)

(*b*) Ne crambes recoquatur, alibi haec satius disceptabimus, cum de initio Ducatus Beneventani Dissertatio dabitur to. III. hujus operis.

LIB. IV. CAP. XVII.

De morte Ariulfi Ducis Spoletani, & Ducatu Theudelapii.

SEquenti anno Ariulfus Dux, qui (*c*) Faroaldo apud Spoletum succeſſerat, moritur . . . . . Ariulfus vero cum adhuc eſſet gentilis. (*d*) Tunc intellectum eſt B. Martyrem Sabinum eidem in praelio adjutorium contuliſſe. Igitur, mortuo Ariulfo, duo filii Faroaldi ſuperioris Ducis inter ſe propter Ducatum decertantes (*e*), unus ex ipſis, qui cum victoriam adeptus eſſet, nomine Theudelapius, Ducatum ſuſcepit. (*f*)

CAP. XVIII.

De prædatione facta a Langobardis in Coenobio S. Benedicti.

CIrca haec tempora Coenobium B. Benedicti patris, quod in Caſtro Caſsino ſitum eſt, a Langobardis noctu

(*c*) Faroaldus hic (*Farrald*, & *Feroald* alii legunt) primus Spoleti Dux a Paulo nominatur ſub fine ſexti hujus Chriſti ſaeculi. Quare conijci poſſe exiſtimo tunc temporis Ducatum Spoletanum fuiſſe inſtitutum, ut ſuperius dictum eſt: cujus Ducum ſeriem ab eodem memoratam tribus hiſce poſterioribus libris ſuis quibuſque capitibus exponemus, ut Erchemperti quoque, aliorumque Chronologorum eorumdem Ducum ſeriem ſuppleamus.

(*d*) Ariulfus Dux Spoleti II. qui Faroaldo ſucceſſerat, defunctus eſt circa annum DCIV. Erat is adhuc ethnicus: nec dubitandum eſt, quin eo tunc temporis, ac diu poſt etiam Langobardorum plerique aut idololatrae fuerint, aut ſaltem Arianiſmi partes ſectati. Nec S. Sabini Spoletani miraculum, quod heic Paulus refert, ſatis fuiſſe ad illius Regis converſionem idem hiſtoricus celavit. Magnum ſane veritatis argumentum, cum nationis potius religionem, pietatemque adfectare debuiſſet!

(*e*) Quomodo Ariulfus Dux Faroaldo ſucceſſerit, an electione, vel ſucceſſionis ordine; quive hic Dux fuerit, Paulus non meminit. Cum autem ob ejus mortem Faroaldi filii pro ſucceſſione decertarent, conjectandum puto, Ariulfum Faroaldi germanum fuiſſe, qui, illo adhuc degente, Ducatum adminiſtraverit, cuique nepotes jure fortaſſe haereditario, Regiſque aſſenſu ſuccedere debuerant Langobardico jure. Alii aptius nodum exſolvant, qui Langobardorum leges plenius evolvere, atque advertere planius potuere.

(*f*) Quiſnam fuerit alter ex ipſis, cui a germano devictus Ducatui ceſſerit, ab Hiſtorico noſtro reticetur. Theudelapius quidem, parta victoria, III. fuit Spoleti Dux.

ctu invaditur. (g) Qui universa diripientes, ne unum quidem de Monachis tenere potuerunt, ut prophetia venerabilis Benedicti patris, quam longe ante praeviderat, compleretur... Fugientes quoque Monachi ex eodem loco Romam petierunt, secum Codicem sanctae Regulae, & quaedam alia scripta, & quicquid ex supellectili subripere poterant, deferentes. Ceterum post B. Benedictum Constantinus, post hunc Simplicius, post quem Vitalis, ad extremum Bonitus Congregationem ipsam rexit, sub quo haec destructio facta est. (h)

C A P. XIX.

De morte Zottonis, & Ducatu Arichis.

MOrtuo igitur Zottone (i) Beneventanorum Duce, Arigis (64) in loco ipsius a Rege Agilulfo missus successit

(64) Ex subsequenti Beneventani Ducis successione hic etiam firmatur chronotaxis annorum instituti Ducatus Beneventani, quam supra lib. III. c.32. cum Caracciolo exhibui; nam si *Zoto principatus est Beneventi per curricula annorum viginti*, & successorem habuit Arichim; (al. *Arogem*, ut Greg.M.) jam liquido constat ex epist. dicti S. P. ad Joannem Ep. Ravenn. Ind. X anno scilicet Dom. 591. quo data est, Arichim ad Principatum Beneventanum jam elatum fuisse, atque Neapolitanae Civitati cum Ariulpho (*) alio Duce insidias parasse: cumque Paulus noster Agilulphi Regis beneficio principatum accepisse scribat, necessario dicendum, paulo post Regis inaugurationem id accidisse: unde si retro num. XX. annorum duxeris, jam ad Caraccioli tempora venies, quantum licet in tanta rerum caligine: neque turbant ea, quae doctiss. Peregrinius ex recentioribus Chronologis opponit: major enim ejusdem aevi scriptoribus habenda fides, nec argumentum ab ipso Pau-

(g) De Coenobii Casinensis invasione alibi plura.

(h) Hujus successionis Casinensium Abbatum ordinem a Peregrinio habebis infra: quaeque ille omiserat, adjicere atque elucidare studebimus.

(i) Quae hoc loco de Zotonis obitu, atque Arichis successione dicenda essent, alio transferenda duxi, ut sup. innui.

(*) Ariulfus, idem qui Spoleti Dux, cujus supra meminit Cap. XVII.

cessit, (*k*) qui ortus in Forojulii fuerat, & Gisulfi Forojuliani Ducis filios educarat, eidemque Gisulfo consanguineus erat. Ad hunc Arigis extat epistola B. Gregorii Papae in hunc modum directa. (Indict. V.) (*l*) „ Gregorius „ Arigis Duci. Quia sic de gloria vestra, sicut revera de „ filio nostro confidimus, petere a vobis aliqua fiducialiter „ provocamur, arbitrantes quod minime nos patiamini con„ tristare, maxime in tali re, unde vestra anima multum „ poterit adjuvari. Indicamus autem propter Ecclesias Bea„ torum Petri ac Pauli aliquantas nobis trabes necessarias „ esse; & ideo Sabino Subdiacono nostro injunximus, de par„ tibus Briccorum (*m*) aliquantas incidere, & ut usque ad „ mare in locum aptum trahere debeat. Et quia in hac re „ solatiis indiget salutantes gloriam vestram paterna cari-

„ tate

Paulo nostro deductum, nempe Zotonis Ducatus initia ex tempore Autharii Regis esse revocanda, quia noster hujus Regis acta narrans, de Zotone verba facit: frequentissimum illi quippe fuit multa *per anticipationem* referre, ut ipse non uno in loco professus est. (†)

(*k*) Ex hoc Pauli loco quaestio moveri coepit: An Beneventi Duces jure haereditario, vel Principum supremorum, aut populi electione, succederent. Hanc speciatim Dissertationem promiserat in II. par. to. II. Peregrinius noster, sed quae fato flammis data suo loco supplebitur.

(*l*) Argumento haec S. Gregorii M. epistola esse poterit, Arichim Beneventi Ducem Catholica Romana fide jam imbutum fuisse, cui S. Pontifex *Patrem* se esse confitetur; eique Sabinum S. R. Ecclesiæ Subdiaconum misit, ut trabes pro Ecclesiis Sanctorum Apostolorum Petri & Pauli concedere dignaretur. Eadem epistola est anno Dom. DCI. exarata, quo Indictio V. decurrebat, ejusdemque Pontificis annus XI.

(*m*) Lege omnino: *de partibus Brutiorum*. In Brutiis nempe, nec longe a Consentia, nunc ejusdem regionis principe urbe, Praesidumque Provincialium residentia mons extat rigidissimus, cui *Sila* nomen, altissimas, magnasque pinus alens, quae trabium usui inservire poterant. Eas deinde ad picem extrahendam Neapolis Reges locarunt, e quibus multa quotannis Regali aerario centena nummum cumulantur.

(†) Hanc ob causam toties Paulum Peregrinius carpit. At pro ejus patrocinio notandum est, vitium hoc saeculi fuisse Langobardici, ut in Erchemperto, aliisque chronologis passim evincitur: non enim ii aliud quidquam satis esse existimabant, quam vera referre, quae audiverant, aut viderant; de chronotaxi autem, aut ordine historiae parum, aut nihil eorum intererat. Inculti sane aevi mentibus parcendum est.

„ tate petimus, ut actionariis vestris, qui in loco sunt de-
„ putetis, ut homines, qui sub eis sunt, cum bobus suis in
„ ejus transmittere solatium debeant, quatinus vobis con-
„ currentibus melius, quod ei injunximus, possit perficere.
„ Nos enim promittimus, quia dum res perfecta fuerit, di-
„ gnum vobis (*n*) xenium, quod non sit injuriosum, trans-
„ mittemus. Nam scimus nos considerare & filiis nostris,
„ qui bonam nobis voluntatem exhibent, respondere, unde
„ iterum petimus, gloriose fili, ut ita facere debeatis, ut
„ & nos possimus vobis esse pro praestito beneficio debito-
„ res; & vos mercedem (*o*) pro sanctorum Ecclesiis ha-
„ beatis.

CAP. XLI.

De Grasulfo Duce Forojuliano, & de adventu Radoaldi, & Grimoaldi in Beneventum.

His ita peremptis, (al. *peractis*) dux Forojulianus Grasulfus Gisulfi germanus (*p*) constituitur. Rodoaldus vero, & Grimoaldus despectui ducentes sub patrui sui Grasulfi potestate degere, cum essent jam prope juvenilem aetatem, ascensa navicula remigantes ad Beneventi fines (*) perveniunt. Exinde ad Arichim Beneventanorum Ducem,

(*n*) Piissimus Pontifex ut pro oblato sibi dono gratiam Principi referret, eidem aliud retribuere spondet, ut amor Arichis Ducis Apostolicae dilectionis, gratique ejus animi mutuo compensetur testimonio.

(*o*) Idest Sanctorum Apostolorum intercessionem pro animae salute, aliisque corporis indigentiis habeatis in posterum: quod etiam initio suae epistolae indicavit S. Pontifex illis verbis. *Unde vestra anima multum poterit adjuvari.*

(*p*) En aliud successionis exemplum, ut sup. Cap. XVII. notatum est. Gisulfo Foro Julj Duci defuncto Grasulfus ejus germanus frater successit, & quidem cum nepotibus Rodoaldo, & Grimoaldo Gisulfi filiis, qui despectui ducentes sub patrui potestate degere, Beneventum ad Arichim Ducem perrexere, in ejus potius potestate vivere, quam patrui, contenti.

(*) In Adriaticum nempe litus, quod Forojuliensem Ducatum prospiciebat.

cem, ſuum quondam paedagogum, (q) properantes, ab eo gratiſsime ſuſcepti, & filiorum loco ſunt habiti. Hiis temporibus, mortuo Taſsilone Duce Bajoariorum, filius ejus Garibaldus, in Magunti (r) a Sclavis devictus eſt, & Bajoariorum termini depraedantur.

C A P. XLIV.

De morte Arialdi, & Regno Rothari, & quia Dux Arichis filium ſuum Ajonem ad Regem direxit.

IGitur Arioaldus poſtquam ſuper Langobardos duodecim annis regnum tenuit, ab hac luce ſubtractus eſt. Langobardorum regnum Rothari genere Arodus (222) ſuſcepit. (223) Fuit autem viribus fortis, & juſtitiæ tramitem ſequens, ſed tamen fidei Chriſtianae non rectam lineam tenens, Arrianae haereſeos perfidia maculatus eſt.

... Erat

(222) Arodum ſe dicit etiam ipſe Rotharis in ſuo Legum prooemio, ubi majores etiam ſuos recenſet. Vide lib. I. cap. XIV. (ſ)

(223) Annos XII. Regni Arioaldi, non ab Aladoaldi morte, ſed ab ipſius acclamationé, vivo adhuc Aladoaldo, Paulum noſtrum numeraſſe puto, itaut ab anno XL. Clotharii, quo Aladoaldus veneno mentis uſum amiſerat ad ann. Chr. DCXXXVI. deſcendamus, cui Regni Rotharis initium eſt alligandum, ipſius teſtimonio; quippe cum in ſuo Legum prologo profiteatur eas edidiſſe anno Regni ſui VIII. Ind. II. anno poſt adventum Alboini LXXVI. manifeſte annus Chr. DCXLIV. indicatur, quo II. Ind. decurrebat, & ab anno DLXVIII. quo Langobardi in Italiam venerant, ſeptuageſimus ſextus numerabatur, non vero LXXVII. ut librariorum vitio in hoc Capite legitur, quod emendo lectione ipſius Edicti tam noſtra, quam codicis Monaſt. Cavenſis, ut no-

(q) Paedagogum heic accipit Paulus pro educatore, ut ſuperius etiam cap. XIX. Atque id quidem cauſae fuit, ut rurſus eundem Ducem convenerint, quicum familiaritatem quamdam, conſuetudinemque iniere Principes juvenes.

(r) Lege, *Maguntia*.

(ſ) Arodus fortaſſe ab Arodia, ſive Aroeſia Suecorum urbe, qua ex provincia, proximaque Scandinavia, aliiſque locis Langobardi in Germaniae primum, ac Franciae, inde Italiae regiones devenere. Vide Eccard ad Leibnitium de origine Franc. p. 253.

... Erat autem jam ex quo Langobardi in Italiam venerant, annus ſeptuageſimus ſeptimus, ſicut idem Rex in ſui Edicti prologo.

C A P. XLV.

De morte Arichis Beneventani Ducis, & Ducatu Ajonis.

AD hunc Regem Arichis Dux Beneventi filium ſuum Ajonem direxit. Qui cum Ravennam veniſſet, Ticinum pergens, ibi ei Romanorum malitia talis potio data eſt, quae eum mente excedere faceret: atque ex eo tempore numquam pleni, ſanique ſenſus fuit. Igitur cum dux Arichis jam maturus annis ad diem ultimum propinquaſſet, ſciens filium ſuum Ajonem non recti eſſe ſenſus, Radoaldum, & Grimoaldum (229) jam florem juventutis haben-

notavit Cam. Peregrinius in App. ad Lib. I. Hiſt. Pr. Lang. p. 229. immo vel ipſa calculi ratione, nam LXXVII. non incidit in Ind. II. Octo igitur annos de DCXLIV. deducens, ad DCXXXVI. redeunt; nec eorum ſententia placet, qui vitium irrepſiſſe in numeris annorum Regni Rotharis arbitrantur, alios ingenio ſuo reponentes: nam conſtans eſt MSS. editorumque lectio, atque ſi tantum liceret, jam in antiquum chaos revolutis, tertia quaque linea in hiſtoriis calami nobis erit uſus. Scio neque Sigebertum, neque alios chronotaxi meae convenire; at mihi praeſtant ſemper ejuſdem aevi teſtimonia, e quibus, niſi cauſa cognita, diſceſſero.

(229) Turbant equidem, quae doctiſs. Peregrinius Paulo noſtro ad hunc locum opponit, ſcribens: *Ipſe viderit Paulus, quo pacto hic Arichis, antequam eſſet Dux, paedagogus fuit Radoaldi, & Grimoaldi: cumque in Ducatu vixiſſet annos L. illos florem juventutis habentes ſibi & filio Ducatus ſucceſſores inſtituit, ut tradit Cap. ſequ.* Niſi eadem ſignificatione id Paulo dictum credamus, qua Peregrinius ipſe Erchemperto provectioris aetatis juveni *pueri* appellationem convenire potuiſſe putat, argumento lapidis ſui Caſapullani: HIC EST POSITUS SECUNDUS PUER Q. VIXIT ANN. XXII. (*)

(*) Miror virum ceteroqui doctiſſimum Blancum, ut Peregrinium injuſte carperet, lapidem Caſapullanum Secundi Pueri ſibi tanquam ſcan-

dali

habentes, quasi proprios filios Langobardis, qui aderant, commendavit; eisque dixit, quod melius eos regere isti, quam Ajo filius suus posset.

CAP.

dali petram proposuisse. Sed quid, amabo, ad rem lapis ille a Blanco projectus est, quem nihil ipsi prodesse agnoscunt omnes? Difficultatis nodus profecto non *in flore juventutis* Radoaldi, Grimoaldive, aut *in paedagogia* Beneventani Ducis vertitur; sed in aetate Arichis, ac Grimoaldi constituenda, atque tempore etiam, quo isthaec paedagogia acta fuerit. Aut enim ille Paulum defendere, aut Peregrinium offendere voluit. Sed ad haec quid exemplum secundi pueri? Ut difficultatem Blancus feliciter enodaret, considerare primum operae pretium erat, an e Pauli verbis vere, quae Peregrinius dixerat, eruantur (nisi sibi ipsi contrarium affirmaverimus) Arichim scilicet, antequam Beneventi solio insedisset, paedagogum fuisse Foro-Juliensis Ducis filiorum, vel potius a patre Gisulfo Beneventum eos missos, ut ibi a Duce sibi consanguineo educarentur: Quo admisso, nihil sane Pauli adsertioni contrarium foret. Poterant namque germani ii fratres a Gisulfo ad Arichim mitti *nondum florem juventutis habentes*, idest adhuc pueri, nec in sensu Casapullani lapidis, sed vere aut paulo supra, vel infra decennium, ab eoque plurium annorum curriculo enutriri, & deinde Foro-Julium revertisse, Gisulfo adhuc in vivis agente: quod & ipse etiam fecerat Arichis; qui filium Ajonem in Regia Aula Ticinensi educatum miserat, cujusque rei permulta apud eundem Historicum, aliosque exempla est invenire. Qui fratres, Gisulfo parente paulo post fortasse defuncto, ne sub patrui potestate, & ab ejusdem vel vivendi licentia, vel morum feritate abhorrentes, degere cogerentur, Beneventum iterum commigrarunt, ibique ab Arechi tanquam propria proles exculta; atque morti proximus idem Dux, filio Ajone parum ad regimen apto, hunc simul cum Radoaldo, & Grimoaldo suis optimatibus commendavit, quippe qui regendis aptius populis satis erant, *cum jam florem juventutis haberent*, aetatis circa annum trigesimum degentes. Quo casu verus esset Pauli calculus annorum L. Ducatus Arechis, ejus paedagogia in Beneventi Aula exercita, Forum Julii alumnorum Principum regressus, postque patris mortem ad Arechim reditus, mora, indeque Beneventani ab eisdem Ducatus adquisitio. Quae ceteroqui omnia spatio annorum circiter viginti contingere potuerunt, sine ulla Pauli nostri offensione. Etenim verba illa Cap. XLI. superius relata: *ad suum quondam paedagogum* (Arichim) *properantes* licite, & absque ullo metus periculo recte intelligi possunt de tempore, quo Arichis Beneventum regebat. Neque aliqua Dux ille dedecoris nota signabatur paedagogi ministerio; cum non auctoritatis solummodo hoc officium erat, ut supremi ejus solii nitor, pene obscurari videretur; sed quod debiti quoddam sanguini amoris tributum esse putaret, nepotibus regnandi prudentiam, legum peritiam, militarem scientiam, aliasque ad Principatum administrandum virtutes sensim inspirare, & communicare. Urgent tamen qui Blanci patrocinium suscipiunt, Paulum Cap. XIX. testatum fuisse, tunc ad Beneventanae civitatis regimen a Rege Agilulfo Arichim Ducem electum, cum *jam Gisulfi filios ille educaverat*. Suis ipse rationibus Blancus evincat, suisque asseclis silentium imponat. Immemor erit fortasse Blancus suaemet in Paulum

CAP. XLVI.

De Morte Ajonis, & de Ducatu Radoaldi.

DEfunčto ergo Arichis, qui Ducatum L. tenuerat annis, Ajo ejus filius Samnitum ductor effectus est; (231) cui tamen Radoaldus, & Grimoaldus, sicut seniori fratri & domino per omnia paruerunt (232). Qui Ajo, cum anno & mensibus quinque Beneventanum Ducatum regeret, venientes Sclavi cum multitudine navium longe

(231) Zotonis I. Benev. Ducis mortem cum anno Aerae Christ. DCXI. supra cap. XIX. num. 64. conjunxi, atque illinc annos quinquaginta, quibus Arichis illius successor principatum tenuerat ducens ad DCLXI. cum ipso Cam. Peregrinio accedo.

(232) Participes attamen Principatus, ut non obscure hic indicat noster.

lum accusationis sive excusationis, qua Scriptorem hunc criminatus est quod vel *per anticipationem*, vel per *postpositionem* multa saepius retulerit? Hanc excusationem etiam nunc Paulo tribuere mihi permittatur. Sciverat ipse quidem Arichis paedagogiam pro Gisulfi filiis obitam: quae tamen cum postea quam ad Ducatus honorem Arichis proveheretur, exercita fuerit, ante illud tempus eam peractam fuisse aut credidit, aut invitus, nulla habita temporis ratione, aut circumstantiae scripsit oscitanter; quare nec sibimet contrarium esse cognovit, itaque rerum ordinem turbavit, veritatemque in dubium revocare ausus est. Quae conjectura si Cl. Blanco stomachum moverit, minime video, qua ille via Paulo auxilium ferre possit, cum aut germanorum fratrum ab Arechi peracta paedagogia in cinerem abeat, aut falsitatis crimine accusandus sit, cum dicat, eos in Arichis obitu *jam florem juventutis habentes*. Arichis fere octogenarius defunctus est, & Radoald, Grimoaldusque sexagesimum saltem annum exegerant. Immo, quod aeque notandum est, Grimoaldum natu minorem usque ad decrepitam senectutem, aevo illo insuetam, vixisse fatendum est: cum, sublatis annis, quibus ille cum fratre sub paedagogi disciplina degere coactus est, annos LXXXII. (scilicet L. Ducatus Arichis, Ajonis I. & mens V., Radoaldi ann. V. & Grimoaldi XXV.) vixit, quibus si X. saltem aut XII. addas, quo tandem pervenies? Ipse sibi judex sit Blancus, quique hanc legerit adnotationem. Haec quidem, ut Pauli causam in Peregrinium rite patrocinaretur, a V. Cl. Blanco consideranda omnino erant, ne Scriptori tam illustri perridiculi notam impingeret, Casapullano producto lapide, & absque ullo vel ne levi quidem argumento, aut notatione aliqua eruta, quibus aut ad Pauli tutelam, aut in Peregrinii criticen suas exponeret ad Lectoris instructionem rationes, vel conjecturas.

ge (233) a civitate Seponto castra posuerunt: Qui occultas foveas circa sua castra facientes, cum Ajo super eos, absentibus Radoaldo, & Grimoaldo venisset, eosque debellare vellet, equus ejus in unam de eisdem foveis cecidit (234), atque irruentibus super eum Sclavis, simul cum aliquantis viris extinctus est. Quod cum Radoaldo nunciatum fuisset, cito veniens, eisdem Sclavis propria illorum linguâ locutus est (236). Cumque propter hoc segniores ad bellum reddidisset, mox super eos irruens, magnaque strage eos prosternens, & Ajonis mortem ultus est, & de illis finibus eos, qui remanserant, hostes fugam petere coegit.

CAP. XLVII.

De civitatibus, quas Rothari cepit.

APud Beneventum vero, mortuo Radoaldo Duce, qui qui Ducatum quinque rexerat annis, Grimoaldus ejus germanus Dux effectus est, gubernavitque Ducatum Samnitium annis XXV. (*t*). Hic de captiva puella, sed tamen nobili, cujus nomen Itta fuit, Romualdum filium, & duas filias genuit. Qui cum esset vir bellicosissimus, & ubi-

(233) Fortassis legendum *non longe*: quippe cum ad mare fuerit Adriaticum antiqua urbs Apuliae Sipontum, facile Sclavi de Venetiarum finibus solventes ad eandem appulerunt.

(234) Al. legitur: *in unam foveam cecidit, ubi a Slavis interemtus periit. Superveniens autem Radoaldus cum uno de eisdem Slavis propria illorum lingua locutus est. Cumque eos propter hoc facinus saeviores ad bellum vidisset, mox super eos &c.* Lindeb.

(236) Vicini etenim Sclavis olim in Forojuliensi Ducatu, unde Beneventum venerant Radoaldus, & Grimoaldus, ipsorum linguam ab ipsa puerili aetate didicisse potuerant.

(*t*) Si annis XXV. ut dictum est, regnavit Grimoaldus, profecto nonagenario major obire debuit, ni Paulus oleam oleo confuderit.

& ubique insignis, venientibus eo tempore Graecis, (u) (245) ut oraculum Sancti Michaelis Archangeli in Monte Gargano situm depraedarentur, Grimoaldus super eos cum exercitu veniens, ultima eos caede prostravit. (246)

CAP.

(245) Al. legitur: *Sarracenis* Lind., & ita Mod.

(246) Ad hunc Pauli locum Camillus Peregrinius in sua differt. finium Ducatus Beneventani ad Septentrionem: *Graecis*, ait, *sacrilegia ista cum adscribat, vereor ne imponat nobis Paulus suspectae mihi semper fidei auctor in his, quae suorum Langobardorum afficere possunt decori; cur enim potius non credam talia ab iis commissa, quos constat Cassinense Monasterium superioribus annis diripuisse, ac idololatriam, sive Arianam haeresim (nam discrepant de hoc auctores) ad annum usque 663. fuisse sectatos, nempe Langobardos Ducatus Beneventani? Cum ceterum sit manifestum, Graecos ex antiquo ritu impenso studio Sancti Michaelis nomen coluisse*. Et infra: *Credam igitur, vere tunc Graecos cum Langobardis ad Garganum pro ejus loci possessione*

(u) Vereor ne Paulus transmarinas aliquas barbarorum, sive exterorum acies (an eorumdem Sclavorum iterum Sipontinas in oras appellentium, de quibus sup. cap. locutus erat?) in Apuliam adventantes, eas Graecorum oscitanter vocitaverit, cum alio quam e Graeciae litore discesserint. Unde scriptorum postea certamen secutum de Divi Archangeli Michaelis Templi direptione; quod quidem a Peregrinio Langobardis, ab aliis, Neapolitibus, aut Saracenis, Graecisve adtributum. At immerito quidem hi tanto scelere notandi fortasse videntur, cum vel Sclavi iidem, vel alterius transmarinae regionis turmae tunc Italiae optatissimum solum inhiantes, Apuliae litora appulerint, Graecique appellati, qui aut Graecis Imperatoribus subessent, aut Graeciae contermini e suis plagis erumpentes huc se transtulere. Fateor quidem, me nec Peregrinio, neque aliis, qui hujus delicti reos aut Langobardos, aut Graecos, aut Neapolitanos credunt, inherere: cum eo tempore Sipontini Templi decus aeque Graeci, ac Langobardi magnifecerint, atque excoluerint. Neque iis ceteroqui causa ulla dabatur ad illud invadendum, diripiendumque. Fundamentum rationis, quo Peregrinius innititur, Cassinense nempe Coenobium a Langobardis direptum asserendo, facillime convellitur; cum prioribus Langobardorum annis major illorum pars vel idololatrae, vel Ariani erant: non ita sane post annos pene C. quo annorum spatio mores Langobardorum exculti in melius fuerant, & Christianam Legem complures jam opera, ac studio piorum Antistitum, aliorumque Ecclesiae Ministrorum sedula cura, ac diligentia profitebantur. Neque mirum alicui videatur, si Paulus Graecos hujus execrandi criminis faciat auctores, quod tentatum duntaxat vult, haudquaquam commissum; cum aemulae, invisaeque illius Gentis honorem aeque ac dedecus in medium protulit, ut populum suum celebraret, posterisque commendabilem redderet.

ne, *ſicut pro aliis alibi frequenter*, *conflixiſſe*, *atque hos victoria potitos ſacram Archangeli ſpecum diripuiſſe*. Firmat conjecturam ſuam acer ingenio vir pluribus argumentis, & potiſſimum lectione actorum S. Barbati Epiſcopi, quae in celebratiſſimam collectionem ſuam contulerunt Bollandus, Henſcheniuſque. In iis legitur: *Poſt diſceſſum Conſtantii Imp. ab urbe Benevento*, *de quo infra*, *Romualdum Ducem S. Pontifici*, *cujus precibus illaeſi contra hoſtes Beneventani ſteterant*, *ingentia munera offerentem*, *haec ab eodem audiviſſe*: *Si munus tuae ſalutis vis offerre*, *ſtude unum impendere Sacrificium*, *ut B. Michaelis Domum*, *quae in Gargano ſita eſt*, *& omnia*, *quae ſub ditione Sipontini Epiſcopatus ſunt*, *ſedi Beatiſſimae Genitricis Dei*, *cui nunc indigne praeſum*, *in omnibus ſubdas*; *& quoniam abſque cultoribus omnia depravantur*, *unde nec ſedulum illic Sacrificium perſolvi poteſt*, *melius a nobis diſpoſita tibi proficiant in ſalutem*. Cumque in iiſdem actis apertiſſime de Langobardorum idololatria conſtet ad ea uſque tempora, quibus S. Barbati monitis viperae, coriique de arbore pendentis cultum exuerant, ſubodorat Peregrinius ab eis Sacrae Cryptae deſolationem patratam, addens teſtimonia Anonymi Caſſinenſis, & Erchemperti, quibus Campanorum, hoc eſt Langobardorum victoria ann. 860. de Neapolitis, qui & Graecorum appellatione venerant, comparatur cum altera, *qua olim in Gargano cum B. Michaeli Archangelo ageretur feſtivitas*, *corruerunt*; unde ſibi perſuadet victoribus potius, quam victis praedae occaſionem fuiſſe. Utcumque tamen ſe res habeat, mea quidem ſententia, illius argumenta non adeo rem aperiunt, ut Paulum noſtrum erroris evincamus, praeſertim cum ipſe minime ſcribat Graecos id facinus commiſiſſe, verum unice tentaſſe, idque etiam ſibi fortaſſe perſuaſerant ex vulgi rumore Langobardi Sipontini ceteris religione praeſtantiores, quibus in maxima erat veneratione Sacra Crypta jam ante ſolemni ritu conſecrata; unde Graecorum adventum in deteriorem cauſam verterant partium ſtudio aemulos criminaturi. Ceterum jam ante Romualdi converſionem plures in Italia Transtyberina Langob. Chriſtianos, eoſque Catholicos fuiſſe vel unica S.Gregorii Epiſtola ad Arichim Ducem evincit, illum quippe *Filii* adpellatione donat, & *futuram boni operis gratiam pollicetur*, quod utique homini Ariano, aut ethnico minime ſcripſiſſet. Nodos omnes reſcinderet Modoetienſis, aliorumque Codicum lectio, quae pro *Graecis* hoc loco habet *Saracenis*; At mihi non diſpar labor: ex aliis (*) Hiſtoricis hoc tempore in Apuliam Saracenorum adventum repetere.

(*) Superius notavi τὸ *Graecis* aliam fortaſſe nationem deſignare potuiſſe, ac fortaſſe *Sclavos*, quos cum non diſtinxiſſet antiquitas, Saracenos alii, aut Graecos dixerunt, qui Langobardis infenſi erant. Ceterum ſi victor Grimoaldus haec a ſuis agi permiſiſſet, ut Peregrinius innuit, Grimoaldus Beneventi Dux non Catholicus Princeps, ſicuti revera erat, ſed adhuc idololatra fuiſſe credendus erit, quod ſacram B.Michaelis cryptam mandaverit depraedandam, nullam aliam ob cauſam, quam

C A P. LII.

CIrca haec tempora, mortuo Grasulfo Duce Forojulienſi, Ducatum Ajo regendum ſuſcepit (*x*). Apud Spoletum quoque Theudelapio defuncto, Atto eidem civitati ductor efficitur.

C A P. LIII.

De morte Ariperti, & Godeperti filii ejus, & Regno Grimoaldi.

IGitur Aripertus, poſtquam apud Ticinum per annos novem Langobardos rexerat, diem obiens, Regnum duobus filiis ſuis adhuc adoleſcentibus Bertarido, & Godeberto regendum reliquit (271). Et Godepertus quidem Tici-

(271) Sigebertus in Chronico ad annum DCLX. *Ariperth Langobardorum Rege defuncto, Godebertus, & Bertharith filii ejus annum agunt, non tam in Regno componendo, quam de Regno contendendo*; atque anno ſequenti *Grimoaldus Dux Taurinatium Godebertum filium Ariperth Regis Langobardorum dolo perimit, & ejus Regnum abripit*. Conſentanea rerum ordini narratarum a Paulo poſt mortem Ariperti haec unius anni mora, antequam Grimoaldus rerum potiretur, quumque vix dubitandi ſit locus in ſtatuendo initio Regni Grimoaldi, quum ipſe profiteatur in ſuo legum edicto menſe Julio Indictionis undecimae annum Regni ſui ſextum currere, iſque Chriſti Domini erat DCLXVIII. hinc retrocedendo ad DCLXI. quo mors Ariperti eſt adſignanda, veniemus. Non animadvertit haec Peregrinius, nullaque interpoſita mora inter mortem Ariperti, & initium Regni Grimoaldi, quod ſerius in ſua Comparatione ſtatuit, Paulum non bene prochroniſmi arguit in cit. ſua diſſertat. fin. Ducat. Beneventani ad ſeptentrionem. (*)

quam ut efferatae militiae libertati anſam daret, quod utique incredibile exiſtimandum erit.

(*x*) Mortuo Theudelapio Atto Spoleti Dux IV. ſufficitur. Silentio tamen itidem Paulus praeterit, quiſnam hic fuerit, & quo ille jure ſucceſſerit, an a Rege Italiae electus. Hoc vero inferius lib. V. cap. XVI. innuere videtur, cum poſt hujus Attonis mortem a Rege Grimoaldo Traſemundum olim Capuae Comitem eidem ſubſtitutum affirmet.

(*) At haec alibi melius expendenda, cum verba Peregrinii referenda ſuo loco erunt.

Ticini ſedem Regni habuit , Bertaridus vero in civitate Mediolanenſi : inter quos fratres, facientibus malignis hominibus , diſcordiae & odiorum fomes ſurrexit , in tantum , ut alter alterius Regnum invadere conaretur. Qua de re Godepertus Garibaldum Taurinenſium Ducem ad Grimoaldum Beneventanorum ſtrenuum tunc Ductorem direxit , invitans eum , ut quantocius veniret , & ſibi adverſus germanum ſuum Bertaridum auxilium ferret , Regiſque filiam ſuam germanam ei ſe daturum promittens . Sed legatus ipſe fraudulenter contra ſuum dominum agens , Grimoaldum exhortatus eſt , ut veniret , & Langobardorum Regnum , quod adoleſcentes germani diſsipabant , ipſe abriperet , qui aetate maturus , conſilio providus , & viribus fortis exiſteret . Grimoaldus haec audiens mox animum ad Regnum Langobardorum obtinendum , erexit , ordinatoque apud Beneventum Romualdo ſuo filio Duce , ipſe cum electa manu Ticinum profecturus iter abripuit , ac per omnes civitates , quas obviam habuit , ſibi amicos , & adjutores ad Regnum percipiendum adſcivit . Traſemundnm vero Comitem (y) Capuanum per Spoletum , & Tuſciam direxit , ut per eas regiones Langobardos ſuo conſortio coaptaret.

L I B. V. C A P. VI.

Quomodo Conſtans Auguſtus Italiam veniens Beneventum obſedit.

His diebus Conſtantinus Auguſtus , qui & Conſtans , eſt adpellatus , Italiam de Langobardorum manu eruere cupiens (28) Conſtantinopoli egreſſus per litoralia iter

(28) Jam enim animo conceperat de Conſtantinopoli Romam Imperii ſedem

(y) Treſemundus quo aevo vixerit , habebis infra in Diſſert. de prioribus Capuae Comitibus & Gaſtaldis . Ipſe e toto ſuo Comitatu , qui Beneventano Dynaſtae ſuberat , copias adſcivit , & ſe Duce , per Aprutii

iter habens, Athenas venit, indeque mare transgressus, Tarentum adplicuit.

C A P. VII.

Quomodo Grimoaldus invitatus a filio suo Romoaldo Beneventum advenit.

IGitur quum, ut diximus, Constans Augustus Tarentum venisset, egressus exinde Beneventanorum fines invasit (*), omnesque pene, per quas venerat Langobardorum civitates, cepit. Luceriam quoque opulentam Apuliae civitatem expugnatam fortius invadens diruit, & ad solum usque prostravit. Acerentiam sane propter munitissimam loci positionem capere minime potuit. Deinde cum omni suo exercitu Beneventum circumdedit, & cum

sedem transferre, quippe se invisum esse civibus cernebat ob caesum fratrem Theodosium, commissa in S. Papam Martinum, & Maximum facinora, & Monothelitarum haeresim, ut Zonaras, Theophanes, Cedrenus, aliique Graeci Scriptores adfirmant, utcumque in iis de sequenti Langobardico bello mentio nulla occurrat, neque in Anastasio Bibliothecario; at subodorare licet ex ipsa necessitate si translationem imperii de Graecia in Italiam destinaverat, quam, nisi de medio sublatis Langobardis, exsequi potuisset. Servatam hanc rerum seriem Paulo nostro debemus ex infra citandis Latinorum testimoniis firmatam. Ceterum acta haec anno decedente DCLXI. cognoscimus ex cit. Anastasio Bibliothecario, qui advenisse Imperatorem in Italiam adserit per indictionem sextam, S. Vitaliano Pontifice; & postmodum quinta die mensis Julii fer. 4. indictione suprascripta Romam ingressum fuisse, qui utique characteres anno DCLXIII. conveniunt, & cum statuta Regni Grimoaldi epocha bene conveniunt.

prutii fines Spoletum adiit, atque Tusciae Dynastas ad ineundum cum ipso foedus, & copias jungendas compulit.

(*) Ex hoc utique Pauli loco statui sine dubio potest, Beneventani Ducatus fines Orientem versus usque ad Tarentinae urbis fines propagatos, nec ultra Tarentum Langobardos eo tempore dominium extendisse suum. Ideoque & Uria, & Brundisium, & Licium, Neritum, Gallipolis, Ugentum, Alexanum ad Leucas usque Graecorum Imperio paruisse, ut alibi opportunius.

cum vehementer expugnare coepit, ubi tunc Romoaldus Grimoaldi filius adhuc juvenculus Ducatum tenebat. Qui ſtatim ut Imperatoris adventum cognovit, nutricium ſuum nomine Seſualdum ad patrem Grimoaldum trans Padum direxit, obſecrans, ut quantocius veniret, filioque ſuo, ac Beneventanis, quos ipſe nutrierat, potenter ſuccurreret. Quod Grimoaldus Rex audiens, ſtatim cum exercitu, filio laturus auxilium, Beneventum pergere coepit, quem plures ex Langobardis in itinere relinquentes ad propria remearunt, dicentes: quia expoliaſſet Palatium (*), & jam non reverſurus repeteret Beneventum. Interim Imperatoris exercitus Beneventum diverſis machinis vehementer expugnabat; e contra Romoaldus cum Langobardis fortiter reſiſtebat: qui quamvis cum tanta multitudine congredi manu ad manum, propter paucitatem (†) exercitus non auderet, frequenter tamen cum expeditis juvenibus hoſtium caſtra irrumpens, magnas eiſdem inferebat undique clades; Grimoaldus ejus pater, quum jam jamque properaret, eundem nutricium ejus, de quo praemiſimus, ad filium miſit, qui ei ſuum adventum nunciaret. Qui quum prope Beneventum veniſſet, a Graecis captus Imperatori delatus eſt. Qui ab eo, unde veniret, requirens; ille ſe a Grimoaldo Rege venire, eundemque Regem citius adventare nunciavit; ſtatimque Imperator exterritus conſilium cum ſuis iniit, quatinus cum Romoaldo paciſceretur, ut Neapolim poſſet reverti.

C A P. VIII.

Quomodo Imperator, accepta obſide Romoaldi ſorore, a Benevento diſceſſit.

Accepta ita obſide Romoaldi ſorore, cui nomen Giſa fuit, cum eodem pacem fecit, ejus vero nutricium

(*) Scilicet Ticinenſe, qua in urbe Regum tunc reſidentia.

(†) *Deſ. ſui.*

cium Sesualdum ad muros duci praecepit, mortem eidem minatus, si aliquid Romoaldo, aut civibus de Grimoaldi adventu nunciaret, sed potius asseveraret, eundem minime venire posse. Quod ille ita se facturum, ut ei praecipiebatur, promisit; sed quum prope muros advenisset, velle se Romoaldum videre dixit; qui Romoaldus quum citius advenisset, sic ad eum locutus est: „ Constans esto, „ Domine Romoald, & habens fiduciam noli turbari, quia „ tuus genitor citius tibi auxilium praebiturus aderit: nam „ scias eum hac nocte juxta (z) Sangrum fluvium cum va„ lido exercitu manere; tantum obsecro, ut misericordiam „ exhibeas meae uxori, & filiis, quia gens ista perfida me „ vivere non sinet. „ Cumque hoc dixisset, jussu Imperatoris caput ejus abscissum est, atque cum belli machina, quam *Petrariam* (a) vocant, in urbem projectum est. Quod caput Romoaldus sibi deferri jussit, idque lacrymans osculatus est, dignoque in loculo tumulari praecipit. (40)

CAP.

(40) Pugnantia haec invicem sibi notat Peregrinius in cit. dissert. de finib. Princip. Benev. traditam nempe a Duce Romualdo Imperatori obsidem Gisam post acceptum nuncium praesto jam sibi adesse cum valido exercitu patrem, Regemque Grimoaldum; at non bene Pauli men-

(z) Sangrus fluvius (a quo Castrum Sangri appellatum est, quodque huic de Sangro illustri, antiquissimaeque familiae omen nomenque dedit, de quo alibi fuse prodibit sermo) Aprutii citerioris regionem praeterlabitur. Unde patet, Grimoaldum Regem, ut quam citissime filio subveniret, per Spoletanum Ducatum perrexisse, perque Sangrum fluvium Beneventum recta per Bovianensis, ac Telesini Gastaldatus fines iter peregisse, nullis laborum, arduiqne itineris difficultatibus parcens.

(a) Machinam hanc, quam *Petrariam* vocat Paulus, ea fuisse videtur, qua lapides in obsessam urbem, aut in hostium exercitum jaciebantur; imo nulli dubium, quam etiam Ugutio, Wilelm. Tyr. Anastas. in Greg. IV. aliique memorant. eam sic Guil. App. l. 2. de Gest. Norm. describit: ... Turrim fabricat, quae lignea muris
Prominet, ac juxta de quaque Petraria parte
Ponit, & adjuncto muros, quo evertere possit
Diversi generis tormento. Vid. Ducang. & P. Car. de Aquino in Lex. Milit. v. *Petraria*, quam *Lithobolam*, idest, saxa excutientem adpellat.

CAP. IX.

Quomodo Imperatoris exercitum Mitola Capuanus Comes afflixit.

MEtuens igitur Imperator ſubitum Grimoaldi Regis adventum, dimiſſa Beneventi obſidione, Neapolim proficiſcitur. Cujus tamen exercitum *Mitola Capuanus* (*) Comes

mentem vir doctiſſimus eſt aſsecutus. E contra etenim noſter poſt datam obſidem narrat, Seſualdum, qui a Rege praemiſſus fuerat, ut illius adventum nunciaret, ad moenia ductum fuiſſe, ut Romualdo ſpem auxilii tolleret: ſubodoro enim ita inter Graecos, & Langobardos pactum initum fuiſſe, ut niſi poſt certum tempus Grimoaldus opem ferret, ſe ſuoſque daret Romoaldus; ideoque Graeci, qui Seſualdum ceperant, ſolita fraude mortem minati, virum ad moenia duxerunt, ut ſuis notus aſſeveraret, Regem minime venire poſſe, quod mirabili virtutis exemplo aeterna dignus laude Seſualdus facere recuſavit. (*b*)

(*) Traſemundus, qui Capuae Comes fuerat, alterius interim Dynaſtiae locum occupare debuit, cum illi Mitolam, ſive Mictulam ſubſtituerit Romoaldus, aut ejus fortaſſe pater Grimoaldus. Conjiciendum hinc poſſe autumo, Capuae Comitatum adſignare Beneventi Regulos iis Optimatibus, qui militia praecellerent; nec alio tunc munere, ſive dignitate Comites praefulſiſſe, quam militaris Praefecti, ſeu Gaſtaldi nomine, qui etiam Comites praecelſioris tituli honore inſigniti erant, de quo alibi opportunius.

(*b*) Tametſi pro noſtri Hiſtorici apologia iterum Peregrinium offendere tentaverit Blancus, non video tamen, qua ſe ratione muniat. Conjectio, quam ipſe in medium protulit, probatione profecto, atque exemplo aliquo confirmari indigebat: nec illa quidem aetate, quod nunc moris eſt, urbium, aut caſtrorum deditionem ſub praeſcripta illa dierum conditione obſidentes accipiebant, ſcilicet niſi ab amicis, aut foedere ſibi junctis auxilium aliquod afferretur, ut ipſe aſſerit. Fortaſſe ad rem propius attingendam, dicere mallem, Giſam Imperatori obſidem traditam fuiſſe, nondum aliis expletis, aut obfirmatis pacis conditionibus; quae quoniam ab Auguſto aut nimis rigidae, aut Beneventano Duci indecorae praeſcriptae fuerant, adhuc indeciſae in Seſualdi adventu erant: atque ut Romoaldus licet invitus eas acceptare cogeretur, ſpem auxilii ei nullam fuiſſe a Seſualdo ſibi expectandam occultari curavit Imperator. Aut dicendum, Giſam fortaſſe tradidit, tempori conſulens, quo expectatum auxilium ei praeſtari poſſet, inducias interim hoſtilibus Graecorum aggreſſionibus praebendo, quibus & praeſentibus occurrere malis poſſet, ac futuris. Quae ſi vera etiam, aut ſaltem veriſimilia fore dixerimus, adhuc Paulus aſſerens *pacem jam peractam* Graecos inter & Langobardos, aut mendacii reus habendus erit, aut ſal-

Comes juxta fluenta Caloris (46) fluminis, in loco, qui usque hodie *Pugna* dicitur, vehementer attrivit.

C A P. X.

Quomodo Romoaldus Saburrum ab Imperatore missum cum viginti millibus vicit.

POstquam vero Imperator Neapolim pervenit, unus ex ejus Optimatibus, cui nomen Saburrus erat, ab Augusto, ut fertur, viginti millia militum expetiit, seque cum Romoaldo pugnaturum, victoremque spopondit. Qui cum accepto exercitu, ad locum, cui Forinus (c) nomen est, advenisset, ibique castra posuisset, Grimoaldus, qui jam Beneventum advenerat, haec audiens, contra eum proficisci voluit. Cui filius Romoaldus: „Non est opus, inquit, sed tantum partem nobis de exercitu vestro tribui„ te. Ego, Deo favente, cum eo pugnabo, & cum vice-ro,

(46) Ad hunc Pauli locum Camill. Peregr. loco cit. fluvium Calorem *a Paulo pro Sabato dictum non dubita*; *quem prope Petrus Diaconus in Auct. ad Ostiensem lib.* 4. *cap.* 16. agnoscit hunc locum appellatum *Pugna*. Laudabili sane argumento: nimis acri tamen censura haec addit: sed eo Constantium recta, & festinato, ut Paulus perhibet, Neapolim recedentem e recta via divertisse, locorum, & gestorum consueta est confusio. Praecipitem sane hunc Imperatoris recessum, rectumque iter Neapolim versus non video, unde arguere potuerit Peregrinius nisi ex propria conjectura, quam probabilem licet, tanti non fecerim, ut Paulo fidem sit abrogatura, notata potissimum utriusque fluminis positione, ut praesens olim aspexi, ob quam nemo dixerit, Constantem Benevento Neapolim recedentem enormiter divertisse. (*) saltem, memoriae lapsu, sibi contradicit; non enim bene congruit, quod ipse Gisam hosti obsidem datam affirmat in pacis conclusione cum iis, quae hoc capite idem Paulus addit, ut recte Peregrinius adverterat male a Cl. Blanco impetitus.

(c) Forinus Castrum Salernum inter, atque Avellinum, nec nimium a Nuceria, Sarnoque urbibus distans: nunc etiam *Forino* adpellatum.

(*) Divertisse nil dubium est; at Peregrinii in Paulum Diac. non insolens accusatio etiam heic patet; illam tamen minime arguere valeo, ut Blancus vellet.

„ ro, major utique gloria veſtrae potentiae adſcribetur. Factumque eſt; & accepta aliqua parte de patris exercitu, pariterque cum ſuis hominibus contra Saburrum proficiſcitur, qui prius quam bellum cum eo iniret, a quatuor partibus tubas inſonare praecepit, moxque ſuper eos audenter irruit. Cumque utraeque acies forti intentione pugnarent, tunc unus de exercitu Regis nomine Amalongus, qui Regium (*d*) *contum* ferre erat ſolitus, quendam Graeculum eodem *conto* utriſque manibus fortiter percuſſit.

CAP. XVI.

Quomodo Rex Grimoaldus Traſemundum Ducem apud Spoletum ordinavit, eique ſuam filiam in matrimonium tradidit.

At vero Grimoaldus, ereptis Beneventanis, & eorum Provinciis a Graecis, apud Ticinum ad Palatium ſuum repedare diſponens, Traſemundum, qui dudum Capuae Comes fuerat, & ei ad percipiendum Regnum ſtrenuiſſime paruerat, data ei in matrimonium ſua filia, Romoaldi altera ſorore, eum poſt Attonem (*e*), de quo ſuperius diximus, apud Spoletum ductorem fecit, indeque Ticinum reverſus eſt.

CAP.

(*d*) Conti nomine, de quo infra pluries occurret ſermo, nihil aliud heic deſignari puto, quam Regalem haſtam, ut apud ſcriptores fere communiter cenſetur; cum Amalongus utraque illud manu elevare ad percutiendum debuerit. Neque video, cur Regalis haſta a milite gregario, dum pugna effervеſcit, deferri potius debeat, quam a Principe? Vereor ne diverſimode *contum* accipiendum ſit, & heic pro Regali potius ſigno, ſive vexillo habendum ſit, vel altero ſimili militari inſtrumento. Lexicographos conſule, alioſque medii aevi ſcriptores. Nos alibi.

(*e*) Traſemundum hunc olim Capuae Comitem, ſtrenuiſſimumque Langobardici exercitus Ducem Grimoaldus Rex grati animi ſui teſtimonio Ducem Spoleti V. Attoni ſubſtituit; cui etiam propriam filiam conjugem dedit ad majus praemii, dignitatiſque ſuae argumentum.

CAP. XXV.

Quomodo Grimoaldus filiam Lupi Ducis Romoaldo suo filio sociavit.

MOrtuo igitur, ut diximus, Lupo Duce, Grimoaldus Rex filiam ejus nomine Theuderadam suo filio Romoaldo, qui Beneventum regebat, in matrimonium tradidit (105). Ex qua tres filios, hoc est Grimoaldum, Gisulsum, necnon & Arichis genuit.

CAP. XXIX.

De Bulgarorum Duce Alzecone, & quomodo in Benevento cum suis ordinatus est.

PEr haec tempora Bulgarorum Dux Alzecone nomine, incertum quam ob causam (*) a sua gente digressus, Italiam

(105) Auctor vitae S. Barbati Episcopi apud Bollandum Theodoradam Romualdo Beneventano Duci jam ante adventum Constantis traditam fuisse scribit, eamque, hortante S. Episcopo, cum Beneventum ab Imperatore obsideretur, marito idola subripuisse, quae cum nostro minime conveniunt, anno saltem obsidionem subsequenti matrimonium contractum affirmante. Auctori vitae S. Barbati adstipulari videtur alter Anonymus vitae S. Sabini VIII. seculo scriptae apud eundem Bollandum die 9. Februarii: Scribit iste cap. V. *Eodem quoque tempore Langobardorum Regni gubernacula substinebat Grimoald; qui filium suum Romoald Beneventi Principem instituit, eique Lupo, qui ex nobili prosapia extiterat, filiam nomine Theodoradam, quam modo meminimus, in matrimonium dedit. Romoalt defunctus eam ad regendum Samnitum populum cum parvo filio reliquit.* Ex quibus facile colligi potest, quo Grimoaldus filium suum Beneventanorum Ducem instituit, eidem & uxorem tradidisse. Ceterum laudatur Theodoradae pietas, quae in honorem S. Canusini Episcopi visione, ac miraculo monita templum erexit, ejusque corpus marmoreo condidit sepulcro, altaris tegmina auro, gemmisque decoravit. (†)

(*) Quam etenim ob aliam causam, nisi ob Italiae delicias, ubertatemque, quibus eadem affluebat Provincia, exteros ad eam saltem invisendam impellebat? Non is quidem ab aliis invitatus fuerat, sed meliorem sequi fortunam nactus est

(†) Et hic etiam, ut vides, Pauli scopulus!

Italiam pacifice introiens cum omni ſui Ducatus exercitu ad Regem Grimoaldum venit, & ſe ſerviturum, atque in ejus patria habitaturum promittens. Quem ille ad Romoaldum filium ſuum Beneventum dirigens, ut ei cum ſuo populo loca ad habitandum concedere deberet, praecepit: quos Romoaldus gratanter excipiens, eidem ſpatioſa ad habitandum loca, quae uſque ad illud tempus deſerta (*) erant, contribuit, ſcilicet Saepianum, Bovianum, & Iſerniam, & alias cum ſuis territoriis civitates (118) ipſumque Alzeconem, mutato dignitatis nomine de Duce

(118) Optime notavit Camillus Peregrinius de Bulgarorum in Italiam adventu non convenire Hiſtoriam Miſcellam cum Paulo noſtro. Haec in ea libro XIX. leguntur. *Temporibus autem Conſtantini, qui in Occidente regnavit, cum orbatus dominus jam dictae Regionis Bulgariae, ſeu Contragorum vitam commutaret, ac filios quinque relinqueret, & teſtatus eſt, ne ullo modo a mutua cohabitatione ſepararentur, ipſique nulli alteri nationi ſervirent. Poſt breve autem mortis illius in diviſionem venientes quinque filii ejus altrinſecus ſequeſtrati ſunt, una cum populo, quem unuſquiſque ditioni ſuae ſubjectum habebat; & primus quidem filius ejus, qui dicebatur Buthajas, mandatum proprii cuſtodiens patris in progenitorum ſuorum terra permanſit*. Enumeratis inde ceteris quatuor, eorumque migrationibus, de quinto, cujus nomen retinuit, haec habet; *Alter vero haud procul ab urbe Ravenna in Pentapolim veniens ſub Chriſtianorum imperio factus eſt*. Paulo adſtipulatur Ignotus Caſſinenſis ab eodem Peregrinio editus, qui continenti ſerie plures hiſtorias narrans n. 111. haec ſcribit. *Alzecus Vulgarius* (*) *cum hominibus ad habitandum ſuſcipitur; Graecorum Romanorumque Langobardi Gentes ſuperantes totam ſimul Beneventi poſſident patriam*. Suſpicatur ex iis Peregrinius, cum Ignotus Auctor in unum locum contulerit Alzeconis adventum, & Langobardorum de Graecis, atque Romanis ingentem victoriam, qua ſcilicet Beneventanam regionem latiſſime obtinuerunt, Conſtantis nempe

(*) Quomodo haec Paulus deſerta loca nuncuparit, me penitus ignoraſſe fateor. Certiſſimum quippe eſt, tunc urbes Bovianum, Saepinum, Aeſerniam ſuas incolas habuiſſe, quibus Gaſtaldi praeerant. At pro Pauli defenſione credere mallem, loca illum deſerta intellexiſſe, eorum ſcil. agros, qui quidem ſilvis, aſperiſque montibus abundabant: a quibus aeque camporum fertilitas, ac vitae commodum excludebatur; aſperaque proinde, ac deſerta loca hoc tantummodo ſenſu adpellari poterant.

(*) Ideſt, Bulgarus, ſive Bulgaricus.

Duce Caſtaldium (119) vocitari praecepit, qui uſque hodie

nempe tempore, ut apertiſſime noſter aſſerit, ſuſpicatur inquam, a Beneventano Duce, atque illius patre Rege Grimoaldo contra Graecos in ſubſidium arceſſitos fuiſſe; imo a Ravennae agris, in quibus primum hoſpitio accepti fuerant, ad novas ſedes abductos ibi regia beneficentia conſediſſe. Non receſſerim ego nihilominus a noſtro parum fidens Ignoto, res multas, longoque tempore diſſitas, in unum velut faſciculum colligenti, utcunque placeat conjectura de Ravenna in Beneventanorum Regionem Bulgaros migraſſe, deſolatam fortaſſe Graecorum furore Regionem iterum reſtauraturos.

(119) Al. pro Duce Gaſtaldum &c. quid ſit, jam ab aliis notatum legitur ſaepe in legibus Langobardorum Lindebr. Accuratius prae ceteris laudatus Peregrinius in diſſertat. duc. Beneventanus in antiquas Provincias an tributus, ubi explicata civili Gaſtaldorum poteſtate de militari differens, Jacobum Cujacium libr. 1. de feudis §. ſi vero Gaſtaldi urbes a noſtro memoratas Alzeconi jure Gaſtaldiae, non perpetuo, & proprie in Feudum; ſed temporarie, ac quaſi Actoris loco datas aſſerentem ita caſtigat: Haud, inquam, viro ſane doctiſſimo conſen-
„ tiam, nam minime ſimplex, & una duntaxat, ſed multiplex, ac miſta,
„ ut dictum eſt, fuit Gaſtaldorum praerogativa. Et inſuper nec Alzecus,
„ ſicut Ducis dignitatem, & nomen depoſuerat, ita vel acceptas ad in-
„ colendum urbes, & oppida, vel ſuae gentis, tranſacto ſui Gaſtaldatus
„ anno dimiſiſſe videtur curam, cum Paulus aperte adfirmet, Bulgaros
„ ſuſceptas ſedes ad ſuam uſque aetatem incoluiſſe, qui in iis locis habi-
„ tantes, quamquam etiam latine loquerentur, linguae tamen propriae
„ uſum minime amiſerunt; nec amiſerunt (ego addam: peculiarem ha-
„ bere ex propria gente Gaſtaldum.) Renuit itaque, me arbitro, Rex
„ Grimoaldus nomen Ducis permittere Alzeco, non quod perpetuum ei
„ nollet dare Gaſtaldatum, ſed quod ille ſub Beneventano Duce conſti-
„ tuendus primitivam retinere non poſſet dignitatem; qui namque
„ quum eſſet advena, temporaneam in locis perpetuo ſibi ſuiſque inhabi-
„ tandis accipere debuiſſet Dynaſtiam? Ego vero etſi a Cujacio minime
diſceſſerim in iis, quae pertinent ad jura Gaſtaldatus ejus generis, de quibus ſermonem habuit, Alzeconis variam fuiſſe ſpeciem opinor, nihilque illi commune cum ceteris Gaſtaldis praeter nomen, *eunque revera jure perpetuo feudum habuiſſe*, depoſito Ducis nomine, ne par Romoaldo domino ſuo, a quo beneficium acceperat, haberi poſſet. (*)

(*) Hujus quaeſtionis redibit ſermo in diſſertatione to. 11. de prioribus Capuae Comitibus & Gaſtaldis, quo loco plura hac ſuper re examinanda erunt.

die in iis, ut diximus, locis habitantes, quamquam & latine loquantur, linguae tamen propriae ufum minime amiferunt. (*)

LIB. VI. CAP. I.

Quomodo Romoaldus Tarentum cepit, & quomodo Theuderada Monafterium S. Petri aedificavit.

DUm ifta apud Langobardos trans Padum geruntur, Romoaldus Beneventanorum Dux, congregata exercitus multitudine, Tarentum expugnavit, (*f*) & cepit; parique modo Brundufium, & omnem illam, quae in circuitu eft, latiffimam Regionem fuae ditioni fubjugavit. Conjux quoque ejus Theuderada eodem tempore foras muros Beneventanae civitatis Bafilicam in honorem Beati Petri Apoftoli conftruxit, quo in loco multarum ancillarum Dei Coenobium inftituit.

CAP. II.

De morte Romoaldi, & quomodo corpus B. Benedicti ad Gallias delatum eft.

ROmoaldus quoque poftquam fexdecim annos Ducatum geffit, ab hac luce fubtractus eft (4), poft quem ejus

(4) *Hi vero anni* (bene fcribit Bollandus in commentar. praevio ad vitam

(*) Hanc propriam Bulgarorum linguam, tametfi aliquo modo corruptam, illam effe conjicerem, qua nunc exteri illi, feu profugi, quos Zingaros & Cinganos vulgo appellamus, loquuntur, a fuis folummodo percepta; quaeque noftrarum Provinciarum Regni Neapolitani multiformi dialecto prorfus diffimilis, incognita, intellectuque pene impoffibilis reputatur: itaut in proverbium iis, qui nova quadam dialecto, aut balbutienti fortaffe lingua verba emittunt, dicatur: ut Cinganus loquitur.

(*f*) Ufque ad hoc tempus Tarentum, Brundifium, aliaeque ulterioris Apuliae urbes ad Leucas ufque, ut alibi aptius, Graecis parebant: exinde ex iis aliquae Langobardis. Hoc fane contigit circa ann. Dom. DCLXXX.

ejus filius Grimoaldus tribus annis Samnitum populos rexit (5). Huic in conjugio ſociata fuit Wigilinda ſoror Cuniberti, filia Bertharidi Regis. Defunctoque Grimoaldo, Giſulfus ejus germanus Ductor effectus eſt, praefuitque Benevento annis decem & ſeptem (8); huic ſociata fuit Winiberta, quae ei Romoaldum peperit.

C A P. XXVII.

De Giſulfo Beneventanorum Duce, quomodo Suram, & alia Caſtra invaſit.

HAc denique aetate, Giſulfus Beneventanorum Ductor Suram Romanorum Civitatem, Hirpinos, atque Arcem pari modo oppida cepit (111). Qui Giſulfus

vitam S. Sabini Epiſcopi Canuſini) *a morte patris, non a tempore, quo is Regnum invaſit, numerandi videntur. Nam ſi anno demum DCLXIV. aut DCLXV. poſt Graecos a Beneventi obſidione depulſos, caeſum Hunnorum opera Lupum, hos ipſos Foro-Julii ejectos, data Romoaldo eſt conjux, ſecundum jam, aut tertium in Principatu annum agenti, qui fiet veriſimile, filio, qui nonniſi triennium patri ſuperſtes fuit, junctam matrimonio Wigilindam filiam Bertharidi adhuc pene puero (ut infra narrat Paulus) Deinde ſequentium Ducum chronologia optime conſtabit, ſi Romoaldi exordium anno DCLXXI. quo mortuus eſt pater, vel DCLXXII. ſtatuamus, alias vacillatura. Succeſſit itaque Grimoaldo vita functo anno Chriſti DCLXXI. imperavitque annis XVI.*

(5) Sequitur laudatus Bollandus: *Ei* (nempe Romualdo) *ſubrogatus anno DCLXXXVII. Grimoaldus filius adhuc adoleſcens ſub cura Theodoradae matris, ut in vita S. Sabini cap.5. num. 16. dicitur &c.* cumque triennio in Ducatu vixerit, ejus obitus anno DCXC. eſt alligandus.

(8) Grimoaldo Grimoaldi Regis nepoti Giſulfus defuncti Ducis frater ſucceſſit anno dicto DCXC. Congruitque firmata per Bollandum chronotaxis cum iis, quae de ipſo Giſulfo ſcribit Anaſtaſius in Johanne VI. & noſter infra cap. XXVII. Unde illius obitus poſt decem, & ſeptem Ducatus annos in DCCVII. incidit; atque haec ideo diſtinctius notavi, ut ſubſequentium rerum chronologia clarius emergat.

(111) Reſtituit Baronius vitiatam horum nominum lectionem, ac pro

ſus, tempore Johannis Papae, cum omni ſua virtute Campaniam (*) venit, incendia, & depraedationes faciens, multos captivorum cepit, & uſque in locum, qui Horrea (†) dicitur, caſtrametatus eſt, nulluſque ei reſiſtere potuit. Ad hunc Pontifex, miſſis Sacerdotibus cum Apoſtolicis donariis, univerſos captivos de eorum manibus redemit, ipſumque Ducem cum ſuo exercitu ad propria repedare fecit.

C A P. XXX.

De morte Traſemundi Spoletani Ducis, & Ducatu filii ejus Faroaldi.

IGitur, defuncto Traſemundo Duce Spoletanorum, Faroaldus ejus filius in loco patris eſt ſubſtitutus. Denique Wachilabus germanus fuit Traſemundi, & cum fratre

pro Sura, Soram; pro Hirpinos, Arpinum, & Arcem reponit: Loca, ut ipſe patria Soranus ait, parum inter ſe diſtantia, & adhuc notiſſima. De hac Giſulfi Ducis depraedatione Anaſtaſius in Johanne VI. *Giſulfus Dux Gentis Langobardorum Beneventi cum in omni ſua virtute in Campaniam veniret, incendia, & depraedationes multas exerceret: cumque captivos non paucos cepiſſet, & uſque ad locum, qui Horrea dicitur, foſſatum feciſſet, nulluſque extitiſſet, qui ei potuiſſet reſiſtere: denominatus Pontifex, miſſis Sacerdotibus cum Apoſtolicis donariis, univerſos captivos* de *eorum manibus redemit, & illum cum ſuo ſtolo ad propria repedare fecit*. Acta haec laudatus Card. anno DCCII. putavit; nec ego illius chronotaxim, quoad hanc Giſulfi excurſionem, loco movere auſim ex continenti Anaſtaſii narratione. (*,*)

(*) Campaniam heic Paulus Romanam intelligit, qui Terracinam uſque protendebatur, ac Soram.

(†) Nec Peregrinio, neque aliis obſto, qui Horrea, ſeu Horea, & inde Morrea locum trans Lirim, & Soram poſitum eſſe conſtituunt. Quo quidem loco Ducatus tunc Beneventani finis, & Romani initium alibi ex noſtro Peregrinio explicatum habebimus.

(*,*) Probabilius tamen an. DCCIII. aut DCCIV. haec contigiſſe puto, cum vix anno DCCII. Johannes VI. Pontificatum inierit; nec eadem tam brevi intervallo coepta, completaque eſſe potuere, ut Baronius putavit.

fratre pariter eundem rexit Ducatum. (g)

C A P. XXXIX.

De morte Gisulfi Ducis Beneventani, & Ducatus filii ejus Romoaldi.

DEfuncto itaque Gisulfo Beneventanorum Duce, Samnitum populus Romoaldum ejus filium ad regendum se sublimavit. (155)

C A P. XL.

Quomodo Beatus Petronax Monasterium S. Patris Benedicti apud Cassinum reparavit.

CIrca haec tempora Petronax civis Brexianae (*) urbis divino amore compunctus Romam venit, hortatuque Gre-

(155) Am. & Mod. *populum Romoaldus ejus filius regendum suscipit*. Lindeb. al. legit: *suscepit* pro *sublimavit*. Revocanda in hunc locum sunt, quae Paulus de Gisulfo I. scripsit cap. II. hujus libri, annos Ducatus ejus enumerans; qui si post Grimoaldi triennium initium habuerunt ab anno DCXC. sunt deducendi usque ad DCCVII. itaut Liutprandum Regem Gisulfus non viderit. Turbat ordo historiae Pauli, in qua cum rebus a Liutprando gestis obitus Gisulfi allegatur; sed pluries id in ejus historia quisque notaverit (†). Non itaque Peregrinii in Paulum iniqua adversitas, cum is tot errores satis abundeque cognoverit. Blancus idem hic, alibique fassus est; at Peregrinium, spicula semper in eum jacturus, exagitat.

(g) Faroaldum patri Trasemundo hereditario jure (Regis tamen, ut puto, assensu) successisse, opinari possumus. At ex historiae contextu non patris successorem fuisse, sed illi substitutum a Langobardorum Rege datum. Fuitque hic Faroaldus VI. Spoleti Dux, qui solus regnare debuit, Wachilabo ejus patruo jam praemortuo. Nec adhuc, eo degente, ille regnare poterat, sed aut solus, aut cum nepote regnasset Wachilabus, ut supra notavi.

(*) Brexianae urbis, seu Brixiae, nunc *Brescia*, in statu Veneto sita.

(†) Cum dicat Paulus: *Populus Romoaldum ad regendum se sublimavit*, conjici posse videtur electio populi suffragio effecta heredem patri sufficiens.

Gregorii Apoſtolicae Sedis Papae Caſſinum Caſtrum petiit, atque ad ſacrum corpus B. Patris Benedicti perveniens, ibi cum aliquibus ſimplicibus viris, jam ante reſidentibus, habitare coepit. Qui eundem venerabilem virum Petronacem ſibi ſeniorem ſtatuerunt. Hic non poſt multum temporis, cooperante miſericordia, & ſuffragantibus meritis B. Benedicti, jamque evolutis centum & decem annis (160), ex quo locus ille habitatione hominum deſtitutus erat, multorum ibi Monachorum (*h*) nobilium, & mediocrium ad ſe concurrentium Pater effectus ſub ſancto regulae jugo, & Beati Benedicti inſtitutione reparatis habitaculis vivere coepit, atque hoc ſanctum Coenobium in ſtatum, quo nunc cernitur, erexit. Huic venerabili viro

(160) Numerum CX. annorum legit Nucaeus etiam in MS. Codic. Leonis Oſtienſis lit. B. Breviorem etiam numerum notarunt Adrevaldus Floriacenſis de mir. S. Ben. lib. I. cap. 113. & Abb. Uſpergenſis in Chronico, Leonis Codex alter ſignatus A. & editio Veneta, ipſaque Pariſienſis Nucaei habet CXXX. Regeſtum Petri ab ipſo citatum CXX. At in omnibus cum Mabillonio reponendi ad minimum CXXXV. Bacchinius loco cit. Paulum parachroniſmi excuſare tentat, ſed & ipſe ſibi parum fidens in aliorum venit ſententiam. (*i*)

(*h*) Tempus, quo Petronax Brixienſis Romam adiverit, anno quidem fuit DCCXVI. cum Gregorius II. Rom. Pontifex electus fuerit anno DCCXV. non autem ann. DCCXIV. ut contra Baronii opinionem clariſſime evincit Carolus Cointius in Annal. Franc. ad ann. DCCXV. num. 54. & ſeqq. An vero Petronax Monachus eo tempore fuerit, vel diu poſt monaſticum induerit habitum, incertum eſt. Cum autem ſtatim anno DCCXVIII. Abbas Caſinenſis inauguratus fuerit, affirmativam potius, quam negativam amplectendam ſententiam exiſtimarem. At textus obſtare videtur, cum dicat: *ad Caſinum perveniens, ibi cum aliquibus ſimplicibus viris, jam ante reſidentibus habitare coepit*. Ipſe igitur qui Brixia Romam venit, non ibi habitu adhuc monaſtico indutus erat, nec ibi moram agens ſuſcepit; ſed Caſinum pergens cum aliis ibi viris degebat, qui cum poſtea ſeniorem elegerunt, tanquam idoneum, ac digniorem, quippe loci illius reſtitutorem, ſcilicet an. Dom DCCXVIII. quo anno ejus Praefecturae initium deſumendum omnino eſt.

(*i*) Mabillonii ſententiam ipſe lubens amplector, quemque ſequi neceſſe eſt, cum Petronax inſtaurationem Coenobii Caſinenſis inſtituerit anno aut DCCXVI. aut inſequenti: everſio autem accidit ex tutiore Auctorum opinione circa ann. DLXXX. ut alibi opportunius. Erravit igitur Paulus teſtando poſt annos CX. ejuſdem Coenobii reſtitutionem accidiſſe; ſaltem CXXXVI. eam initam dicere oportuiſſet.

ro (k) Petronaci in ſequenti tempore Sacerdotum praecipuus, & Deo dilectus Pontifex Zacharias plura adjutoria contulit, libros ſcilicet Sacrae Scripturae, & alia quoque ad Monaſterii utilitatem pertinentia: inſuper & regulam, quam B. Pater Benedictus ſuis ſanctis manibus conſcripſit, paterna pietate conceſſit. Monaſterium vero B. Vincentii martyris, quod juxta Volturni fluminis fontem ſitum eſt, & nunc magna Congregatione refulget, a tribus nobilibus Fratribus, hoc eſt Tato, Taſo, & Paldo jam tunc aedificatum, ſicut viri eruditiſſimi Autberti ejuſdem Monaſterii Abbatis, in volumine, quod de hac re compoſuit, ſcripta ſignificant. Superſtite ſane adhuc B. Papa Gregorio Romanae Sedis, Cumanum (*) Caſtrum a Langobardis Beneventanis pervaſum eſt; ſed a Duce Neapolitano noctu ſuperveniente quidam peremti ſunt: Caſtrum quoque ipſum a Romanis eſt receptum. Pro cujus Caſtri redemptione Pontifex 70. libras auri, ſicut primitus promiſerat, dedit. (165)

CAP. L.

De Romoaldo Beneventano Duce, & Giſulfo filio ejus.

Romoaldus denique Dux Beneventi uxorem ſortitus eſt, Guntbergam nomine, quae fuit filia Auronae, Liutprandi Regis ſororis: de qua filium genuit, quem nomine ſui patris Giſulfum adpellavit. Habuit rurſum poſt hanc, & aliam conjugem nomine Ravigundam filiam Gaidoaldi Brexiani Ducis.

CAP.

(165) Vide Anaſtaſium in S. Gregorio II. & Baronium ad ann. DCCXV.

(*) Cumanum Caſtrum Neapolitano Ducatui incluſum fuiſſe non eſt ambigendum. Cur inde illud Pontifici Romano Graeci ceſſerint, non eſt hic diſceptandi locus.

(k) Caſinenſe exciſum Coenobium Monachorum incolatu deſtitutum eſt: non eſt tamen ita accipiendum, quod nul-

CAP. LV.

De Trasemundo Duce Spoletano, & Gisulfo Beneventano.

HIs diebus Trasemundus contra Regem rebellavit; (*l*) super quem Rex cum exercitu veniens, ipse Trasemundus Romam fuga petiit: in cujus loco Hildericus ordinatus est. Mortuo autem Romoaldo juniore Beneventanorum Duce, qui viginti, & sex Ducatum tenuerat annis, Gisulfus ejus filius adhuc parvulus remansit (223). Contra quem aliqui insurgentes, eum moliti sunt extinguere. Sed Beneventanorum populus, qui suis Ductoribus semper fidelis extitit, eos peremerunt, sui Ducis vitam servantes. Qui Gisulfus quum prope aetatem puerilem idoneus ad tantum populum regendum non esset, Liutprandus Rex Beneventum tunc veniens, eum exinde abstulit, & apud Beneventum suum nepotem Gregorium Ducem ordinavit. Cui in matrimonio uxor sociata Giselberga nomine fuit. Ita Rex Liutprandus, rebus compositis, ad suum solium remeavit: Gisulfumque suum nepotem

(223) Ejus initium supra capit. II. num. 8. cum anno 707. conjunxi; ergo ann. circiter DCCXXXIII. Romoaldus e vivis excessit.

nullus ibi omnino Monachus degerit ad custodiendum S. Benedicti, ejusque sororis Scholasticae depositum; cum ex Baronio ad ann. DCLXIV. habeamus, Monachos, qui Laterani Coenobium incolebant, Romam sacras illas reliquias transferendas curavisse. *Quod cum eos non fecisse constet, plane bene cultum tunc, & custoditum fuisse locum illum aliquando restituendum, argumento est.* Idem quoque confirmat ad ann. DCCXVI. Obstat tamen quod idem Paulus testatus fuerat superius lib. IV. cap. 18. Praedationem enim Coenobii Casinensis enarrans, ita loquitur: *Nec unum quidem de Monachis tenere potuerunt, ut prophetia S. P. Benedicti compleretur &c.* Sed credendum ut verisimile, Monachos primo illo timoris impetu perculsos vitae suae duntaxat consulentes, se fugae statim dedisse; inde re melius perpensa, ne sacra illa lipsana, sanctorum videlicet corporum S. Patris, Scholasticae, ac sociorum contumeliis aut latrociniis paterent, aliquos selegisse, qui ibi cum piis vicinorum locorum incolis ibi degerent, divinaque ibidem mysteria facerent; quae quidem esse debuit Baronii sententia.

(*l*) Faroaldi filius Trasemundus junior VII. Spoleti Dux a genitoris fidelitate degenerans, Ducatu exspoliatus est, novusque a Rege Dux electus est Hildericus.

tem paterna pietate erudiens, ei Conibergam nobili ortam progenie in matrimonium junxit. Ipſe Rex eo tempore in languorem decidens morti approximavit. Quem Langobardi vita excedere exiſtimantes, ejus nepotem Hildebrandum foras civitatis muros ad Sanctae Dei Genitricis Eccleſiam, quae ad Perticas *(m)* dicitur, in Regem levaverunt (227), cui dum Contum, *(n)* ſicut moris eſt, traderent, in ejus Conti

(227) Annum quo Hildeprandus in Regni conſortium cum Liutprando eſt vocatus, deſignat inſtrumentum in Archivio Lucenſi a Florentinio in comment. de rebus ad Comitiſſam Matildam ſpect. lib. 13. Ughellio in Italia Sacra, aliiſque relatum iis chronologicis notis: *Regnante Domino Liutprando excellentiſſimo Rege Regni ejus vigeſimo quarto, & excellentiſſimo nepote ejus Domino Hilprando Rege anno primo menſe Martio, indictione quarta*, quae Chriſti anno DCCXXXVI. in curſu fuit. Mabillonius in Muſaeo Italico, & tom. 2. Saec. Bened. exhibet ejuſdem Hildeprandi Regis diploma actum Ticini in Palatio *ſub die II. Kal. Aprilis anno felicis regni noſtro IX.* per indictionem XII. hoc eſt anno DCCXLIV. quo Liutprandus e vivis exceſſit. Ex concordia iſtarum notarum nil haeſitandum puto, quin Paulum, confuſo temporum ordine, plura tradidiſſe dicamus. Nam Liutprandi morbus, & Hildebrandi conſortium in Regno praeceſſerant Traſemundi rebellionem, cum qua praeſenti Capite cuncta copulavit. In illius tamen excuſationem ejus mentem ita interpretor, ut ubi praeſenti Capite de Romualdo Beneventano verba facit, ad priora tempora illius retrahenda ſit oratio, quod & indicat ipſe in fine iis verbis: *Evolutis dehinc aliquot annis Traſemundus* &c. iiſque ad continuationem inceptae hiſtoriae iterum redit, ac poſtmodum Cap. LVII. abſolvit, ab Anaſtaſii tempore minime recedens; nam utrique Traſemundi finis paulo ante obitum Liutprandi.

(m) *Ad perticas* facillime ita iſthaec Eccleſia dicebatur, quod ea prope ſepulchra Langobardorum extabat. Solebant enim hi perticas in terra defigere in ſignum ſepulturae, in cujus vertice aves quandoque, animantia, aut alia id genus, quae illuſtres viri, dum in vivis agebant, ſuper galeam tanquam gentilitia fortaſſe inſignia deferebant. Ceterum de perticis ſepulchralibus pluries locutus eſt Paulus noſter; cui adjungendum duxi, tam prope veteris Capuae dirutos ſeptentrionem verſus muros, quam Beneventi pone Sabatum fluvium agros extare adhuc, qui *ad Perticatas* vulgo adpellantur, quibus in urbibus tanquam Langobardicae ditionis praecipuis, propria ad eorum ſepulchra loca deſignari debuerant.

(n) Hoc loco *Contum* pro ſceptro, ſeu Regali haſta accipi videtur; attamen ſignum quoddam ſeu militare vexillum praeſignare poſſe, quo Regi ſuprema traderetur poteſtas neoelecto Dynaſtae conjicerem. Argumen-

Conti ſummitate, Cuculus avis volitando veniens inſedit (228). Tunc aliquibus prudentibus hoc portento viſum eſt, ſignificari ejus principatum inutilem fore. Rex autem Liutprandus quum hoc cognoviſſet non aequo animo accepit: tamen de infirmitate convaleſcens eum Regni ſui conſortem habuit. Evolutis dehinc aliquot annis, Traſemundus, qui Romam fugerat, Spoletum rediens, Hildericum extinxit, rurſumque contra Regem rebellionis audaciam ſumpſit.

C A P. LVI.

Quia, mortuo, Gregorio, Gothſchalcus in Benevento Dux factus eſt: & quomodo Rex Liutprandus bellum in Pentapoli geſſit.

At vero Gregorius dum apud Beneventum annis ſeptem Ducatum geſſiſſet, vita exemptus eſt. Poſt cujus obitum Godeſchalcus Dux effectus annis tribus Beneven-

(228) Haſta, ſive conto; de quo hic ſermo, traditi Langobardici Regni veteribus ſigno pugnant acerrime, qui Modoetienſis coronae vetuſtatem a Gregorianis temporibus, ejuſque Langobardorum Regibus impoſitionem ante Caroli Magni ſucceſſores impetunt, inaugurationem Regiam per ſolam haſtae traditionem ex hoc loco indicantes. Penitioris antiquitatis theſauros diſſertationibus ſuis in alterutram partem de hac re in medium adduxerunt V. Cl. Muratorius noſter Tom. 2. Anecdotorum, & Fontaninius peculiari libello, Blondi, Sigonii, Cointii, Mabillonii, aliorumque judicia expendentes. Non eſt locus hic eorum argumenta repetere, neque animus in partem venire. In gratiam eruditorum imaginem lapidis in eadem Modoetienſi Baſilica poſiti e poſteriori parte ambonis vulgandam curavi: in eo ſedentis Regis coronatio repraeſentatur, adſtantibus clericis, & proceribus gentis.

gumento meae eſſe poſſet conjecturae haec ſuper-contum avis volitatio: quomodo enim ſub ſceptro, ſive haſta (niſi fabulam luſiſſet Paulus) inſediſſe poterat cuculus, quod manibus Principi geſtandum erat? In vexillo autem, quod in altum elevaretur, facilius ſane poterat avis volitare, ibique in ejus vertice conſiſtere. Haec tamen alibi in Erchemperti notis melius expendenda.

neventanis praefuit; (230) cui in conjugio uxor sociata nomine Anna fuit. Rex ergo Liutprandus talia de Spoleto, sive Benevento audiens, rursum cum exercitu Spoletum petiit. Qui Pentapolim veniens dum a Fano civitate Forum Sempronii pergeret, in silvam, quae in medio est, Spoletani se cum Romanis sociantes, magna incommoda Regis exercitui intulerunt. (o)

C A P. LVII.

Liutprandus quid Spoleti egerit. Godeschalcus audiens adventum ejus Beneventum, fugiens a Beneventanis extinctus est.

AT vero Liutprandus Spoletum perveniens Trasemundum Ducatu expulit, eumque Clericum fecit. Cujus in loco Agibrandum suum nepotem constituit. (*)

CAP.

(230) Godeschalci hujus Beneventani Ducis, qui successorem habuit Gisulfum II. meminit etiam Leo Ostiensis lib. I. cap. 5. eumque sequenti cap. 8. inter Gregorium, dictumque Gisulfum non recensuit, cum extremos tantum Pontifices, & Duces eo loco notaverit, ut bene animadvertit ibidem Nucaeus. Hujus tamen rationem temporis, quo Duces isti Beneventanis praefuerunt, minime probo. Cumque Romualdi initium ann. DCCVII. alligaverim, ejusdem annos XXVI. numerans ad DCCXXXIII. venio, quo Gisulfum II. aetate adhuc puerili e Ducatu exturbatum puto. Inde Gregorii septem annis numeratis, ut noster habet, initium Godeschalci ann. DCXL. tribuo, ejusque, triennio expleto, restitutionem Gisulfi II. paulo ante DCCXLIV. repono, quo Liutprandus Rex e vivis excessit; meamque rationem ob id potissimum cum Paulo convenire puto, quod is restitutionem Gisulfi extremis Liutprandi temporibus narret.

(o) Trasemundus, qui Romam aufugerat, socios ibi, foederatosque Dynastas sibi copulavit, qui junctis inde militum copiis, contra Regium exercitum moverunt arma, eique damna intulere. Quod causae fuit, ut Liutprandus Rex Trasemundi Ducis pervicacia succensus, Spoletum pergeret, eumque Ducatu exturbaret, ut sequenti cap. Paulus testatus est.

(*) Agebrandus igitur VIII. Spoleti Dux.

CAP. LVIII.

Idem quid Beneventi egerit. De Baodolino mirae sanctitatis viro &c.

TUnc Rex Liutprandus Beneventum perveniens, Gisulfum suum nepotem iterum in loco (p) proprio Ducem constituit. Rebusque ita compositis, ad suum Palatium remeavit (q). Hic gloriosissimus Rex multas in Christi honore per singula loca, ubi degere solebat, Basilicas construxit.

FINIS.

DE

(p) Notandum heic, Regem Liutprandum Gisulfo puerulo Gregorium ejus nepotem suffecisse; inde illum jam adultum, atque ad regimen aptum ad Beneventi solium evexisse. Quare affirmandum videtur, nec hereditario jure, nec populi, Comitumque, aut Optimatum suffragiis Beneventanos Duces electos fuisse, sed supremorum solummodo Principum, seu Langobardorum Regum voluntate, qua, quod magis Regno opportunum videbatur, ipsi constituebant; & sic filios quandoque patribus succedere, quandoque exturbari malebant.

(q) Ticinum scilicet, qua in urbe Regalis Aula, Regumque Langobardorum sedes extabat, quae Palatium dicebatur antonomastice.

DE POSTREMORUM LANGOBARDORUM REGUM DESCRIPTIONE.

NUllo Historiae nostratium Langobardorum damno praeterire potuissem hanc Regum Langobardorum Descriptionem, qua Beneventanae Dynastiae res enarrantur nullae (a). Ea vero cum sit hactenus existimata pars Historiae Erchemperti, cui in scriptis Codicibus, pariterque in jam olim (1) *edito praefixa habetur, huic uni bono eam recudendam curavi; ut scilicet quae inter utramque manifesta distinctio intercedit, agnosci valeat, nulla superstite ambiguitate (b). Et sane multa licet occurrant mihi in edito illo Erchemperto, quae mirer, atque recenseam, quod jactantia omni declinata praestabo, hoc tamen unum primo se offert loco non sine aliqua exprobratione castigandum; quandoquidem in scriptis Codicibus vestigium etsi nullum hujus insit discriminis, res tamen ipsa manifesto se prodit, si paulo intentius Erchemperti Historiae incumbimus; quae licet barbarie referta sit pluriformi, auctoris, & seculi vitio; non tamen credendum eo pervenisse hominis imperitiam, ut ille ex abrupto Historiam orsus suam, (c) congeminato postmodum errore, praefatus fuerit loco non suo, quod editus olim Codex repraesentat. In quo est quoque magis peccatum, inductis eo loci nonnullis, quae ab scriptis exemplaribus longe absunt; idque factum est, ut quae alioqui adparebat scissura, & pro indiculo esse poterat disjunctorum operum, continenti ora-*

Francisci Mariae Pratilli Notae per numeros distributae.

(1) Scilicet a P. D. Antonio Caracciolo.

(a) *Descriptio haec Regum inutilis ad rem nostram.*

(b) *Recuditur tamen.*

(c) *Ut Erchempertus a calumnia vindicetur.*

oratione consolidaretur. Habe igitur a me descriptionem hanc postremorum Regum Langobardorum, quam Paulus Diaconus suae Langobardorum Historiae subnectere noluit, callido usus consilio, ne videlicet lugubre Langobardici Regni excidium, propriaeque gentis ignominiam literis consignaret; hanc, inquam, ab eodem plane Erchemperto ex Romano Pontificali, hoc est ex Anastasii Bibliothecarii libro de Vitis Romanorum (d) Pontificum, quem is recenter exaraverat, excerptam fuisse, & ex parte ad verbum exscriptam; at non eo animo, ut a se institutae Historiae prior eadem, ac continens esset pars: sed ut disjuncto isto centunculo, compendiosaque ista narratione integra haberetur Regum Langobardorum a Paulo producta series ad Desiderii captivitatem, & Regni usque excidium, (2) a quo eadem, ac ille usus fuerat calliditate, suam conceperat scriptionem exordiri, pariterque renuebat par ad res Dynastarum Beneventi praestare supplementum; licet ex professo eas enarrandas suscepisset, (e) quas nec Paulus, quo ad valuerat, produxerat; namque nullam sibi nectendam esse moram in his, quae ad Regni casum attinebant, consilio perviderat suo; cujus plane scriptiunculae claro indicio auctorem se prodit num. 2. suaemet Historiae, inquiens Regis Desiderii pridem meminisse, quod non alibi, nisi hoc fecerat loco. Ceterum semel moneo Epigraphes fere omnes, quas Opusculis istis praefixi, meo arbitrio me efformasse, quia scripta exemplaria nullas exhibebant (3).

ER-

(2) Quod plenius vel ab eodem Paulo, vel alio quopiam antiquò scriptore descriptum, ad integrioris historiae cognitionem heic adnectendum censui.

(3) Variantes lectiones ex aliis scriptis Codicibus hoc signo *, vel ✠, aliove notantur sicuti & notulae quaedam meae.

(d) *Qui ejus fuit Auctor.*

(e) *Callido quodam usus consilio.*

ERCHEMPERTI

BREVIS DESCRIPTIO

DE POSTREMIS QUINQUE REGIBUS

LANGOBARDORUM ITALIAE

Excerpta ex Romano Pontificali.

I. LUitprandus Rex XVI. (4) cum per XXXII. annos feliciter (*f*) regnaret in Italia, inter cetera, quae geſſit magnifica, (*g*) etiam omnes urbes, & oppida juxta maris ora Thyrreni ſita a Tuſcia, & uſque ad (*h*) Arelatenſem urbem praeliis (5) cepit, & (*i*) ſuo Regno copulavit.

II. Poſt

Prat. (4) Anno Dom. DCCXII. Regnum Liutprandus (ſic enim ejus nomen legendum eſt, ut in omnibus antiquiſſimis rerum Langobardicarum ſcriptoribus legitur, ejuſque numiſmatibus, ac ſubſcriptionibus, quod Peregrinius utique non adverterat) ſuum iniit, ut conſtat ex edictis ejuſdem in Cod. Langob. Regnavit autem annis XXXI. & menſ. VII. ut probat Manſi ad Annal. Baron. anno 744. n. 6.

(5) Fallitur Auctor, quiſquis ille fuerit, qui Arelatem a Rege Liutprando ſubjugatam aſſeruit. Quinimmo in Pontificali Romano verba haec non inveniuntur. Neque urbs Arelatenſis, quam olim Gothi ſubegerant, Langobardis inde unquam ſubjecta fuit; ſed ab illis poſtmodum Germanis, ſive Francis conceſſa, Juſtiniano tunc temporis Imperatore annuente, ut ait Procopius l. 2. 34. qui Maſſiliam praeſertim, Arelatemque Francorum imperio paruiſſe oſtendit. Hac urbe Francos nuſquam fuiſſe exſpoliatos comperimus: & ſeculo Chr. VII. ad Regnum Neuſtriae ea ſpectare dignoſcitur, ut ex Beda Hiſt. Eccl. 4. 1. advertit V. Cl. P. Berretta in Tab. Chorogr. Med. Aevi to. X. Coll. Ital. Muratorii. Nec Saraceni ex Hiſpania in Franciam Sec. VIII. (quo

Ejuſdem Peregrinii notulae alphabeti literis diſtinctae.

(f) Uſque ad menſem Julium anni 743. **Potius ad Januarium* 744.

(g) &

(h) *Arletenſem.*

(i) *In ſuo.*

II. Poſt cujus obitum Hilpran nepos Luitprandi Regis praefuit Langobardis menſibus (*k*) ſeptem, qui jam cum Luitprando octo regnaverat annos. (6)

III. Poſt hunc (*l*) Ratchis (*m*) regnavit annos quatuor, & menſes novem. (7) Hujus (*n*) temporibus Karlomannus filius Karli Francorum Regis pro amore coeleſtis Regni terrenum relinquens Regnum, Romam adiit, (8) & a Zacharia Papa factus eſt Monachus. Et poſt aliquantum

(quo Liutprandus regnavit) irrumpentes, Arelatem expugnare potuere, licet ejus agros devaſtarint. Eorum cladem anno Dom. DCCXXXII.(ut Pagius contra Baronii ſententiam probat)accidiſſe deſcribit Paulus Diac. *l.* 6. *c.* 46. & Anaſtaſius. Arelatem tamen Saraceni obſedere ann. DCCXXXIX. neque tunc temporis Langobardorum urbs illa, ſed Francorum juris erat, ut ex Auct. contin. hiſt. Fredegarii in 1. *App. n.* 109. *p.* 677. clariſſime evincitur. Imo ex eodemmet Paulo oculari teſte habetur *l.* 6. *c.* 54. *Sarraceni iterato Gallorum fines ingreſſi uſque ad Provinciam venerunt, & capta Arelate, omnia circumquaque demoliti ſunt. Tunc Karolus* (Martellus) *Legatos ad Liutprandum Regem mittens, ab eo contra Sarracenos auxilium popoſcit. Qui nihil moratus, cum omni Langobardorum exercitu in ejus adjutorium properavit: quo comperto, gens Sarracenorum mox ab illis Regionibus aufugit, Liudprandus vero cum omni ſuo exercitu ad Italiam rediit.* Hinc falſum omnino eſſe colligitur quod praecitatus ſcriptor adfirmat, Liutprandum Langobardorum nempe Regem, qui Arelati auxilio venerat, eam ſubegiſſe anno DCCIXL. ſuoque imperio adjunxiſſe, cum Paulus teſtetur, illum, devictis Saracenis, cum omni ſuo exercitu in Italiam regreſſum.

(6) Hilpran, ſeu Hildebrandus menſ. VII. circiter regnavit, ſcilicet ab Januario anni DCCXLIV. ad Julium menſem, aut Auguſtum. Corrigendus Peregrinius, qui illum ad annum ineuntem 744. vixiſſe autumavit.

(7) Ratchis regnavit annos V. & menſ. VII. ſcilicet uſque ad Martium DCCIL. ut videre eſt apud Baron. novae edit. in anno 750. *num.* 1. *& ſeqq.* ubi notae Pagii, & Manſi. Errat Peregrinius, qui ejus Regni finem prorogat ad 750.

(8) Carolomannus filius Caroli Martelli a Gallia diſceſſit Romam

(k) Ad annum 744. ineuntem.
(l) *Rachis. Rathis.*
(m) Ad 750.
(n) Vide Baron. ad ann. 748. **Non hunc ſed annum* 746. *num.* 5. *&* 747. *n.* 1.

tum temporis ad B. Benedicti, quod Aquinensium finibus situm est, profectus est Monasterium: Ratchis vero ad capiendam Perusinam urbem, sicut cetera Pentapoleos oppida, vehementi profectus est cum indignatione; quam & circumdans, fortiter expugnabat. Cui occurrit Zacharias Papa, & datis multis muneribus, multaque cum prece ab obsidione ipsius civitatis (*) amovit (†). Cum non multum post idem Ratchis divino instinctu Regalem relinquens dignitatem, devote cum uxore, & filiis ad B. Petri Principis Apostolorum (*o*) perrexit (,*) limina, clericusque effectus, Monachico (*,*) indutus est schemate (9) cum uxore, & filiis. Et ille quidem cum filiis ad B. Benedicti Coenobium profectus est, ubi sub arctissima vitae districtione vitam finivit. Uxor vero ejus, (*p*) Tasia nomine, cum (*q*) Raptruda prole (†*) sua similiter mutato habitu ex propriis sumptibus Monasterium puellarum in Plumbariola (10) construxerunt, multisque ditarunt opibus, ibique sub magna districtione vitam ducentes, diem clauserunt extremum.

IV. Astulfus (*†*) frater Ratchis superioris Regis (*r*) re-

nam profecturus medium circiter annum DCCXLVII. (non autem DCCXLVIII. ut Peregrinius credidit) *ibique mutato habitu in Cassinum secedit*. ut habent ann. Franc. & Auctor continuationis historiae Fredegarii; quicquid in contrarium Baronius adferat *loc. cit n.* 2. qui Peregrinio facem praetulit.

(9) Schemate, a Graeca voce σχῆμα, quod vestem, sive habitum signat. Scaliger apud Vossium in etym. Penulae servilis genus fuisse schema comprobat ex Theocrito, & ex Plauto in Amph. *prol. v.*117. quem consule.

(10) Plumbariola, locus prope Cassinum, cujus monasterii passim scriptores, ac diplomata Cassinensium meminerunt.

(*) *Al. recessit.*
(†) *Ann.* 749.
(o) *Conjunxit.*
(,*) *Al. pervenit.*
(*,*) *Monastico.*
(p) *Taxia, Tassia.*
(q) *Rattruda, Reptruda.*
(†*) *Filia.*
(*†*) *Aistulfus.*
(r) Ad ann. 756.

regnavit annos ſeptem, & menſes quinque (11). Hic multas, & graviſſimas perſecutiones populo excitavit Romano, ita ut Urbem niteretur invadere, obſidione (ſ) circundatam; & ex omni populo per unumquemque ſingulos aureos expetebat (12). Pro qua ſcilicet perſecutione Stephanus II. Papa (13) Abbates Sanctorum Benedicti, & Vincentii ad eundem Regem deſtinavit, (t) ut obſecrando a coepta perſecutione ceſſaret. Qui nihil proficientes per aliud iter ad propria reverſi ſunt Monaſteria. Hic autem Papa & Miſſos Pipini Regis Francorum, & Legatos Imperiales miſit ad eundem Regem pro ablatis (u) urbibus; & dum nihil proficerent, ipſe cum ſupra-

(11) Confer Baron. Nov. Edit. *fol.* 559. & 633. *to.* 12. ubi fuſe de Aiſtulfi morte. Nec verum eſt ann. VII. & menſ. V. regnaſſe, ſed vix ſeptennium implevit.

(12) Hujus in capita, ſeu per capita contributionis mentio apud Jureconſultos. Hanc etiam *capitationem* medii aevi ſcriptores aliquando dixerunt: in tributum videlicet, ne agri circumcirca ferro, ignique traderentur.

(13) Stephanus II. a noſtro Scriptore adpellatus vere fuit Stephanus III. qui II. ſucceſſit anno DCCLII. Hiſtorici paſſim hunc Stephanum III. cum anteceſſore confundunt, cum paucis ipſe diebus ſediſſet. Vide Panvin. Baron. Pagium ad *h. a. n.* 13. qui hunc e catalogo Pontificio expungit, quod nunquam ordinatus fuerit: Panviniumque carpit, qui primus hanc multiplicationem invexit. Videant eruditi.

Abbates SS. Benedicti, & Vincentii: in al. legitur: *Attonem Abbatem S. Vincentii, & Optatum S. Benedicti ad eundem Regem &c.* In Chron. Vulturnenſi *lib.* 1. mentio habetur hujus Attonis Abbatis illius Coenobii, cujus verba ſunt: *Et quoniam his temporibus Roma a Langobardis obſidebatur*, (hoc utique evenit ann. 756.) *praefatum venerabilem virum Attonem, & Optatum Abbatem S. Benedicti, qui poſt Petronacem ſucceſſerat, Stephanus Papa pro neceſſariis rebus Sedis Apoſtolicae ſibi familiariſſimos habebat.* Abbas Atto electus eſt anno 739. poſt mortem Taſonis menſe Decembri uſque ad finem anni 760. quo diem ſuum clauſit extremum. Optatus ſedit in Caſſinenſi Coenobio ab anno 751. ad annum eundem 760.

(ſ) *Circumdata.* (u) *Urbis.*
(t) Deeſt *ut.*

pradictis Francorum Missis per Papiam ad Galliam (x) profectus est, & in S. Dionysii Monasterio Pipinus cum duobus filiis suis Reges sunt (y) ab eo uncti. Pipinus autem cum exercitu super (z) Papiam advenit, & obsedit; ac sacramentis a Langobardis acceptis pro reddendis urbibus ablatis, Galliam repedavit.

Post haec Astulfus (†), sacramento dirupto, nihil de rebus, & statutis adimplere voluit. Cum enim supradictus Papa in Galliam degeret, Astulfus Carolomannum germanum Pipini, quem superius Monachum memoratus sum, ad Galliam misit (*) adversari parti Reipublicae; qui retentus illuc a fratre, (a) vitam finivit. Cujus in locello (14) aureo gemmato corpus ab eodem germano cum aliis muneribus ad dictum Monasterium in (b) Casino remissum est. Astulfus autem deinde omnes urbes Ravennatium undique circumdans, fortiter obsedit. Tunc marino itinere id nunciatum est Pipino Regi Francorum, qui sine mora Ticinum obsedit, donec daret idem Astulfus (15) Missos suos cum Missis Pipini, qui redderent universas urbes Petri Beati Vicario; quod & factum est (16). Pipinus vero via, qua venerat, rediit. Astulfus

(14) Al. *loculo inaurato, & gemmato*. Scilicet urna fortasse lignea ad modum capsulae auro circumquaque contecta, gemmisque aliquibus etiam intersepta, atque distincta. Tempus obitus Carolomanni ex recentiorum criticorum recensione designatur ann. 754.

(15) *Missos suos*, videlicet Legatos Aistulfi Regis, quibus praecipiebatur traditio, seu restitutio urbium omnium Exarchatus Ravennatis Romano Pontifici.

(16) Pipinus Francorum Rex antequam ex Italia proficisceretur, Fulradum Abbatem S. Dionysii ejus ibi legatum reliquit, ut initae pacis foedera cum urbium restitutione a dominio Ecclesiae per Aistulfum Regem ablatarum componeret: quod utique completum anno 756. sic-

(x) Ann. 753.
(y) Deest *ab eo*.
(z) Ann. 754.
(†) *Aistulfus*.
(*) Ann. 754.
(a) Ann. 755.
(b) *Casino*.

ſus autem poſt haec in venatione ſagitta percuſſus (c) mortuus eſt. (17)

V. Deſiderius autem cum (d) Adelgiſo filio regnavit (e) annis XIX. (18). Hic cum diverſas perſecutiones faceret Reipublicae, & nollet Romano (f) Pontifici ablatas urbes reddere, & juſtitiam facere; vel quia filios Karlimanni fratris Karli cum matre illorum (g) a ſe fugientes ſuſcepit, ſuper Papiam Carolus Rex advenit tempore Adriani Papae (19). Si quis autem hoc noſſe deſiderat, legat Epiſcopale (h) Romanum, (i) illic diſcere poterit. (20)

Tandem aut ejuſdem Pauli Diaconi, ut credit Muratorius to. 1. p. 2. fol. 184. *aut alterius cujuſcumque, ut Pagius aſſeveranter putat, ſit fragmentum illud Langobardicae Hiſtoriae, quod Paulo fuit attributum, & a Marquardo Frehero in corp. Franc. Hiſt. editum pag.* 178. *dignum fore exiſtimavi, etiam ex hoc excerpendum eſſe, quod de poſtremo Langobardorum Rege Deſiderio, ejuſque Regni excidio narrat.*

Hic vero (*Deſiderius*) confirmato Regno, cum jam per annos plures regnaſſet, imitator factus Aiſtulphi, abſtulit civitatem Faventinam, & Ducatum Ferrariae, ſeu Comachium de Exarchatu Ravennate. Ad quem Adrianus Papa ſaepius ſuos miſſos direxit, & obſecratorias literas miſit, deprecans eum, ut a tantis malis reſipiſceret

ſicque Pipini Regis virtute obtinuit Rom. Pontifex Campaniam Romanam, quae modo *S. Petri Patrimonium* adpellatur.

(17) Aiſtulphus non ſagitta percuſſus, ſed equo inſidens in praeceps lapſus interiit ann. 756. Auctor fortaſſe ſagittam divinae ultionis intelligit in poenam ſuae contra Eccleſiam pervicaciae. Ann. Metenſ. hoc. a. aliique Pagium.

(18) Annis XIX. nondum tamen exactis.

(19) Ideſt Hadriani PP. I.

(20) Videlicet Pontificale, quod ſub nomine Damaſi circumfertur.

(c) Ann. 756.
(d) *Ardechiſo*, & *Adelchiſio*.
(e) Ad ann. 774.
(f) *Popnlo*.
(g) *Ad ſe*.
(h) *Romanorum*.
(i) *Illinc*.

ret, & eas, quas abstulerat, ad sedem Apostolicam redderet civitates. Sed nequaquam ejus cor lapideum potuit emolliri. Et .... necessitate compulsus direxit suos missos marino itinere cum Apostolicis literis ad Carolum Regem Francorum, deprecans ejus excellentiam, ut sicut genitor ejus, ita & ipse S. R. Ecclesiae subveniret. Quo confestim idem mitissimus Carolus Francorum Rex direxit eidem Desiderio suos missos, deprecans, ut easdem B. Petro Apostolo, quas abstulerat, pacifice redderet civitates, promittens insuper ei dare quatuordecim millia solidorum. Sed neque deprecationibus, neque muneribus ejus ferocissimum cor flectere valuit. Sed magis cum omni apparatu Langobardorum ad resistendum ei armatus occurrit. At vero Carolus Alpes transiens, cum Italiam ingredi coepisset, Langobardi cum Rege suo, dimissis propriis tentoriis, fugam omnes generaliter, nemine eos persequente, arripiunt. Ipse vero Desiderius velociori cursu fugiens Papiam, se muniens clausit. Quem Carolus persecutus eandem civitatem ex omni parte circumdans vallavit, positisque custodibus, ad persequendum Adelcisum Desiderii Regis filium Veronam venit. Qui tanti Regis adventum metuens, post aliquos dies clam fugiens, in portu Pisano navale iter arripiens Constantinopolim non reversurus migravit. Carolus igitur Papiam reversus, cum jam per sex mensium spatia ibidem moraretur, (*) relicta ibi exercitus multitudine, ipse magnum habens desiderium orationis, voto Romam ad limina B. Petri Apostoli devotissimus venit. Reversusque Papiam, ipsamque obsidens, fortiterque debellans, eandem civitatem, simulque & Desiderium Langobardorum Regem, atque cunctos, qui cum eo erant, comprehendit, suaeque potestati subjugavit, dominans Italiam, anno Domin. Incarnat. (21) DCCLXXIII. praefatum vero Desiderium,

(21) Annum postponit: cum revera Desiderius devictus fuerit, vinculisque traditus anno DCCLXXIV. ut alibi opportunius.

(*) Ann. 774.

derium, & ejus conjugem ad Franciam misit. Finitumque est Regnum Langobardorum, quod mansit per annos CCVI. postquam ipsi Italiam intraverunt.

DE ERCHEMPERTO

Et ejus Historia.

SOla ad humanae vitae incommoda natus est noster hic Erchempertus, quem vel viventem, vel demortuum nunquam non perpetua exagitarunt mala (l). *Is patre genitus Langobardo, sicut insitus illi amor gentis planius prae aliis indiculis declarat, proindeque viro Patricio, quod Leo Ostiensis lib.* 1. *cap.* 47. *confirmat, nomine adpellans Adelgarium, ceterum ignota est eductus patria. Nec suae primordia vitae clariora nobis remansere* (m), *quae nec sine aerumnis transegit; ipse enim hac in Historia num.* 44. *enarrat bonorum se amissionem anno* 881. *captivitatemque perpessum, quae, nisi idem me fallit, & fallitur Ostiensis, sibi adhuc puerulo infortunia contigerunt, ut mox planius constabit. Illud interim non est dissimulandum, videri cuivis posse Pilanum illud* (22) *Castrum* (*non admodum certae mihi positionis nomen*) (n) *ad quod captus*

(22) Pilanum Castrum Peregrinio ignotum Angelus a Nuce in Chron. Cass. notis, in agro Comitatus Theanensis fuisse probat; cujus rei argumenta idem Scriptor adfert in *lib.* 1. *cap.* 47. quorum potissimum est, Adelgarium patrem Erchemperti nobilem illius Comitatus virum fuisse, in cujus finibus Castrum illud situm erat, & a puero saepe ibi se incoluisse ipsemet Auctor narrat *num.* 44. Argumentis in praecitato loco a Nucaeo propositis addam verba cujusdam scripturae, ex quibus idipsum colligitur, & situs cujusdam loci dono datus anno 1093. Monialibus Monasterii S. Mariae Theani, a Pandulfo Comite, sub

(l) *Ejus pater, & genus Sed patria haud nota.*

(m) *Pueritia aerumnosa.*

(n) Non firme dixerim illud esse, de quo Ostiensis lib. 3. cap. 19.

captus est, natale eidem, vel pronioris incolatus extitisse solum, qui exinde dicat exulem se Capuam advectum, bonisque tunc omnibus a pueritia adquisitis exutum. Verum hoc utcunque se habeat, quinquennio post ista transacto: anno nempe 886. in alterum ille, dum Capuam adiret, incidit damnum, quod legere est in hac pariter Historia num. 61. idemque apud Ostiensem loco jam producto. Sed cum hoc illi novum evenit malum coetui jam aggregatus erat (o) B. Benedicti, quod ex temporum collatione, quibus paulo post in alias idem ille impegit adversitates, sat constat, & ex ejusdem assertione elicitur, cum dicit, quod tunc una cum praeceptore suo Capuam repetebat digressus ab Angelario (p) Abb. Cassinensi, qui tunc temporis Monasterii a Saracenis anno 884. diruti (tempora nunc non examino) restitutioni incumbebat. Et sane de hoc nullus superesse videtur locus dubitandi, quandoquidem laudatus auctor Ostiensis diserte rem firmat, paraphrasi quadam Erchemperti enarrationem explanans, ac dicens praecedenti temporis momento, illum a patre Adelgario fuisse oblatum B. Benedicto, puerum adhuc, docilique ingenio praeditum; ut jam illud quoque, quod praedixeram, verum esse pernoscas, ex Ostiensis scilicet adsertione in Pilano Castro captum agentem tunc non firmam valde aetatem; cui subscribit, quod hoc de impubere Erchemperto Monachis tradito, Petrus Diac. Cass. libro non dum edito de Illustribus viris ejusdem Coenobii ibidem in Bibliotheca adservato, signatoque numero 361. Illi autem me-

sub Oderisio Abbate Cassinensi *ejus Thio* describitur. *Item a parte ribi* (idest rivi) *mons, qui dicitur* Pileani, *qui descendit usque ad ribum, & vadit ad Castru Concha per castanetu Aliprand Judicis, & inde per serram dicti Castri ab Oriente &c.* In territorio igitur Theanensi, nec longe a Castro Conca dicto septentrionem versus, Pilanum situm fuit, ibique vulgo adhuc *a monte piano* adpellatur, sub quo veteris vestigia Arcis cernuntur.

(o) *Monachatus non felicior.*

(p) *Qui sub Angelario Abb. Cassinensi certe contigit.*

memoria utique lapso, ac dicenti Monachatum contigisse sub Abb. Ragemprando, qui post Angelarium sedit per tempora, ad quae Erchempertus nec vita, ut reor, nec certe Historia pervenit, deneganda ceteroqui est fides. Et plane Monachum se sub Angelario docet ille hac in Historia num. 69. sed lapsus utique talis condonandus est Ostiensi. Eundem tamen nollem in alterum impegisse scopulum, naufragioque suo nobis sinceram actorum Erchemperti historiam deperiisse, sive in perpetua incertitudine fluctuabundam remansisse; (q) *namque videri alicui posset, quod sub primo illo ad Pilanum infortunio, ne dum sub hoc posteriori, Erchempertus pueritiae annos jam transegerat, qui* omnibus bonis a pueritia adquisitis *se tunc exutum adfirmat. Nec plane pueri vocabulo Erchempertum aetate provectiorem demonstratum quis dixerit, acceptione alioqui non infrequenti, qua est quoque in vetusto lapide in meo suburbano Casapullae sic: res namque, de qua modo agitur, talem non* *HIC EST POSITVS SECVNDVS PVER Q. VIXIT ANNOS XXII.* (23) *vide-*

(23) Explicationem *Secundi Pueri* a Peregrinio heic allatam abs re esse profecto norunt omnes. Ac quidem Erchempertum, ipse adfirmat, puerum fuisse oblatum a patre in Coenobio Theanensi; sed voce *pueri* sane abutitur, cum in tenella aetate illum oblatum nequaquam velit. Licet enim negari nequeat vocabulum *puer* priscis auctoribus usurpatum persaepe fuisse pro adulta aetate, ut Cicero Octavianum *puerum* adpellat; atque Apulejus in Apol. *Pudentem privignum puerum* vocitavit, qui *jam curatorem haberet, non tutorem*, ut videre est apud *Voss. etym. verbo Puer.* quo loco etymon quoque hujus nominis ab eo explicatur; tamen heic non adolescentiam Erchemperti, ut tenet Peregrinius, sed teneram illius aetatem designat. Ceterum per additionem vocis *pueri* in praecit. inscriptione nedum *Secundi* aetas, sed ejus servilis conditio designari poterat. *Pueros* enim veteres scriptores adpellarunt servos, ut bene advertit Laurenbergius in Antiquar. Varro in Eum. *Vix vulgus confluit non furiarum, sed puerorum, & ancillarum.* Terentius in Andr. Plautus, & Cic. ad Q. Fratrem; & passim in Ep. fam. *Por* siquidem apud antiquos, ut notat Voss. loc. cit. pro *puer* usurpatum

(q) *At non adeo clarum, qua viri aetate.*

videtur admittere interpretationem; siquidem valde illi opponuntur ista: a patre nempe fuisse oblatum, quod de vere puerulis contigit tunc ex communi usu fieri; & traditionis tempore indolem praesagivisse commendandam, utpote qui aetate tener, ex saeculi pariter more, in Monasterii scholis primo erudiendus fuerit, & mox inter Monachos cooptandus: quae, ni fallor, apud antiquitatis peritos antiquorum contestatione non egent. (a) *Verumtamen de anno Monachatus Erchemperti adhuc aliquis superesse poterit in assertione Ostiensis scrupulus, licet sub Abb. Angelario id actum ultro concederetur. Sed de hoc priusquam dicam, nonnihil de reliquis ejusdem, vel actis, vel passis praeloqui me oportet.* (b) *Capuam igitur ille postquam exul fuit ductus anno* 881. *in eadem pariter urbe nonnullos transegit annos, quod tria nos docere possunt indicia. Primum, quia Capuam repetebat, quando quinquennio post in novum incidit malum. Secundum, quia ibidem, jam B. Benedicto militans,* (c) *Cellam ab Abb. Angelario sibi traditam, hoc est Ecclesiam, Monasteriumque, sive Casam juris Coenobii Cassinensis cum adtributis praediis regebat in anno* 887. *sicut ipse de se dicit num.* 69. *Tertium, quia Campanorum res adeo affatim, ac minutim describit, reliquorum nostratium Langobardorum quasi per transcursum tantummodo libatis, ut eas novisse, nisi praesentem credere nullo valeam modo. Quartum quoque adderem, quod nempe Campanis ex longo incolatu animo jam factus propensior, istorum damnis saepe saepius videatur tristari; & eorundem victoriis assurgere; sed jam initio subindicavi motum illum in hos animi affectus fuisse amore potius universae Langobardorum gentis, quam Campano-*

patum; unde *Quinctipor*, *Marcipor*, ac alia id genus, Quincti puer &c. sive servus intelligebatur; servis quidem interdum dominorum suorum nomina adjungebantur, ut passim apud Latinos.

(a) *De quo nil modo diffinitur.*
(b) *Is tamen Capuae tunc mansit.*
(c) *Cellam Monast. Cassinensis ad-ministrans.*

panorum; quod in ipso suae Historiae vestibulo, & num. 74. manifesto demonstrat. Sed attende, quae tunc quoque virum novae exagitarunt aerumnae. (a) Missus a suo Abb. Angelario fuerat ad Romanum Pontificem Stephanum, a quo plena obtinuerat postulata; sed quia legatione illa animum offenderat Atenolfi Campani tunc Comitis, is commissam Erchemperto Cellam vi abstulit, sicut videre est in praecicato num. 69. idque eodem signato anno 887. indubitata res est contigisse. Qualis vero vis illata illi fuerit, non ibi adscribitur; sed aerumnosis illis temporibus viri saeculo potentes indiscrete religiosos exagitare consuevisse viros, resque eorum, innumera docent nos exempla, satque sit tibi, quod idem Erchempertus suppeditat num. 13. scribens de Cassinense Abbate Deus dedit nomine, quem Princeps Beneventi Sicardus a Pastorali Monasterio Monachorum, saeculari magis potentia, quam congrua ratione, deposuit, ac custodiae mancipavit. *Atenolfo autem non obstitit Angelarius, etsi favore fretus Summi Pontificis valuisset; sed majora, ut opinor, meditans, obsecundare maluit, vel imperanti, vel expetenti; sicque munere suo exutus est Erchempertus. At de illo quid postmodum actum sit, firmiter satis, nec rei gestae descriptio, nec suggerit conjectura. Hoc unum tamen opinari haud displicet, illum aequo animo tunc ista ferentem, vel Capuae remansisse, vel Teanum ad confratres ibidem degentes commigrasse; alterutroque in loco anno 889. occubuisse, qui exeuntem annum 888. viderat, descripseratque, nec ulterius Historiam produxerat suam; quam se producturum promiserat, sicuti altera jam vice ad num. 79. deposuerat, sed tribus postremis numeris resumpserat. Alii alio ista, fortasse, ducent, conjecturamqne hanc meam aspernabuntur; & sane non latet me potuisse Erchempertum non hac producta causa a scribendo abstinere; sed promptior ista visa est occasio,* quam

(a) *Legatione ad Roman. Pontificem quoque functus.*

quam dedi, & ab omni divinatione remotior. Verum quod hunc distuli locum modo resumam: tempus scilicet (a) *Monachatus Erchemperti aetate tenelli non videri contigisse sub Abb. Angelario, qui non ante annum* 884. *Abbatiam fuit indeptus, sed ante sane quam multo. Nam esto primo illius praesulatus anno oblatus a patre fuisset, sat cito, ne dum sacrorum librorum lectione decursa, eorumdem phrasim, ac sententias, ut praesefert, percalluisset; verum ad apices munerum sui Ordinis convolasset, aetateque tenera iis impar; hoc est anno* 887. *curam Cellae administrans, ac Legatum ad Summum agens Pontificem, qui anno jam praecedenti fuerat sub Grammatices, Monasticaeque regulae praeceptore. Quocirca proclive magis esset credere Monachum induisse Erchempertum sub Abb. Berthario, qui ante* 28. *prope annos fuerat Abbas renunciatus, puerum tunc plane illum, ac ad Pilanum rebus a pueritia adquisitis nondum exutum;* (b) *Cum ceteroqui videri possit Ostiensem in hoc pariter memoria excidisse* (24), *quod*

(24) Carpit heic Ostiensem Peregrinius. Ab Angelo Nucaeo loc. cit. Peregrinius ipse notatur. At quam longe a veritate uterque abhorreat, mox profecto planum fiet. Erchempertus quidem (quicquid hi scriptores in subsidium suae sententiae in medium attulerint) nec puer erat anno 881. nec sub Abbate aut Ragemprando, quod ridiculum sane foret, aut Angelario oblatus fuit a patre, sed sub ejus antecessore Berthario anno circiter 860. (ne multae in unum congerantur inter se pugnantes, & a vero abhorrentes auctorum opiniones) illum *Adelgarius nobilis de Theano obtulit*, verba sunt Ostiensis, *B. Benedicto apud Theanum docilis ingenii* puerum. Nec τὸ *puerum* juxta allatum modo Peregrinii sensum fuisse dicendum est; sed vere puerum infra decennium aetatis suae. Uterque fortasse scriptor hoc accidisse putat sub Angelario Abbate, ea ducti ratione, quod tunc temporis Cassinensi Monasterio a Saracenis pene destructo, Theani Coenobium Cassinensi subjectum Abbas ipse Cassinensis, ceterique Monachi incolerent. At pace horum Cl. virorum, non abs re est opinari, illum a patre Adelgario fuisse oblatum Berthario Abbati, (aut Theanensi Praeposito) dum

(a) *Iterum de tempore Monachatus, deque aetate viri.*

(b) *Ostiensis infirmum testimonium.*

quod Monachatum , & damnum prope Capuam acceptum sub uno, eodemque Abbate contigisse affirmet, perindeque sub Angelario; quoniam semel de hoc damni illati tempore, deque Monachatu sub Ragemprando manifesti sit convictus erroris . Monachus igitur non inepte reputabitur factus sub Berthario, & annis aliquot antequam 881. *evolutus esset, omni de reliquo cessante repugnantia, maxima-*

dum Theani moraretur in Monasterio illo sibi fortasse ad incolendum aptiore & commodiore, multo ante quam Cassinense Monasterium a Saracenis flammis absumeretur. Percelebre sane tunc erat Theani Monasterium (tametsi *Cellae* nomine vocitatum) multosque alebat Monachos, ita ut Guaiferius Salerni Princeps, suscepto illius Ordinis habitu, cum in Cassinense Monasterium se transferre vellet, & ob Saracenorum per Campanam provinciam incursiones impediretur, vita functus, ibi in Theanensi Monasterio tanquam satis nobili sepulcro tumulatus fuerit; ut narrat Ostiensis *lib.*1.*cap.*42. qui ejusdem Coenobii Praepositos pluries memorat, atque commendat, palamque fit ex Petri Diac. Reg. apud Gattulam Hist. Cass. Bertharius quidem anno circiter 878. Theani fortasse moratus est, cum Romam una cum Leone ejus urbis Episcopo profecturus, ut Romanum Pontificem pro Capuanae Ecclesiae schismate componendo simul adirent, cum eodem Episcopo, Capuanisque Proceribus diu fortasse de rebus tanti momenti communicare debuit, ut ex cit.Ostiensi *lib.*1.*cap.*41. Peregrinius igitur, qui aetatem Erchemperti multo serius, quam revera fuit, statuere conatus est, tametsi sub Berthario ejus Monachatus initia approbaverit, frustra tamen, ni fallor, in aliis subsequentibus laboravit. Nam si circa annum 860. ut innuit, vitae ejus initium ponit, ejusdemque mortem an. 889. integer ejus vitae cursus ad annos 30. foret deducendus, quod omnino incongruum videtur, atque inverisimile. Quomodo enim Erchempertus tam brevi temporis spatio scientias excolere potuit, quibus optime pro seculi barbarie imbutus fuerat, legationem gerere, historiam describere, suaeque Regulae ministeria sedulo obire, atque annos agens ferme 30. diem clausisse suum anno 889. Verisimilius est sub initio Praesulatus Berthardi, videlicet, ante ann. 860. oblatum fuisse Theanensi in Monasterio, patri, ob vicinitatem Pilani Castri, opportuniori: neque errasse Ostiensem, ut Nucaeus advertit, sed amanuensium potius transpositione, quod pluribus in locis hujus scriptoris animadvertitur, ipso etiam Peregrinio, aliisque testibus, hoc contigisse fatendum est. Ita sane satis commode, quae posterius de Erchemperto narrantur, de ejus scilicet captura, legatione ad Stephanum Papam, praefectura, aliarumque ab eo gestarum rerum

ximaque accedente rerum, quae poſtea ſunt ſecutae, concordia; in anno enim 887. proceſſiſſe potuerat ad maturiorem aetatem, congeminatiſque muneribus congruam ſane, magiſque conſentaneam. Nec producta modo caſtigatio contrarietate impeditur ulla: quinimmo ipſiuſmet Erchemperti teſtimonio videtur poſſe conſolidari, qui num. 21. praeſentem ſe conſpexiſſe mala affirmat, quae Campa-

ni

rum monumenta vera eſſe poterunt, alias prorſus inextricabilia.

At nec Peregrinio, neque ejus anteſignano Caracciolo, aliiſque, qui illorum ex fontibus hauſerunt, diem emortualem Erchemperti accidiſſe anno 889. lubenter adſentio. Hi enim Petri Diaconi auctoritatem nulla argumentorum vi dejicere conantur. Concedit utique Peregrinius, illum ſub Imp. Ludovico vixiſſe, ſed de Ludovico II. Petrum locutum adfirmat, cum Erchemperti obitam mortem anno 889. contigiſſe contendat: non alio ſane ductus argumento, quod ſuam Erchempertus hiſtoriam ad annum 888. produxerit, quam ultra proſecuturum adpromiſerat. At unde conſtat, illum adpromiſſam hiſtoriam non perſecutum? Quid quod illam jam deſcriptam deperditam adfirmemus? At ſane innumeri ſunt Codices, quos fato ereptos in tenebris jacere cognoſcimus; ac praeſertim quod ad ipſius Erchemperti opera attinet, quae Petrus Diaconus enumerat, revera ab eo compoſita videntur, utpote digniora ſcitu memoriae poſterorum tradenda, ante quam fuſiorem Langobardorum hiſtoriam attexeret, quam poſtmodum abſolviſſe cenſendus eſt Erchempertus. Ceterum fabulam cecinIſſe Peregrinium noſtrum puto, cum adfirmet, paucorum duntaxat menſium ſpatio hiſtoriam ſuam Erchempertum compilaſſe; quod argumento eſſe poſſe, ait, illum monumenta omnia facillime noviſſe, quod adhuc fortaſſe illorum teſtes locupletiſſimi extarent, degerentque. Neque abſonum veritati videtur, Petrum Diaconum, qui in Caſſinenſi Monaſterio tunc temporis vitam agebat, ibique hiſtoriam ſuam bibliothecae illius codicibus ſatis inſtructus deſcribebat, ea quae Erchempertus opera ediderat, ignoraſſe; cum alia quoque antiquiora, nunc vero aut mutila, aut deperdita, aut ſaltem interpolata, & inſtaurata, prae oculis habuerit, & in ordinem digeſſerit. Sed eſto Erchempertus ſuam hiſtoriam non abſolverit, quid ad rem? argumentone id eſſe cenſendum erit, illum tunc temporis certo obiiſſe? Adpromiſerat ſane ſe hiſtoriam perſecuturum; morbo fortaſſe deinceps, impeditus, aliave occupatione diſtentus illam imperfectam, & minime abſolutam reliquit. Ad priora tandem redeat ſermo. Sub Berthario oblatum fuiſſe Erchempertum anno circit. 860. ultro concedimus; illum vero puerum fuiſſe, cum Pilani Caſtri bona omnia hoſtes diripuerant,

omni-

ni Episcopi , & Comitis Landulfi factiosis operibus provenere, illeque diem obierat suum mense Martio anni 879. *Ita ut inde colligi clare possit , Erchempertum satis sibi constare , vereque biennio post, in anno videlicet* 881. *cum ad Pilanum est captus, pueritiae annos jam excessisse ; eademque de causa Historiam suam a novae Capuae reparatione dedisse pinguiorem, hoc est ab anno* 850. *utpote vere sibi* Historiam, *hoc est*, (a) Spectaculum *atque praesentem. Quibus omnibus mire , & clare favet Petrus Diac. in praecitato libro de Viris Illustribus , dicens Erchempertum vixisse sub Imp. Ludovico, hoc est, Lotharii filio, qui obiit anno* 874. *Verum enim vero, qui meus in illum de Capua optime meritum amor voluit , ut non perfunctorie acta, scriptaque ejus, qua elucidatum, quave expurgatum item, idem impellit ille, ut Leonis Ostiensis Cardina-*

omnino negandum. Illic enim jam Monachus immorari debuit , qui a puero intra Claustri septa degebat ; bonaque omnia sui incolatus ibi, quae amiserat, adquisivisse dicendus erit, non vero patrimonialia ; ea duntaxat scilicet , quae ipse sua opera scientiarum ope comparaverat. Nec ea quae ulterius de seipso narrat Chronologus noster, aetatem minus quam maturiorem designant, quandoquidem ejus ad PP. Stephanum legatio, praepositura, historiae exaratio hominem jam excultum, probatumque exposcebant, non adolescentem. Qua de re conjiciendum potius existimo, Erchempertum sub Ludovico II. ortum habuisse, obitum vero sub Ludovico III. Augustis, ut Petri Diaconi auctoritas a falsitatis, aut incuriae nota vindicetur, veritasque clarius pateat, illum non tam brevi vixisse, quam alii usquemodo crediderint. Aut si anno 890. circ. (ut Peregrinio manus demus) defunctus ille credendus sit, sub initio Imperii Ludovici II. lucem aspexisse omnino fatendum, anno nempe 850. circ. aut 849. ut quidam opinantur, qui annos Imperii vel a tempore, quo a patre ejus collega electus est, vel quo Romae coronam adeptus, non autem anno 855. quo Lothario ipse patri successit, ut aetas saltem annorum quadraginta Chronologo nostro adsignetur, quod mihi quidem parum probatur ; sed potius ad annum usque quinquagesimum vitam deduxisse, & circa annum 900. sub III. Ludovico obiisse. Quae tamen argumenta si eruditus Lector adprobare noluerit, neutiquam pro meis hisce conjectionibus reclamabo.

(a) Suidas hoc verbo.

nalis ampliſſimi patrocinium ſuſcipiam, licet ponderoſius, quam vires ferant meae, dum utriuſque merita in patriam imparia non ſunt meam. (a) *Et plane illius aſſertio ab inflicta cenſura vindicari poſſe arbitror, ſi germana quadam explanatione excipiatur, qua Erchempertum puerum dictum fuiſſe opinemur, non quod quinquennis, ſexenniſque fuerit tunc puer, ſed quod non ſe ipſo, nec* per capillos capitis ſui (*ut cum eodem loquar Oſtienſe lib.* 1. *cap.* 45.) *tradiderit ſe B. Benedicto, verum aetate aliquanto provectior fuerit traditus a patre Adelgario, ut ceteri tenelli tradi conſueverunt. Qui ingenii, qua pollebat, acritate, exiguo temporis ſpatio, & prae rudi illo ſaeculo ad miraculum uſque Grammaticam, Poeticam, Rhetoricamque utcumque aſſecutus, Cellam continuo adminiſtravit, legationiſque munus exercuit, ut hoc quoque ſupra aetatem miraculum mundus ille admiratus fuerit; & eopſe miraculo legatus electus, legatioque ejus carior, acceptiorque Romano fuerit Pontifici. Nec tamen ob id crediderim illum, ut ſummum attigiſſe tunc annum viceſimum quintum, quem nec exceſſiſſe oportet opinari, ſi vera ſunt, quae de ejus dixi exceſſu mox a depoſita Hiſtoria ſecuto in anno* 889. *quod veriſſimum eſſe confirmat eadem ignea illius mentis vis; quae nullatenus, ſi advixiſſet, ſilentio concluſa valuiſſet contineri. Vitam igitur Erchempertus (natura ſic ſemper exuberando deficiente) praepropere maturavit, qui praecoci fuerat praeditus ingenio. At quod de ejuſdem tempeſtiva ſacrarum literarum ſcientia praepoſueram mirum eſſe non debet, cui novum quoque non ſit, olim in ſcholis ſacros potiſſimum admiſſos fuiſſe libros, & apud pleroſque alios nullos. Nec pariter demiremur, quod is dicat praeſentia ſe vidiſſe mala, quae Landulfi Epiſcopi opera contigere; namque damna ſignificare voluit ea, quorum ipſe pars quoque fuit, & quae Epiſcopi mortem fuerunt ſubſecuta* (25), *ut, ſi locus extremi*

num.

(25) Judicet Lector, an hic oſcitaverit Peregrinius?

(a) *Conſolidatur.*

num. 31. cum dicto num. 21. conferatur, palam faciet. Testimonium vero Petri Diac. quanti in hoc sit faciendum, ex infra notandis manifestabitur; qui si Erchemperti Historiam libasset, non sub Ludovico, sed sub Carolo III. illum vixisse agnovisset: imperavit enim Carolus ab anno 881. ad annum 888. quo plane annorum decursu tota Erchemperti, quatenus innotuit, vita fuerat peracta. Sed de his hactenus.

Quae vero eidem post mortem, (a) ut praemonebam, alia nova accesserint infortunia, illaque, quod in defunctum illata, numero damnoque majora, ac tempore diuturniora, non erit qui nesciat, dummodo ejus Historiae facies, vel in scriptis Codicibus, qui in Chartis plures habentur, vel in Edito inspiciatur. Nec mihi majore improprietate Erchemperti Historia absolute dicitur Erchempertus, quam si cadaver illius eodem appellarem nomine. In illam, inquam, tot, tamque alta chartaceis in Codicibus a librariis fuere inflicta vulnera, ut Antonius Caracciolus Clericus Regularis, (b) clarissimi, eruditissimique viri nomen, integrae sanitati multa licet reddiderit, plurima tamen sua in editione incurata reliquit, prae taedio, ut puto, ad majora conversus studia, quae sectabatur magno literariae Reipublicae emolumento. Sed vulnera ista curatum modo, non deploratum imus; sique frustra ierimus, attentus, peritusque judicabit Lector: omnis alius praejudicabit. Tempus idcirco in his non absumam, & quae de Erchemperti modo Historia sunt congrue ad hunc locum adnotanda, paucis absolvam. (c) Aggressus illam est, ut opinor, noster post partam insignem ab Atenolfo Campano Comite de Neapolitanis victoriam, quae contigit aestate non dum transgressa anni 888. nec suo solius arbitrio, sed, ut ipse praefatur, hortatu Algelgisi nobilis, sapientisque viri, quem Campanum, vel Campanis

(a) *Erchemperti Historia male habita a librariis.*

(b) *Primum recensita ab Anton. Caracc. V. C.*

(c) *Cur, & quando illam aggressus noster.*

nis animo propensum ex petitione eadem sua, reque ab Erchemperto praestita agnosco, totus enim in Campanorum rebus laborat. Non ausim tamen satis firmiter affirmare, an iste ille idem fuerit Alcisus, de quo habetur num. 63. quique eidem Atenolfo Capuam fratribus praeripienti non adstitit, sed contra Neapolitanum Episcopum, ac Ducem belligeranti adstitisse arduum non est divinare. Et sane quod Erchempertus se tunc dederit huic Historiae, inferri ex hoc posse persuadeor, quod in Praefatione consuetudinem illam ab Historiographis retineri imposuit, ut ea tantummodo retexere soleant, quae ad laudem gentis pertinere noscuntur; *in quo Pauli Diaconi consilium laudat, & se dicit descripturum Langobardorum damna, & improperia. Cur igitur non abstinuit; immo prudens, idemque nobilis vir Algelgisus cupide id expetivit? Scies, si quae olim longo aevo inter Campanos, Neapolitanosque intercessere bella, ad mentem revoces, quibus utrorumque invicem odia sic efferbuere, ut videre mihi videar illos partam tunc victoriam tanti fecisse, quia Neapolitani moenibus conclusi suis palantes sinebant omnia pervadere hostes, ut unam illam omnibus praeteritis damnis vel illatis, vel passis maxime praeferrent. Quibus pariter Algelgisus rebus elatus prosperis Erchemperto institit, ut occasione continuandae Historiae Pauli Diaconi, quod nullus hactenus attigerat, suum institueret Auctarium, quod fine adeo memorando, ac Campanae genti decoro concluderet. Illeque haud plane invitus, immo privato etiam odio Neapolitanis infensus. ut ex num. 44. & 61. colligi potest, petenti ultro obsecundavit; proindeque ingenti de victoria illa tripudians exultatione conspicitur num. 74.* (26) *Hac ergo occa-*

(26) Peregrinii de Adelgisio conjectura acuta sane est, & veritati consona. Verum addendum puto, nomen Adelgisii, (al. *Agelgisii*, sive *Algisii*) ad nobilem olim Capuae familiam effluxisse. Siquidem in hujus urbis Thesauro charta quaedam concessionis adservatur anni 1123. ab Ecclesia S. Johannis de Turrepaldo, seu Nobilium Hominum, in qua *finis* cujusdam domus designatur prope *Arcum Algisii*, qui

occasione Erchempertum, credam, Historiam adgressum, quum absolvisse opus est paucis decursis mensibus; namque ut constat ex num. 79. & 82. finem eidem imposuit eodem anno 888. nondum exacto. (a) Nec improbabile cuiquam sit tam cito Avorum memorias ex centum retroactis annis pervestigare potuisse; etenim illas non ex libris excerpere necesse habuit, quippe qui visa se, & audita *(b) descripturum praeloquatur, non autem scripta, quae iis de rebus adhuc nulla exarata fuisse ob id ipsum opinor, sed ex facili cum familiaribus collocutione hausit; certeque Langobardi res, & genealogias suas, immo leges omnes prompta memoria retinere consueverunt; praeterquam quod Erchempertus summatim adnotavit; quae Principem Radelchim praecessere, hoc est annum 839. utpote aetate remotiora, & viventibus tunc senioribus minus nota, qui reliqua ab illius Principis aevo potuerunt omnia probe nosse.*

Ceterum haec Historia ab Ostiensis fere tempore, (c) qui in primo sui Chronici libro ea fuerat usus, hoc est ab anno circiter 1100. *diu neglecta, obscuraque manserat; ejus-*

qui adhuc extat, & nomen Arcus Algisii hactenus retinet; ac proxima Paroecia sub eodem Arcu extructa vetusto sane tempore ad Arcum Algisii nuncupatur. Ceterum de Adelgiso Capuae Judice meminit charta quaedam anni 1059. a Jordano Principe Monasterio S. Vincentii dono data; in qua Adelgisius Judex dicitur filius Adelgisi Judicis; eidemque chartae subscribit alius Adelgisus testis. Passim inde de Adelgisiis, sive Algisiis in veteribus Capuae chartis mentio; quo planum profecto fit, celebres ea in urbe fuisse Adelgisios, e quibus Algisiorum profecto familia facile manavit. Illustrior deinceps fieri coepit seculo Chr. XIV. novumque illi decus addidere Petrus, & Johannes, vel Jannoctus de Algisiis fratres militaribus ornamentis decorati; ut & cujusdam scripturae certo monumento ann. 1312. in Archivio S. Laurentii Aversanae urbis colligitur. Optime sane conjicit Peregrinius, Adelgisium illum, qui Erchemperto in describenda historia auctor fuit, Capuanum fuisse, cui lubenter adsentio.

(a) *Qua diligentia, ac sinceritate in ea usus.*

(b) Vide infra, ubi de Anonymo Salern. num. 6.

(c) *Eademque quando iterum innotuit, & quo auctore.*

ejusdemque exemplar nullum nobis nisi unum in membranis scriptum remanserat, quod apud Salernitanos delitescebat, operaque tandem Marini Frecciae J.C. innotuit, qui Stabiis autumnalibus feriis commorans, exemplum inde sua excripsit manu, operi insistens a die 29. *Augusti anni* 1560. *ad diem* 16. *Octobris ejusdem anni, ut ipse de se fatetur in libro de Subfeudis* 1. *Cap. de Provin. & Civit. Regni, nu.* 36. *& ad finem novi a se exarati Codicis, ex quo in dies plurimi, qui modo Papyracei habentur, effluxere, plerique recentiores literati viri utiliter in operibus sunt usi suis, licet corruptissimis. Exemplar autem illud in Vaticanam postmodum inductum fuit Bibliothecam, ut indicium, quo est praesignatum, commonstrat; siquidem habet ad oram nonnullas Glossas, sive Adnotamenta ex eadem Historia excerpta, eaque non admodum novitia manu conscripta, quae prorsus eadem ex Frecciano oborti Codd. retinent multi, ac vulgo ab eodem Freccia exarata creduntur; sed ipsamet illa, me judice, Salernitanum civem probant habuisse auctorem, Freccia sane integro ad minus saeculo antiquiorem,* (a) *ut opportuniori loco de hoc, & de ceteris, quae ad notitiam spectant horum Codicum, qui circumferuntur, fuse dicam, & alibi quoque in Notis, quo pariter loco reddetur mihi ratio Epigraphes, quam huic Historiae adfixi, ibidemque complurium Scriptorum testimonia de Erchemperto prolata seriatim dabo; namque satis longum, & alienum esse duxi diutius hic immorari.* (b) *Unum tamen non differam, mirari scilicet me, quod Petrus Diac. libr. de Vir. Illustr. alias laudato, duo alia, quae non extant, opera adnotarit a nostro Erchemperto fuisse scripta, sic dicens.* De Destructione, & Renovatione Cassinensis Coenobii: Nec non de Ismaelitarum incursione Historiam satis necessariam composuit. *Nec una in Historia significare ille voluerit utramque descriptam fuisse cladem, quam utique Historiam alteram ab hac credere nullus recusa-*

(a) Ubi de Anonymo Salernit.

(b) *Nec alia, prosa oratione conscripta, illi asserenda.*

cusabit; qui recusare quoque velit Petrum oscitanter ista adnotasse. Sed eum ab hac culpa defendat, qui volet: ego plane, eodem consentiente Erchemperto num. 31. novi a se non modo praesentem exaratam Historiam, sed Carmina quoque de Landolfo Campano Episcopo, & Comite, deque aliis alia, quorum fragmenta reputo versus, qui habentur num. 6. 9. & 21. nec tamen illa Petrus adnumeravit; quod plane fecisset, si praesentem saltem percurrisset Historiam, sicut paulo ante monebam. (a) Ni, forte, praetereunda censuerit, quod tam his metris, quam prosa illa eadem fere haberentur descripta Langobardorum gesta; quam equidem de utrisque, nec sine divinatione, opinionem habeo, sed suffragantibus mihi indicatis fragmentis, & saeculi more non reclamante, cujus exemplum habeo in tumulo filiorum Principis Landulfi Capuae positi infra una cum aliis adscribendo.

De mea vero recensione hoc addo, (b) quod cum operi me primum dederam, purae innitens conjecturae, & collatione utens Auctorum, qui editi, ineditique eadem tradiderant, uno adjuvabar scripto chartaceo Codice, quam Hieronymus de Barone Patricius Campanus, & Dux Frisae exscribi curaverat e Frecciano exemplari manu librarii conductitii, ac plane ineruditi, quibus adjutus adminiculis graviora plurima reformaveram errata, nunnullis exceptis diligentiorem curam exquirentibus. Postmodum illuxit mihi amor Lucae Holstenii V.C. qui & ipse amor literatorum, ac delicium: an dicam quoque norma? favorem conciliante Petro La Sena, eheu, viri nomen eruditissimi, sanctissimique, ac mei amantissimi, nec unquam sine luctu recordandum. Magnusque vir ille meis precibus, jam enim diem obierat La Sena, editum Codicem Erchemperti cum scripto membranaceo, qui in Vaticana Bibliotheca adservatur, numero signatus 5001. contulit, variantesque lectiones sua manu ad oram editi libri adnotavit, conjectura, ut monuit, & ipse

(a) *Sed metro quidem, ejusdemque argumenti.*

(b) *Recensionis meae ratio.*

& ipse quandoque usus, mihique librum notulis, hoc est margaritis, exornatum transmisit perhumanissime. Quo adjumento omnis propemodum mea in Erchempertum castigatio consolidata remansit, desperataque illa fere omnia medicinam accepere, & sanitatem. Tandem nactus sum alterum Codicem, & ipsum papyraceum, qui est Andreae Marchesii Campani quoque Patricii, Principis Montis Marani, & in hoc Regno Regii Consiliarii, ejusque lectione imposita est mihi ultima labori manus. Nam iste in iis, in quibus primus ille Codex a Vaticano discrepat, ut plurimum eidem, multoties huic concordans, quandoque autem utroque melior, pejor quandoque, ut in Notis manifestabitur, omnem sedavit meam anxietatem alios perquirendi; quos plane multos chartaceos, tum Neapoli haberi, tum alibi certo scio. Remansit tamen, nec celaverim, locus unus, vel alter, aut mancus, aut suspectus, & ob id asterisco signatus; quibus nec mea conjectura quidquam firmi auxilii suppeditavit, nec excerptae ex Vaticano lectiones ulli fuere subsidio: nihil enim inibi exhibebant; quandoquidem minutiora multa postea, ut reputo, daturus erat a majoribus tunc studiis, curisque revocatus Holstenius, & graviora nonnulla festinantem praeterierant. Quocirca nil mihi fidens, integrum Lectori servare volui judicium, cui integrum pariter ex me erit de ceteris omnibus judicare; modo & ipse papyraceos inspiciat, excutiatque Codices, & cum vocibus luctetur, qua multis, qua depravatis, qua scissis, qua denique omnigena foeditate refertissimis. Quarum nihilominus specimen ad libri oram multoties repraesentavi, ut qui Antigrapha talia adire abhorruerit, ex pauculis illis argumentari valeat, an admodum plana, expeditaque haec mihi cesserit recensio. (a) Et quidem non alio consilio eam suscepi, nisi ut Historia, qua postremorum Campanorum Comitum res ex proposito enarrantur, aliis haud haberetur, quam innatis impedita tricis; longeque a me abfuit mens

(a) *Et consilium.*

mens priorem insectandi editionem; quinimmo ne talis unquam exoriretur opinio, non semel ejus lectiones malui retinere, contentus variantes indicasse, hac licet ad Erchemperti stylum, (*) & aetatem accederent magis. Verumtamen, Lector, si scriptos Codd. ipsemet experiri volueris (idque facias iterum rogo) comperies me in uno tantummodo falsum, quod non ex exemplarium fide, sed meo arbitratu continentem Historiae textum in sectiones diviserim, quibus numerales adscripserim Notas: id autem an tuae cessurum sit fraudi, ipse dijudices, qui scias pariter volo, idem me commisisse in his fere omnibus Opusculis.

FRANCISCI MARIAE PRATILLI

AD ERCHEMPERTI HISTORIAM

PRAELUDIUM.

PLuries lucem adspexerat Erchempertus, nec citra tantum, sed ultra montes; posteaquam Cl. V. Antonius Caracciolus ejus Historiam, tametsi aliquanto depravatam ediderit Neapoli anno 1626. quam denuo anno 1643. Camillus Peregrinius Campanus in meliorem formam redactam, suaeque verae lectioni, quoad potuit atque nitori restitutam ibidem protulit. Illam inde a Petro Burmanno editam habuit Hollandia, & a praeclarissimo Ludovico Antonio Muratorio iterum recusam vidit Italia. Cum vero nemo unquam fuerit, quoad sciam, qui animum induxerit ad excolendam hujus inculti sane, barbarique Scriptoris historiam, adnotationes aliquas illi subnectendo; in nova iccirco hujus Langobardicae historiae editione operae pretium duxi animadversiones aliquas adjungere, quae illi aliquantum lucis adferrent, & confusionem quandoque, aut nomi-

(*) *Vid. P. Caracc. in Propyl.*

nominum amphibologiam, aut dictionum obscuritatem; vel quae contradictionis fortasse periculo subesse possent, facilius explanarent. Item quae ad Erchemperti vitam, cognitionemque spectabant, tam Petrus Diaconus, quam ejus adnotator Jo: Baptista Marus (qui a Caraccioli Propylaeis omnia excerpserat) ac Peregrinius idem descripserant, huic Chronologo praemittere in animo fuit, ut ejus acta, scripta, stilus, aliaque, quae ad ejus pleniorem notitiam conferrent, agnoscerentur: omniumque etiam Langobardorum Regum seriem (non illam duntaxat paulo ante allatam *postremorum quinque*, quam Caracciolus immerito Erchemperti Historiae praefixit; Peregrinius vero ab eo separatim in lucem dedit) e Pauli Diaconi Historia excerptam priori mea adnotatione brevissime retexere volui; eo ductus consilio, ut quae *excerptis* ejusdem Scriptoris de nostrarum Regionum Langobardis omiseram, heic inserta cernerentur, totiusque pene Pauli historiae libri prae oculis haberentur ad accuratam Langobardorum Historiae cognitionem. Variantes aliquas lectiones, quae forte Peregrinio nostro exciderant, vel consulto praetermissa fuerant, suis quibusque locis signis notatas reponere studui lacunasque etiam aliquas supplere ex aliis M.S. Codd.; quaeque de Erchemperti aetate Peregrinius ipse dudum dixerat, plenius declarare, aut corrigere, ubi opus fuerat, meis pro viribus nisus sum. Quod si forte haud nimis accurate fieri contigerit, Lectoris humanissimi censuram minime improbo; & quod imbecillitatis ingenii mei argumentum est, suae laudi vertat; nec irrideat, sed excuset potius, & sanum saltem propositi mei consilium commendet.

PE-

PETRI DIACONI

In Opuſculo de Viris Illuſtribus Caſſinenſium.

CAPUT XIV.

De Erchemperto.

ERchempertus Diaconus, parvulus & ipſe B. Benedicto oblatus, de deſtructione & renovatione Caſinenſis Coenobii, necnon de Iſmaelitarum incurſione Hiſtoriam neceſſariam ſatis compoſuit. Fuit vero tempore Ludovici Imperatoris.

EPI-

Johan. Baptiſtae Mari Adnotatio.

Erchempertus ab aliis Herempertus, ſeu Herembertus, e Langobardorum illuſtri ſtirpe, genus ſumens e Beneventanis Ducibus, pater ejus Radelgarius, abavus Radoalt, patruus Radolphus vocabatur. Vir fuit ſanguinis ſplendore, & doctrina non ignobilis, hiſtoriaeque ſcientiſſimus; ad humanae tamen vitae incommoda ſolum natus. Scripſit Chronicon, ſive Hiſtoriam Langobardorum, cujus prototypon putatur periiſſe. Tempore tamen Deſiderii Abbatis Caſin. qui poſtea fuit Victor Papa III. exſcriptum fuiſſe, ita ipſo mandante, teſtatur noſter Petrus in Auctar. Chron. Caſin. lib. III. cap. LXII. edit. Venet. Fuſioris enim hujus Hiſtoriae epitomen, ſeu potius auctarium Pauli Diaconi de Geſt. Langob. ann. DCCCLXXXVIII. ab ipſomet Erchemperto confectum, ut creditur, Vir Cl. Antonius Caracciolus ex Ord. Cler. Reg. primum ex MMSS. Codice Vaticano edidit, notiſque illuſtravit, & typis Neapoli anno 1626. in 4. publicavit una cum Chron. Lupi Protoſpatae, Falconis Beneventani, aliorumque. Verum poſtremo loco eruditiſſimus Camillus Peregrinius ſuae Langob. hiſt. praedictum Chron. ſeu Epitomen ſcholiis ornatum ſolita diligentia, ac eruditione attexuit: unde qui plura volet, apparatum, notaſque ejuſdem conſulere poterit. Vide etiam Philippum Labbeum in nova Bibl. MSS. librorum par. I. pag. 10. & 366. Scripſit inſuper Erchempertus Carmen de vita Landulphi Epiſcopi Capuani, de quo vide Sanctuar. Capuan. Michaelis Monachi, ac etiam praenotatum Peregrinium in praefat. ad dictam Hiſt. pag. 15.

Ab

STEMMA PRINCIPUM ALIQUOT BENEVENTI QUORUM MENTIO IN ERCHEMPERTO.

LECTOR.

Vitio ne mihi vertas, quod in his Stemmatibus, atque etiam alibi virorum nomina multoties haud inflexa eadem forma repræſentaverim, quæ indicati a me Auctorum loci illa exhibent; id namque natum eſt ex eorundem inconſtantia, qui Langobardica in conſonantes literas excuntia: ut Landulf, Radelgar, Adelchis, *&c. Latine eum efferent, non eodem, ſimilive inflexerunt ſemper modo; ſiquidem* Landulf, *& huic ſimilia, dixere:* Landulfus, Landulfi, *nec ſecius unquam,* Radelgar *vero, aliaque huiuſcemodi, aliquando nil a recto immutantes enunciavere:* Radelgar, Radelgarus; *aliquando in recto addentes* I, *fecere;* Radelgari, Radelgaris, *atque ex hoc, ad normam ſcilicet gentilium nominum, dixere etiam:* Radelgarius, Radelgarii, *&c.* Adelchis *autem, & talia, tum pari ratione enunciavere;* Adelchis, *&* Adelchiſi, Adelchiſis, *atque* Adelchiſius, Adelchiſii, *tum* Adelchiſus, Adelchiſi, *ſicut* Landulfus *&c. Ab hac igitur varietate varia mihi aliquando ab indicatis auctoribus nominum inflexio, mihique met ipſi non ſemel varius. Verumtamen, ut dixi, tantundem valent in recto, & ad eandem normam in caeteris:* Adelchis, Adelchiſi, Adelchiſius, Adelchiſus: Radelgar, Radelgari, Radelgarius, *&c. de quibus planius aptiori loco; ibiq; pariter conſtabit, tum alios; tum Langobardos pleriſque in vocabulis promiſcue uſurpaſſe literas.* D, *&* T. Ch, *vel ſimplex* C, *&* G. O, *&* V. P, *&* B V. *&* G.B. *&* V *aliaſque, in quibus nec mihi ſervatus eſt conſtans tenor, eadem ſcriptorum ſeductus inconſtantia; quandoquidem nil intereſſe comperi inter.* Landulfus, & Landolfus: Adelchis, & Adelgis: Atenulfus, & Adenulfus. Lampert, *&* Lambert, *ſive* Lambertus: Guido, *&* Vuido: Ubo, *&* Vuo. *&c.*

N. Vir filiae Pandonulfi Comitis Capuae *Erch. num. de quo in Stemm. num. 7.*

URSUS
Pr. Benev. poſt Patrem: ſub hoc Graeci Beneventum accepere poſt Langobardorum perpetuam Dynaſtiam annorum CCCXXX. *Fragm. anon. Ben n. 1. 2. Anon. Sal. P. 4. num. 1. Oſt. l. 1. cap.* 48. Frater Ajonis Princ. *Lup. Protoſp. ad ann.* 890. corruptè.

N. femina, *quam reputo uxorem Landonis Campani, de quo in Stem. n. 14.*

GAIDERIS
Pr. Ben. poſt patruum Adelchim. ejectus e Principatu obtinet Oriam a Graeco Imp. *Erch. n.* 39. 41. 42. 47. 48. Frag. Anon. Ben. n. 2.

AJO
Subdiac. *Chron. Cavenſe.* Princ. Ben. poſt fratrem. *Erch. n.* 48. 49. 59. 66. 71. 72. 76. 80. Fragm. *Anon. Ben. n.* 2. Gener Regis Franciae. *Cedren. num.* 232. ubi male Angaeus.

RADELCHIS
Erch. num. 28. Vir ſimplex Anon. Sal. P. 4. *nu.* 7. *P.* 5. *nu.* 1. 2. Princ. Ben. poſt Gaiderim. ejectus. *Erch. n.* 48. *ſeqq. Fragm. Anon. Ben. num.* 2. iterum Princ. poſt Urſum nepotem ejectis Graecis. *Id. n.* 10. *An. Sal. P.* 4. *nu.* 7. *Oſt. l.* 1. *c.* 48. iterum ejectus ab Atenulfo Camp. Comite, *de quo in Stem. n.* 16.

AGELTRUDA
Uxor Guidonis Spolet. Ducis, & Imp. *Fragm. Anon. Ben. n.* 10. *Oſt. l.* 1. *c.* 46. Dicitur Racheltruda *Anon. Sal. P.* 4. *n.* 7.

Ladelgiſus datus obſes Siconulfo Sal. Princ. *Capit. Princ. Radelch. n.* 28.

Urſus *Tum.* 2. *Erch n.* 16.

RADELGARIUS
Pr. Ben. poſt Patrem *Erch. num.* 19. 20. 39. *Tum.* 8.

AJO
Epiſc. Benev. *Joan. PP. VIII. Ep.* 33. 157. *Tum.* 7.

ADELCHIS
Datus obſes Siconulfo Princ. Sal. *Capit. Radelch. n.* 28. Vir mitiſſimus. Princ. Ben. poſt fratrem. *Erch. num.* 20. 29. 32. 34. *ad* 39. *Ign. Caſſ. num.* 22. Ab eo captus eſt Ludovicus Imp.

N. femina data obſes Seodam. Regi Saraceno apud Barium. *Anon. Sal.*

RADELCHIS
Vir blandis, & bonis moribus pollens: ex Theſaurario Princ. Sicardi. *Erch. num.* 14. ſive ex Secretario. *Ign. Caſſ. num.* 8. quod idem valet. Poſt eundem Sicardum Princeps Benev. ſub quo Principatus primum eſt diviſus *Erch. nu.* 14. *ad num.* 19. *Ign. Caſſ. num.* 8. 12. *Anon. Sal. Part.* 3. *num.* 1. 2. *Oſtienſ. l.* 1. C. 23. Uxor Caretruda, ex qua ſuſcepit 12. filios *Tum.* 6. *&* 7.

SICO
F. Princ. Salern. poſt Patrem a Ludovico Imp. abductus ob teneram aetatem ſuffecto Ademario. *Erch. nu.* 19. 20. 29. *Ign. Caſſ. n* 13. Adoleſcens obiit Capuae veneno potatus ab eodem Princ. Ademario. *Anon. Salern.*

N. femina, *ex qua Pater, vel mater Gemmae Princ. Sal. de qua Oſt. l.* 2. *c.* 6.

Sico nothus cognomento Albus, qui Patris mortem eſt. ultus. *Erch. n.* 13.

N. femina a Demonio obſeſſa. Acta S. Antonini Surrentini.

SICONULFUS.
ex vi facta a fratre Cler. & Diac. *Anon. Sal.* Primus Princ. Salerni *Erch. n.* 12. 14. *ad n* 19. *Ign. Caſſ. n.* 8. Statura proccrus. Uxor Ytta. *Anon Sal. De hac in Stemm. Ducum Spoletii.* Avia Gemmae &c.

N N. filiae aliae *quarum nomina Anon. Sal.* memoria ſe non retinere dicit.

Sicheltruda uxor filii Azonis vir nobiliſſ. *Anon. Sal. An iſte eſt Majo de quo Erch. n.* 1. *& Oſtienſ.* 1. *c.* 2?

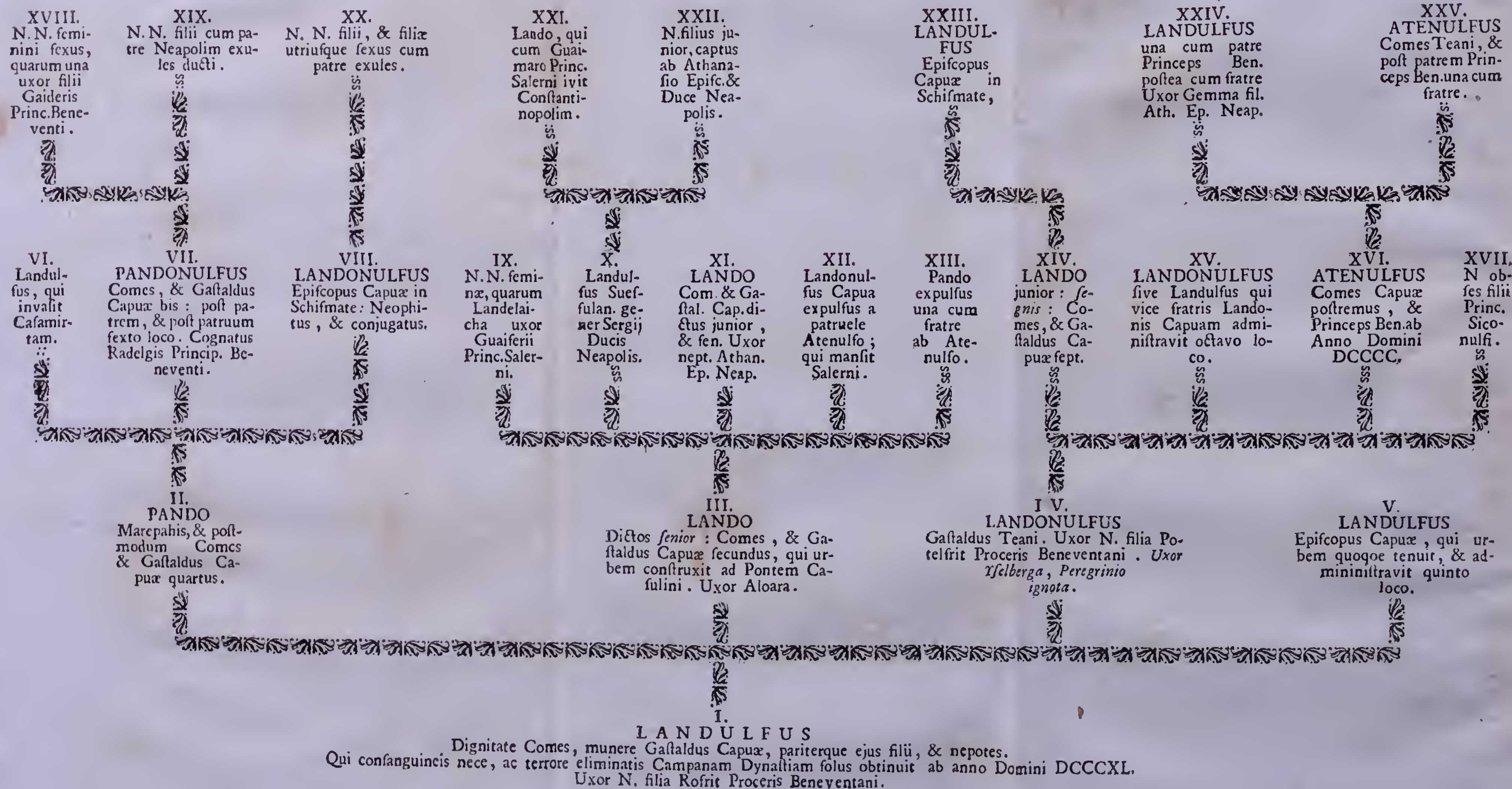
N. uxor Urſi Comitis Compſiae. *Erch. n.* 14. *An. Sal. P.* 3. *n.* 2. *Oſt. l.* 1. *c.* 25. *Idem Anon alio loco* uxorem dicit filii Urſi.

N. uxor Radelmundi, Comitis Acherentiae *Anon. Sal. P.* 3. *n.* 2.

SICARDUS
quintus filius Siconis. *Chron. S. Barthol. de Carpineto.* Princ. Benev. cum Patre, & poſt. *Erch. nu.* 10. 12. 13. *Oſt. l.* 1. *c.* 21. Statura puſillus. Uxor Adelchiſa filia Dauferii Muti Proceris Benev. *Anon. Salern.*

SICO
Patria Spoletinus, genere Langob. Princeps Benv. poſt Grimoaldum Storeſaix *Erch. num.* 8. *Tumul.* 5. *Chron. Epiſc. Neap. ineditum Anon. Sal. Par. nu.* 1. 2. *&* 3. *Oſtienſ. l.* 1. *c.* 18. *&* 19. Peregrinius.

STEMMA POSTREMORUM COMITUM CAPUÆ EX ERCHEMPERTO.

EX ERCHEMPERTO.

XVIII.
N. N. feminini sexus, quarum una uxor filii Gaideris Princ. Beneventi.

XXIV.
LANDULFUS
una cum patre Princeps Ben. postea cum fratre Uxor Gemma fil. Ath. Ep. Neap.

XXV.
ATENULFUS
Comes Teani, & post patrem Princeps Ben. una cum fratre.

VI.
Landulfus, qui invasit Casamirtam.

XIV.
LANDO
junior: *segnis*: Comes, & Gastaldus Capuæ sept.

XV.
LANDONULFUS
sive Landulfus qui vice fratris Landonis Capuam administravit octavo loco.

XVI.
ATENULFUS
Comes Capuæ postremus, & Princeps Ben. ab Anno Domini DCCCC.

XVII.
N. obses filii Princ. Siconulfi.

I V.
DONULFUS
ani. Uxor N. filia Pois Beneventani. *Uxor* *erga*, *Peregrinio* *ignota*.

V.
LANDULFUS
Episcopus Capuæ, qui urbem quoqoe tenuit, & admininistravit quinto loco.

nini DCCCXL.

EPITOME

HISTORIAE ERCHEMPERTI

Sive Fax ad illius partem quae ſpectat Comites Capuae.

NOn integram Erchemperti Hiſtoriam hac Epitome explanandam ſuſcipio, ſed eam dumtaxat partem, quae prae omni opere eſt maxime implexa, tum Auctoris culpa, tum affinitate nominum virorum, qui in ea enarrantur. Utrique autem incommodo hoc Breviario, & adjecto ſtemmate Comitum Capuae occurro, dum id praeſtare haud morbus ſinit integro, & pleno Commentariolo. Tu confer invicem pares praenotatos numeros ad Epitomen, & ad Genealogiam, unaque ſubnotatas Notatiunculas; quod cedet

Ab eodem pariter Erchemperto literis conſignata putantur Acta Translationis S. Matthaei Apoſtoli, & ea fortaſſe cenſentur, quae edidit Columna Archiep. Salernitanus; verum praedicta Acta, quae MSS. penes nos ſunt, praeferunt nomen Paulini Legionenſis ſive Londinenſis Epiſcopi in Britannia: initium eſt: *Matthaeus Evangelista, & Apoſtolus cum primum in Judaeam &c.* Obſervandum etiam eſt, non extare opuſcula, quibus noſter Petrus titulum fecit de deſtruct. & renovat. Caſſin. Coenobii; necnon de Iſmaëlitarum incurſione: niſi velimus dicere, in praedicto Chronico ſive Hiſtoria utramque deſcriptam fuiſſe clarem. Adi V. Cl. Voſſium de Hiſt. Lat. lib. 5. Denique Leo Oſtienſ. in Chron. Caſſ. ſaepe meminit Erchemperti, e quo plurima deſumpſiſſe videtur, ut lib. 1. c. 9. & 19. 46. Et Card. Baronium ex Erchemperti Hiſtoria multa pariter hauſiſſe, atque in ſuos Annales inſeruiſſe, facile videre eſt. Lege ipſum ad ann. 871. 872. 874. & 912.

Quoto autem ſignate anno Erchempertus mortalis corporis depoſuerit pondus, ignoratur: licet quidem opinari anno 889. dum exeuntem annum 888. viderat, deſcripſeratque, nec ulterius Hiſtoriam produxerat ſuam, quam ſe producturum promiſerat; & ſic noſtrum Petrum non libaſſe Hiſtoriam Erchemperti ſuſpicatur praefatus Peregrinius, dum claruiſſe refert ſub Ludovico Imp. cum illum vixiſſe ſub Carolo M. compertum habeamus: Carolus enim imperavit ab anno 881. ad ann. 898.

cedet, *ni fallor*, *hujus tricoſae Hiſtoriae faciliori explanationi*.

I. Landulfus nobiliſſimi hujus generis (*a*) caput, & origo; N. 21. ſtirpe Langobardus, N. 53. vir ad bella promptiſſimus Neapolitanos vexat; (*b*) ſuiſque peremptis adfinibus rebellat a Principe Beneventi, & Capuam, *ejuſque ditionem* (*c*) *ſolus* obtinet; ſeque Sicopoli (munitiſſima in urbe N. 24.) tuetur N. 15. Somnium (*d*) uxoris interpretans dira vaticinatur de filio Landulfo Epiſc. N. 21. liberos ſuos peſſime monens obiit; N. 22.

II. Pando (*e*) Marepahis fil. Landulfi Suram, *hoc eſt Soram*, adminiſtrat; N. 21. qui, & ejus fratres Pandulfo conſanguineo Sueſſulam callide adimunt; N. 23. In Ademarium Pr. Salerni indeſinenter bella movet ad vindicandum cognatum filium Marini Amalfitani (*f*) *Comitis*, qui ab illo captus, & traditus fuerat Sergio Magiſtro Mil. *& Duci Neapolis*: idemque Marinus ab eodem Sergio in vinculis detinebatur; N. 26. Sed parta a nepote Landone clara de Neapolitanis victoria, captivos Amalfitanos libertati reſtituit, N. 27. & Ademarium Pr. (*g*) carceri curat mancipandum, Guaiferiumque (*h*) *virum Landelaichae neptis ſuae ex fratre Landone*, ſponte, *& proprio arbitrio* Salerni Principem conſtituit: his in omnibus germano Landulfo Capuae Epiſcopo ſibi conſentiente, & opitulante, quo pariter ſociatus a Guaiferio non multo poſt rebellat; N. 26. unaque ambo Capua exturbant nepotes, Landonem, & fratres ejus, filios praemortui ſenioris Landonis, ſola (*i*) Gaſtaldatus cupiditate accenſi, *hoc eſt adminiſtrationis Campanae Dynaſtiae*. Pando autem invaſas a nepotibus Caſamirtam, & Cajatiam recipit, atque

(a) *Ign. Caſſ. N. 16.*
(b) *Ign. Caſs. N. 8.*
(c) *Id Athanaſius indicabat Atenulfo. N. 52.*
(d) Filiae Rofrit *Anon. Sal. par. 3. num. 1. quem vide P. 2. n. 2.*
(e) *Ign. Caſs. N. 16.*
(f) *Praeſides Amalfitanos ſic primo adpellatos Anon. Sal. ineditus auctor eſt.*
(g) *Qui & oculis tunc orbatus. Ign. Caſs. N. 23. & Anon. Sal. ineditus.*
(h) *Anon. Sal. ineditus.*
(i) *Chr. Com. Cap. N. 3. & 4.*

que hanc vastat; Num. 30. eosdemque una cum fratre Episcopo, ac trium suorum filiorum praesidio bello insequitur; N. 28. In praelio tandem confossus (*a*) occubuit; N. 28. & 30. Ejus filios habes N. 28. 30. 36. & 40.

III. Lando filius (*b*) Landulfi; N. 21. munere, & aetate Senior. N. 28. vir singularis, & praestantissimus; N. 53. Capuam post patris obitum (*c*) obtinet, & administrat: *hoc est, loca ad Dynastiam Campanam spectantia*: (*d*) *urbs namque in cinerem a Saracenis versa fuerat, & Campani Sicopolim confugerant, quam incolebant*. Idem curat ordinandum Episcopum Landulfum fratrem; N. 22. Ludovicum Lotharii fil. advocat in Saracenos; N. 19. Novam urbem a fratribus aedificari coeptam inridet; N. 24. Sed mox mire (*e*) perficit. (*f*) *Quam legibus instruit*, atque tum primum habitatam tuetur (*g*) adversus Guidonem *Ducem Spoletii*, cui nolebat subjici, N. 25. Paralysi laborat anno integro, quo temporis decursu Lando filius ejus in Neapolitanos insigni victoria potitur; N. 27. Fratres quoque, se inscio, conjurant in Ademarium Pr. Salerni; N. 26. quibus, fato decedens, filium commendat, N. 28. ejus filios (*h*) habes N. 28. 30. 40. 41. 42. 44. 45. 47. 49. 53. & 64.

IV. Landonulfus filius Landulfi; N. 21. ob aetatem dictus senior; N. 40. Teanum (*i*) administrat; N. 21. perpetuo (*k*) refragatur Siconulfo Pr. Salerni, & ejus filio, cui invitus dat filiam obsidem; N. 22. Capuam ad Pontem Casulini una cum fratre Landulfo Episcopo (*l*) coepit aedificare; N. 24. quam recusat subjici (*m*) Guidoni *Duci*

(a) *Ign. Cass. N.* 31.
(b) *Ign. Cass. N.* 16.
(c) *Chr. Com. Cap. N.* 2.
(d) *Ostien. l.* 1. *c.* 24 & 30.
(e) *Ign. Cass. N.* 16 *Ost. l* 1. *c.* 30.
(f) *Disco ex mensura passus ab eo definita, qua Campanos usos in agrorum modiis metiendis antiquæ Char. docent.*
(g) *Anon. Sal. inedit. dicit* adversus Pr. Sal. *utrumq. verum Ign. Cass. N.* 23.
(h) *Uxorem apud Ign. Cass. N.* 21.
(i) Gastald *dicit Ign Cass. N.* 16.
(k) *Sed vide, an de illo Ost l.* 1. *c.* 25.
(l) *Ost. l.* 1. *c.* 30. *tacet de Landonulfo.*
(m) *Ign. Cass. N.* 23.

Duci Spoletii, ideoque Suram, & confinia oppida (*quae a fratre Pandone quo pacto ad se transierint ignotum*) amittit, atque ex animi moerore obiit; N. 25. ejus filios (*a*) habes N. 40. 41. 47. 49. & 53.

V. Landulfus postremus (*b*) filius Landulfi, cujus futura dira opera praemonstrantur symbolica matris ejus visione. patre orbatus, atque aetate tener domi manet nullo insignitus munere; N. 21. Landonis fratris favore ordinatur Episcopus Capuae post decessum Paulini sanctitate clari; N. 22. sistit se vice fratrum coram Ludovico Lotharii fil. N. 20. urbem construit ad Pontem Casulini cum fratre Landonulfo; N. 24. quam renuit subjici Guidoni *Duci Spoletii*; N. 25. ex ea nepotem Landonem, Landonis fratris filium, quem ab illo commendatum susceperat, post ejus obitum ejicit, consentiente sibi germano Pandone, belloque insequitur; N. 28. Pandone fratre in dimicatione perempto, ejusque filiis Capua secedentibus, urbem, (*c*) *ut subindicatur*, administrat: homo versutus, elatus, petulans, & inreligiosus; N. 30. & 31. ejus calliditatem frustratur Ludovicus Imp. qui Capuam obsidet, & obtinet, suisque Judicibus, *seu Primatibus* singulis fere mensibus regendam, atque in praedam (*d*) tradit; N. 32. *Sed is nil animo destitutus*, in amicitiam Imperatoris se insinuat, a quo auxilia in Saracenos petit, & obtinet, eosque bello delet: (*e*) bonum hoc unum in vita operatus; N. 35. constituitur in ejus Regno tertius, ac temporis opportunitate usus, se Primatem fieri, & Campanam Ecclesiam super omnes CisTyberinas exaltari, Guaiferium Pr. Saler. dejici studet: nil adsequitur. mortuo Imperatore, & a suis nepotibus bello fatigatus, rerum vicissitudini deservit, ejusdemque Principis in eos advocat auxilia, qui-

(a) *Uxorem. An. Sal. P. 5. n. 3. cum vide P. 2. n. 2.*

(b) *Ign. Cass. N. 16.*

(c) *Equidem Erchempertus non propalat; adfirmant tamen Ign. Cass. N. 32. & Chr. Com. Cap. N. 5.*

(d) *Vide Chronol. Com. Cap. N. 5. par. 3. & 16.*

(e) *Alias quoque vir frugi est Joanni VIII. Ep. 9. 25. 29. 36. 56. & 69.*

quibus mox concordat ; N. 36. Obiit tandem pene impoenitens ; N. 40. injusta , sive imprudenti divisione oppida Campanae ditionis nepotibus dispertitus ; N. 31.

VI. Landulfus filius Pandonis, mortuo patre, secedit Capua una cum fratribus , & Casamirtam , *Campanae Dynastiae oppidum* , se recipit. &c. N. 30. *Hujus proles ignota*.

VII. Pandonulfus fil. Pandonis, mortuo patre, suffectus est Comes Capuae a patruo Landulfo Episcopo , a quo mox discrepat , ac volens urbe abit : *(a)* Suessulam intrat, adjacentia Capuae loca cum fratribus vastat ; patruelibus , filiis Landonis , & Landonulfo patruo concordat, ab utrisque discedit , deque hoc apud Imperatorem conquestus, Capuam redire recusat ; N. 30. Patruo Landulfo vita functo , & Campana ditione concordi omnium patruelium voluntate trifariam dispertita (*ad instar s. trium filiorum senioris Landulfi*, *ex quibus filii remanserant*) ipsi , & fratribus obtigit urbs Teanensis , & Casamirta ; N. 40. (*b*) *Capua communi omnium juri , & domicilio adjudicata , cujus Gastaldatum , sive administrationem unus obtinet , isque idem Pandonulfus , sicut ex* (*c*) *subsequentibus constat*. Ille vero ejusque fratres cupiditate accensi, & Calvi oppidi constructione offensi, duos filios senioris Landonulfi captivos faciunt , quibus Cajatiam quoque adimunt ; N. 40. & 45. ablata pariter Suessa filiis Landonis senioris ; N. 45. eodemque tempore patruelem Landulfum electum Capuae Episcopum Pandonulfus e Claustro, *hoc est ex aedibus , & domicilio Episcopo , & Canonicis communi* , ejicit , & Landonulfum fratrem loco ejus instituit. &c. N. 46. quem consecrari obtinet (*d*) a Joanne Papa VIII. (*e*) quia Capuam eidem subjecerat ; N. 47. saeva inde civi-

(a) *An* Suessâm , *sicut apud Ign. Cass. N. 31. quo iterum se recepit ? N. 60.*

(b) *Hoc, ut puto , improbabat Erchempertus N. 31. fine.*

(c) *Et ex Chr. Com. Cap. N. 6. & ex Ost. l. 1. c. 42.*

(d) *Ejus vide Epist. 168. 169. & 215.*

(e) *Ost. l. 1. c. 42.*

civilia exorta bella; N. 41. 42. 43. 46. & 47. quae Pandonulfus Athanasio Episcopo Neapolis, & Magistro Militum sociatus dire in utrosque patrueles exercet; N. 44. & 45. Nobilissimam veteris Capuae Ecclesiam a (a) *Constantino Magno Apostolis extructam* exuri per Saracenos mandat; N. 47. Ei sociatur Gaideris Pr. Beneventi; N. 48. quem Athanasius deserit, ac intra Capuae moenia obsidet. Advocat ille cognatum Radelgisum noviter institutum Principem Beneventi; N. 49. sed tandem concordat patruelibus, quos (b) intra urbem recipit (de hoc enim diffidebant, N. 42. & 43.) sed fraude ab illis captus Neapolim cum filiis relegatur; N. 50. Ab Athanasio dein solutus Suessam se transfert, & Capuae agros populatur; N. 60. *Nec de illo, deque ejus filiis alia tradita habentur.*

IIX. Landonulfus fil. Pandonis, mortuo patre, secedit Capua una cum fratribus, atque Cajatiam *Campanae Dynastiae oppidum* se recipit, &c. N. 30. (c) Licet conjugatus, & recenter clericali ordine initiatus Pandonulfi fratris factione ordinatur Episcopus Capuae, cujus Episcopatum dimidium obtinet, sic schismate componente (d) Joanne Papa VIII. N. 46. & 47. Fraude captus a patruelibus, Neapolim relegatur; N. 50. *Hujus proles ignota; nescioque an idem sit ille, de quo Formosus Papa in Epist. ad Stilianum, obtinueritque iterum Episcopatum, sive nudum nomen servaverit.*

IX. N.N. feminini sexus filiae Landonis senioris, quarum (e) una conjux Guaiferii; qui factione patruorum uxoris factus est Princeps Sal. N. 26. & adstitit cognatis contra Landonulfum Episc. N. 28. & contra Pandonulfum Comitem Capuae; N. 41. 42. & 43. Ex his duos dat ille pro se obsides Imperatori; N. 36.

X. Lan-

(a) *Vide Anno. Sal. Par.* 1. *N. ult. & ibi Notas.*
(b) *Chr. Com. Cap. N.* 6.
(c) *Chr. Com. Cap. N.* 6. *Ost. l.* 1. *c.* 40.
(d) *Illum vide Ep.* 248. 270. *Chr. Com. Cap. N.* 6. *& Ost. l.* 1. *c.* 40.
(e) *Dicitur* Landelaicha *Anonymo Sal. ined. quam* oculo glaucosam *describit, sed ob praestantes mores a Guaiferio expetitam, & sorori praelatam.*

X. Landulfus fil. Landonis fenioris gener Sergii Magiftri Mil. cujus ope Sueffulam *e fratrum, & patruelium indivifa ditione, atque e Campani Comitatus Dynaftia divulfam*, fibi foli *praeter morem* vindicat, quam nunquam dimifit; N. 23. eidem Sergio adftat contra patrem, & fratrem Landones; N. 26. Fratres a patruis Capua expulfos commiferatus Sueffulae recipit; N. 28. *Verum hic Landulfus fit ne idem ille, qui Cafamirtam cepit*; N. 28. *& a Guaiferio Pr. datus fit obfes Imperat.*; N. 36 *an frater alter cognominis: five fecundus hic Landulfus fit* (a) *Landonulfus, ita ut textus* (b) *vel uterque, vel alter cenfendus fit depravatus, non dijudico. Ab eodem tamen Principe, ut reor, obtinuit prior ille Landulfus Caftrum Abellanum*, in quo obfeffus ab Athanafio Epifc. & Mag. Mil. (c) etfi nepote uxoris fuae, proditus ab oppidanis capitur; N. 67. ejus filii. Ibid.

XI. Lando (d) fil. Landonis fenioris ob aetatem dictus junior; N. 27. qua procedente adpellatus fenior; N. 56. Ingentem victoriam obtinet de Neapolitanis; N. 27. *Sed ibi Pando dicitur ejus* Avunculus *minus proprie, qui dicendus erat* Patruus, *ni de altero ignoto Pandone eft fermo*. A patre vita decedente commendatur patruis, a quibus (e) Gaftaldatu exutus, Capua extruditur una cum fratribus. Cajatiam occupat: mox amittit, & ad fratrem Landulfum Sueffulanum fe recipit; cui Guaiferius Pr. (ejus cognatus, N. 36.) armis favet: N. 28. illumque & fratrem dat pro fe obfides *Angelbergae* Auguftae *uxori Imp. Ludovici*. Illi vero paulo poft dimiffi conjurant cum patruelibus, fil. Pandonis, in damna patrui Landulfi Epifc. Sed tandem omnes eidem Landulfo concordant opera Guaiferii, N. 36. Epifcopo defuncto & Campana Dynaftia in tres partes diffecta, Landoni huic, & fratribus ceffit (f) Bere-

(a) *De quo hic inf. N. 12.*
(b) *Et apud Anon. Sal. Par. 5. N. 2.*
(c) *Vide Stemma Ducum Neap.*
(d) *Joannes VIII. Epift. 205.*
(e) *Chr. Com. Cap. N. 2.*

(f) *Nomine hujus loci certe nobilioris loca veniunt veteris Capuae tunc non prorfus deferta, in quae urbs abierat jam olim a Vandalis incenfa.*

Berelais, atque Sueſſa, N. 40. quibus Pandonulfus Sueſſam adimit, N. 45. illique ſociantur patruelibus aliis, fil. Landonulfi ſenioris, & in illum advocant Guaiferium Pr. unde damna utrinque inlata, & excepta: N. 41. 42. & 43. conveniunt pro componendo Campano ſchiſmate, N. 47. Commorantes, *ac tuentes ſe* in Coloſſo, *tanquam in munitiſſima Arce, hoc eſt in lapideo Amphitheatro antiquae urbis* a Pandonulfo obſidentur, & devicti pacem obtinent, N. 44. ab eodem Capuae ſuo damno recepti: N. 50. At Lando *annis gravis, & altero advivente Landone aetate* ſenior ſero nubit *(a)* nepti Athanaſii Epiſc. Neap. N. 53. Apoplexiae morbo *a patre ſibi haereditario* obiit N. 56. *Hujus proles ignota.*

XII. Landonulfus fil. Landonis ſenioris, Capua digreſſis patruelibus, ſolus ibi relinquitur; N. 63. quo tempore Atenulfus patruelis Gaſtaldatum invadit, eumque & fratrem. & *(b)* Guaiferium nepotem ejus inde expellit, qui Teanum ad patruelem Landonem ſe recipiunt; N. 64. *Hic an ſit Landulfus, qui Caſamirtam cepit*, *N.* 28. *& obſes datus eſt Imperatrici*; *N.* 36. *indefinitum manſit ſup. N.* 10. *Si vero idem eſt ille, certe (c) exul obiit Salerni, ubi genus manſiſſe oportet ſuum.*

XIII. Pando fil. Landonis ſenioris cum fratre Landonulfo, & nepote Guaiferio Teanum Capua expulſus ſecedit; N. 64. *(d) cum fratre exul manet Salerni.* &c.

XIV. Lando fil. Landonulfi ſenioris una cum fratribus obtinet Calinium, & Cajatiam. Natura ſegnis, *(e)* filium electum Epiſc. Capuae haud urget mox conſecrari. captis fratribus Atenulfo, & Landonulfo, itemque Caſtro Cajatiae a patruele Pandonulfo; N. 40. ſociatur patruelibus, filiis Landonis ſenioris, & Guaiferium Pr. advocat; N. 41.

Calvum

(a) *Quam dicit* Lactentem *ob annorum imparitatem.*

(b) *Sic dictum e nomine Guaiferii Pr. qui* cognatus *erat Landonulfi: ſed obſcurum cujus ille filius.*

(c) *Anon. Sal. P.* 5. *n.* 2.

(d) *Anon. Sal. Par.* 5. *n.* 2.

(e) *Joannes VIII. epiſt.* 289. *Chr. Com. Cap. N.* 7.

Calvum oppidum a fratre Atenulfo construi coeptum *intra fines ditionis Calinii incurrentes in fines Capuae*, N.40. perficit N.45. Recusat Pandonulfum subdi Gaideri Pr.Ben. suo cognato *conditionibus pacis* offensus; N.42. a quo Principe desertus, illum in ordinem redigi curat; N.48. Calvum contra Pandonulfum tuetur, & incensum reparat; N.45. copulatur Athanasio Episc. Neap. cum fratribus, & patruelibus, filiis Landonis senioris; N.49. Pandonulfo patrueli concordat, eodem Athanasio auctore, eumque Capua ejicit, N. 50. constituitur (*a*) Gastald. a fratribus; N. 62. Saracenos conterit; N. 55. Spoletium adit; indeque regressus Neapolitanis occurrit &c. N. 60. contradicit fratri Atenulfo; N. 62. infirmus Teanum secedit, & conspirationem ejusdem Atenulfi parvipendet; N. 63. Teani manens, creditur a patruelibus, fil. Landonis senioris, adstare Capuae in discidio excitato ab Atenulfo. quos amicabiliter excipit; N. 64. Capuam conatur, sed frustra, recuperare, & ad (*b*) propria redit; N. 68. *ejus proles obscura*.

XV. Landonulfus, (*c*) sive Landulfus fil. Landonulfi senioris carceri mancipatur una cum fratre Atenulfo a patruele Pandonulfo, N. 40. unitus fratribus, & patruelibus, filiis Landonis senioris, auxilia petit Guaiferii Pr. Saler. N. 41. liber redditur &c. N. 42. Iisdem sociatus foederatur cum Athanasio Episc. Neap. & Pandonulfum Capuae obsidet, secumque habet Amalfitanos; N. 49. Landone fratre aegrotante, & Teanum recedente, Capuae manet, (*d*) *ejusque vice Gastaldatum administrat*. Atenulfum una cum fratribus adloquitur. Teanum pergit ad invisendum fratrem Landonem; (*e*) N. 63. *ejus proles ignota*.

XVI.

(a) *Chr. Com. Cap. N.7.*

(b) *An* Teanum? *non negaverim: licet urbs illa, & Casamirta cessissent Pandonulfo, qui ab Athan. dimissus, neutrobi se recepit: amiserat n. illas. Sed Teanum & hic Lando postea amisit, ut alibi dicam.*

(c) *Vide me in Chronol. Com. Cap. N.8.*

(d) *Chr. Com. Cap. N.8. vide me ibi.*

(e) *Varians lectio hunc appellat* Landulfum. *Sicut Auctarium ad Ign. Cass. N.32. Sed & Joannes VIII. epist. 205. meminit* Landulfi filii Landonulfi.

XVI. (*a*) Atenulfus fil. Landonulfi senioris coepit aedificare Castrum in Calvo *intra fines Calinii*, quod oppidum sibi, & fratribus in partem obvenerat, *sed in confinio Capuae*. De quo ostensi patrueles, filii Pandonis, illum, & fratrem ejus carceri tradunt; N. 40. & 45. liber redditur; N. 42. cum fratribus, & patruelibus sociatur Athanasio contra patruelem Pandonulfum; N. 49. cui concordat, sed fraude; N. 50. Ab eodem Athanasio ad conloquium invitatur; N. 53. adit Guidonem Ducem Spoletii, eumque Capuam venientem comitatur; N. 59. & 79. vult Gastaldatum Capuae sibi adherere, sed repellitur; Athanasii opem implorat; N. 62. redarguitur a fratribus; N. 63. occupat tandem; N. 64. (*b*) *Cetera de hoc Atenulfo clara sunt, ipseque clarissimus. Cujus posteri Beneventi Principat.* (*c*) *tenuere perpetuis annis* 177.

XVII. N. feminini sexus fil. Landonulfi senioris, a patre obses data filio Siconulfi Pr. Sal. N. 22.

XIIX.) Filii, & filiae, Pandonulfi Com. & Lando-
XIX) nulfi Episc. exules cum patribus Neapolim
XX.) missi; N. 50. Ex filiis Pandonulfi una uxor
) filii Gaideris Princ. Ben. N. 48.

XXI. Lando fil. Landulfi Suessulani; N. 67.

XXII. N. fil. junior Landulfi Suessulani; N. 67.

XXIII. Landulfus (*d*) fil. Landonis segnis, aetate adolescens, electus Episc. Capuae; N. 40. A Pandonulfo patruele sibi timens, urbe secedit &c. N. 46. concordat cum Landonulfo Episc. contra se instituto; N 47. obtinet (*e*) integrum Episcopatum; N. 50. pergit Spoletium; N. 60. carceri traditur ab Atenulfo patruo; N. 68. & 78.

XXIV. Landulfus) fil. Atenulfi. De his iterum alibi.
XXV. Atenulfus)

ER-

(a) *De hoc Joannes VIII. Epist.* 289.
(b) *Mater in Anon. Sal. Par.* 5. *n.* 3.
(c) *Ost. l.* 1. *c.* 50. *primae Edit. & ipsum Auth. Cass.*
(d) Joann. *VII. epist.* 205. 206. 207. 208. 214. 248. 270. & 289. *Chr. Com. Cap. N.* 6. & 7.
(e) *Chr. Com. Cap. N.* 6. *Ost. l.* 1. *c.* 40.
(f) *Chr. Com. Cap. N.* 6.

ERCHEMPERTI HISTORIA LANGOBARDORUM BENEVENTI POST PAULUM DIACONUM

Hoc est

DOMNI ERCHEMPERTI

Monachi Cassinensis

AUCTARIUM

Ad Historiam Pauli Diaconi de gestis Langobardorum usque ad Annum DCCCLXXXVIII.

Cum Notis Francisci Mariae Pratilli.

I. LAngobardorum seriem, egressum, situmque Regni, hoc est originem eorum, vel quomodo de Scandivia (*) Insula egressi ad Pannoniam, & iterum a Pannonia ad Italiam transmigraverunt, Regnumque susceperunt, Paulus vir valde peritus, compendiosa licet brevitate, sed prudenti composuit ratione, extendens nihilominus a Gammara, & duobus liberis ejus Historiam Ratchis (*,) pene usque (1) Regnum. (a) In his autem non

(1) Quae innuit heic Erchempertus noster a Paulo Warnefrido, sive Diacono plenius dicta de Longobardorum origine, ac progressu; deque militaribus illorum expeditionibus, ac victoriis, quibus quam citis-

(*) Scandinavia.
(*,) Adelchis.

(a) Al. add. *sive Arichis* copulative pro. &.

non frustra exclusit aetas loquendi, quoniam in eis Langobardorum defecit Regnum: mos etenim Historiographi Do-

citissime Italia potiti sunt; non inutile profecto, aut injucundum legentibus fore puto heic breviter attingere. Quo tempore sub Totila Gothorum Rege gravi servitutis jugo tenebatur Italia, & Constantinopolitani Impp. ad recuperandam hanc opimam sane, nobilissimamq; Provinciam totis viribus summopere eniterentur; Narses Justiniani Augusti supremus in Italia Dux, Langobardis jam antea foederatus eosdem sibi auxiliares adscivit, quos tum prae ceteris nationibus opibus valere constabat. Nec sua quidem Narsetem fefellit opinio; junctis enim copiis, quas ab Alboino Langobardorum Rege in Italiam missas acceperat, commisso praelio, Totilas devictus fuit, Gothique omnino profligati. Spoliorum opima praeda onusti socii Langobardi ad suas, quas tum incolebant sedes, laeti remearunt (a). Annus Ærae Chr. DLII. tunc erat, sed jamdiu Langobardi (Winili primum vocitati (b), a longa, quae in iis prominebat barba, *lang baert* patrio idiomate, ut creditur, adpellata, nomen ducentes, e Germanorum populis oriundi, e Balthici maris insula, quae *Scandinavia* dicitur, proficiscentes, novarum sedium quaerendarum gratia (jam enim in numerum ita excreverant, ut suis in locis haud commode consisterent) pro libertatis gloria acerrime decertantes de Vandalis primum victoriam referunt. Rege deinde Algimundo Ajonis Ducis filio creato (c), Bulgares noctu improviso Langobardos adorti multos caedunt, novoq; eorum Rege interfecto, ejus unicam filiam captivam abripiunt. Lamissionem Regem defuncto Algimundo sufficiunt, & Bulgarum injurias ulturi (d), comparato exercitu, copias educunt, & certamen cum illis committunt. Principio pugnae exterriti Langobardi hosti terga vertunt, verum praesentis Regis acri cohortatione inflammati rursus praelium ineuntes magna clade hostes afficiunt, victoresq; ex illo certamine abeunt.

Tot, tantisq; victoriis aucti majora aggredi coepere Langobardi. Suis opibus freti Herulorum posthac Regnum cum invasissent, (e) primis praeliis totam Provinciam subegerunt. Inde in Pannoniam profecti parvo labore illa potiti anno ferme DXXVI. Paulo ipso teste *lib. I. cap* 22. *&* *lib. II. cap.* 7. cui adstipulantur Sigebertus in Chron. & Procopius *lib. III. cap.* 33. Regnum deinde (f) Gepidarum anno DLI. ex cit. Procop. *lib. III. cap.* 34. *&* *lib. IV. cap.* 18. sub Alboino Alduini filio X. Langobardorum Rege, ab iisdem occupatum fuit, ac omnino deletum, Re-

(a) *Paul. Diac. lib. II. cap.* 1.
(b) *Id. lib. I. cap.* 9.
(c) *Lib.* 1. *cap.* 14.
(d) *Lib. I. cap.* 17.
(e) *Lib. I. cap.* 20.
(f) *Lib. II. cap.* 3[illegible]

Doctoris est, maxime de sua stirpe disputantis, ea tantummodo retexere, quae ad laudis cumulum pertinere noscun-

Rege Cunimundo interfecto, cujus filiam Rosimundam captivam victor Rex duxit uxorem (g), sed quod postea in malum Regni sui omen cessit. Alboinus interim tot victoriis elatus cum Narsete foedus iniit (h), junctisque opibus Gothos, Hunnosque profligavit, usque ad Italiae regiones eos persecutus. Id causae fuit, ut Narses Eunuchus opimis hostium spoliis locupletatus Romanorum (i) invidiam subierit, Justino, & Sophia Augg. imperantibus. Quare Caesar ipse, Narsete revocato, Longinum Praefectum Italiae suffecit; & Sophia Eunuchum deridens, inquit, *ut lanam per pensionem in gyneceo divideret* (utar verbis Andreae Presbyteri in Chron.ap.Murator. to.1. diss.) Sicq; praeclarissimum Ducem eo compulerunt, ut acceptam ulturus injuriam, Langobardis, qui jam Italiae opulentiam, ubertatem, commoda, deliciasque praegustaverant, ejusdem potiundae spem certissimam dederit.

Alacres igitur Langobardi cum uxoribus, & familiis e Pannonia (k) egressi mense Aprili, Indict. I. die altero post Pasch. ann. Aer. Chr. DLXVII. & sub Alboino Rege, ac Duce per Forum-julii Italiam ingressi, brevi illam pene totam occuparunt, variis in urbibus Ducibus ad eas regendas constitutis, & ut fines tutarentur; quibus deinde Ducibus creandorum Regum potestas facta. Alboinus interea, Venetiarum urbibus (l) cunctis suo imperio subactis, Mediolano, totaque ferme Liguria, Ticinoque longa obsidione ad deditionem coactis, aliisque minoris famae urbibus Thusciam usque captis ac subjugatis, Rosimundae uxoris insidiis, vix Regni sui triennio, & sex mensibus expletis, interficitur (m). Huic Clepho successit, postque (n) annum, & sex circiter menses jugulatus fuit. Decennio inde ferme integro decurso, Regem non habuere (o) Langobardi, qui tunc Ducibus tanquam senioribus, aut Consulibus instar Reip. paruere. At cum hac ratione regiminis in militari gloria nihil se proficere cognoscerent, utilius fore rati, si rursus Reges crearentur, Autharim Regem consalutarunt (p), qui Teudelindam Garibaldi Bajoariorum Regis filiam lectissimam aeque, ac sanctissimam feminam duxit. Haec suorum populorum animos tanto amore sibi devinxerat, ut, viro vita functo, illi quem conjugem acciperet, in Regem deligendum optionem dederint. Agilulfo ipsa nu-

(g) *Lib.I. cap.23.& ult.*
(h) *Lib.II. cap.1.*
(i) *Lib.II. cap.5.*
(k) *Lib.II. cap.7. & 8.*
(l) *Lib.II. cap.9. & 10.*
(m) *Lib.II. cap.28.*
(n) *Lib.II. cap.31.*
(o) *Cap. ult.*
(p) *Lib.III. cap.16. 27. 29.*

noſcuntur .. Ultimo autem compulſus a compluribus ego Erchem-

nupſit (q) Taurinenſium Duci, cui filius Adolovaldus ſucceſſit (r), qui matris pietatem, virtutemque haudquaquam imitatus, decennio poſt e Regno exactus fuit, in ejuſque locum Arioaldus ſuffectus (s), huic deinde Rotharis, qui Leges Langobardis ſcripſit, Regnumque plurimum propagavit, morienſque Radoaldo filio reliquit (t); qui cum patris mores, atq; exempla flagitiorum omnium colluvie foedaſſet, interemtus eſt. Ejus ſedem cum Aripertus (u) occupaſſet, filiis ſuis Bertarido, & Gudiperto inter ſe minime (x) conſentientibus, diſcordiae fomitem potius, quam Regni poſſeſſionem heredibus reliquit.

Cum id aegre ferrent Langobardi (y); Grimoaldum Beneventi V. Ducem Ticinum advocarunt, qui ut primum in Langobardiam perveniſſet, Gudipertum interfecit, fratremque Bertaridum fugavit. Hic, mortuo poſt novem annos Grimoaldo, Regni clavum rurſus adripuit (z). Cunibertus Bertaridi filius Regni ſolio adſumtus, quamplurimas de tyrannis, aliiſque hoſtibus victorias pietate magis, quam armis reportavit, Luitpertumque filium (a) ſucceſſorem habuit; cui Aripertus (b), inde brevi temporis ſpatio Anſprandus (c), ac Liutprandus, hujus filius ſucceſſere (d). Liutprandus tum ſapientia, clementia; tum ardenti in Deum pietate, & in ſubditos caritate praeſtitit: bonorum in pauperes, aeque ac juſtitiae integerrimus diſtributor fuit: Langobardicarum Legum vindicator acerrimus, atque propagator, quas ſuo tam celebri Edicti corpore explanavit. Liutprando vita functo, Ratchis electus eſt; poſt cujus obitum germanus Aiſtulphus, uterque non tam generis nobilitate, ac juſtitiae decore, quam armis, & bellica virtute ornatiſſimus. Deſiderio Regnum reliquit Aiſtulphus, & ipſe filium Adelchim, ſive Adelgiſium conſenſu Langobardorum poſt ſe Regem conſtituit, quorum aetate pax aliquantum effulſit; Ejus filia Luiperga, & Deſiderata (uti aliqui volunt, alii verius Theodoram adpellant inde ut adulteram repudiatam Epiſcoporum ſuffragio) in matrimonium Taxiloni Bajoariorum Regi, & Caroli Pipini Francorum Regis filio datae ſunt: hoc matrimonium, quo revera rota Langobardica aliquantum extolli poſſe videbatur, evertit potius, ac peſſum omnino dedit. Carolus, Leone III. Pont. Max. animum Regis rite impellente, contra Langobardorum invaſiones, violentias, duriſſimaſque oppreſſionum

(q) *Lib.III.cap.ult.*
(r) *Lib.IV.cap.28.31.43.*
(s) *Lib.IV.cap.44.*
(t) *Lib.IV.cap.49.*
(u) *Lib.IV.cap.50.*
(x) *Cap.ult.*
(y) *Lib.V.cap.1.2.*
(z) *Lib.VI.cap.33.35.& ſeqq.*
(a) *Lib.VI.cap.17.*
(b) *Cap.19.*
(c) *Cap.22.21.25.*
(d) *Cap.36.39.*

Erchempertus (*a*) quasi ab ortu, praecipueque ab (2) Aldelgiso (*) insigni, sagacique viro Historiolam condere Langobardorum Beneventi degentium, de quibus a (*b*) nostris diebus nihil dignum, ac laudabile reperitur, quod veraci valeat stilo exarari, idcirco non Regnum eorum; sed excidium; non felicitatem, sed miseriam; non triumphum, sed perniciem; non quemadmodum (*c*) profecerunt, sed qualiter defecerunt; non quomodo alios superaverint, sed quomodo superati ab aliis, ac devicti fuerint, ex intimo corde ducens suspiria ad posteritatis exemplum, succincto licet, & inerti prosequar calamo. Hac quoque flagitatione devictus, non tantum ea, quae oculis, sed magis, quae auribus hausi, narrare me fateor, imitatus ex parte dumtaxat Marci, Lucaeque Evangelistarum praeconia, qui auditu potius, quam visu Evangelia descripserunt.

II. Igi-

num angustias arma vertens, Italiam ingressus est, anno Christi DLXXIII. divinoque potius judicio, quam sua virtute hoc opus confecit anno Regni Desiderii Regis XVIII. & Adelchis sive Adelgisii XV. Desiderius Ticino urbe munitissima inclusus, sequenti anno, urbe capta, in Gallias abductus est. Adelgisius filius Constantinopolim fugiens, a Constantino Copronymo Patriciatus honore decoratus, non multo post obiit, sicuti & ejus pater in Galliis. Ita post annorum CCVI. spatium (eodem Paulo teste *lib. VI. c.ult.*) Langobardorum Regnum in Italia extinctum est sub Caroli Magni imperio, qui sibi Regnum adrogavit, idque filio ejus Pipino regendum tradidit, ac patri moriens superstiti invitus restituit, ejusdemque Regni Bernardum Pipini filium Regem designavit, cui Hermengarda deinde Ludovici Pii Imperatoris conjux e manibus sceptrum, e fronte oculos evellit.

Langobardorum igitur initia, progressusque, ad eorum usque interitum breviter curavimus attingenda, ut tanquam nova Erchemperti nostri facula legentibus lux afferatur, uti idem Scriptor innuerat.

(2) Adelgisii hujus, quo auctore & impulsore suam Erchempertus scripsit historiam, satis supra meminit Peregrinius, ibique alia etiam a me notatu digniora sunt descripta.

(a) *Herempertus*. * Heribertus. (b) *A nis diebus*.
(*) Adelgisio Alegisio. (c) *praefecerunt*.

II. Igitur capta, ac (a) ſubjugata (b) Carolus Italia (3) Pipinum filium ſuum illic Regem (c) conſtituit. (4) Tunc ille ſtipatus innumerabili exercituum agmine, crebrius Beneventum adiit capeſſendum. Quo tempore (d) Arichis gener *jam ſati Deſiderii*, (4) vir Chriſtianiſſimus, & valde (e) illuſtriſſimus, atque in rebus bellicis ſtrenuiſſimus Beneventi Ducatum regebat, qui audiens eos ſuper ſe adventare, Neapolitibus, qui a Langobardis diutina oppreſſione fatigati erant, pacem ceſſit, eiſque diaria in (f) Liburia, (6) & Cemiterio per incolas ſancita diſpenſione (*) miſericordiae vice diſtribuit; titubans, ut conjici valet, ne

(3) Carolus M. anno Dom. DCCLXXIII. in Italiam deſcendit Deſiderium Regem debellaturus, qui Stephano PP. Romanae Sedis urbes eidem a Pipino Rege donatas abſtulerat; ad Caroli preces reſtituere minime curaverat. Hinc pro Eccleſiae juribus vindicandis exercitum in eum admovit, Ticinoque potitus, Regem, uxoremque in Franciam captivos abduxit anno DCCLXXIV. ut ſup. dictum eſt. Carolus inde Romam digreſſus, in qua veluti triumphator atque Patricius acceptus fuit. Is poſtquam Romanae Eccleſiae genitoris ſui Pipini donationem confirmaſſet *pro luminariorum continuationibus, atque alimoniis pauperum*, eidem Ducatum Spoletinum, atque Beneventanum, necnon Exarchatum Ravennae Patriciatus titulo adjunxit, aliaque, ut apud Anaſt. Bibl. legi poſſunt in Hadriano I. ex quo tempore, excuſſo a Romanis Graecorum Impp. jugo, Pontifici Maximo tanquam Principi parere caeperunt.

(4) Anno DCCLXXXI. Carolus iterum Italiam adveniens cum uxore, filiiſque Ludovico, ac Carlomanno, qui baptiſmo Romae initiatus ab Hadriano PP. Pipini nomen adeptus eſt, ei Regnum Italiae commiſit: Regnum Aquitaniae Ludovico: Sedique Apoſtolicae territorium Sabinenſe dono dedit. Baron. Pagius, aliique.

(5) Non quod de Rege Deſiderio verba ſuperius in hiſtoria ſua fecerit, ſed quod in exordio, ex Pontificali Damaſi hujus aeque, ac poſtremorum Regum Langobardorum pauca delibaverit, ut ibi notatum.

(6) Dietas pro Diaria legit Bolvitus. Multipliciter verba haec accipi

(a) Ann. 774.
(b) *A Carolo*.
(c) Ann. 781.
(d) *Arrichis*, alii aliter.
(e) *Illuſtris*.
(f) *Liguria*, nec unquam aliter in Papp. Cod.
(*) Diſpenſatione.

ne ab eorum versutiis Franci aditum introeundi Beneventum reperirent. Super Beneventum autem Gallico exercitu perveniente, praedictus Arichis viribus, quibus valuit,

pi possunt. Diaria quidem diurna cibaria, seu victus dicebantur, & Isidorus ea *quotidiana salaria* appellari, ait. Quamobrem coniici potest, heic ab Exchemperto designari hisce verbis: *Diaria in Liburia* (de qua infra dissertationem dabo) *&* *Coemeterio* (quo nomine Nolanus certe ager describitur) *per incolas sancita dispensatione* (sicuti omnino legi debet) *misericordiae vice distribuit*, quod a Beneventi Principe Arechi pars quaedam Liburiae adsignata, immo restituta fortasse fuerit pro colonorum diario victu, antecedenti aliquo Capitulari (quod deperditum desideramus, aliudque ab eo quod Peregrinius edidit in Append. *lib.* I. *to.* II. adducendum) inter eos sancito, ne Neapolites, ejusque Ducatus incolae diutina deinceps oppressione fatigarentur, ut hic Chronologus adnotavit. Aut ex hisce verbis intelligi datur, Neapolitani Ducatus colonis, qui promiscue quandoque pacis tempore cum Capuanis Liburiae campos excolebant, Diaria Arechim concessisse, scilicet panem, aquam, vinum, aliaque obsonia ad victum necessaria suppeditasse, ut suis subditis auxilio essent in agrorum cultura, quibuscum frumenta, sataque alia dividere inde deberent: qui mos etiamnunc in Liburia extat, diciturque vulgo: *dare alla parte*. Et quoniam pauperes coloni quotidiani victus necessario indigebant, diaria a suis praestabantur, quae tamen messis tempore in satorum divisione fiebant satis, & ex verbis illis erui posse censeo: *sancita dispensatione misericordiae vice distribuit*. Confer Capitulare Principis Sicardi, pactaque Arichis Principis, & Gregorii Ducis to. II. Si vero lectionem aliam sequi velimus, videlicet, *dietas*, videtur dicendum, Beneventanum Principem Ducatus Neap. incolis domunculas quasdam, seu coenacula sibi in Liburiae tractu extruenda fortasse concessisse ad agros custodiendos. Dieta enim (quae posterioribus seculis absque diphtongo scribebatur) apud Latinos scriptores coenaculum erat, ut ostendit Laurenbergius in suo Antiquar. Vossius in Etym. & Ducangius, qui Plinium, Plutarchum, Suetonium, & Lamprid. testes advocant, a quibus varia ab antiquis nomina hisce *dietis* imposita fuisse ostenditur. Inde aliquando illam quoque *zetam* appellare consuevere, unde *zetula* apud Chronologos Langobardos paruum erat coenaculum, ut alibi videndum. Neque hoc sensu diversas a diariis fuisse dietas, quas medii aevi scriptores intellexerunt, putarem: *dietas* quippe *terrae* eas fuisse, quantum terrae quis per diem peragrare posset, *dietam* vero *diei* quantum terrae per diem uno coli aratro posset, dixere. Quare Arichis, Liburiae parte concessa, ac distributa pro victu comparando

fuit, (7) primo fortiter restitit, (*a*) postremo autem acriter praeliantibus, universa, (*b*) ad locustarum morem, radice tenus corrodentibus, magis civium (*c*) saluti, quam (*d*) liberorum affectibus consulens, geminam sobolem, vice pignoris, jam dicto tradidit Caesari, hoc est Grimoaldum, & (*e*) Adelgisam, simulque cunctum thesaurum suum; ex quibus Adelgisa multis cum (*f*) precibus proprio restituta fuit genitori: Grimoald vero secum remeans detulit Aquis, collata Arichi pace sub foedere pensionis.

III. Nactus itaque hanc occasionem, & ut ita dicam, Francorum territus metu, inter Lucaniam, (8) & Nuceriam urbem munitissimam, & (*g*) praecelsam in modum tutissimi Castri idem Arichis opere (*h*) mirifico munivit, & nova fabrica reparavit; quae civitas propter mare contiguum, quod Salum appellatur, & ob rivum, qui dicitur Lirinus, ex duobus corruptis vocabulis Salernum appella-

do potestatem iis non tam serendi, colendique Leborini campi partem, verum etiam hospitia, seu zetulas extruendi fortasse fecit *misericordiae vice*, ad custodiam agrorum, ibique incolentium commodum. Quae si conjectura eruditis minime adrideat, meliorem, siquam habeant, explicationem in medium afferant, quam lubentur amplector.

(7) Irene Augusta Constantini Porphyrogennetae Caesaris mater, ac tutrix in Pontificem irritata, quod urbes Italiae, & Ravennae Exarchatum a Carolo sibi ablatas Sanctae Sedi donasset, ad Arechim Beneventi Ducem exercitum transmisit, ut Papae bellum inferret. At Carolus auxilio Hadriano fuit: inque Arechim Ducem anno DCCLXXXVII. arma convertit, qui victori Carolo obsides pro pace Grimoaldum, & Adelgisam filios tradidit, seque tributum ex foedere inposterum pensurum spopondit. Eginartus item in vita Caroli, & Annales ejusdem duos filios obsides misisse scribunt.

(8) Lucaniam illius aevi Scriptores urbem communiter Pestanam Lucaniae illustriorem, & fortasse tunc Provinciae caput intelligebant, de quo alibi plura.

(a) Ann. 787.
(b) *Ad instar locustarum.*
(c) Deest, *saluti.*
(d) *Pro liberorum.*
(e) *Aldechisam. Adelchisam.*
(f) *Proceribus.*
(g) *Praeexcelsam.*
(h) *Munifico.*

pellatur; (9) ut esset scilicet futurum praesidium Principibus, superveniente exercitu Beneventum, quam civitatem (a) sic idem Princeps fortificavit. (b) *Hic Arichis primus Beneventi Principem se appellari jussit, cum usque ad istum, qui Benevento praefuerant, Duces appellarentur; nam & ab Episcopis ungi se fecit, & coronam sibi imposuit; atque in suis chartis scriptum in Sacratissimo nostro Palatio in finem scribi praecepit.* (10) Infra Beneventi autem moenia Templum Domino opulentissimum, ac decentissimum condidit, quod Graeco vocabulo (c) Ἁγίαν Σοφίαν, idest, Sanctam Sapientiam, nominavit; (d) ditatumque amplissimis praediis, & variis opibus, Sanctimoniale (11) Coenobium statuit, idque sub (e) jure D. Benedicti in perpetuum tradidit permanendum. Pari etiam modo in territorio praedicto Alfano, Dei amabili viro, in honorem Domini Salvatoris (f) construxit Ecclesiam, & Monasterium puellarum instituit, atque ditioni Sanctissimi Vincentii Martyris subdidit (*).

IV.

(9) Etymologicam hanc Salerni fabellam in Erchempertum invexit Anonymus Salernitanus, qui Chronologum hunc saepius interpolare ausus est.

(10) De Principis Beneventani titulo, quove tempore, causaque ab Arechi assumtus fuerit, Dissertationem habebis to. III.

(11) S. Sophiae Monasterium construi coeptum Beneventi a Gisulfo II. Arichis Principis patre affirmat Ostiensis lib. I. c. 6. & 9. & Chron. praefati coenobii, quodque anno DCCLVIII. fortasse, quo Gisulfus obiit, inchoari coeperat, Arichis inde perficere studuit paucos post annos. Amplissimas huic Monasterio adtributas donationes ab eodem Principe, aliisque Benev. Principibus, privilegiaque a Rom. Pontificibus, atque Augustis eidem concessa congerit Ughellius Ital. Sacr. to. VIII. in Archiep. Benev. & to. x. in Chron. Sansophiano, quod nos alibi plenius, emendatius, notisque auctum dabimus. Ut vero aptius Prae-

(a) *hic*.
(b) Deest in omnibus scriptis Codd. ex Ostiensis vero L. I. c. 9. visum est huic reddere loco.
(c) *Agian Sophian* literis Latinis.
(d) *Dotatumque*.
(e) *Nomine*.
(f) *Constituit*.
(*) Vid. Chr. Vulturn. lib. I.

IV. (*a*) Defuncto dehinc (*b*) Arichi, consilio habito Beneventanorum Magnates Legatos ad Karolum destinarunt multos eum flagitantes precibus, ut jam fatum Grimoald, quem a genitore obsidem jam priore susceperat, sibi praeesse concedere dignaretur. Quorum petitionibus Rex annuens, illic continuo praedictum contulit virum, simulque jus regendi Principatum largitus est; sed prius (*c*) pactis hujusmodi (*d*) vinxit. *Ut Langobardorum mentum tonderi faceret.* (*e*) *Chartasque vero, nummosque sui nominis characteribus superscribi semper juberet.* (12)(*f*) *Ac muros Salerni, Acherentiae, & Consiae funditus everteret.* Accepta denique licentia repedandi, a Beneventi civibus magno cum gaudio acceptus est. In suis aureis ejus nomen aliquandiu figurari placuit; schedas similiter aliquanto jussit tempore exarari; reliqua autem pro nihilo duxit observanda; mox rebellionis jurgium initiavit (13).

V. Hac

Praepositus a Cassinensi Abbate ibi delegatus Sanctimoniales regere potis esset, idem Princeps Ecclesiam S. Benedicti Parthenoni proximam ipsi *attribuit cum omnibus sibi pertinentibus, ut Praepositus ibi sedeat, ibique sit postea ad hospites suscipiendos.* At de hoc sequenti tomo opportunius.

(12) Nummi Langobardorum Ducum, aut Principum Beneventi, ac Salerni adhuc in Musaeis supersunt. De iis aptiori loco differemus.

(13) Mortuo Arechi Principe anno DCCLXXXVII. Carolus M. qui adhuc apud se obsidem Grimoaldum ejus filium detinebat, Beneventanum Ducem illum constituit anno DCCLXXXVIII. cujus virtute, auxilioque Graecos in Calabria, qui ad recipiendas orientalis Imperii urbes venerant, viriliter decertans prostravit. Quam nactus occasionem Grimoaldus promissorum oblitus, atque a Carolo increpatus, rebellare conatus est, ut Erchemp. notat. Annales Francor. ut supra ad ann. DCCCXIV. addunt, Grimoaldum novum Beneventi Du-

cem

(d) Ann. 787.

(c) *Arrichiso*.

(b) *Cum salibus.* for. *cum Sacramentalibus*.

(d) *Junxit*.

(e) *Schedas quoque*.

(f) Ista non sunt in scriptis Godd. sed addidi ex Anom. Saler. eaq. subsequens contextus expetebat.

V. Hac etiam tempeſtate idem Grimoalt neptem Auguſti Argivorum in conjugem ſumpſit, nomine (*a*) Vuantiam; ſed neſcitur quam ob rem ad fructum minime pervenit. In tantum enim odium primus eorum avidus prorupit amor, ut ſumpta occaſione (*b*) Francorum circumquaque ſe (*c*) impugnantium, more Hebraico, ſponte eam a ſe (*d*) ſequeſtrarit, & dato ei libello repudii, ad proprios lares eam vi transjecit. (*) Hoc quidem licet callide egerit, feritatem tamen ſupradictarum (*e*) Barbararum gentium minime (*f*) quietavit; nam tellures Theatenſium, & urbes a dominio Beneventanorum (14) (*g*) tunc ſubtractae ſunt uſque in praeſens; nec non Luceriae urbs tunc (*h*) capta eſt, ſed celeriter a praefato Grimoalt acquiſita, apprehenſo in ea Guinichiſo Duce Spolitenſium cum omnibus bellatoribus inibi repertis.

VI. Frequenter autem Karlus cum cunctis liberis, quos jam Reges conſtituerat, & cum immenſo bellatorum agmine Beneventum praeliaturus aggreditur. Sed Deo decertante pro nobis, ſub cujus adhuc regimine fovebamur, innumerabilibus de ſuis peſte perditis, cum paucis nonnunquam inglorius revertebatur; unde factum eſt, ut Pipino regnante in Ticino, & Grimoalt in Benevento praeſidente, frequentiſſimum bellum vexarit Beneventanos, ita ut nec ad momentum pax interfuerit, illis viven-

cem ſe Carolo M. obſtrinxiſſe ſeptem millia ſolidorum quotannis ſoluturum: quae forſitan dilata, aut denegata ſolutio cauſa fomeſque rebellandi fuit.

(14) Pipinus Italiae Rex ſimul cum Spoletano Duce Aprutinam Regionem, cujus caput Theate erat, invadit Anno DCCXCII. ut Grimoaldum promiſſis ſtandum cogeret: quippe qui pacta cum Carolo ejus parente jam fregerat. Urbes tunc a Beneventani Principatus dominatu in Aprutio abſtractae Spoletano Ducatui adjunctae fuerunt.

(a) *Irriantiam* * *Hireniam* fort. melius, ex Cod. Bolv.
(b) Ann. 793.
(c) *Repugnantium.*
(d) *Sequeſtravit.*
(e) Deeſt. *Barbararum.*
(f) *Quievit.*
(g) Ann. 800. & 801.
(h) Ann 802.
(*) Transjecerit.

viventibus. Erant enim utrique juvenili aetate (*a*) nitentes, & ad conjunctiones, & bella declivi. Pipinus autem fultorum praesidio bellatorum jugi, continuoque praelio exagitabat eum: Grimoalt vero, & civitatibus munitis, & primoribus quamplurimis constipatus, parvipendens, ac (*b*) despectius ducens illius persecutionem, in nullo cedebat ei. Agebat itaque per Legatos (*c*) suos Pipinus. *Volo quidem, & ita potenter disponere conor, ut (d) sicuti Arichis genitor illius subjectus fuit quondam Desiderio Regi Italiae, ita sit mihi & Grimoalt*. Quibus e contrario Grimoalt asserebat.

Liber, & ingenuus sum natus utroque parente,
Semper ero liber, credo, tuente Deo.

VII. Et hoc quidem de hac luce (*e*) subtracto, Grimoalt alter suscepit Beneventi jura tuenda, Thesaurarius videlicet divae memoriae Grimoalt prioris: vir satis mitis, & adeo suavis; ut non solum (*f*) cum Gallis, verum etiam cum universis circumquaque gentibus constitutis inierit foedus; & Neapolitibus supramemoratis gratiam, pacemque donarit. Sed quia antiquus hostis semper invidet pacatis, & piis viris, atque bella, & discordiae semina in eis serere molitur, Dauferium quendam virum spectabilem suae artis (*g*) malitia (*h*) irretivit, & cum nonnullis filiis Belial horrendum fecit inire consilium adversus Principem fatum hoc modo. Depositis (15) quippe in itinere insidiis, ut dum per (16) pontem profici-

(15) Non *depositis*, ut legit Peregrinius; sed omnino *dispositis* ex Cod. Bolviti legendum est.

(16) Pontem hunc adhuc inter oppidum Veteri, vulgo *Vietri* dictum, & urbem Salerni extare certissimum est, qui proxime mari immi-

(a) Deest. *nitentes*.
(b) *Despectum*.
(c) Deest, *suos*.
(d) *Sanniti*.
(e) Ann. 806.
(f) Ann. 812. & 814.
(g) Deest, *malitia*.
(h) *Inivit*.

ficifceretur veterrimae urbis ad praedictam urbem (*a*) Salernum properans, impulfus a membris fathanae in profundum fluctibus marinis immergeretur, & effet belluis in paftu. Sed revelante fibi (*b*) occultorum cognitore Deo, fuis ad fe accerfitis, jam dictum incolumis pertranfiit pontem. Eos autem, qui fuae falutis hoftes fuerant, cepit, & vinculis injecit; Dauferius vero, quia tunc non aderat illic, hoc cognito fugam arripuit, & a (*c*) Neapolitis fufceptus eft.

IIX. Quo comperto Grimoalt, non fegniter egit, fed confeftim iter Neapolim aggreditur, exercitumque poft fe accelerare jubet. At ubi juxta memoratam applicuit urbem, continuo multae juventutis populus ejufdem civitatis, armis evectus, obvius illi audaciter exivit in praelium. Quod ille ut intellexit, protinus itinera eorum revertendi prius (*d*) irretire molitus eft, & ita demum in eos infurgere voluit; tantamque denique ftragem hoftium, coepto bello, mari, terraque fecit, ut fretum adjacens vix per feptem, & eo amplius dies cruore occiforum purgaretur: in terra vero tumuli (17) nunc ufque interfectorum confpiciuntur cadaverum; &, ut ab eifdem incolis referentibus compertus fum, (*e*) quinque millia fere hominum

minet, loco quidem ficuti ad infidias aptiffimo, ita periculis evadendis difficillimo extructus. Hinc vereor, ne Hiftorici noftri verba: *ut dum per pontem proficifceretur veterrimae urbis ad praedictam urbem Salernum properans*, ab amanuenfibus interpolata, legi potius debeant: *per pontem proficifceretur veteri oppidi &c.* quibus verbis pontem illum ut fupra notatum defignaffet, e quo facillime, qui inde cadunt, *marinis fluctibus immerguntur*. Aliis conjecturam hanc meam, ut Erchemperti fententia facilius explicetur, adprobandam relinquo.

(17) Prope Neapolitanae urbis litus, ac moenia ortum verfus defignat, numerumque occiforum praegrandem exaggerat, tumulorum congeriem exprimens ufque ad fua tempora extantem.

(a) *Salerni*.
(b) *Incognitorum occultore* for. *oculatore:* verbo a fe confícto.
(c) *Neapolitanis*.
(d) *Irretiri*.
(e) $\frac{\text{M}}{\bar{\text{V}}}$ & fic femper.

minum eadem tunc in acie occubuere. Idem enim Dauferius una cum Magiſtro (18) militum, qui tunc inibi regnabat, ſoli elapſi fugibundi moenia illius urbis tandem ingreſſi, nec ibi ſiquidem requiem capiunt; nam egreſſae conjuges virorum peremptorum gladiis inſequebantur illos, dicentes. *Reddite nobis, o caduci viri* (a) *proditores, quos nequiter interfeciſtis. Quare*, inquit, *adverſus eos praelium inſurgere conati eſtis, quam profecto injuſtum ſatis?* Grimoalt vero acrius eos (b) inſecutus eſt uſque ad Portam, quae dicitur Capuana, (19) ita ut proprio conto (20) eam percuteret, nec erat quiſquam, qui reſiſteret. Clauſis autem, obſeratiſque foribus, qui remanſerant

(18) Magiſtri militum, ſive militiae Neapoli iidem qui & Duces, & Conſules, de quibus alibi peculiari Diſſertatione diſceptabo.

(19) Etiam eo tempore, initio nempe ſeculi Chriſti IX. erat Neapoli Porta, quae *Capuana* dicebatur. Quam longe aberrarunt qui de rebus hujus urbis commentantes, appellationem poſterioribus ſeculis, ideſt Regum Neapolitanorum temporibus, portae huic tribuunt; non in uno hoc duntaxat, ſed in quamplurimis profecto ſomniarunt. Exploratum ſiquidem omnino eſt, huic portae id nomen adtributum ex quo Capuani, urbe ſua incenſa a Gothis, Vandaliſve, Neapolim demigrarunt, pone quam domicilia fixerunt ſua, quae utique Regio, portaque ab ea uſque aetate Capuana vocitabatur. Unde Capuanum poſtea Caſtrum, Sedile, Paroecia, totaque Regio nomen ſumſit: non autem quod Capuae iter praeſignaret.

(20) Superius in not. ad Paul. Diac. obſervavi, *Contum* varie a Scriptoribus accipi. Nam Otto Murena apud Ducangium, Conti nomine militarem aliquam machinam ſignificari innuit. Alii vero ex Paul. Diac. ſup. allatis verbis, militare ſignum, ſeu haſtam denotari autumant. Sceptrum denique, ſive baculum in caput ferreum adſurgentem aliqui credunt. Sed veroſimilius omnino eſt, *Conti* nomine, ut & apud Murenam, & Diaconum, haſtam deſignari praelongam cuſpidatam, qua equites concurrerent. Perdurat adhuc *Conti* nomen in baculo illo, ſive pertica, cui naves in litore alligantur: ſicuti & remulo, ſeu paxillo, quo lintres item in fluminum curſu impelluntur, Italice *Aſtuzza*, ſive parva haſta.

(a) *Propitori*. Corrupte. (b) *Inſectus*.

rant (*a*) infra muros ſe tutaverunt. Reverſo igitur Grimoalt ad Caſtra cum ſuo exercitu incolumi, altero die pro fatigio (21) ſumpto, & pro interemptis affinibus dictus perfuga Dux dedit in exenium (22) octomillia aureos ſupradicto Principi, & memoratum Dauferium ad priſtinam reduxit gratiam. Statim denique ob ſolitam miſericordiam praedicto viro donationem de rebus ſuis praecepto firmavit; gratiam vero, familiaritatemque primam non denegavit. Interea Radechis Comes Conſinus, & Sico (*b*) Agerentinus Gaſtaldeus, quem (*c*) Grimoalt dudum (23) proſelytum receperat, honoribus plurimis deferens, ſub dolo inſurgentes in eum, cum jam extremum ſpiritum traheret, (*d*) gladio eum peremerunt (24).

IX. Interfecto eo innocenter, praedictus Radechis Siconem loco illius in Principem ſubrogavit. Ipſe vero non multum poſt tempus cuncta viriliter mundana, metu gehennae abdicans, ad Beati ſe contulit Benedicti ſuffragia, catenaque cervice tenus vinctus, ejus Coenobium, Chriſto militaturus, (25) adiit, ſe (*e*) reum quoque clamitans, &

(21) *Pro fatigio ſumto*, ſive, ut al. *fatigiis*. Fatigia, ſive fatigiae moleſtiae erant, labores, anhelitus ex timore profecti. Dux Neapolitanus perfuga, & a pugna cum evaſiſſet timore perculſus fatigium ſumſerat, ſive animi angore, corporiſque moleſtia oppreſſerat.

(22) *Exenium*, mulcta: xenio ductum vocabulum. Sunt vero xenia dona, quae hoſpitibus dantur. Igitur hoſpiti, itemque hoſti Grimoaldo VIII. aureorum millia multae nomine perſoluta ſunt.

(23) Proſelytum, ideſt advenam, ſeu hoſpitem.

(24) Occiſus eſt Grimoaldus hic IV. Theſaurarius appellatus anno Dom. DCCCXVII. poſtquam regnaſſet ann. X. & dies XLV. De eo rurſus in Canone Chronico Ducum Beneventi.

(25) Poſt annos circiter duos Radechis Monaſticum habitum (ſchematis enim adpellatione habitum, ſive veſtem ſignificari ſupra innuimus) in Caſſinenſi Coenobio aſſumſit, ubi pie admodum, ac ſancte vixit.

(a) *Intra*.
(b) *Agentinus*.
(c) Vide tumulum Pr. Siconis infra.
(d) Ann. 817.
(e) *Parricidam*.

& impium, maleque ſe geſſiſſe, atque crudeliter vociferans; ſicque Monachicum ſchema ſumens, in tanta ſe diſtrictione corporis, animique coram oculis interni arbitris eodem Monaſterio coercuit, ut nulli ſcrupulum adſit omnium facinorum ſuorum veniam adipiſci meruiſſe. Circuibat illo ſaepe Diabolus girans ſepta *(a)* ſacri Monaſterii, & voce perſpicua, multis audientibus, clamitabat, inquiens:

Heu Benedicte mi, cur undique rodis? inique,
Me prius hinc pulſo, nunc mea membra (b) lucras.

X. Suſcepto itaque *(c)* Sico Principatu, foedus cum Francis *(d)* innovavit, Beneventanos beſtiali efferitate perſequitur, atque ſe ſuperſtite filium ſuum Sicardum, virum ſatis lubricum, inquietum, & petulantem, animique elatione tumidum *(e)* heredem (26) Principatus effecit. Per idem tempus Neapolitis, quorum ſuperius mentionem fecimus, bellum a Sicone creberrimum motum eſt, & civitate valide obſeſſa tellure, pontoque, & fortiter ſcorpionibus, & jaculis oppugnata, pene capta eſſet, *(f)* ſi defuiſſet ingenium; nam juxta ora maris, muro arietibus, & machinis funditus eliſo, jam cum catervatim Siconis populus urbem ingredi niteretur, Dux (27) jam dictae civitatis, data mox obſide genitrice ſua, ac duobus propriis liberis, magnopere *(g)* eum callida efflagitans, per nuncios miſit ita. *Tua eſt urbs cum univerſis, quae infra ſe retinet; placeat ergo pietati tuae jubere, ne inter praedam detur, craſtina (h) enim die cum trophaeo victo-*

(26) Ex hoc Erchemperti loco oſtendi poſſet, Ducatum Beneventanum ad heredes tranſiiſſe, cum Sico Princeps filium ſuum heredem inſtituerit. Sed heic non heredem proprie, ſed collegam in Principatu inſtituiſſe docet. Hujus ſucceſſionis quaeſtio inferius erit diſcutienda.

(27) Quem ſuperius n.18. magiſtrum militum appellavit.

(a) Deeſt, *ſacri*.
(b) *Luxas*.
(c) *A Sicone*.
(d) Ann. 818.
(e) Deeſt. *Hered. Princ. eff.*
(f) *Si non*.
(g) Deeſt. *eum*.
(h) Deeſt. *enim*.

gloriae gloriosissime ingredere, possessurus nos, omniaque nostra. His ergo suggestionibus fidem accommodans, diem sustinuit (*a*) venturum; subsequenti vero nocte interrupta urbs muro solidissime firmata est, & crepusculo, quo se, suamque tradere pollicitus est civitatem, arma bellica suscipiens, contra eum se erexit ingenti certamine. Oppressi igitur durius a genitore, & filio per (*b*) sexdecim continuos annos cives praefatae urbis, cum jam ad extremitatem maximam pervenissent, ad Francorum se (*c*) contulere praesidium. His denique diebus praeerat (*d*) iis Caesar Lodoguicus (28) cognomento Almus, filius Caroli superioris Augusti; qui dum Lutharium natum suum consortem Regni (*e*) adsciret, ab eo una cum socia (29) sua (*f*) captus, & custodiae mancipatus est; sed ab optimatibus suis (*g*) ereptus, ad pristinam sublimatus est gloriam; quibus annitentibus obsidio Neapolis ab illis aliquandiu sublevata est.

XI. Circa haec tempora (30) gens Agarenorum a Babylo-

(28) Ludovicus Pius Caroli M. filius creatur Augustus, & consors Imperii A. Dom. DCCCXIII. anno proximo, quo pater septuagenario major occubuit. Lotharius Ludovici filius Augustus & collega Imperii renunciatus est A. DCCCXVII. Ipse A. DCCCXX. Regnum Italiae adeptus est, postque triennium a Paschali Pontifice coronatus, Augustique titulo insignitus. Mabillon. in Diplom. L.II. c.26. & Eginhard. Annal. Pagius, aliique. Ad Imperium evectus, patre demortuo, anno DCCCXL.

(29) De his Judithae Imperatricis, & Ludovici Pii Caesaris calamitatibus plenissime Pagius, Natal Alex. & Guaguinus L.IV. c.2.

(30) Euphemius, sive Euphymius quidam Tyrannus Saracenos in Siciliam ex Africa impulit A. DCCCXXVII. cum rapta quadam Sanctimoniali, apud ipsos confugit, praemium ab iis se accepturum confidens, Augusti nomen, & Imperium. At Deo ejus nequitiam ulciscente,

(a) *Subventurum*.
(b) Usq. ad ann. 836. Vide Capitul. Sicardi inf.
(c) Ann. 826. & 836.
(d) *Illis*.
(e) Ann. 817.
(f) Ann. 833.
(g) Ann. 834.

bylonia, & Africa, ad inſtar (*a*) examinis apum, manu cum valida egrediens, (*b*) Siciliam properavit, omnia circumquaque devaſtans; tandem civitatem inſignem, Panormum nomine, captam nunc uſque (*) commoratur, (31) plurimaſque in eadem inſula urbes, & oppida diruens, jam (32) pene tota illarum gentium ditioni (*c*) ſubſtrata congemiſcit. Inter haec (*d*) moritur Lodoguicus, qui ſecundus in Gallia Auguſtali praeerat Imperio, Luthariuſque ſupradictus illius Regni heres effectus eſt, atque (*e*) ob hoc (*f*) Francorum diviſum eſt Regnum; quoniam Lutharius Aquenſem, & Italiam, Lodoguicus autem Bajoariam, Carolus vero ex alia ortus genitrice Aquitanum regebat Imperium. Sed retrovertam ſermonem.

XII. Mortuo (*g*) Sicone, Sicardus Monarchiam (33) ſolus obtinuit, qui jam cum patre ſaepius memorato per aliquot feliciter imperaverat annos, coepitque populum ſibi commiſſum ex levitate animi belluina voracitate inſequi,

te, dum Syracuſas obſideret, occiſus eſt. Haec tantummodo urbs, ac Taurominum longa poſt tempora a Graecis ſteterunt, reliqua Sicilia a Barbaris debellata eisdem parebat. eaque loci opportuna vicinitate pluries Saraceni Calabriam, Lucaniam, Apuliam, Campaniam, atque adeo Romam etiam invaſerunt, ut ſuo loco videndum erit.

(31) Non anno DCCCXXV. uti credidit in margine Peregrinius, ſed potius anno DCCCXL. diem clauſit extremum Ludovicus Pius, ut certo apud omnes ſcriptores omnino conſtat. Quod ſi de ejus ab Imperii dignitate dejectione illum locutum velimus; ne hoc quidem anno, ſed DCCCXXXIII. accidit, ut ex cit. Guaguino L.IV. c.2.

(32) Nunc uſque, aetate ſcilicet, qua vivebat ipſe Erchempertus, anno circiter DCCCC. Nec niſi ſeculo Chr. XI. ideſt anno MLXXI. Panormum undecim poſt annorum obſidionem a Nortmannis recuperata eſt, ut ex Chron. Siciliae in Collect. Murator. to.X.p.813.

(33) Principibus Beneventanis Regnum independens adfectat, nulla habita ad Occidentale Imperium reverentia, cum Sicardo Principi *Monarchiam* datam fuiſſe affirmat.

(a) *Examen.*
(b) Ann. 820.
(*) Al. *inhabitat.*
(c) *Subacta.*
(d) Ann. 825.
(e) *Ab hoc.*
(f) Deeſt, *Francorum.*
(g) Ann. 833.

ſequi, ac crudeliter laniare. Inter haec, *(a)* ut Aſſuerus Aman, ita iſte praetulit ceteris Roffridum quendam, filium Dauferii cognomento Prophetae (34); cujus conſilii ſubverſione multa ſacrilegia, ac *(b)* blaſphema patrabat. Fuit autem idem vir in mundanis rebus prudens, & nimium *(c)* verſutus, & ultra quam credi poteſt, callidus; adeo enim circumvenit praeſtigiis ſuis fallacibus ſupradictum virum, ut illo *(d)* abſente, & diſſentiente nil unquam exercere, vel ad momentum *(e)* efferre auderet. Sicque ab eo deceptus, & illaqueatus eſt, ut germanum ſuum, Siconolfum nomine, gratis perpetuo damnarit exilio (35), cunctoſque Beneventanae gentis Proceres aut cuſtodiis, aut morti indiderit: ad hoc nimirum tendens, ut dum relictus, & deſtitutus eſſet ſolatio Optimatum, citra *(f)* ſui, ſuorumque ſanguinis effuſionem facillime interimeretur. Quamobrem & Majonem cognatum ſuum tonderi juſſit, & in Monaſterium *(g)* retrudi. Alfanum denique, quo nemo fidelior eo tempore fuit, virum illuſtrem, ac fortiſsimum, robore laqueo ſuſpendi fecit. Tunc factum eſt ingens perjurium in Benevento, ex quo conjicitur, iram Dei fuiſſe provocatam ad perdendam terram.

XIII. Talia eo tractante, Divina actum eſt *(h)* diſpenſatione; ut dum alium innocentem conaretur extinguere, praeveniente interim languore, ipſe coelitus ſpiritu pariter, & carne percuſſus *(i)* interierit. Prius enim quam obi-

(34) Aſtrologia fortaſſe judiciaria prae ſeculi barbarie inſtructus, ex quo *Prophetae* cognomen ſibi fuit impoſitum: niſi potius magiae deditus, quod ſacrilega, ac blaſphema patrabat &c. quod quidem verius fortaſſe.

(35) Tarentum exulavit Sichenolſus, qua ex urbe tandem fuga elapſus Salernum appulit, ut infra.

(a) Eſther.cap.3. (b) *Braſmia.*
(c) *Verſatus.*
(d) *Abnti* for. *abnuente.*
(e) *Auferre.*
(f) *Suam.*
(g) *Detrudi.*
(h) *Diſponens actione.*
(i) *Interiit.*

obiret, ut cumulus ſuae perditionis juſtius augeretur, pro amore pecuniae ſpectabilem, & Deo dignum virum ſanctitate conſpicuum, Deusdedit (36) nomine, Beatiſsimi Benedicti Vicarium a Paſtorali Monaſterio Monachorum, ſeculari magis potentia, quam congrua ratione, depoſuit, ac cuſtodiae mancipavit. Cujus nunc quoque cineres, qua recubat humatus, nonnullos febre (a) detentos, variiſque languoribus oppreſſos ex fide poſcentes (b) creberrime curare noſcuntur. Quid autem dicam de hujus viri nequitiis, quandoquidem diſtractis Eccleſiarum, Coenobiorumque praediis (c) nobilium, ac mediocrum rebus violenter ablatis, ſecundum ſupputationem dierum (d) anni (37) emboliſmi cunctis opulentiſsimas aggregavit. Hoc quoque miſero ita obeunte, (e) paulo poſt a filiis, vel (f) a Dauferio nomine Sicardus ſupradictus Princeps gladio perimitur, Deo juſto retribuente, qui plerunque reddit iniquitatem patris in filios, carnemque ſolummodo fe-

(36) Deusdedit Abbas Caſinenſis XV. pecuniae cauſa, inſtigante Roffrido, a Principe Sicardo exeunte Anno DCCCXXXIII. vel initio ſequentis in cuſtodiam detruſus fuit, quod etiam narrat Oſtienſ. L.I. c.21.

(37) *Dierum Emboliſmi*. Annus Emboliſmalis, ſive Emboliſticus eſt annus *ſuperexcreſcens*, ut ait Gervaſ. Tilber. Otior. Lib. I. cap.21. qui tredecim habet lunationes, ac dies tres tribus quibuſque annis ob exceſſum menſium Lunarium ſupra ſolares, qui quolibet anno eſt dierum XI. Quare quod ſupereſt ex anno Solari, qui eſt dierum CCCLXV. (in Biſſextili vero CCCLXVI.) ſuper Lunarem, qui eſt dierum CCCLIV. Emboliſmus dicitur, ſive, ut ait Iſidor. origg. L.VI. cap.17. *ſuperaugmentum* adpellatur, eo quod excedat numerum menſium Solarium; de quo Durand. L.VIII. c.10. ap. Ducang. Heic tamen Erchempertus metaphorice locutus eſt, famelicam iſtius Principis opum ingluviem exaggerans verbo *emboliſmi* ex Graeco λιμός, quo ingens fames deſignatur, & habetur in Agell. L.XVI. c.3 & Thom. Cantipr. L.II. de Apib. c.15. & ex divitiarum aliis ſubreptarum copia, qua nunquam explebatur, emboliſmalis anni redundantiam, ſeu dierum ſuperfluitatem imitabatur.

(a) *Retentos*.
(b) *Seperrime*.
(c) *Nobilibus*.
(d) *An membolis mi cũns*.
(e) Ann. 839.
(f) *Adelferio*.

feriens, ulciſcitur; ut quia Sico genitor ſuus Grimoalt Seniorem ſuum indebite occiderat, ulciſcente Deo, filius illius a ſubditis interficeretur. Et iſto hoc mundo decedente, percuſſor non diu laetatus eſt; nam parvo poſt tempore a Sicone notho, cognomento Albo, praedictus homicida extinctus eſt: ſcilicet, ut juxta verbum (*a*) Domini, qui corpus proximi gladio (*b*) tranſverberavit, justo valde judicio talionem, hoc eſt, ſimilem ultionem in ſe ipſo expertulit.

XIV. Decedente (*c*) itaque Sicardo ab hac luce corporea, (*d*) Radelgiſus Principatus regimen ſuſcepit, Theſaurarius praedicti viri, in cujus electione (38) (*e*) omnis, ut ita dicam, Beneventi Provincia conſenſit; quod vir eſſet blandis, ac bonis moribus pollens, ac ubi quidem primatum promeruit, Siconoltus, quem ſuperius exulem praemiſi, a (*f*) cuſtodia carceris elapſus, (*g*) fugere latibulum coepit, & ab Urſo comite Conſino, cognatoque ſuo aliquandiu latuit occultatus. Quo etiam tempore liberi Dauferii Balbi, videlicet Romoalt, (*h*) Arichis, & Grimoalt, nec non & Guaiferius Beneventi moenia relinquentes, Salernum invaſere, & Siconolſum, quo latebram fovebat, repertum, Seniorem ſibi unanimiter (*i*) conſtituerunt; factaque tunc talis diſſenſio eſt, qualis nunquam fuit in Beneventum, ex quo Langobardi in eam ingreſsi ſunt. Ante adventum itaque Siconolfi in Salernum miſſus eſt Adelmarius a ſupradicto (*k*) Radelgiſo Principe, ut filios Dau-

(38) Radelchis, ſeu Radelgiſus Theſaurarius, qui idem ac Secretarius, quem primum nunc Miniſtrum Principis appellamus, occiſo Sicardo, Princeps electus eſt; ejuſque electioni omnes unanimiter conſenſere. Unde non ſucceſſionis tunc ordinem ſecuti ſunt, ſed votorum fortaſſe ſuffragiis electio, ſive adclamatio peracta.

(a) Matth. cap. 26. & alibi.
(b) *Traſverberat.*
(c) Ann. 839.
(d) *Radelchiſius.*
(e) Deeſt. *Omnis.*
(f) *A cuſtodiae carceribus.*
(g) *Fugae.*
(h) *Arrichis.*
(i) Ann. 840.
(k) *Radelchiſo.*

Dauferii ad ſuam fidelitatem converteret, qui illuc adiens *(a)* aſtu doloſo Principem deſeruit, & ſe illis ſociavit, eoſque ignivit (39) deterius.

XV. Eodem quoque tempore Landulphus ſane Capuae praeerat Gaſtaldeus, vir (*) quippe ad bella promptiſsimus. Hic autem vetuſtam exercens inimicitiam cum quibuſdam de genere *(b)* Saductorum (40), animo gente *(c)* par crudelibus viperis; interfici fecit *(d)* ex primis eorum ſeptem viros, unius eorum manibus abſciſsis, reliqui praeſidium *(e)* fugae ſumentes, *(f)* Benevento adeunt Radelgiſum affinem ſuum. Landulphus autem (41) Sicopolim *(g)* in-

(39) Ignivit, ſcilicet accendit, magiſque inflammavit.

(40) Qui heic de genere Saductorum vocantur, nobilitate praeſignes quidem, ac dignitate fulſiſſe arbitror, cum Beneventano Principi Radelchi affines fuerint. Illos Landulfus perſecutus eſt, ne ejus tyrannidi (Capuae enim Comitatum occupare tentaverat) obſiſtere niterentur Beneventani Principis auxilio fulti. De iiſdem Saductis idem inferius, Oſtienſ. aliique.

(41) Sicopolim fortiſſimum Caſtrum Landulfus ingreſſus eſt A. Chr. DCCCXL. recte advertit Peregrinius noſter in Ser. Com. Cap. At Sicopolis jam prius extructa erat ſub initio Principatus Siconis ann. circiter DCCCXIX. aut DCCCXX. quo tempore ille Beneventanos perſequens, ut ſup. num. 10. innuit, hanc fortaſſe ob cauſam metuens ne Capuani Beneventanis rebellionis fomitem miniſtrarent, Caſtrum Sicopolis prope Capuam aedificavit, ut eos aliquo pacto refraenaret. Illuc igitur Landulfus ingreſſus eſt, poſtque biennium amplificanda Sicopolis fuit, cum veteri Capua a Saracenis incenſa, ejus quoque urbis incolarum reliquiae illuc in partem tranſmigrarunt. Haec autem male a Geographis ſita eſt cis Vulturnum, & ſupra quendam Tifatae montis collem, qui Triliſcus dicitur: quam ſententiam ſecutus quoque eſt Auctor Tabulae Chorogr. Med. Aevi ap. Murator. to. X. n. 126. Nam neque cis Vulturnum amnem, nec ſupra aliquem Tifatae collem, qui Triliſcus dicitur, Sicopolis erat ſita, ruderaque adhuc extant, cum trans Vulturnum, & Trifliſci rivum ſupra collem, qui Trifliſcus etiam diceba-

(a) *Actu*.
(*) Al. *quidem*.
(b) *Seductorum*.
(c) Deeſt. *Par*.
(d) *Ex permiſ. ex pmiſ.*
(e) *Fugam*.
(f) *Beneventum*.
(g) Ann. 840.

ingressus a Radelgisi dominatione se subducens, Siconolfo sociatus est, ac primum cum Neapolitis (*a*) pacis conjunxit foedera. Fretus itaque Siconolfus hujus, ac liberorum ejus auxilio, totam (42) Calabriam suo subdidit famulatui, maximamque partem Apuliae; deinde adversus Beneventum praeliis insurgere nititur, plurimasque urbes, & nonnulla oppida ab ejus dominio auferens, suo juri subjecit. Et quia erat vir bellicosissimus (*b*) prae metu illius pene cunctus populus eum ambiens sequebatur. Prius enim quam Siconolfus Salernum obtineret a praedicto Adelmario Radelgisus invitatus, & a suis Stratoribus (43) fraude suasus, Salernum, quasi capturus, adventavit; quo cum pervenisset, castrametari grandi cum audacia placuit, sed subito, velut turbo, e civitate vir idem cum (*c*) fatis Dauferii filiis egressus, eos inaudita caede mactaverunt, bonaque eorum cuncta diripientes, ditati sunt; & Radelgisus vix cum paucis inglorius fugiens evasit, nec ultra ausus est Salerni metas gressibus attingere.

XVI.

cebatur, nunc vulgo *Palombara*, extructa erat, ut in nova Tabula accuratius quam Peregrinius ipse fecerat, delineavi. Itaque inter Triflisci collem, & Tifatam Vulturnus praeterlabitur. Fusius alibi.

(42) Calabriam hoc loco citeriorem undique occupatam recte Erchempertus adnotat, non autem ulteriorem, cujus fortasse partem tantummodo mediterraneam occupavit, in qua Graeci adhuc dominabantur Jonium mare versus. *Maximamque partem Apuliae* intelligit pro Orientali illa trans Apenninos Apulia, quae licet veteri in Calabria includeretur, Apuliae tamen nomine Langobardorum aetate vocitabatur; atque a Graecis Langobardia minor; de quo alibi redibit sermo.

(43) Stratores varie explicat Ducangius. Vel enim iidem erant ac Marepahis, qui equorum Imperatoris, aut Principis curam habebant, sellamque ac stragulum super eos insternerent, & equum ascensuros manu levarent. Vel ii erant, qui in exercitibus castra praeibant, ut loca militibus commodiora praepararent. Habebantur denique veluti Marescalchi, qui exercitus metatoribus praeessent. Heic vero Stratores videntur dici posse *Praefecti militares* & duces, quasi itineris *Strategi*.

(a) Deest. *Pacis*.
(b) *Partim*.
(c) *Fratris Gauferii*.

XVI. His quoque diebus Pando quidam Barim regebat, qui juſſis obtemperans Radelgiſi, Saracenorum phalangas in adjutorium accitas juxta murum urbis, & ora maris locavit commorandas. Hi autem, ut ſunt natura callidi, & prudentiores aliis in malum, ſubtilius (44) contemplantes munitionem loci, intempeſta noctis, Chriſticolis quieſcentibus, per abdita loca (*a*) urbis penetrant, populumque inſontem partim gladiis trucidarunt, partim captivos fecerunt. Supradictum vero (*b*) conditorem (45) gentis, & patriae variis, multiſque ſuppliciis debacchantes, poſtremo, ut vere dignum fuit, marinis ſugillarunt gurgitibus. Quo comperto Radelgis, quia eos urbe nullatenus evellere quibat, coepit tamen quaſi familiares amicos excolere, & ad ſuum adjutorium ſenſim provocare; ac primum Caſtrum (*c*) Cananenſe (46) una cum Urſo filio ſuo illis deſtinavit oppugnandum. Confeſtim igitur intimatur hoc Siconolfo, qui ſtatim, mora ſepoſita, eos debel-

(44) Clandeſtino, videlicet, ac ſecreto obſervantes.

(45) *Conditorem gentis, & patriae* appellat Erchempertus Pandonem Barii everſorem, ea prorſus loquendi formula, qua ejuſdem aevi Ignotus alius Caſinenſis num. 33. Seodanum Saracenorum Califum teterrimum hoſtem, benemeritum vocat.

(46) Legendum fortaſſe *Cavenſe*, ut in var. lect. Graves enim inimicitiae Radelgiſo erant cum Siconolfo Salerni Principe, ſub cujus ditione erat Caſtrum illud Cavenſe, nunc urbs. At neutiquam ita legendum autumo, ſed potius *Cannenſe* ſeu *Canuſenſe* (promiſcue porro utramque urbem ſcriptores uſurpabant) cum jam Chronologus, Siconolfum varias Apuliae urbes occupaſſe, ſuperius meminerit. Nec Saracenorum Rex, ſeu Califus, tam longum iter conficere fugiens poterat e Cavenſi Caſtro prope Salernum Barium uſque, praeſertim cum, equo amiſſo, ei pedibus incedendum foret: quod utique facillime conſequi poterat e Cannenſi, ſive Canuſino Caſtro profectus, quod Bario 40. circ. milliaribus diſtabat. Immo ea etiam ratione quoties Canuſiam Salernitanus Princeps jam prius occupaſſet, illa recuperata, liberum iter Bario Beneventum fuiſſet apertum; ſicque vicinitate unius urbis alteri profecto ſubſidium praeſto fuiſſet.

(a) *Urbem.*

(b) Ironice. al. *proditorem.*

(c) *Carianenſe. Canenſe. Cavenſe.*

debellaturus properavit, atque super eos audacter irruens, cunctos, qui fugere nequiverant, armis stravit; tantoque victoriae potitus est trophaeo, ut ex innumerabili acie Paganorum pauci elapsi essent, qui in urbem (47) residuis casum pereuntium explicarent. Rex vero eorum (*a*) Calfo nomine solus cum dedecore fugiens, equo in itinere jam fesso amisso, tandem valde lassus plantis propriis urbem introgressus est.

XVII. Interea Siconolfus Beneventum crebris praeliis graviter affligebat, atque, ut dici solet, malo arboris nodo malus insigendus est cuneus, contra Agarenos Radelgisi Lybicos, Ismaëlitas (48) Hispanos (*b*) accivit iisque invicem (*c*) intestino, & extero alternantibus (*d*) bello, ultramarina loca captivis nostrae gentis diversi sexus, & aetatis fulciebantur. Quadam vero die convenere utraeque acies in Forculas (49) Gaudinas, (*e*) ibique commissum est belli certamen; ac primo impetu Radelgisi pars victrix existens, Siconolfi exercitum totum in fugam vertit. Siconolfus autem in loco tutissimo tunc constitutus, cum paucis suorum mox super Beneventanos triumphantes, ac suos insequentes irruens, virili (*f*) eos attrivit animo, & non minima caede prostravit; patrataque victoria, plurimos eorum gladiis extinxit, nonnullos cepit, reliquos vero in fugam compulit. Fretus itaque fre-

(47) Idest *Barium*: deest, *redeuntes*.

(48) Varias Saracenorum nationes designat, eas scilicet quae ex Africa, sive Lybia, & Ægypto, & ex Hispania in Italiam appulerunt.

(49) Caudinae furculae spatium illud occupabant inter Castrum Argentii, & Castrum Montis Herculis, montibus undique circumseptum, in quo Samnites olim Romanos sub jugum miserant, ut ap. Liv. hist. lib. IX. cap. 5. dec. 1. Videsis quae commentati sumus in Appiae Viae descript. Lib. III. Pugnam hanc accidisse ait Ignot. Cass. n. XI. *in Cancellis* (al. in finibus Cancelli) qui a Castro Argentii parum quidem abest.

(a) *Calpho*.
(b) Ann. 843.
(c) *Intestina & extera*.
(d) *Bella*.
(e) Deest. *Ibique*.
(f) Deest. *Eos*.

frequentissimis victoriis, omnes urbes a Radelgisi abstrahens jure, excepto (*a*) Siponto Beneventum circumdedit expugnandum. Cumque telis, & lue famis non mediocriter (*b*) coarctaretur, mandatum illico est Guidoni, ut properaret urbem: erat autem idem Guido Dux Spolitensium, Siconolfi cognatus. Pro cupiditate tamen pecuniarum, quibus maxime (50) Francorum subjicitur genus, postposito vinculo parentali, in adjutorium venit Radelgisi, atque per nuncios suggessit Siconolfo obsidenti urbem, ut obsessione relicta, ad propria remearet: adjiciens inter cetera. *Permitte me loqui (c) cum Radelgiso, quia tuae magis parti favebo*. Recessit igitur Siconolfus a loco illo: Guido interim applicuit, & accepta a Radelgiso una sella (51) pro septuaginta millibus nummis aureis, dirupit quodcumque pollicitus fuerat suo cognato, & alienatus ab eo, via qua venerat, rediit.

XIIX. Post haec praedictus Guido suasit Siconolfo, ut datis quinquaginta millia nummis aureis pro adunatione Provinciae Beneventanae *& obtinere te*, inquit, (*d*) *faciam eam hinc, & inde (e) ut quasi palmo eam (f) mensurabis*. Cujus tunc consilio consentiens (*g*), Romam adiit, aureos tribuit, sacramentum dedit, jusjurandum suscepit, nihil proficiens, inanis abscessit. Erat autem adhuc inter Siconolfum, & Radelgisum frequentissima pugnae concertatio, & quotidiana litium seditio; unde ex diversa parte (*h*) ii, quibus via justitiae displicebat, alternatim ab uno in alterum confugiebant, fiebantque crebrae rapinae,

(50) Hujus criminis Itali eos vulgo expostulant.

(51) Sellam fortasse auro, gemmisque ornatam, quae septuaginta millibus aureis aestimabatur.

(a) *Sipontum*.
(b) *Arctaretur*.
(c) Deest. *Cum*.
(d) *Inquam*.
(e) Deest. *Ut*.
(f) *Menabis*.
(g) Ann. 844. Vide Anast. Bibl. in Sergio. 2.
(h) Deest *ii*.

nae, (a) incestaeque fornicationes: erant universi (52) erronei, & ad malum prompti, quasi bestiae sine pastore aberrantes in saltu. Sed cum jugiter civili bello invicem lacerarentur, (b) essetque omnium pernicies, & ut ita dicam, animae, & cordis extrema perditio; maxime quia Saraceni Beneventi degentes, quorum Rex erat (c) Massari, (53) infra, extraque omnia funditus (d) (54) denectarent, ita ut etiam optimates illius pro nihilo ducerent, atque, ut ineptos servulos, (55) taureis duriter flagellarent.

XIX. His quoque diebus, (e) mortuo jam dicto Luthario (56), Regnum Gallicum pentifarie divisum est; quoniam Lodoguicus, & Carolus germani ejus Bajoariam, & Aquitaniam regebant; primogenitus (f) ejus filius, Lodoguicus nomine, Italiam; secundus Lutharius Aquis, tertius Carlictus (57) Provinciam tuebatur. Huic ergo Lodoguico Augusto (g) suppliciter (h) relatum est (i) per (k) Landonem Comitem (l) Capuanum filium Landulfi supra-

(52) *Eronei*, errantes, perfugae, qui modo uni, modo alteri Principum parti inhaerebant.

(53) Lege *intra*, ut in Cod. Bolvit.

(54) *Denectarent* pro *depraedarent*: quod vulgo nunc etiam a nostris vernacule dicitur *Casa annettata* pro *despoliata*, & *direpta*.

(55) Loris scilicet ex bubulis tergoribus, seu taurorum nervis.

(56) In fine ann. DCCCLV. Lotharius Imperator proximum praesentiens obitum, monasticum habitum induit in Monasterio Prumiensi, quod a Trevirensi urbe quatuor distabat milliaribus; nec multo post, Regno prius inter filios diviso, occubuit, cui successit Ludovicus II.

(57) Carlictus diminutum nomen Caroli.

(a) *Et incestae*.
(b) *Esset*.
(c) *Massan*. *Massar intra*.
(d) *Devastarent*.
(e) Ann. 855.
(f) Deest. *Ejus filius*.
(g) Deest *Suppliciter*.
(h) Ann. circ. 850.
(i) Deest. *Per*.
(k) *Pandonem*. In omn. scr. Cod. vide Ch. Com. Camp.
(l) *Capuanorum filii*.

pradicti viri, & per Adimarium (a) (58) jam fatum (*) virum (b) *nec non per Venerabilem Abbatem Bassacium, ut ad has partes venire, eosque a nefandorum Saracenorum devastatione eripere, tantisque calamitatibus finem dignaretur imponere*. Qui licet (c) erant admodum parvuli, pro Dei tamen zelo eorum humilibus precibus aures accommodans, etiam consensum praebuit, & celeriter veniens, universos profanae gentis hostes ab urbe (59) vi distrahi, ac framea necari fecit; ac praesentibus omnibus Langobardis, inter duos praedictos viros (60) totam Provinciam Beneventanam aequitatis discrimine sub jure jurando (d) dispartivit. Hoc autem facto non diu supervixit Siconolfus, sed debitum (e) mortis munus (f) exolvens, filium suum adhuc lactentem ministerii sui reliquit heredem; cui superstes parumque (g) extitit Radelgis; quo (h) migrato, Radelgarius filius ejus in principatum loco ejus electus est: vir plane fortis viribus, & animo pius, & corpore cunctis gratus.

XX. Per idem tempus Agareni Barim (i) insidentes, coeperunt devastantes stirpitus depraedare totam Apuliam, Calabriam, & pedetentim quoque Salernum, ac Beneventum, & Neapolim depopulari initiarunt. Tunc iterum

(58) Ademarius hic, quem Ignot. Cassin. num. 10. Gastaldeum dixit, Benevento Salernum missus fuerat a Radelchi, ut supra nu. 14. & 15. qui cum Siconolfo foedus iniit.

(59) Urbe Benevento Saracenos vi expulit Ludovicus, ac framea, sive telis, ac lanceis necari jussit.

(60) Idest Radelchisum, & Siconulfum: priorem illum Beneventi, Salerni alterum Principes constituens anno Chr. DCCCLI. Vide Leon. Ost. Anon. Salern. Chron. Romualdi, aliosque passim.

(a) Deest. *jam*.

(*) *Sigon. L. 5.*

(b) *Nec non per venerabilem.* &c. sup. ex Ostien. l. 1. c. 28. in scriptis tamen Codd. nulla est lacuna.

(c) *Esset admodum puerulus.*

(d) Ann. 850. sive 851.

(e) Ann. 851.

(f) *Exolvit.*

(g) *Extitit. Radelgis migratus, Radelgarius.*

(h) Ann. 851. exeunte, vel 852. ineunte.

(i) *Incolentes. Militantes.*

rum suggestum est lamentabili supplicatione jam (a) saepe dicto piissimo Augusto per venerabilem virum Bassacium B. Benedicti Vicarium (61), & per Jacobum S. Vincentii Abbatem, ut properare quantocius dignaretur, (62) & suo adventu eriperet quos ante jam misericorditer redemerat. *Et simus*, inquiunt, *fidelissimi famuli illius, constituatque nos subesse cuilibet ultimo suorum*. Qui sine mora veniens (b) cum incredibili multitudine, Barim perrexit. Sed obliti Capuani suam ultroneam sponsionem (c) urbibus se recondentes, Landulfum (d) tantum Antistitem vice sua illuc destinarunt. (*) Videns autem supradictus Caesar & illorum fallaciam, & se nihil proficere sine emolumento, recedens abiit, concesso Principatu Salernitano Ademario fortissimo, & illustri viro: & Siconolfi filium exulem fecit (63). Interea (e) obiit Radelgarius

(61) Abbas nempe Cassinensis erat S. Benedicti Vicarius.

(62) Haec Bassacii Casinensis cum Jacobo Abbate Vulturnensi legatio non est cum priori confundenda. Cum illa profectus est in Franciam Bassacius anno DCCCIL. cum Adimario, ut sup. num 19. Unde Ludovicus postquam Romae a Leone PP. IV. coronam acceperat, Consulisque titulum mense Decembri, anno DCCCL. Beneventum statim perrexit, Saracenosque brevi profligavit, ut ex Adone Vien. & Ostiensi L.I. c. 31. tuncque ad dissidia componenda Principatum divisit, & patriam remeavit. Barensibus deinde Saracenis grassantibus, ac nova incendia parantibus Bassacius, & Jacobus ad Ludovicum iterum mittuntur anno DCCCLII. vel initio DCCCLIII. ut eriperet quos ante misericorditer redemerat, scilicet ut e Barbarico utrumque Principatum jugo liberaret: quod Augustus exsequi studuit. Sed fraude Capuanorum comperta, regressus est. Hoc sane modo conciliari posse mihi videntur ea, quae de duabus diversis Bassacii legationibus heic, & numero praeced. disputat Erchempertus: *iterum*, inquit, *suggestum est* &c. Neque unam tantummodo fuisse credendum est, cum utraque diversas habuerit circumstantias, ut legentibus patet. De tertia Ludovici contra Saracenos expeditione anno DCCCLXV. dicemus infra.

(63) Landulfo fortasse Capuae Episcopo suggerente, cui carior Ade-

(a) *Saepe fato*. (b) Ann. 852.
(c) *Urbi*.
(d) *Tum*.
(*) *Vid. Ost. l. 1. c. 28. & seqq. & Ign. Cassin. n. 13. infra*.
(e) Ann. 854. 855.

rius Benevento ; cui ſucceſſit germanus ejus nomine Adelchis, vir quippe mitiſſimus, & amabilis cunctis, tantaeque manſuetudinis, ut etiam ab exteris diligeretur. Sed, quod pejus eſt, Provincia (*a*) in multis diviſa ad exitium magis, quam ad ſalutem de die in diem a dominatoribus ducebatur.

XXI. Subtracto vero ex hac luce (*b*) Landulfo Capuano Comite, ut poſt tergum redeam, quatuor reliquit liberos ; Landonem videlicet jam fatum virum, Pandonem, Landonulfum, & Landulfum futurum Pontificem : viros ſingularis prudentiae. Ex quibus Lando Capuam ; Pando Marepahis (64) Suram, Landonulfus Teanum regebat ; Landulfus vero adhuc (*c*) tenerae indolis Palatinis excubabat obſequiis. Hic autem noviſſimus, & poſtremus in patulo claruit. Cum adhuc viſceribus geſtaretur genitricis, eadem mater cum ſe quadam die ſopori juxta viri dorſum dediſſet, facem igneam peperiſſe (*d*) videbatur ſibi ; quae fax cum in humi ſolum cecidiſſet, in maximum ignis globum aucta eſt ; viſaque eſt totius Beneventi confinium concremare, ſicque cum ſomno pariter (*e*) & viſio elapſa eſt. Quae nimium perterrita, mox proprio conjugi moeſta curavit (*f*) indicare ; cujus viſionis finem genitor ut audivit, infatis ſyllabarum dictio-

Ademarius, qui Comitatus Capuani hereditariam ſuis nepotibus ditionem confirmarat, quod Sico utique renuebat, vel renuere pertimeſcebat callidiſſimus Praeſul.

(64) En totius tunc Comitatus Capuani extenſio ; nempe a Clanio, ſive Literno amne trans uſque Lyrim ad Boream, ubi Sora extat, haſque includebat Dynaſtias, videlicet Sueſſulam, Galaciam, Caſamirtam, Calaciam trans Vulturnum, Theanum, Calinium, Venafrum, Aquinum, ac Soram. Neque tunc ultra se extendiſſe puto, cum neque Aeſernia, neque Aliphia, neque trans Vulturni ripas aquilonem verſus poſt Calaciam Comites Capuani Landulfi Senioris filii dominationem dilatarint ſuam. At iterum not. 163. de hac re redibit ſermo.

(a) *A multis.*
(b) Ann. 842.
(c) Deeſt. *Tenerae.*
(d) *Viſa experta eſt. Quae.*
(e) Deeſt, *& viſio.*
(f) *Indagare.*

ctionibus, futura ejus dira opera complexus eſt, dicens.

Heu me, dulcis amans, quae nos tunc (a) *facta* (b) *ſequentur.*
Augurium ſaevum monſtrat tua viſio dira.
Hac tuus hic (c) *ortus, tegitur qui clauſus in alvo,*
Diliget haud (*) *ullum, ſpernet qui ſanguine claros,*
(d) *Poſtremo cives viperino devoret ore,*
Ac, velut ignis edax, cunctorum pectora buret. (65)

(e) Quod ille in extaſi mentis licet praedixerit, nos quoque (66) propriis intuiti ſumus obtutibus; qui innumerabiles inſontes homines illius (f) facto conſpicimus per ignem gladiis corruiſſe. Ignis itaque ille ipſum humani generis ſanguinem, qui poſtea, eo operante, fundendus erat, ſub quadam imaginis ſpecie (g) portendebat; quod ne cui incredibile hoc, aut imaginarie forte confictum videatur, tot mihi teſtes ſunt, quot pene homines verſantur (67) in

(65) Ideſt, *comburet*, ad metri harmoniam.

(66) Ejus aetatem Chronologus noſter exponit, cum inquit, ſe ſub Landulfo vixiſſe, ſuiſque oculis mala, quae fecerit, adſpexiſſe. Haec ſiquidem poſt annum DCCCLIX. incoepere. Cur igitur dubitandum, quin Chronologus noſter jam anno DCCCLX. plenam rerum cognitionem ſuae Provinciae habuerit, quas oculis vidiſſe teſtatus eſt, atque min utimexſcripſit? Firmum igitur, exploratumque eſt, quod ſuperius contra Peregrinium probavi, non potuiſſe Erchemperti ortum deſignari poſt ann.DCCCL. ejuſque in pueritia oblatio poſt ann.DCCCLIX. quo Landulfi Praeſulis nequitia, regnandi cupido, malignitas, tot bellorum in Campania ſemina palam prodierunt. Pleniſſime igitur cuncta ipſe ſuae provinciae facta cognovit, cum ſuis oculis ea vidiſſe adfirmet.

(67) In *urbe* Capua, in qua mala omnia evenere ob Landulfi nequitiam.

(a) *Fata.*
(b) *Sequuntur.*
(c) *Ovus.*
(*) *Aut illum.*
(d) *Poſtremos.*
(e) *Haec ille.*
(f) *Fato conſpeximus*, ſed in Pap. Codd. ſemper *factum* pro *Fatum*, hoc eſt, *Praefatum.*
(g) *Praetendebat.*

in Urbe: hujus (*a*) etiam actio, finisque exitus in subsequenti propalabitur.

XXII. Horum denique genitor cum jam diei ultimae appropinquaret, ut a referentibus (68) audivi, vocatis liberis suis hoc in Edictum illis tradidit. Ne unquam, quantum ad se pertineret, finerent Beneventum cum Salerno pacisci. *Quia non erit*, inquit, *vobis profuturum*. Cujus monitum filii audientes, opere pariter patrarunt, atque suis heredibus in jus perpetuum, sicut a patre acceperant, reliquerunt. Magnum sane hereditatis scelus (*b*) suae reliquit soboli adversus divinum praeceptum gerentes. quia ait Jesus discipulis suis. (*c*) *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis*. Accepto itaque jure regnandi, nullo modo (69) Siconolfo obsequuntur: parvipendunt imperium ejus; sed prae omnibus Landonulfus contrarius illi semper, & ingratus extitit, adeo ut etiam filio illius natam suam necessitate ductus arrharet. Hoc autem tempore Paulinus (70) Deo dignus, & carus vir Capuae Praesul ab hac carnea subtractus est faece, atque Lando-ne

(68) Loquitur heic iterum Erchemp. de Landulfo eorum patre, qui mortuus est anno DCCCXLII. mense Augusto: quo tempore nondum natus ipse erat, & testis ex auditu fatetur se retulisse tyrannica illa, quae alii audierant suis filiis tradita, scilicet celebratissimum Principum axioma ab Ethnicis tandiu usitatum (utinam & etiam nunc maximo Religionis detrimento non serperet!) *Divide, & impera*. Ex divisione enim, & bellis inter Radelchim Beneventi, & Siconolfum Salerni Principes Capuanorum Comitum potentia altius se extollere potis erant, unius aut alterius scilicet depressione; sicque armis decertantibus, illis vicissim ita certum sui Comitatus incrementum sibimet ipsis pollicerentur inposterum.

(69) Siconolfus primus Salerni Princeps, cui etiam Capuae Comitatus adtributus, ut infra in divisionis Principatus Beneventi pacto observabimus.

(70) S. Paulinus Capuae veteris ultimus Antistes optime probatur a Michaële Monacho in suo Sanctuar. Capuan. quem consule.

(a) *Videlicet*.
(b) *Reliquit ejus*.
(c) Joan. c. 14.

ne ſupradicto viro viriliter decertante, Landulfum fratrem (71) ſuum Epiſcopum ordinavit; ſed incongruam viciſſitudinem filiis ejus poſt patris intulit obitum, quos velut duriſſimos hoſtes vario, ac perpetuo mulctavit exilio.

XXIII. Mortuoque itaque Siconolfo, ut unuſquiſque quod ſibi habile videretur, ageret, filium ejus adhuc anno *(a)* carente (72), loco ejus ſubrogarunt. Tunc coeperunt praedicti fratres concives ſuos partim ambitu, partim metu agitati, ferina perſequi ingluvie, & cuſtodiis mancipare; quamobrem & a Pandonulfo (73) conſanguineo ſuo Sueſſulam ingenio auferentes, ſuae ambitioni nexuerunt; ipſum, & liberos ejus extorres fecerunt; de quibus dehinc unum gladio, alium igne perdiderunt; duoſque ſuperſtites jugi, continuoque damnarunt exilio: Sueſſulam autem poſtea a Landonulfo Landonis filio captam, annectente ſibi (74) Sergio Magiſtro Militum, quod ſocer erat

(71) Urgente Landone Comite Capuano Landulfi ſenioris filio primogenito, electus fuit frater ejus Landulfus Epiſcopus: qui tamen licet ſanguinis, aut juſtitiae, & grati animi vinculis obſtrictus, ipſum, ejuſque filios aeque ac fratres alios perſecutus eſt, Comitatuſque regimen nihilominus, quam Cathedram tyrannide occupavit.

(72) Ideſt, anno nondum completo Salernitani Proceres ſucceſſorem patri decreverunt Siconem filium.

(73) Pandonulfus hic, qui dicitur filiorum Laudulfi ſenioris Comitis conſanguineus, Sueſſula potiebatur, quam occupare cogitaverunt iniqui ejus conſanguinei, non alio pacto, quam ut Capuano Comitatui urbem illam adderent; quare fratrem, fratriſque filios aut morti dederunt, aut exilio multarunt. Heic advertendum exiſtimo, Sueſſulam non ultra Clanium, ſeu Liternum amnem ſitam eſſe, nec inter Acerras, & Averſam, ut Auctor Tab. Chorogr. med. Aevi ap. Murator. Coll. Ital. to. X. ait num. 126. ſed potius inter Capuam, Nolamque medio fere itinere, ut alibi dixi.

(74) Landulfus Junior filius Landonis Comitis, qui fuit filius primogenitus Landulfi ſenioris, ut ſupra, uxorem duxerat filiam Sergii Ducis, ſeu Magiſtri militum Neapolis, cujus auxilio fretus Sueſſulam vi cepit, eamque multo poſt pacifice retinuit.

(a) *Tarenti.*

erat illius, nunc usque retinet eam.

XXIV. Hac (a) tempestate casu, an judicio superno actum sit, tota urbs Sicopolis (75) igne cremata est, ita ut ne una domus remaneret inusta, praeter (*) Episcopalis Aula. Qua reperta occasione Landulfus Praesul, & Landonulfus germanus eius consilio inierunt, ut deserta angusti montis cohabitatione, ad plana, & praeclara campestria descenderent ad commanendum. *Non sumus*, inquiunt, *Caprearum ovile, ut in saxorum cavernis tutamur: ad humilia denique descendamus; ut altos nos, & inhumiles circumspicientibus praebeamus*. Quibus tunc assensum Lando minime praebuit, quia delirum, (b) ac frivolum erat inter tot (76) procellas urbem munitissimam deserentes, ut suillo in coeno locarent (77).

XXV. His invicem ita altercantibus, duo praedicti viri coeperunt (78) aedificare murum juxta Pontem, qui vulgo Caselinum dicitur. Quorum opera ut perspexit Lando, illico abiit, ac mirifice perfecit (c) aedificandam ur-

(75) Sicopolis Urbs & Castrum fortissimum, ut supra meminimus, cujus rudera dicuntur adhuc *il Castello vecchio di Palombara*, idem sortita est infortunium quam Capua, utraque scilicet incendio sepulta suo, illa Saracenorum, haec *casu, an superno judicio*, ut inquit Erchempertus.

(76) Procellas videlicet bellorum a Principibus Beneventi, ac Salerni, necnon a Neapolitanis, & Thuscis impendentium.

(77) Locum novae Capuae exprimit, qui quidem palustris, aquisque stagnantibus redundans, nec cum Sicopoli ob loci munitionem, atque aëris salubritatem, ac amoenitatem eo temporis comparandus.

(78) Idest Landulfus Capuae Praesul, ejusque germanus frater Landonulfus prope Pontem Casilini, ubi Appia olim via, atque Latina coibant, Capuamque pertingebant, novae urbis murum ducere coeperunt, qua parte meridiem Neapolim versus prospectabat; situmque novae Capuae a Vulturno fluvio superne inferneque incipientem designarunt; qui quidem fluvius a septemtrione, occidenteque suis gurgitibus illam circumdaret, muniretque contra hostium quorumcumque incursiones.

(a) Ann. 856.
(*) *Empolis*.
(b) *Aut*.
(c) *Aedificare*.

urbem (79). Ut autem munita eſt, & habitari coepta; ſupervenit Guido jam dictus cum univerſis Tuſcis, & obſedit eam hinc, & inde, graviterque anguſtiavit; quia nolebant (80) ſubjici jam fato viro (*a*) ob improbitatem Landulfi Praeſulis, & Landonulfi; quoniam illum prae ceteris affectu favebat fraterno, aliis, (*b*) quaſi exteris, ſpretis. Dum enim valide intus affligerentur quotidiana pugna, & foris ſata delerentur, tandem robore, & violentia devicti ſua colla ſubdiderunt ejus famulatui, excepto Landonulfo; quamobrem Sura, cunctaque oppida confinia a Landonulfo domino ſubtracta, & Guidoni ſunt tradita, ſicut promiſſum fuerat; quo in tantam animi triſtitiam corruit praedictus vir, ut in proximo ſpiritum (*c*) exhalaverit.

XXVI. Per idem tempus veterem inimicitiam vindicare volens (81) Ademarius, filium Marini Malfitani, cogna-

(79) Non ultra biennii fortaſſe ſpatium ſubditorum omnium ope atque induſtria urbs fere exaedificata eſt, ut ex hoc Erchemp. loco conjici poteſt.

(80) Guido in auxilium Salernitani Principis, cui Capua in diviſione obtigerat, eam obſedit, ejuſque dominationem iterum ſupradicto Principi reſtitui curavit.

(81) Ut veteres has inimicitias inter Ademarium Salerni Principem electum poſt mortem Siconis pueri, Siconulfi Princ. filii, & Marinum Amalphitanum Ducem cognatum Pandonis Capuae Comitis, Landulfi Senioris filium, Sergiumque Neapolis Magiſtrum militum legentibus pateſaciam, repetenda puto, quae de Dauferio Beneventi Procere (qui Balbus ob linguae defectum cognominabatur, ut ſupra) Erchempertus num. 14. tradidit. Hic occiſo Sicardo Ben. Principe, cujus ſocer erat, in exilium pulſus eſt a Radelchi ejus ſucceſſore; Nuceriamque urbem, tunc ad Neapolitanum Ducatum pertinentem, perrexit, proximoſque Salernitanos ad defectionem ſollicitavit, adnitente etiam Landulfo Capuae Comite, ut ſup. num. 15. qua de cauſa Siconolfum Sicardi Principis fratrem Salerni Principem conſalutarunt, qua in ſede a Ludovico II. Imperatore confirmatus fuit, data ei medietate totius Beneventani Prin-

(a) Deeſt. *Viro*.
(b) *Quia*.
(c) Ann. 859.

gnatum videlicet Pandonis, dolo cepit, & Sergium Magistrum Militum, quo cum foedus inierat, (*a*) exulem tradidit; pro qua causa ab eodem Sergio (*b*) etiam Marinus fraude captus est. Hinc etenim aeternum jurgium inter Ademarium, & Pandonem ortum est; unde factum est, ut inscio Landone, Landulfus Episcopus, & Pando suaserint Guaiferio, filio Dauferii Balbi, & (*c*) fecerint apprehendere Ademarium Principem, Guaiferiumque sponte sibi (*d*) Seniorem (82) (*e*) elegerint, jurantes ei gravi sacramento. Sed ocius ad consueta vitia defluentes, & huic statim sunt post (*f*) excessum Landonis soceri illius mentiti.

XXVII. Mortuo denique (*g*) Landonulfo, non multum post

Principatus, ut num.19. Paulo post Siconulfus obiit, Sicone ejus filio relicto sub tutela Petri, ut Anon. Salern. c.84. & seqq. Sico, quinquennio vix post patris mortem expleto, moritur, Principatumque Salerni Ademarius Petri filius, qui tutor fuerat pueri Principis, occupavit, ex Ign. Caff. num. 13. Erchemp. num.20. & Anon. Salern. loc. cit. anno DCCCLVI. Interim Ademarius, ut Dauferii filiorum, eorumque foederatorum Campanorum Comitum, ac Neapolitani Ducis arma declinaret, quae in se vertenda praesentiebat ob Principatus invasionem, & quia integram a Capuanis Comitibus dynastiam vindicare tentabat, variis conflictionibus ansam praebuit; sicque dira inter se exarserunt odia, inimicitiaeque. Nec incendium extinctum nisi ann. DCCCLXI. quo Ademarius a Guaiferio Dauferii Balbi praedicti filio vinculis captus est, Pandonis Comitis, & Landulfi Capuae Episcopi auxilio, & suasione, ut hic ait Erchemp. & Sal. Anon. Tandem oculis orbatus anno DCCCLXVI. Ludovico Aug. iterum huc adventante, solio deturbatus, Deo vindice, extinctus est. Consule quae sup. Peregrin. in Face ad Erch. n.11. de Pandone habet.

(82) Guaiferius, exturbato Ademario, in Salerni Principem evectus est anno, ut dixi, DCCCLXI. Ipse uxorem duxerat, dum Neapoli exulabat, Landelaicam Landonis Senioris Cap. Comitis filiam: cujus, patrisque Landonis precibus ab exilio virum Guaiferium Salernum revocavit ex Anon. Salern. ut infra.

(a) *Eundem.*
(b) *Et.*
(c) *Fecerant.*
(d) Ann. 861.
(e) *Elegerunt.*
(f) *Accessum. Arcessum.*
(g) Ann. 859.

post (*a*) Lando (*) dira paralysi percutitur, lectum per annum integrum fessus detinebatur (83). Hoc agnito Sergius Magister Militum, praesidiis illectus Ademarii, ut priora replicem, dirupit juramentum, quod cum Landone (*b*) pactum fuerat, & adversus filium illius bellum excitavit (84). Nam (*c*) octavo Idus Majas, quo B. Michaëlis Archangeli solemnia nos solemniter celebramus, qua etiam die priscis temporibus a Beneventanorum populis Neapolites fortiter caesos legimus (85), hac ergo die nullum honorem dans Deo, misit (86) duos liberos suos, Gregorium Magistrum Militum, & Caesareum, nec non & Landulfum generum suum (*d*) Suessolanum, cum quibus Neapolitum, & Malfitanorum exercitum, (**) tam pedestrem, quam & equitum pene ad septem millia viros misit, dans (*e*) eis in praeceptum, ut Capuam (*f*) obsiderent. Quibus audacter occurrit, ceu leo, (*g*) fervidus Lando junior, reperitque eos transvadatos pontem (87) Theo-

(83) Loquitur heic Erchempertus de Landonulfo filio Landulfi senioris, & Landone Seniore Comite ejus germano, qui diem obierunt suum, ille anno DCCCLIX. hic ineunte anno DCCCLXI.

(84) Filium ejus (Landonis nempe Senioris) Landonem Capuae Comitem Juniorem intelligit, qui nepti Athanasii Episcopi Neap. nupsit.

(85) De hac pugna in Ignoti Casin. notis plenius differemus.

(86) Landulfus nempe Landonis senioris filius.

(87) Ad hunc Theodemundi pontem pes figitur. Divinandum namque est, an de Capua, vel Sicopoli Chronologus verba fecerit: & an de ponte aliquo vel super Vulturnum fluvium, aut Liternum seu Clanium posito locutus sit. Tunc enim (scilicet Majo mense a. DCCCLX.) extabat adhuc pars urbis Sicopolis, veteris scilicet Capuae, nova jam quatuor circ. annis ante ad Casilini pontem constructa. Nec ulli dubium, quin utraque incoleretur, suosque adhuc muros servaret. Erchempertus ipse in judicium vocetur, ejusque verba expendantur: *Sergius*, ait, *filios*

(a) *Landonem* omnes scripti Codd.
(*) *Vid. Ser. Abb. Cass. in Berthar.*
(b) *Peractum.*
(c) Ann. 860.
(d) *Suessulanum.*
(**) *Ign. Cass. num.* 25.
(e) *Ei praeceptum, ei in praeceptum.*
(f) *Obsideret.*
(g) *Praedictus.*

Theodemundi suos acriter expugnantes, qui totis viribus super eos irruit, atque cuneum (88) eorum scindens, gladiis ventilavit, captumque Caesareum, & ferme octingentos alios, reliquos in fugam vertit; sicque triumphans reversus est. Pando autem illius avunculus (89) Ademarii

rios suos misit insimul cum Landulfo Suessulano Comite, ut Capuam obsiderent. Igitur non de Sicopoli locutus videtur (jam enim ex ea germani Comites discesserant novam incolentes) secus nominatim illam Sicopolim adpellasset, ut alibi seqq. numeris nominare solet. Verum novae ambages extricandae se offerunt. Veterisne, an novae Capuae obsidio a Sergio praescripta? Equidem antiqua illa urbs ex quo in cinerem abiit, Saracenorum incendio, cives dispersim varias in urbes, pagos, vicosque transmigrarunt, ut alibi dictum est; nec nisi parva rusticorum pars ibi vel perstitit, vel eo quidem rediit, ut agris colendis incumberet. Neque illam moenibus circumdatam ad custodiam tum fuisse credibile videtur, cum novae Capuae proximitas, quae fortissima quidem erat, Turresque suas, Castrumque habebat, veteris reliquias circumtegere satis poterat. Quare non abs re conjiciendum, de nova potius obsidenda Capua Erchempertum locutum, quae utique offendiculo erat Neapolitanis Ducibus, cum vicinam Liburiam opportunius non tam custodire, quam amplificare potis erant. Quae si vera sint (ni mea me fallit opinio) hic Trasemundi pons non alibi constructus censendus videtur, qnam super Clanium Capuam, Neapolimque intermedium: secus ad Vulturnum, qui Capuam ultra praeterlabitur; quod etiam planius fiet inferius num. 58. Hinc alterutrum ex iis, qui ibi adhuc visuntur, fuisse puto, vel illum scilicet, qui recta via Atella Clanium ducebat, nunc *Ponterotto*, seu *di Casapuzzana* Italice appellatum, vel alterum paulo superius ortum versus situm, via qua Acerras itur, vulgo *Carbonarium* vel quatuor abhinc seculis vocitatum, ut ex veteribus chartis eruitur. Hac enim cum foederatis Neapolitum copiis ad Comitatum Capuanum progrediendum erat Landulfo Comiti Suessulano (Suessula namque parum a Carbonario ponte distabat) Sergii Magistri militum genero, ut ex eo vectigalia fortasse, atque auxilia facile transveherentur, ac praesto essent, & in proximo Suessulano Castro opportunum perfugium haberetur, si sinistri aliquid accidisset.

(88) *Cuneum eorum scindens*; hoc est aciem infringens. Passim hoc verbum habes apud illius aevi chronologos. Hinc *cuneus validus, fortis* &c. & *cuneatim gradierunt*, & *advenientes cuneatim* nihil aliud sibi volunt, quam *marciare in ordine di battaglia*.

(89) Patruum potius, non avunculum, ut etiam adverterat Peregrinius.

rii metuens adventum, ad monumentum, (90) (*b*) quondam (*a*) Traſaraci interius obſervabat excubias. Poſt haec Pando, erepto Marino a vinculis, Caeſareum cum univerſis libertati reſtituit.

XXIIX. His quoque diebus Lando ſenior, creſcente interim languore, ad extrema perductus eſt; vocatiſque duobus fratribus ſuis, (*c*) Pando ſcilicet, & Landulfo Antiſtite, Landonem filium ſuum eis ſupplici prece commendare ſtuduit, atque in manibus eorum tradidit, dicens. *Deo teſte, ſanctaque ejus Eccleſia, vobis eum commendo, ut eodem Judicio futuro judicemini, quo eo in præſenti abuſi fueritis*. Sicque (*d*) humanum (91) faciens, obiit. Quo migrato, non diu ad juramentum praeſtitere fraternum; nam ſubdole, pro cupiditate Gaſtaldatus, & Landonem, & ceteros fratres urbe repulerunt, & a Guaiferio (92) alienati ſunt, cui ſacramenta recentia dederant, prae-

(90) Ad *Monumentum* iſtud *Traſaraci* haeret aqua. Non enim illius ne leve quidem in chartis, aut Chronologis verbum. Si tamen in rebus dubiis divinare aliquando fas eſt, monumentum hoc ad parvae arcis, ſeu turris formam in ea parte erat, qua e Carbonario Ponte Magdalonum oppidum verſus iter dextrorſum habetur euntibus contra Caſtrum Cancelli, qua via olim antiqua Rhegium verſus, Brutioſque ducebat, cujus ego in Appiae viae Deſcr. curſum praeſignavi L. III. Secus eandem viam rudera adhuc cujuſdam veteris monumenti cernuntur rotundo ac teſſellato opere extructi, nunc etiam *al monumento* appellati. Prope hoc fortaſſe Pando ſuas celavit copias, ut inde, cum neceſſitas cogeret, nepotis auxilio praeſto eſſet, vel Ademario hoſti, ſi alio illuc itinere adventaſſet, obviam iturus, eumque adgreſſurus inopinato hoc ſubſidio. At haec mera quidem conjectura eſt.

(91) *Humanum faciens*, hominis ſcilicet proprium eſſe, & mortalem.

(92) Guaiferius Princeps Salerni, de quo ſupra, cui fidelitatem pro Cap. Comitatu juraverant filii Landulfii I. Comitis, & praecipue Landulfus Cap. Epiſc. malae frugi homo, peſſimiſque imbutus moribus ambitione, faſtu, ſeculique potius, quam Eccleſiaſtica caritate ac prudentia praeditus, ut infra planius patebit.

(a) *Quoddam*.
(b) *Traſaracius*.
(c) *Pandone*.
(d) Ann. 861.

praecipueque Landulfus per Evangelia, Missarumque solemnia, nec non per manus sacratas (93) suas ille non semel juravit. Hoc facto, (*a*) Cajaziae (94) ingressus est, capto in ea Ajoaldo, qui a praedictis viris ad custodiendam eam fuerat directus. Eodem igitur tempore Landulfus frater Landonis (95) Casamirtam cepit; sed superveniens Pando, cepit (*b*) eum cum quadraginta Primoribus, (96) quibus redditis, Castrum Cajaziae recepit, & receptis filiis Landonis a Guaiferio, & Landulfo eorum fratre in Suessulam (97). Quibus exterminatis, minime quievit eorum rabies; sed coeperunt eos persequi jugiter, etiam terminos (*c*) Suessulae expugnantes: Hos siquidem Guaiferius (98) Princeps non segniter adjuvabat, & multotiens locum cedebat eis, nolens frustra Christicolum fundere cruorem. Sed Landulfus Praesul non hoc religionis

(93) *Sacratas* Landulfi Praesulis manus merito dixit.

(94) De Cajacia transvulturnensine, an Galacia, quae cisfluvium hunc sita est, loquitur Erchempertus? Judicium suspendo: cum ex contextu potius de Galatia, quam Cajacia locutus fuisse videatur. Galatia quidem tunc parvum oppidum, Comitatuique Suessulano inclusum erat: non ita Cajacia transfluviana, quae suum habebat Gastaldum, arcemque, cui fortasse praefuerat Ajoaldus.

(95) Landulfus hic non germanus, sed consanguineus Landonis junioris, qui Casamirtam (nunc *Caserta*) vi cepit.

(96) Tam heic, quam alibi *Primorum* nomine intelliguntur viri Patricii, nobilioresque e Langobardorum sanguine, ejusdemque Comitibus, & Gastaldis Capuanae Dynastiae vel adfines, vel consanguinei, de quo hocce in opere loquitur Peregrinius, pluriesque redibit sermo.

(97) Suessula urbs priscis temporibus non ignobilis, inde Castrum munitissimum, nunc omnino destructum, vulgo *il Castello di Sessola*, de quo supra.

(98) Guaiferius Salerni Princeps Landonis senioris filios adjuvabat, utpote sibi fideles: non ita se habebat Landulfus Episcopus, & Pando frater, qui sacramentum illi datum negligentes, cuncta invadere satagebant, & ditioni hujus Prsncipis subjici nolebant.

(a) *Cajaciae.*
(b) Deest. *Cum.*
(c) *Suessulam.*

nis gratia ; ſed imbecillitati (*a*) deputans , (*b*) vi ſuum germanum contra Chriſtum Domini pugnare cogebat . Fretus ergo filiorum trium Majonis, & Manienolfi , nec non & Radelgiſi , filii (*c*) Adelgiſi Beneventani Principis, eum adverſus (*d*) jam dictum Principem ſuum miſit. Sed juſto Dei judicio, a quo omnis poteſtas, & ordinatio (*e*) conſiſtit, ipſe protinus (*f*) occubuit, nonnullis ex eis captis, reliqui autem fugati ſunt (99).

XXIX. Inter haec (g) Saodan nequiſſimus , ac ſceleratiſſimus (*h*) Rex Iſmaelitarum (100) totam terram Beneventanam igne, gladiis, & captivitate crudeliter devaſtabat ita, ut non remaneret in ea aliquis ; quamobrem & Gallorum exercitus crebrius adveniens ad eorum effe- ritatem opprimendam, ſed nihil proficiens, via, qua venerat, repedabat. Unde factum eſt, ut (*i*) Adelgiſus Beneventi Princeps, (101) coarctata penſione, & obſidibus, pacem (*k*) cum eo firmaret. Quo tempore (*l*) Majelpotus

(99) Landulfus Epiſcopus ut Salernitano Principi obſiſtere poſſet, Beneventi Dynaſtae Radelchis auxilium expetivit : ille junctis Capuani Comitatus copiis, quibus praeerat Pando Praeſulis germanus, Guaimarium aggreſſus eſt. Juſto Dei judicio, ut ait Chronologus noſter, in praelio cum Salernitanis, ſuiſque nepotibus Pando occiſus eſt.

(100) Seodan, ſive Soldanus, ut alii volunt, Saracenorum Califus. De hac Saracenorum irruptione fuſius alibi : ibique de deſtructione Vulturnenſis Monaſterii, aliiſque diſſeretur. Heic obiter tantummodo adnotandum, pluries Saracenos haec loca invaſiſſe, ac devaſtaſſe. At hanc, quam Erchemp. deſcribit, anno DCCCLX. vel DCCCLXI. contigiſſe fatendum eſt. Poſt illam namque Pando defunctus eſt, ſcilicet ann. DCCCLXII. ut infr. patebit.

(101) *Coarctata penſione, & obſidibus*, hoc eſt ad ſolutionem tributi ſe adſtringens, & pro Saracenorum ſecuritate datis a Benev. Principe obſidibus, pax firmata eſt.

(a) *Deputatus*.
(b) *In*.
(c) *Aldegiſi*.
(d) Deeſt. *Jam*.
(e) *Conſtitit*.
(f) Ann. 862.
(g) *Saugolan Seodam Saugdan*.
(h) Deeſt. *Rex*.
(i) *Adelgiſum*.
(k) *Confirmaret*.
(l) *Marelpotus*. *Marepotus*. * *al. Magelpertus*.

tus Telesinus, & (a) Guandelpertus Bovianensis Gastaldei multa cum prece conduxerunt Landbertum Ducem Spolitensium, & Garardum Comitem, & obviantes eidem Saugdan, cum de Capuae depopulatione reverteretur in Barium tellure, irruerunt super eum. Sed exurgens jam dictus vir, & super Beneventanos, & Francos fortiter se injecit, & (b) diruptis cuneis, plurimos eorum interemit, nonnullos cepit, & crudeliter (c) extinxit. Garardus vero Comes, Majelpotus, & Guandelpertus supradicti viri eadem in acie tunc occubuere. Qua de re audaciam ex illo die potiorem sumens, Beneventum, ejusque confinia funditus delevit; ita ut nullus locus, praeter urbes praecipuas, illius efferitatem evaderet. Quibus diebus Thelesiam, Alifas, Sepinum, Bovianum, & Hiserniam, Castrum quoque Venafranum cepit, & Coenobium S. Vincentii Martyris depraedavit; & pro aedificiis non combustis tria millia aureos accepit (d) Hoc facto, & a Vicario B. Benedicti totidem nummos accepit.

XXX. Mortuo (e) denique Pandone, (102) Landulfus Episcopus solus superstes remansit; qui Pandonulfum nepotem suum, vice patris sui Pandonis, Comitem in Capuam constituit; qui vulneratus ex praelio, quo genitor occubuerat, semivivus evaserat. Hic autem in familiaritate sua habebat Dauferium cognatum Majonis. Cujus versutias metuens Landulfus Praesul, monuit Pandonulfum,

(102) Pandone Seniore Landulfi I. Comitis filio, & Landulfi Antistitis germano; qui unus suis fratribus in Comitatus solio supererat. Ex Langobardorum quippe jure, ut sup. in not. Pauli Diac. vidimus, frater fratri succedebat, exclusis germani filiis. Landulfus igitur, qui solus e Landulfi I. filiis remanserat, Comes quoque fuit, qui Pandonulfum nepotem Capuae Comitem constituit.

(a) *Vualderpertus*.
(b) *Diructis. Diversis*.
(c) *Extruxit*.
(d) Deest integra haec clausula.
(e) Ann. 862.

ſum, ut dato ei adjutorio, (103) alibi eum ad (*a*) commanendum (*b*) deſtinaret, qui nolens ejus conſilio acquieſcere, clam egreſſi tres germani ex urbe (*c*) (104) Polenſiam cum eodem Dauferio (*d*) Caſtellum invaſere. Nam Pandonulfus Sueſſulam, Landulfus autem Caſamirtam, Landonulfus Cajaziae (105) ab illius genitore Caſtrum jamdudum quaſſatum, intraverunt, & coeperunt depraedare omnia in circuitu. Quos Landulfus ingenio decepit, ſimulque Guaiferium, & Adelgiſum Principes deluſit, nec non & Landonis filios, nepotes ſuos, quos jam pridem extorres fecerat a ſolo proprio, dolo evocavit, fratrumque ſuorum confinia depraedari, fecitque ſuccendi. Dumque quotidie Capuae ruina excreſceret, hortatus eſt idem vir filios Pandonis ut cum (*e*) filiis Landonis, nexo foedere, utrique urbem (*f*) introirent ad commanendum. At illi ex adverſo in unum coëuntes, ſacramento juncti ſunt, adieruntque urbem, (*g*) quos ſtatim praedictus vir arte ſua fefellit, & perjurare fecit: illiſque diviſis mentitus eſt. Pro qua cauſa etiam Pandonulfus ad (106) Imperialem celſitudinem miſit: Epiſtolis, ac juſſionibus ablatis, in urbe memorata non eſt ingreſſus, quouſque veniret Lo-

(103) *Dato adjutorio*, ſcilicet pro itinere, ac victu, quod vulgo dicimus *ajuto di coſta*, ut ab eorum Comitatu diſcederet.

(104) De Caſtro Polenſiae, ſive Pilani (ni fallor), ſatis ſupra diximus.

(105) Dubitandum heic etiam, an de Calacia tranſvulturnenſi, vel Galatia inter Caſamirtam, & Sueſſulam ſita ſermo habeatur; cum contextus de ſecunda potius, quam prima loqui videatur. De transfluviana quidem diſſerit infr. num.40.

(106) Pandenulfus,ac fratres Ludovici Pii Imp. auxilium implorant contra Landulfum Praeſulem ſuum patruum, uti Comitatus uſurpatorem ann. DCCLXV. de cujus adventu in Campaniam tertio paulo inferius dicendum erit.

(a) *Commorandum.*
(b) *Deſtinaſſet.*
(c) *Potetiam. Potenſi, Potentia.*
(d) *Caſtella.*
(e) *Cum filiis Pandonis* Nulla eſt lacuna in ſcr. Codd.
(f) *Introierunt.*
(g) *Quo.*

Lodoguicus piissimus Augustus a multis per varia tempora invitatus.

XXXI. Fuit autem idem Landulfus, ut pollicitus inseram, (107) ex natura prudens, sed ex consuetudine callidus, lubricus nimium, & petulans, ambitiosior omni homine, & elatus supra quam credi potest; Monachorum quoque infestor, (108) & *(a)* praedo. De quibus in Tribunali tumidus sedens solitus erat dicere circumstantibus: *Quotiens Monachum visu cerno, semper mihi futura dies auspicia (b) tristia subministrat* (109). Justo valde Dei judicio, ut ab eis incommoda toleraret, quos veluti nefandissimos hostes *(c)* exercebat, & persequebatur; a quibus etiam in futuro torquendus erat. Principis (110) quoque sui derisor, & perjurus, nepotumque suorum (111) perosor; quippe qui neminem dilexit, praeter suae carnis incentiva; pacem nunquam, nec in die obitus sui, amplexatus est, sic ubi *(d)* foedera facta sensit, totus *(e)* se strenue injiciens, zizaniorum semina (112) sevit. Quod

(107) *Inseram*: lege *insuper eram*.

(108) *Infestor*, videlicet *infestator*, sive *infestus*. Landulfus namque Praesul fere omnium coenobiorum, atque cellarum Casinensium sui Comitatus perpetuo infestavit incolas, facultatesque diripuit.

(109) Videsis quam irretorto oculo Landulfum Erchempertus inspexerit, qui talia illum protulisse referat! Vere siquidem impietatem ipse suam multoties ostenderat dominandi, divitiasque augendi cupidine captus.

(110) *Principis sui*, nempe Guaiferii Salernitani, cui subjectus Capuae Comitatus, cuique fidelitatis sacramentum, (vulgo *omaggio*) praestiterat.

(111) Landulfus nempe nepotes omnes odio habebat ob regnandi cupiditatem: *non* enim (ajebat vates) *bene conveniunt, nec in una sede morantur majestas, & amor*: & Criticus ille: *Ambitio solitaria est, & consortium fugit*.

(112) *Sevit*: idest seminavit.

(a) *Praedor*.
(b) *Mala*.
(c) *Execrabat*.
(d) *Foederata sensit*.
(e) *Se extremuit, dicens*.

Quod si cui incredibile videtur, animadvertat quot vicibus Guaiferium fefellit, cui (113) Praetor juravit, ipsumque ipse sibi Principem constituit. Multo enim libentius cupiebat captivari animas hominum innocentium, quam vel parem eum habere, non dico Seniorem, (114) contra Apostoli praeceptum agens, (a) qui ait. *Subditi estote omni Ditioni propter Deum, sive Regi, tanquam (b) praecellenti, sive Ducibus, tanquam ab eo missis*. Et alibi. (c) *Non est Potestas, nisi a Deo; quae autem sunt a Deo, ordinata sunt, itaque qui resistit Potestati, Dei ordinationi resistit*. His igitur postpositis, Ecclesiastica dogmata, juraque Episcopalia (d) contempsit; (115) semivivos solummodo dilexit, eosque cunctis praetulit; implevitque nihilominus Prophetiam (e) Isaiae: *Effoeminati dominabuntur eis*. Hujus ego facta (f) viri (g) minutatim explicare si voluero, facilius, ut reor, tempus absumetur, quam fandi sermo terminetur. Tamen si quis medullitus nosse desiderat, versus a memet constructos (116) requirat. Ante diem vero exitus sui Capuam trium fratrum suorum filiis ita divisit, ut omni tempore inter eos gladius rixae nunquam (h) omnimodo abesset; & fateor si quis (i) corde non percepit, oculis videat (117).

XXXII.

(113) *Praetor*, hoc est ut *Comes* tunc Capuae, non autem ut Praesul juravit, ut etiam adverterat Peregrinius in margine.

(114) *Seniorem*, idest Principem, ut supra notavi.

(115) *Semiviros*, videlicet, imberbes, & pueros, quibus indigne fidebat.

(116) Carmina haec a se in Landulfum scripta desideramus.

(117) Landulfus moriens injusta, imprudentique divisione oppida Campanae Dynastiae dispertiit, ut odii, bellorumque inter eos fomitem perpetuum succenderit (ut infra videbimus) nec prudens quidem Princeps advertit, regnum divisum non diu stare, sed necessario collabendum.

(a) Petrus Epist. 1. c. 2.
(b) *Praeexcellenti*.
(c) Ad Rom. cap. 13.
(d) Deest. *Contempsit*.
(e) Esaias cap. 3.
(f) Deest. *Viri*.
(g) *Minuatim*.
(h) Deest. *Omni modo*.
(i) *Ex corde*.

XXXII. Invitatus itaque Lodoguicus Caesar, ut praedixi, in commune a Beneventanis, Capuanis, cunctisque (a) comarchianis (118) ad (b) tuitionem perditae patriae a (119) Guaiferio minime haec, quia eum Lodoguicus pro Ademarii captione execrabatur Beneventi fines per Suram (c) ingreditur, atque pius (120) Monasterio Benedicti Beati applicuit; quo ad eum Legati de diversis urbibus venerunt, inter quos Landulfus jam dictus, & nepotes sui ex diverso venerunt. Susceptis igitur Augustis, hoc est, vir, & conjux a Berthario venerabili Abbate officiosissime, Landulfus ad solitam vergens fallaciam, Capuanos, (121) quos Caesari praesentaverat, fugere compulit; ipse solus cum eo remansit, quasi satisfaciens se nil culpabile (d) penes eum gessisse. Praedictus itaque Augustus Landulfum tunc pro nihilo ducens, Capuam adiit, obsessamque tribus hinc (122) inde (e) mensibus funditus (f) circumcirca delevit; & cum civibus illius quodcumque placitum dare nollet, Landperto Comiti illius se tradiderunt; putantes se facere rectius, pessime corruerunt. Unde postea pro nihilo du-

(118) *Commarchianis*, cunctis nempe populis, qui tam in locis, seu *Marchis* Beneventano Principatui finitimis, quam in Capuano Comitatu habitabant, a praefato Landulfo exagitatis.

(119) Guaiferius enim Ademarium Salerni Principem a Ludovico Pio ann. DCCCLII. ad Principatum evectum temere expulerat, quod Augusto plurimum displicuerat.

(120) *Pius*, legendum omnino *prius*.

(121) Capuae urbis Patricios, sibique aut sanguine, aut adfinitate conjunctos, ut legationem suam majore, decentiorique pompa adimplerent.

(122) Hinc inde obsessa urbs Capua, videlicet tam citra, quam ultra Vulturnum flumen, & qua Casilini pons terminabatur, ad aquilonem, & qua Neapolim meridiem versus spectabat.

(a) *Cujusque cum Marianis*. Corrupte * *Aliter. Commarchianis*.

(b) *Evictionem praedictae*.

(c) Ann. 866.

(d) Deest. *Penes*.

(e) Deest. *Mensibus*.

(f) Deest. *Circumcirca*.

ducti, omni fere menſe diverſis (123) Judicibus dabantur in praedam. Hoc quoque ita pacto, a Guaiferio omni ſine ſponſione prius Salernum, & ſic demum ab (*a*) Adelgiſo Beneventum (*b*) exceptus eſt.

XXXIII. (*c*) Sequenti autem anno multis fultus auxiliatoribus Barim perrexit, atque cum ſaepe dicto Saugdane Auguſtalis exercitus pugnam commiſit, a quibus & ſuperatus aufugit, amiſſa non modica parte bellatorum. Dehinc omnia (*d*) eorum circumquaque ſata comburens, Materam adiit, quam & ſine mora igne cepit. Tunc venit Venuſiam, caſtrametatuſque in ea, coepitque (124) renovare; & Barim hinc, & inde graviter expugnans, demolitus eſt; poſitoque praeſidio pugnatorum in Canuſia, viciſſim eos cornibus ventilabat. Quo terrore (*e*) perculſi multi, ad Auguſtalem confugientes clementiam, dari ſibi petebant dexteras; quibus tunc ſolitam miſericordiam denegabat (125). Poſt haec itum eſt ad Oeriam (126) urbem; ſicque itidem (*f*) reverſus eſt Beneventum; atque (*g*) annitente ſibi dextera ſuperna, cum jam ad extremitatem maximam perveniſſent Saraceni, miſſo exercitu, (*h*) Barim cepit, capto in ea Saugdan effero Rege cum aliis nonnullis ſatellitibus ſuis; deinde Tarentum obſideri juſſit.

XXXIV.

(123) Cum ab Imperatoris pietate nihil Campani obtinere valuiſſent, tametſi voluntaria ſe deditione ſubmiſſuros ſpopondiſſent, Lamberto Spoletenſi ſe potius dedidere. Ille Imperatoris mandata ſervans, ut eos ſeveriori poena afficeret, ſaepe Judices, ideſt Gaſtaldos, ſive Praefectos Capuae deſtinavit.

(124) Coepitque bellum renovare, obſidione ibi firmata.

(125) Clementiae obliviſcitur Ludovicus, ut aliis terrorem incutiat, qui Agarenis prius adhaeſerant.

(126) Oëria urbs, quae etiam nunc Uria, ſive Oria, & Orea dici.

(a) *Aldechiſo*.
(b) Ann. 866. exeunte.
(c) Ann. 867.
(d) Deeſt. *eorum*.
(e) *Perpulſi*.
(f) Ann. 867. menſe Aug.
(g) *Ammittente dextera*.
(h) Ann. 871. Chr. Comit. Capuae Num. 5.

XXXIV. Quibus ita (*a*) patratis, ut ſuperius promiſſa ponam, videns Diabolus (127) ſuos eliminari, Chriſtoque univerſa reſtaurari, principia recolens, & damna Inferni dolens, ſuo inſtinctu coeperunt Galli graviter Beneventanos perſequi, ac crudeliter vexare; qua de re & Adelgiſus Princeps adverſus Lodoguicum Auguſtum erectus cum ſuis, Beneventi (*b*) infra moenia degentem, ac ſecure quieſcentem aſtu doloſo ſanctiſſimum virum, ſalvatorem ſcilicet Beneventanae Provinciae, cepit, & cuſtodiis (*c*) mancipavit; bonaque ejus diripiens, ditatus eſt, (*d*) cunctoſque viros (128) exercitales exſpoliavit, & fugere compulit, & ex bonis eorum onuſtatus eſt; impletuſque eſt ſermo Domini ex Prophetia ſcriptus (*e*) *Percute*, inquit, *paſtorem*, *& diſpergentur oves gregis*. Conſiſtente itaque Auguſto in cuſtodia, (129) excitavit Deus ſpiritum Iſmaelitum, eoſque ab Africa regione protinus evexit, ut ulciſcerentur Auguſti opprobrium, ſicuti Filii Dei paſſionem Veſpaſianus, & Titus ulti ſunt. Sed defenſio Dei (*f*) dilata eſt in annos XLII. juxta Prophetiam (*g*) Eliſaei, qui XLII. pueros, a quibus illuſus eſt, duobus urſis dedit in comeſtionem; hujus autem contemptum nec in XL. diſtulit dies; ex quo datur intelligi, qualis quantuſve vir iſte fuerit, qui tam cito defenſus eſt (130).

XXXV.

tur inter Tarentum, Meſſapiam, & Brundiſium ſita.

(127) *Suos* appellat Diabolus Saracenos, ut vides, multis e locis expelli.

(128) *Exercitales*: Duces, Praefectos, Tribunos, alioſque exercitus Imperialis miniſtros intelligit, quos Beneventani partim exſpoliarunt, partim, ut vitae ſuae conſulerent, ſe fugae dederunt.

(129) De Ludovici Imperatoris captura loquar opportunius in ſerie Comitum Capuae.

(130) *Defenſus eſt*, ideſt, ultus Saracenorum irruptionem.

(a) *Peractis*.
(b) *Intra*.
(c) Ann. 871. men. Aug.
(d) *Certoſque*.
(e) Zach. cap. 13.
(*) *Iſmaelitarum*.
(g) Regum l. 4. c. 2.

XXXV. A solo autem Domino jubente, Caesar insciens, statim Saraceni Salernum (a) applicuerunt, quasi (131) XXX. millia; quam graviter obsidentes, hinc, & inde cuncta forinsecus stirpitus deleverunt, occisis in ea innumerabilibus colonis, & depopulati sunt ex parte Neapolim, Beneventum, & Capuam. Quo tempore ambo Landperti (132) Comites Augusti furorem metuentes, Beneventum recesserunt, & ab Adelgiso honorifice suscepti sunt; quorum auxilio fretus, super Saracenorum (b) scaram (133) irruit, & viriliter stravit, occisis ex iis pene tribus millibus viris. Quibus etiam diebus Capuani juxta Suessulam mille ex eis peremerunt. Cumque in hac obsidione prope (c) terminaretur annus, misso exercitu jam dictus Augustus per suggestionem Landulfi Praesulis (hoc enim solummodo memorabile bonum gessit a die ortus sui) (d) perdidit ex (134) profanis in Capua (135) ferme novem millia viros. Post haec per semetipsum dignatus est (e) advenire Capuam; cujus adventu cognito Saraceni, Salernum relinquentes, Calabriam (136) adeunt, eamque in-

(131) Numerus fortasse *XXX. millium* amanuensium errore amplificatus est, & legendum, ut in cod. Bolvit. *XX.mill.* Innumerabili quippe navium copia ob tam immensum suorum numerum indigebant Saraceni.

(132) Lamberti Comites Campanis Comitibus, & Benev. Principibus foederati Ludovici furorem metuebant, quod ejus fortasse capturae manus dederint: atque ideo Beneventum se recepere, ut ab Adelchi securitatis confugium ipsis praestaretur.

(133) *Scara*, idest bellatorum acies, quo vocabulo usi sunt saepissime medii aevi scriptores.

(134) *Profanos*, Saracenos intelligit, ea nempe significatione, qua Religionem Christianam per baptismum non profitentur; immo etiam hostes infensissimi.

(135) Idest, circa Capuam, ejusque agrum: Capuam enim Saraceni tunc neutiquam subegerant.

(136) De Saracenorum in Calabriam invasionibus alibi opportunius disserendum erit, eorumque irruptiones describendae.

(a) Ann. 871. exeunte.
(b) *Sacram*. Corrupte.
(c) Ann. 872. exeunte.
(d) *Et perdidit*.
(e) Ann. 873. ineunte.

intra ſe diviſam (137) reperientes, funditus depopularunt, ita ut deſerta ſit, velut in Diluvio (138). Prius enim quam fugam arriperet nefanda gens, hujuſmodi ſignum de Caelo Deus multis oſtendit: faculam igneam permaximam (a) praepete curſu, in medio navium jecit, quam mox ſecuta eſt tempeſtas, (139) quae cunctas Liburnas (140) fruſtatim dirupit. Guaiferius vero pro ſua obſeſſione primum Petrum cognatum ſuum, & Guaimarium filium ſuum Legatos ad jam fatum Auguſtum miſit, quos ille conſilio Landulfi retinuit, & exilio deſtinavit. Hujus etiam poſtea duos filios obſides ſuſcepit, & Langobardiam miſit (141).

XXXVI. Per (b) idem tempus jam dictus Caeſar Landulfum in familiaritatem alliciens, tertium in Regno ſuo conſtituit. Qua electione indeptus, Archiepiſcopatum totius Beneventi omni aviditate, & ut (142) Capua Metro-

(137) Dividebatur nempe variis Dominorum factionibus, quae aut Graecis, aut Langobardis Salernitani Principatus inhaerebant.

(138) Horribilem illius Provinciae deſolationem exaggerat comparatione univerſalis diluvii, quo deleta univerſa caro, ut Geneſ. cap. 9.

(139) Faculam hanc igneam ſaepe aut in praeſagium proximae tempeſtatis, aut ſerenitatis nautae communiter aſſerunt, quam vulgo *il fuoco, o Stella di S. Elmo* appellant. Erchempertus noſter quod naturale fortaſſe *φαινόμενον* fuit, miraculum pro ſeculi ac nationis credulitate autumavit. Multa apud Scriptores de his *μετεώροις*, ſeu ignitis apparitionibus invenies.

(140) *Liburnas*, al. *Liburnias*, ideſt, *Naves.*

(141) Confer quae not. 119. dixi. Cum enim Ludovicus Saracenos inſectaretur, Guaiferium quoque ulciſci voluit, cujus audacia mutua eorum amicitia turpiter foedata fuerat, ac nefario ſcelere Ludovici majeſtas laeſa; ut ibi notatum.

(142) Capuae Praeſulatum ad Metropoliticam dignitatem evehendum ſummi Pontificis auctoritate Imperator excogitavit, atque hoc inſigni honore primo cohoneſtandum Landulfum tunc Capuae Epiſcopum,

(a) *Plebent*, corrupte. (b) Ann. 873.

tropolis fieret, quaesivit; sed non Domino sinente, ad perfectum minime pervenit. Lodoguicus autem volens Beneventum (143) acquirere, sed minime valuit, ad propria (a) recessit, conjugem, natamque suam Capuam relinquens. Qua occasione reperta, idem Landulfus Guaiferium Principem, cui noviter juraverat, apprehendi fecit, & in custodia detrudi; sed quia non ea contigit illis, quae putabat, dimissus est, & filios Landonis, Landonem scilicet, & cognatos suos, (144) pro se obsides dedit, quos secum remeans Augusta detulit, & Ravennam exilio reliquit. (b) Proles autem ipsius Augustae Capuae remansit; illaque abeunte, non multum post genitor illius divae

pum, illumque *totius Beneventi* (idest, totius Beneventani Principatus, in odium Adelchis Principis, qui in eum multa inique molitus fuerat) Metropolitam constituere putabat; quod tunc, Deo sic volente, haudquaquam contigit. At quod seculo sequenti, anno scil. CMLXVII. Johannes PP. XIII. indulsit, ut ex peculiari differt. tom. III. inserenda latissime constabit: Capuaeque Cathedram primam omnium ante Neapolim fuisse ostendam: quicquid alii, futilibus innixi argumentis, contradicere conentur.

(143) Ludovicus vinculis jam solutus, tametsi Sacramento obfirmaverit, suae capturae ignominiam se nullatenus ulturum: tamen jure jurando, quo obstrictus tenebatur, a Pontifice absolutus, atque exercitu postmodum ex foederatis etiam Italiae Principibus comparato, frustra Beneventum obsedit; ab ea enim obsidione recedere coactus fuit anno DCCCLXXIII. eodemque tempore, quo urbs obsidebatur, Guaiferius Salerni Princeps a Landulfo Capuae Praesule, annuente etiam Augusta, quae ibidem morabatur, vinculis captus est, licet paulo post in libertatem vindicatus fuerit, Landone ac Landenulfo *cognatis* datis obsidibus, quos eadem Augusta in Franciam remeans, Ravennam exules duxit, ibique reliquit.

(144) *Cognatos suos* Muratorius in not. ad Anon. Salernit. legi debere credidit *cognatum suum* (contra Erchemperti sensum) idest, consanguineos; sed a veritate quidem abhorret. Nam cognati revera erant, non consanguinei; Guaiferius enim uxorem duxerat Landelaicam illorum (Landonis scilicet, ac Landenulfi) sororem.

(a) Ann. 874.
(b) *Plex. Plebs.*

divae memoriae Lodoguicus diem (145) (*a*) clausit extremum, sicque filii Guaiferii, & Landonis absoluti sunt. Qui dum ad proprium solum repedassent, filios (*b*) Pandonis extra urbem suam exules invenerunt, sociatique sunt illis; quorum nexionem Landulfus ut intellexit, doluit: Guaiferium Principem mox evocavit ad solatium (146) suum; qui sine mora veniens, utrosque fratres subdidit famulatui illius.

XXXVII. Cur autem jam dicto Augusto supradictum opprobrium, Domino permittente, Beneventani inferre quiverunt, de multis duo inferam. (*c*) Primum, quia veniens quodam tempore Romam, ut duos Episcopos condemnatos ad pristinam reduceret (*d*) dignitatem; & dum nollet ei consentire (*e*) Nicolaus Papa, vir Domino plenus, secundum antiquum morem obviam ei venit candidatum Sacerdotale agmen; & ille, spreto timore Dei, fustibus Clerum caedi fecit: cruces vero, omniaque sacra ministeria pedibus calcari, (*f*) Romamque pene milliari spatio (*g*) depraedatus est, Vicariumque Petri Beati, (147) quasi vile mancipium, ab officio sui ministerii, nisi Dominus restitisset, privare voluit. (*h*) Secundum, quia capta Bari, & Saugdan omnium hominum flagitiosissimo, non

(145) Ludovici Augusti obitus anno DCCCLXXV. est adsignandus, eodemque anno die Natalis Domini, Carolus Calvus Romae coronatus est, tuncque privilegia Romanae Ecclesiae ab antecessoribus suis praestita, Johanne VIII. Sum. Pontifice, confirmavit. Vid. Baron. & Pagium hoc anno.

(146) *Solatium* pro *adjutorio* accipit, ne in ipsum nepotes insurgerent.

(147) Ann. Dom. DCCCLXIV. Ludovicus Romam pergens se Valdradae ejus concubinae sociavit, cui legitimo matrimonii vinculo,

(a) Ann. 874. Sed aliis ann. seq.
(b) *Landonis.*
(c) *Primo.*
(d) *Sanitatem.*
(e) Annales Bertiniani susius haec notant ad ann. 864.
(f) *Romaque.*
(g) *Depraedata.*
(h) *Secundo.*

non juxta voluntatem Domini eum protinus, ut dignum erat, crudeliter (*a*) interfici fecerit: (148) oblitus videlicet quid Samuel (*b*) coram Saule de Agag pinguiſſimo Rege Amalechitarum egerit, quomodo eum in fruſta diſcerpi fecerit. Quemadmodum etiam quidam (*c*) Propheta Samariae Regi de quodam ſcelerato viro dixerit. (*d*) *Quia dimiſiſti*, inquit, *virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima illius*.

XXXIIX. Dimiſſo igitur Adelgis (*e*) Lodoguico Caeſare, theſaurum omnem retinuit, & Saugdan, & Annoſum, nec non & Abadelbachi. Reparatis etenim viribus Saraceni in Tarento, (149) quos pene captos reliquerat Auguſtus, coeperunt pedetentim Barim, & Cannenſe territorium depraedare: quibus ter occurrit Adelgis in finibus Apuliae. Quibus nihil praevalens, (*f*) invictor ille, & intriumphator abſceſſit. Quo etiam tempore (*g*) Atmagnus, quia Saugdan exul fuerat ab Africa ... cum

lo, ut aliqui Franciae Epiſcopi declararant (quos Pontifex ideo dignitate, atque officio privavit) ſe copulatum putarat. Nicolaus Pontifex illius ad Urbem adventum aegre ferens, Apoſtolicae Sedis Legatos ei obviam miſit, quos injuriis, ac contumeliis affectos dimiſit, aliaque nefaria ſcelera perpetrando, quae vide apud Scriptores a Baron. relatos loc. cit.

(148) Seodano, ſive Soldano vitam Ludovicus, libertatemque (quod utique Ignot. Caſſ. negat, eumque capite plexum affirmat) ſoluto redemtionis pretio, donavit; quod pergrande ſane malum fuerat, ut infra intelliges. Seodan enim e manibus Auguſti ereptum licet Adelchiſius Beneventi Princeps ceperit, illum tamen poſtmodum ſuis reſtituere coactus fuit; ut ſequ. num. patebit.

(149) Quamvis pene totam Ludovicus ſubjugarat Apuliam, Tarentum tamen a Saracenis adhuc retinebatur; quam in urbem ſui exercitus reliquias per Apuliae agros diſperſas, collegerant; ſicque vicinas Provincias denuo infeſtare coeperunt.

(a) *Interfecerit*.
(b) Reg. l. 1. c. 20.
(c) Reg. l. 3. c. 15.
(d) *Quare*.
(e) Ann. 871. ſive 872.
(f) *Invictus ille, & triumphator*.
(g) *Ut magnus*.

cum Annoſo, veniens, Tarentum intravit, (*a*) & Rex effectus eſt; egreſſuſque, Beneventum graviter depraedavit, & Teleſam, & Alipham: (*b*) tantamque victoriam adeptus eſt, ut Saugdanem jam ſaepe dictum (*c*) in poteſtatem ab Adelgiſo (150) recolligeret. Nam Annoſum, & Abadelbach ante (*d*) Apocriſarios (151) illi miſerat. Hoc (*e*) audientes qui Bari reſidebant, Gregorium Bajulum Imperialem Graecorum, qui tunc in (*f*) Odronto degebat, cum multis exercitibus adſciverunt, (152) & (*g*) Barim (*h*) introduxerunt ob Saracenorum metum. Qui ſtatim apprehenſum (*i*) Ganſt, illiuſque Primores Conſtantinopolim miſit, ut quibus jurejurando fidem dederat.

XXXIX. Interea ipſi Graeci crebrius Legatos cum ſcedis (153) Benevento, Salerno, & Capua dirigebant, ut ab his auxiliarentur contra Saracenos. Sed in uno animo eorum ſpernebant flagitationes. Tunc Salernum, Neapolis, Cajeta, & Amalphis pacem habentes cum Saracenis, navalibus Romam graviter anguſtiabant depopulationibus; Sed

(150) *Recolligeret*, ſcilicet, in ſuam reciperet poteſtatem.

(152) *Apocriſarii* dicebantur nuncii, ſive legati: Pro *Cancellariis* etiam quandoque uſurpantur. Ducang.

(152) Barenſes, qui Saracenorum arma, efferamque eorum licentiam metuebant, neque Adelchis Principis ſubſidium ſperabant, Graecorum auxilium implorare coacti ſunt: quare ex Apulia, & Calabria ſuas copias Graeci revocarunt, & Barium tranſmiſerunt, ut illis ferrent ſuppetias. Ex Graecis quidam Bajulus, ſeu Stratigus Gregorius Hydrunte, ubi degebat, advocatus, & Barium cum copiis miſſus, ne in Graecorum perniciem arma verterent Langobardi, horum Gaſtaldum, ſeu Barii Praefectum militarem, alioſque patricios viros in carcerem conjecit, ac Byzantium miſit pollicitus, prius, ſe vitam illorum incolumem ſervaturum, promiſſumque juramento firmavit. Quare τὸ *quibus* legendum potius exiſtimo *prius*, ut in Cod. Bolvit.

(153) *Scedis*, pro *ſchedis*, ſive epiſtolis.

(a) Deeſt. *Et*.
(b) *Tantaque victoria*.
(c) Deeſt. *In*.
(d) *Procriſarios miſerat*.
(e) *Audiente*.
(f) *Hydronto*. *Hidrunto*.
(g) *Barum*.
(h) Ann. 876.
(i) *Garſt*. * *Var. Cod. Caſtaldeum*.

Sed cum Carolus (154) filius Judithae sceptrum insigne Romam *(a)* suscepisset, Lambertum Ducem, & Guidonem germanum illius Joannis Papae in adjutorium dedit, cum quibus Capuam, & Neapolim *(b)* profectus est *(c)*, & Guaiferius in cunctis contendens, foedus dirupit, & multos ex eis peremit (155). Sergius vero Magister Militum consilio Adelgisi, & Lamberti deceptus, noluit se ab illis alienare; qui statim anathematizatus est, & cum Guaiferio belligerare coepit; unde contigit, ut ipse octavo die anathematis XXII. (156) Neapolites *(d)* milites apprehensos decollari fecit: sic enim monuerat Papa (157). Quo etiam anathemate mulctatus idem Sergius, non multo-

(154) Carolus Calvus Imp. Ludovici & Judithae filius, quem supr. num. 23. meminit.

(155) Ob Saracenorum in Romanum agrum invasiones, Johannes PP. VIII. plures ad Carolum Aug. ejusque conjugem Rachildem epistolas misit ann. DCCCLXXVI. quas vide ap. Baron. h. ann. qui fuse de his Romanae Sedis oppressionibus agit, & Anon. Salern. c.123. seq. Pontifici tunc favebant Lambertus Dux Spoletensis, Guido Pontificis germanus, Guaiferius Princeps Salerni, ejusque frater Amalphitanorum Praefectus, seu Consul. At in ipsum conjuraverant Beneventi Princeps Adelchis, Sergiusque Neapolis Dux Saracenis foederati, quos in depopulationibus, incendiis, vastationibus, suis quoque armis, viribusque adjuvabant. Qua de re Pontifex spirituali gladio in eos animadvertit anathemate illos feriendo ann. DCCCLXXVII. saepius prius per suos Legatos ipsis admonitis, ut illud tam nefarium cum hostibus Ecclesiae initum foedus dissolverent. At cum frustra minis Pontificis cederent, Athanasius tandem Neapolitanus Antistes Sergii Ducis frater fidelium suorum civium fultus auxilio illos ultus est, ut infra patebit. Ostiens. aliiq. passim Chronologi.

(156) Quos hic *XXII.* Neapolites Erchemp. enumerat, Anon. Salern. *XXV.* fuisse adfirmat: In alio Cod. M. S. *XXIV.*

(157) Ut *exempla essent omnium tormenta* sive poenae *paucorum*, terroremque aliis incuteret mors illorum, qui iniquis Saracenorum partibus adhaeserant.

(a) Ann. 875.
(b) Ann. 876. & 877.
(c) Deest. *Et*.
(d) Deest. *Milites*.

to post a proprio germano (158) captus est, & Romam mittitur (a) suffossis oculis, ibique miserabiliter vitam finivit. Ipse autem frater ejus in loco illius se ipsum Principem (b) instituit: Adelgis vero dum Castrum (c) Trebentense (159) (d) obsidens caperet, ad propriam remeans urbem, a suis (e) generis nepotibus, & amicis (f) (160) extinctus est, & in loco ejus Gaideris filius Radelgarii nepos extincti ordinatus est, ejectusque (g) est (h) Cailo, (i) & Daiferius (k) generi illius (161). Hic etiam principare voluit; cujus cupiditate socerum suum peremit. Hic quoque susceptus est ab Athanasio Episcopo, & Magistro Militum.

XL. His quoque diebus Landulfus jam fatus Praesul percussus (l) interiit: qua die suae correctionis ab omnibus Presbyteris Sancti Benedicti Cavallos (162) expectabat, ut

(158) Athanasius germanus Sergii Ducis, qui Neapolis Episcopus, & Dux creatus est, ut infra.

(159) Legendum *Treventense*; idest, Castrum *Triventi* in Samnio olim, parumque supra Aeserniam, nunc in Molisii Comitatus Provincia, situm.

(160) Legendum *nepotibus, & amicis non longe ab urbe extinctus est*, uti etiam adverterat Peregrinius in var. lect. in fine Lib.I. pag. 295. & ita legit Cod. Bolv.

(161) Gaideris hic, filius Radelgarii Benev. Princip. de quo supr. meminit Erch. num.20. erat nepos Adelchis, sive Adelgisii, Radelgarii germani, qui patruo successit: Ejusque cognati, qui filias Adelchis uxores habebant, Cailo nempe, & Daiferius Beneventi Primores, ne novi aliquid in ejus electionem molirentur, ab urbe & Principatu cum suis familiis expulsi sunt, quos Neapolim confugientes Athanasius benigne suscepit.

(162) Per emphasim loquitur, ut infensum Casinensibus hostem, ac praedonem insectetur.

(a) *Et suffossis ocul. ibi miser.*
(b) Ann. 877.
(c) *Trebetense.*
(d) *Obsessum.*
(e) *Generibus, nepotis, & amicis.*
(f) Ann. 878. sive 879.
(g) Deest. *est.*
(h) *Bailo.*
(i) Deest. *Et.*
(k) *Gener.*
(l) Ann. 879.

ut in barathrum non absque equis rueret. Videntes autem nepotes illius depositionem, in unum collati diviserunt inter se sub jurejurando Capuam (163) aequa distributione. Pandonulfum urbem Teanensem, & (a) Casamirtam; Lando (b) Berelais, & Suessam; alter Lando Calinium, & Cajaziam. Atenulfus coepit aedificare Castrum in Calvo, Landulfum autem adolescentulum Landonis filium alii sacramento, (c) nonnulli assensu unanimiter (164) Pontificem (d) constituerunt. Sed segnitie proprii genitoris, qua naturaliter torpet, detentus, non est mox sacratus: sacramentum autem fraternum non diu extitit illaesum; nam a IV. Idus Martii usq; ad VII. Id. Maii vix perduravit. Cupiditate etenim extorti filii Pandonis Landonulfum, & Atenulfum fratres suos, filios videlicet Landonulfi senioris, dolo ceperunt, & custodiae indiderunt, (e) rapto ab eis Cajatiae Castro, quod eis sacramento sponte ipsi in sorte (f) concesserunt.

XLI. Sed ut coepta breviter prosequar, filii Landonulfi juncti cum filiis Landonis ad auxilium Guaiferii Principis se contulerunt: a quo aliquando & tutati sunt. Similiter Pandonulfus ad eundem Guaiferium Legatos cum chirographis variis misit: sed ab eo minime receptus est, fa-

(163) En fines Capuani Dominatus; pro Capua enim totum ejus Comitatum intelligit; & quidem ex subsequentibus verbis distributionis, Theanensis nempe (quicum Aquinensis & Venefranus includebantur Gastaldatus) Casertani, & Suessulani, Berelasensis (idest veteris Capuae circumjacentium Pagorum) Suessani, Caliniensis, Cajacensis, & Calvensis Gastaldatum; jam tota haec plenissime Dynastia describitur. Sed alibi uberius.

(164) Landulfus Landonis Junioris, qui *Segnis* dicebatur, filius, vid. stemm. num. 23. Capuae Episcopus electus post mortem Landulfi ejus patrui magni. Sed paulo post electus fuit etiam Landonulfus, indeque ortum schisma in Comitatu Capuano, bellorumque perpetuorum fomes, ut num. 46. dicemus.

(a) *Casertam*.
(b) *Berealis*. *Berelasis*. *& Berolassi*.
(c) *Nonnullorum*.
(d) Ann. 879.
(e) *Capto*.
(f) *Cessarunt*.

favens fupradictis fratribus. Cernens autem praedictus vir omnino fe deltitutum, (165) Guaderifum Principem, & Gregorium Auguftorum (166) Bajulum, qui (*a*) tunc cum dicto Guaiferio Nolam ad colloquendum in unum convenerant, ad Beneventum (*b*) properanter Legatis (*c*) invitabat, ut (*d*) quivis primum (*e*) veniret eum ad adjuvandum, & effet (*f*) illi fubditus. Quibus ex diverfo fine mora per Cajaziam, Sicopolimque adventantibus, ab occafu juxta urbem Capuanam refederunt. Guaiferius autem (*g*) e contra ab ortu Solis adveniens Berelais, hoc eft Amphitheatrum, (*h*) applicuit cum fuis, & vallata eft civitas hoftibus (167).

XLII. Inter haec Pandonulfus renuit fubdi (*i*) Gaiderifo, ficut promiferat, renitente maxime Landone filio (168) Landonulfi, cognato ejufdem Gaideris. Qua de re (*k*) & dictus Bajulus, & idem Gaideris alienati funt ab eo. Mox alii per urbem Capuanam, nonnulli lintris (169) fluvium tranfierunt partem ad alteram, (*l*) & Guaiferio fociati funt: atque recollectis Landonulfo, & Atenulfo, fratribus (*m*) junctis, volentes Pandonulfum fubdere Guaiferio, fed non (*n*) quiverunt; eo quod nolebat fratrueles fuos recipere

(165) *Gaiderim*, *Gaiderifium* Benev. Princ. ut fup.

(166) Graeci Imp. Bafilii Bajulus, five Stratigus, qui Apuliae & Calabriae praeerat.

(167) Obfidione vallata fuit Capua tam ultra, quam citra Vulturnum amnem: Benev. Princeps ab occafu, & aquilone adortus eft; ab ortu, ac meridie Salerni Princeps Guaiferius, Vulturno intermedio.

(168) Confule ftemm. n. 14.

(169) *Lintris*; fluviale navigium linter eft, fine remis, quo Campani adhuc utuntur pro rerum exfportatione, vulgo *Lontro*.

(a) Deeft. *Tunc*.
(b) *Properabant legatos*. *Properabat legatis*.
(c) Ann. 879.
(d) *Quam primum*. *Qui via primum*.
(e) *Venirent*.
(f) *Ille*.
(g) *E contrario*.
(h) *Perampliavit*.
(i) *Guaiderifo*.
(k) *Edictus*.
(l) Deeft. *Et*.
(m) *Junctus*.
(n) *Quieverunt*.

pere intra urbem, idcirco a Guaiferio respuebatur. Agnoscentes autem supradicti viri versutias Pandonulfi, reversi sunt ad propria. Guaiferius autem tunc remansit in urbe (170) Capua. Hac quippe tempestate pene omnes Capuae Illustres, & omne vulgus cum uxoribus, & liberis, omninoque cum omni (*a*) suppellectili urbe egredientes, alii filiis Landonis, nonnulli autem ex eis filiis Landonulfi adhaeserunt, factaque est inter eos valida concercertatio, (*b*) & pessima desolatio; nam Guaiferius hostiliter juxta murum (171) urbis residens, obsidebat eam; ultra fluvium vero cum Francis Lamberti Comitis Landonem constituit.

XLIII. Alio quoque anno superveniens (*c*) jam fatus Guaiferius Princeps cum Amalphitanis (*d*) tempore messionis, & obsedit dictam urbem undique (172); factaque pace inter se fratres sub sacramento, ita dumtaxat: *Ut neuter eorum triticum de agris prius recolligeret in urbibus suis, quam ab Apostolica auctoritate anathema mitteretur super eos. Ut ingressis dictam urbem nullus eorum super alios auderet insurgere*. Guaiferio igitur reverso ad solum proprium, illico Pandonulfus sacramenti oblitus perjurus effectus est; nam Romam, ut spoponderat, minime (*e*) missos destinavit, & contra animam suam agens, triticum omne recepit, quem statim ultio Divina subsecuta est, nam coelitus ignis demissus est, & pene (*f*) me-

(170) *In urbe Capua*, scilicet, *veteri*. Nova enim, in qua erat Pandonulfus, obsessa jam erat.

(171) Et heic *murus urbis* intelligendus est novae Capuae, quam Guaiferius oppugnabat.

(172) Videlicet aut exeunte Majo mense, aut Junio, quod ex verbis *tempore messionis*, idest, messis, exprimitur.

(a) *Cupiditate*.

(b) *Et pessime desolabat eam. Ultra fluvium vero &c.*

(c) Deest. *Jam fatus*.

(d) Ann. 880.

(e) *Misso*.

(f) Deest. *Mediam*.

mediam funditus (*a*) consumpsit memoratam civitatem (173).

XLIV. Per idem tempus Athanasius Praesul Neapolis Magister Militum praeerat, qui ut praemisimus, (174) exulato fratre proprio, cum Saracenis pacem (*b*) iniens, ac primum infra Portum (175) aequoreum, & urbis murum (*c*) collocans, omnem terram Beneventanam, simulque Romanam, nec non partem Spoletii diruens, cunctaque Monasteria, & Ecclesias, omnesque urbes, & oppida, vicos, montes, & colles, insulasque depraedavit. A quibus etiam coenobia Sanctissimi Benedicti decentissima, toto orbe veneranda, S. Benedicti, & S. Vincentii Martyris Monasteria igne exusta sunt (176), aliaque innumerabilia, excepta (177) Suessula, quae veraciter Christianorum fraude miserabiliter suffossa est. Huic igitur sociatus est Pandonulfus, cujus adminiculo fretus, acrius coepit persequi fratrueles suos, ac primo tempore la-

(173) Miraculum credidit gens illa, quod fortasse naturaliter accidit; ac licet causae secundae, sive naturales ultionis Dei ministrae sint, ut scelus perjurii per ipsas puniri dicatur, non continuo tamen miraculum, ac portentum dicendum. Hoc quartum Capuae fuit incendium.

(174) Obcaecationis, & dejectionis Sergii ejus fratris meminit n.39.

(175) Multum quidem inter portum, & muros Neapolis tunc spatii interponi debebat, dum ibidem Sergius collocare Agarenos constituit. Facillime totum illud spatium, quod a fluviolo Sebeto ad Lucullanum Castrum interjacebat, veteri portu jam tum in partem obstructum. Eruditis meis Neapolitanis *Spartam* (ut Graecorum proverbio utar) aptius ornandam relinquo.

(176) De hac Saracenica Campaniae vastatione, proximisque Provinciis loquitur Anon. Salern. ut sup. not. 155. vid. Baron. Pagiumq. ann. 877.

(177) Suessula a factionibus fratruelium Pandonulfi, & Landonis, ut diximus, Saracenis, ac Neapolitanis in urbem evocatis, excisa fuit.

(a) Ann. 880.
(b) Ann. 879.
(c) *Conlocatus*.

labores (178) eorum hinc, & inde (*a*) abstulit, atque cum Neapolitibus, Cajetanis, ac Saracenis unitus, biduo super castrum (*b*) Pilense irruens (179) expugnavit, nihilque proficiens, inanis abscessit (*c*). Sequenti vero anno generaliter motionem faciens cum suis, Neapolitibus, & Saracenis, super Colossum (180), quo filii Landonis degebant,

(178) *Labores suos*, scilicet, agrorum suorum fructus suis laboribus satos, excultosque diripientes.

(179) *Expugnavit*, a vero abludit, & amanuensis error est: *oppugnavit* habent autographa. Et quidem Pilense, seu Pilanum Castrum, de quo supra meminimus, Pandonulfus haud expugnavit, ac subdidit, sed duntaxat obsidione vallavit, a qua tandem abstinere, & recedere coactus fuit.

(180) *Colossum*, quod statim Erchemp. *Arenam* etiam appellat, idem utrumque nomen designat, nempe celeberrimum illud veteris Capuae Amphitheatrum (de quo eruditissimum non multis ab hinc annis conscripsit Commentarium V. Cl. Alexius Symmachus Mazochius mihi amicitia, ac familiaritate conjunctissimus, & dudum in Capuana Ecclesia Collega) populari voce *Vorlasci*, cujus rudera adhuc extant. Corruptam hanc vocem a Langobardica illa *Berelais*, & *Berelasis* fuisse, exploratum omnino est. De earumdem vocum etymologia, ac significatione multa V. Cl. adfert. Colossum itaque appellabatur Campanum, sicuti & Coliseum, seu Colosseum Romae Amphitheatrum, ait, non aliam ob rationem, quam ab immensitate, atque molis proceritate, non secus ac signa, statuaeque praenimiae magnitudinis *Colossi* vocitabantur. *Berelais* inde nomen, quod a Langobardis solummodo usurpari coepit, destructa jam a Saracenis veteri Capua, arcem designabat, in quam, urbe excisa, qui reliqui fuerunt in pagis, vicisque incolae (qui peculiarem Gastaldatum constituebant) se receperunt, ut ita repellendis hostibus satis essent. Eamque ob causam Epistolae ab Johanne PP.VIII. *Episcopo Berealis seu Berelasis* datae Gastaldatum, qui in partitione Capuanae Dynastiae uni ex nepotibus Landulfi Praesulis obtigerat, plurium locorum collectionem, seu Dioecesim complectebantur: ridiculum enim fuisset, Comitem Amphitheatri Landonem creasse, & Suessae; cum aequam distributionem totius Campanae Dynastiae se facturos fratres convenerint, idque jurejurando firmarint; sicque Pando-

(a) Ann. 880.
(b) *Pilenze*, *Pilinse*, *Pilecze*. Infra *Pilanum*. An. *Polentiae* de quo Num. 30.
(c) Ann. 881.

bant, insedit: prius tamen illos, qui residebant in Thermis (a) juxta Arenam, pecuniata deposuit, & Capuam remisit; illis vero, videlicet filiis Landonis, in Amphitheatro circumseptis, pacem cessit, accipiens ab eis Liburiam (181) sub sacramento. Qua etiam vice memoratus

donulfo Theanum, & Caserta; Landoni alteri Calinium, & Cajacia urbes adtributae fuerunt, ut sup.notavi. Nova inde Capua ad Casilini pontem aedificata, ne novae hujus cum veteri urbe confusio aliqua irreperet, ad eas rite distinguendas *novae urbis* Capuae nomen reliquerunt; *veteri* (quae & *Primaria* quoque dicebatur, ut infra in not. ad Ignot. Cassin.) *Berolasis* nomen, idest novae arcis, dederunt, quo non novam vere Capuam, sed veteris novam collectionem significarent, seu novum veteris Capuae Castrum & munimen. At uberius haec in laudato comm. leges, & in meo Appiae viae opere Lib. III.

Ceterum hoc *Colossum* munitissimam arcem fuisse variae hostium oppugnationes, quibus obnoxia fuit, ostendunt, ut infra patebit. Idque etiam *Arena* vocitabatur. At quid inquies, verba illa *in Thermis juxta Arenam*? Thermae, quarum Chronologus noster heic meminit, *Cryptoporticum* (cujus inferior pars adhuc pene integra sub Monasterio S. Francisci a Paula in oppido S. Mariae Majoris non longe ab Amphitheatro cernitur) praesignant: pars suprema hujus aedificii, quod *Gymnasio* fortasse adhaerebat, columnis, porticibusque suffulta etiam pro munimento a Capuanis, seu Langobardis habita; illamque prius Pandonulfus subjugavit, vitaeque habitantium seu defensorum, *pecunia contributa*, *pepercit*, *Capuamque illos* captivos *remisit*. *Amphitheatrum* postremo circumseplit, *filiisque Landonis fratruelis* omni tunc auxilio destitutis *pacem cessit*, *accipiens ab eis Liburiam sub sacramento*.

(181) Liburia igitur tempore hujus divisionis in Capuano includebatur Comitatu, tuncque temporis Abellanos, Acerranos, Suessulanos, Galatinosque agros Argentii ad Castrum usque, sive Caudinas illas fauces & Furculas, ad occasum prospicientes continebat; nec Clanii amnis ripas meridiem versus praeteribat Liternum usque, quod oppidum fuerit eo tempore cum Vulturni Castro sub Capuae Comitum ditione, necne, adfirmare non ausim. Verum sequenti seculo X. quo Neapolitani Ducatus Liburia magna ex parte a Campanis Dynastis occupata fuit, Liternum vero, ejusque ager Vulturnensibus Comitibus paruit: necnon transjectis antiquis Clanii limitibus, Atellani etiam agri in

(a) *Super*.

tus Pandonulfus denuo ſuper Pilanum (182) Caſtrum cum Neapolitibus, improviſa irruens fraude, cepit, ab eis, qui (a) interius ibi morabantur, traditum; ubi & ego captus ſum, & omnibus bonis a pueritia (b) acquiſitis exutus. Ipſe pedeſter ante equorum capita uſque ad urbem Capuanam exul evectus ſum X. Kal. Septembris anno Domini DCCCLXXXI.

XLV. Pandonulfus autem confeſtim exercitaliter (183) ſuper Calvum profectus eſt, ſtipatus agmine Neapolitum; ibique munitionem extruens reſidebat. Sed filii Landonulfi cum ſuis viriliter eis reſiſtentes, ſubito idem receſſit, (*) a filiis Landonis jampridem ablata Sueſſa, ſacramento eis olim largita. Sed, ut ad priora nunc calamum vertam, (c) apprehenſus Atenulfus a ſuprafato viro, Lando germanus ejus non ſegniter egit; nam mox Calvenſe Caſtrum, propter quod captus eſt idem Atenulfus, cum ſuis coepit aedificare (184); pars autem nobilium

in parte non modica, atque Nolani Capuae Principes dominati ſunt, reſtricta aeque in dies Neapolitum Liburia, quae Campanis victoribus accreſcebat. Hinc pactis quibusdam, ſeu foederibus, quibus arma viciſſim ab utraque aemula natione deponebantur, pax firmabatur; quae inferius pacta patebunt, cum de Liburia aeque, ac de Neapolitano Ducatu fuſe in variis diſſertationibus diſputabimus.

(182) De Pilano, & Erchemperti captura ſatis ſup. diſſeruimus.

(183) *Exercitaliter*, ſcilicet *cum exercitu ſuo ſuper Calvum profectus eſt*. Calvum, ſeu Cales, antiqua Campaniae urbs, & Romanorum olim colonia, quae tunc pene diruta erat, ſicuti & adhuc eſt, arcemque ſolummodo habebat ad Comitatus decorem, atque defenſionem. In vicos inde ſeu pagos urbi finitimos diviſa fuit, Cathedrali tantum Eccleſia ibi adhuc extante prope vetus Caſtrum, cui Praefectus, qui a Capuae Senatu, cui Calvum ſubeſt (ex dono Regum hujus Regni ob praeſtitam illis fidelitatem, & ob damna, quibus toties Senatus idem fuit affectus) quotannis ſubditorum regimini deputatur; ubi ob aeris intemperiem ſtatis duntaxat anni menſibus reſidet.

(184) Non quod ibi *Caſtrum* antea non fuerit, ſed quum fere deſtru-

(a) *Intus*.
(b) *Exquiſitis*.
(*) Deeſt. *poſtquam*.
(c) Ann. 879.

lium parata erat ad praelium , & pars vulgi vallis ; & parietibus conſtruebat ; ſicque conſumatus eſt . Poſt (*a*) biennium ferme (*b*) igne conſumptum , ab eodem Landone reparatum eſt memoratum Caſtrum ; quo abiens cum univerſis ſuis , & caſis datis per ſingulos concives oppidi de miniſterio ſuo , & vaſis (*c*) humatis (185) victualium , quoque & vinum , omni vigilantia deſudans , ad priſtinum ſtatum dictum oppidum erexit.

XLVI. Et hoc in ſuperiori parte non eſt praetereundum annectere ; quod in principio rixae cum idem Pandonulfus fratrueles ſuos (*d*) perſequebatur beſtiali efferitate , Landulfum Electum (186) filium Landonis , de quo ſupra mentionem fecimus , cui ſedem S. Stephani (187) Epiſcopalem ipſe ſub jurejurando tradiderat , a clauſtro Epiſcopii expellens , & humili loco , in cella (*) ſcilicet Miniſteriorum , degere conſtituit ; & ſibi in Zetula Epiſco-

ſtructum atque parum munitum invenerit Lando Atenulfi germanus , quodque inſtaurare ac munire coeperit ; ac neceſſarium fore putavit ante inſtaurationem nobilium ſuorum ſociorum copias advocare , ut hoſtibus obſiſterent , ne inopinato advenientes non ſatis munitam arcem oppugnantes , illam delerent ſubverterentque.

(185) *Vaſa humata* , ideſt, *teſtea* , ex humo ſive creta , qua Calvenſis ager, proximique Calenenſis, ac Theanenſis abundant, illa conficienda , quorum pleraque mirae magnitudinis in dies effodiuntur , quibuſque ad annonam , cibariaque alia adſervanda utebantur . De *vaſis* , & *ollis Calenis* (quas *Hetruſcas* appellant) , quibus Principum Muſea decorantur , quaeque hac in urbe olim coloribus etiam diverſimode depicta fingebantur , ibique in diem pulcherrima eruuntur , paſſim Scriptores , & fuse Peregrin. noſter in Campan. Diſc. III. & IV.

(186) Supr. num.40. & not. 164. verba fecimus .

(187) De Cathedrali *S. Stephani veteris Capuae* Eccleſia , quam cum *Conſtantiniana* alii *Baſilica* confundunt , peculiari inferius Diſſertatione pertractabitur.

(a) Ann. 881.
(b) Deeſt. *Igne*.
(c) *Umaris*.
(d) Ann.879.
(*) Al. *Cellula*.

ſcopali (188) manſionem exhiberi juſſit : quod & factum eſt. Hoc cernens fatus Electus; metuens dicti viri verſutiam, egreſſus ex urbe, Epiſcopalem ad Sedem propriam B. Protomartyris (189) properavit, quo poſſet quietam ducere vitam. Interea, occaſione reperta, Landonulſum germanum ſuum conjugatum Clericum fecit, mittenſque Romam Joanni Papae, Epiſcopum fieri expoſcit, in quo & exauditus eſt.

XLVII. Pro hac inſania, & fraterna, civilique expugnatione nixius flagitati Berthar ſagaciſſimus Abbas Monaſterii ſupradicti Sanctiſſimi Benedicti, & Leo venerabilis Praeſul Teanenſis Urbem profecti ſunt, adieruntque dictum Pontificem, (190) obſecrantes eum ſuppliciter, ut tam grave piaculum non ageret, unde ruina terrae, & ſanguinis effuſio procul dubio fieret; cui etiam dictus Abbas expreſſe inquit: *Certe ſi hoc exercuerit tua poteſtas, talem*

(188) *Zeta* idem eſt ac *coenaculum*, Ducang. Quare diminutivum *Zetula* parvum Epiſcopis coenaculum ſignificat, in quo miniſtrorum fortaſſe inferiorum manſiones erant, unde *Manſionarii*. De *Zetula* etiam ſuperius meminimus.

(189) Ne haereas heic lector. Landulfus a Sede Epiſcopali S. Stephani exturbatus adſeritur, ac urbe aufugiens rurſus ad ſuum *S. Stephani Epiſcopium* properaſſe adfirmatur. Hoc ſane ſibi contrarium videtur. At ſciendum profecto, duplicem tunc Capuae Epiſcopalem Eccleſiam fuiſſe, utramque Divo Protomartyri Stephano praecipuo ejuſdem Eccleſiae patrono dicatam: alteram quidem Capuae, in qua jam nova Epiſcopi ſedes erat poſita; in Berolaſi, ſeu veteri Capua; alteram, quae ſane cum incenſa urbe perierat, quaeque vera ac propria vetus Cathedralis fuerat. Landulfus igitur Epiſc. a Pandonulfo exagitatus, dum novae Capuae in ſua ſede moraretur, inde clam aufugiens in veterem S. Stephani Baſilicam ſe contulit, quae antiqua ſedes Epiſcopi erat, de qua in cit. Diſs. dicendum erit uberius.

(190) Videlicet Johannem VIII. Hujus legationis, bellorumque, quae in hoc Capuanae Eccleſiae ſchiſmate ob Pontificis Max. nimiam vel indulgentiam, vel pavorem exarſerunt, Baronius ann. 879. n.78. ſeqq. Oſtienſ. aliique Chronologi meminere. Pontifex tandem diviſa inter electos Antiſtites Capuae Dioeceſi, ſchiſmati, belliſque finem impoſuit, uti dicemus infr.

talem ignem illuc accendis ad te usque pertingentem: Praevalens tamen voluntas Pontificis Landonulfum Episcopum ordinavit. Hoc (*a*) ideo factum est, quia Pandonulfus prius se subdiderat dicto Papae, in cujus vocamine & chartae exaratae, & nummi figurati (191) sunt. Juxta (192) praescientiam dicti Abbatis talis itaque ignis exortus est, ut omnis Beneventana tellus, & ipsa Romana a Saracenis (*b*) propemodum funditus depopulata sit. Pro qua causa dictus Papa (*c*) bis venit Capuam; & primo dum resedisset juxta urbem in loco, qui (*d*) Antenianus (193) dicitur; omnes Langobardi hostiliter illum adeunt;

(191) Carolus Magnus Imper. anno DCCLXXVII. Hadriano II. Pontifice Max. Arechis Benev. Principis audaciam, qui Graeci Imperatoris auxilio fretus in Pont. Romanum, Irene Augusta impellente, arma verterat, repressit, eoque subacto, Patrimonium Divi Petri amplificavit, Urbeveto, Viterbio, aliisque Thusciae urbibus illi adjunctis; necnon Sora, Aquino, Theano, atque Capua, datis in Casinensi Coenobio praeceptis, ut ex constit. Ludovici Pii ap. Baron. anno ut sup. num.67. & Pagium ex Ostiens. Lib. I. cap. 14. evincitur. Ab Hadriano Pontifice desciscere coeperunt Capua, aliaeque Campaniae urbes a Beneventanis sollicitatae, ut ex epist. 90. ejusdem Pontificis: quae quidem discordiae ne sequenti quidem seculo quievere; nec illarum urbium distractionem a Beneventano Principatu Beneventanorum ipsorum Principum ambitio lubenter ferebat. Quamvis vero Rom. Pontifices Capuam perpetuo dominari rite contenderent: tamen ob seculi inconstantiam Principum vel ambitio, vel Gastaldorum, seu Comitum insolentia, quae Campanos quandoque, Beneventanos vero semper sollicitavit ad excitandam in Pontifices ipsos seditionem, ita valuit, ut Capuae Comites Beneventano Principi nunquam, sed Salernitano potius, cui revera Comitatus ille subdebatur, se submiserint, Pontificiumque jugum excutere sategerint. Hinc ad captandam Johannis VIII. benevolentiam Pandonulfus Comes se illi subdiderat, ejusque nomen in chartis cudi, imaginemq; in numismatis effingi praecepit, quod heic Erchemp. innuit.

(192) *Praescientiam*, idest praevisionem a Berthario Abbate habitam.

(193) *Antinianus* in antiquis Tabularii nostri chartis passim occurrit,

(a) Deest. *Ideo.*
(b) Deest. *Propemodum.*
(c) Ann. 879. & 881.
(d) *Antinianus. Atinianus.*

eunt; nam ex una parte Athanasius Episcopus cum Pandonulfo aderant: ex alia vero parte (a) utrique fratrueles cum Gaideriso, & (b) Guaiferio Principibus (c) habentibus Graecos, advenerant; & quotidie, praesente Papa, utraeque acies in praecinctu (d) prosiliebant. Qua (e) oneratus intentione Landulfum pridem Electum (f) consecravit Episcopum in Ecclesia B. Petri (g) Capuani, (194) cunctumque Episcopatum inter ambos aequa portione dividi praecepit (195): Ecclesia vero, in qua consecratio ce-

rit. Pagus erat mille circ. pass. supra novam Capuam Aquilonem versus, quo loco nunc etiam rudera aliquot diruti illius Pagi cernuntur, vocaturque *Antignano*: a quo Antiniana Capuae jam extincta familia ortum duxisse sine dubio credenda est. Illustris aeque, atque antiquissima illa fuit, virique in ea, feminaeque percelebres floruere, quae fortasse, alibi in distincto opere, Deo auspice, attingemus.

(194) *Ecclesia*, in qua consecratio Landulfi Episcopi peracta fuit, & quae a Chronologo nostro *S. Petri* appellatur, eadem profecto erat, quae priscis temporibus *Basilica Constantiniana* vocabatur, Sanctis Apostolis dicata, in eaque Episc. Sedes usque ad novae S.Stephani Protom. Ecclesiae aedificationem sub S. Germano Capuae Episcopo, idest seculo Chr. VI. permansit. Non hoc solummodo incendium, quod ab Erchem. notatur, passa est Constantiniana Basilica, sed pluries igne conflagravit. Alibi hoc expendendum.

(195) Capuana Dioecesis, quae tunc temporis multo amplius protendebatur, totam fere Liburiam, Liternum, Vulturnum, ac Calinium, Sinuessamque, Theanum usque ab aquilone, urbes continebat. Unde conjici facile potest, Landulfo Episcopo *Berolasim*, seu veteris Capuae agrum illum, totamque regionem ab oriente Nolam versus, Acerrarum urbe inclusa, ad occasum Vulturnum inter & Clanium fluvios, sitam: Landonulfo vero eam Dioecesis partem obtigisse, quae trans Vulturnum boream, occidentemque prospiciebat. Non enim eo tempore sub Langobardorum dominatu tot urbibus praeerant Antistites, quot prius Cathedrae in illis excitatae erant: cum ex ipsis pleraeque aut subversae, aut ob hostium incursiones erant relictae; sed in

(a) *Utrisque*.
(b) *Gaimarrio*.
(c) *Habentes*.
(d) *Exiliebant*.
(e) *Honoratus*.
(f) Ann. 881.
(g) *Capuae, totumque*.

celebrata eſt, paulo poſt a Saracenis a Pandonulfo (a) advocatis, & ab Athanaſio miſſis, igne media exuſta eſt.

XLIIX. Circa haec (b) tempora Guaiferius Princeps (196) Monachus effectus eſt, languore depreſſus eſt gravi, diem clauſit extremum. Et quia (c) ob incurſionem Iſmaelitarum corpus (d) ejus ad Coenobium (e) B. Benedicti patris ferri non valuit, Teanenſi Caſtro in Eccleſia humatum eſt, donec coelitus requie praeſtita ad ſanctum locum (197) vehatur. Per idem tempus Iſerniam, & Sueſſulam uno menſe, Caſtrum etiam Bovianum eodem anno capta, & combuſta ſunt. Quo tempore (f) ſupradictus Gaideris a Landone cognato ſuo alienatus, Pandonulfo ſociatus eſt, filiamque ipſius ſuo tradidit filio; ſed (g) in proximo a (h) tribulibus dicti Landonis captus, ac cuſtodia mancipatus eſt; ejuſque in loco Radelgis filius Adelgiſi Princeps eſt conſtitutus; qui tribus vix annis impe-

in praecipuis tantum, inſignibuſque provinciae urbibus Praeſules ſedebant. Nam ſicuti tunc Epiſcopi tanquam Domini, Comiteſque cenſebantur; ita ne principis Dynaſtae ſubjectionem vitarent Epiſcopi, pauci iis in urbibus, in quibus Dynaſtae reſidebant, ſeligebantur, ut Theani, Aquini, Cajaciae, & Capuae, quae principem quendam locum prae aliis praeferebat: quippe ibi ſupremus Langobardorum Comes praeerat, cuique aliquomodo Gaſtaldi alii inferiores parebant. Sed de his alibi aptius.

(196) Eadem ferme narrat Anon. Salern. c. 130. addendoque, quae ſequuntur verba: *cum Coenobium B. Benedicti properare ſatageret in itinere, diem clauſit extremum*, declarat quae de ejus ſepultura Theani confuſim dixerat Erchempertus: qua in urbe fortaſſe, vel pone illam mori debuerat Guaiferius anno DCCCLXXX.

(197) *Ad ſanctum locum vehatur*, ſcilicet, ut loco depoſiti in Monaſterio Theanenſi corpus adſervaretur, donec ad Caſinenſe deferri poſſet humandum.

(a) *Vocatis.*
(b) Ann. 880.
(c) *Ab incurſione.*
(d) *Illius.*
(e) Deeſt. *B.*
(f) *Suaſus.*
(g) Ann. 881.
(h) *Tribunalibus.*

perans, a (198) Beneventanis (*a*) ejectus, & Ajo frater ejus loco illius ſubrogatus eſt. Gaideris vero Franchis traditus in cuſtodia, fuga lapſus, pervenit urbem Barenſem, qua morabantur Graeci; a quibus miſſus eſt ad urbem Regiam (199) Baſilio pio Auguſto, a quo honoratus, ditatuſque donis Imperialibus (*b*) Oëriam urbem accepit ad convivendum.

XLIX. Hac (*c*) tempeſtate Pandonulfi (*d*) nimietatem (200) non ferens Athanaſius, relinquens eum, filiis Landonulfi, & Landonis copulatus eſt in ſocietatem. His diebus idem Praeſul, miſſis Apocriſariis Siciliam, Saracenis ad radicem montis Beſubii (201) reſidentibus (*e*) Suchaymum Regem expoſcit, illiſque veniens praefecit. Sed justo Dei judicio, primo omnium ſuper eum inſurgens, coepit Neapolim graviter (*f*) affligere, & devorare omnia exterius, ac puellas, equos, & arma (*g*) vi expetere. Hoc turbine (202) exactus, & ut Apoſtolicum anathema, quo erat

(198) Gaideris, ſeu Gaideriſius tertio nondum ſui Principatus expleto anno e ſolio exturbatus, & Radelchiſius, ſeu Radelchis II. Adelchis filius eligitur; Gaideris vero Gallis traditus, & in cuſtodiam conjectus, nacta occaſione (cuſtodum forte carceris opera) fugae ſe dedit, ac Barium petiit.

(199) *Urbem Regiam*, i. Conſtantinopolim, ut alibi.

(200) *Nimietatem*: heic nimiam feritatem, atque inexplebilem dominandi cupidinem Pandonulfi Comitis intelligit, qui cum hoſtium copiis ſuas jungere non dubitavit.

(201) *Beſubii*, ideſt, *Veſuvii* montis in noſtra Campania ignivomi, cujus paſſim noſtrates hiſtorici meminerunt, & praecipue Peregrinius noſter in Camp. Diſc. II. Hujus nempe montis radices maritimas incolere debuerunt, ut puto, ſcilicet ab oſtio Sarni fluminis ad Rhaetinam, & Leucópetrae ſcopulum uſque. Meos Cl. Viros Neapolites advoco, qui loca haec ſatius illuſtrent, & haſce Saracenorum colonias explicent.

(202) Lege, *expergefactus* ex Cod. Bolv. nimium namque in ſua perfidia dormitaverat Athanaſius.

(a) Ann. 884. (b) *Oriam*. (e) *Suthaymum*. * *Sechymum*.
(c) Ann. 881. (f) *Afficere*.
(d) *Feriatim*, *feritatem*. (g) Deeſt. *Vi*.

erat (*a*) innodatus; a ſe, & urbe ſua expelleret Guaimarium Principem, omneſque Capuanos ex urbibus, & oppidis, cunctoſque (203) maritimos in ſuum adjutorium advocavit, & Saracenos ab eodem loco vi pepulit: illi autem abeuntes, Agropolim caſtrametati ſunt. Hoc facto, non multo poſt praedictus (204) Praeſul una cum filiis Landonis, & filiis Landonulfi ſuper Capuam (*b*) Pandonulfum capturus advenit, dictamque urbem (*c*) hinc, & (205) inde obſidens affligebat. Qua neceſſitate compulſus Pandonulfus Radelgiſum Principem, cognatumque ſuum in auxilium invitavit. Is autem, ſegnitie ſepoſita, mox Ajonem germanum ſuum advocans in comitatu ſuo, Capuam, qua reſidebat, (*d*) expugnans, audacter ingreſſus eſt. Poſt haec Ajo cum Beneventanis, & Capuanis egrediens, cum filiis Landonulfi (206) Amalphitanos habentibus, certamen iniit, & aliquandiu pugnatum eſt juxta (207) portam urbis; cumque neutra pars alteri cederet, utraeque acies ad ſua reverſae ſunt.

L. Re-

(203) *Maritimos*, populos ſcilicet, qui Ducatui Neapolitano parebant; iiſque etiam contineri videntur, qui circumadjacentes inſulas, totumque noſtrum cratera incolebant, Stabienſes videl. Æquenſes, iiſque finitimi: necnon Puteolani, Cumani, ac Miſenates. De his alibi plenius in Diſſert. Ducat. Neap.

(204) Landulfus, de quo ſupra.

(205) Ideſt, cis, & trans Vulturnum amnem.

(206) Lege, *Amalphitanos in ſocietatem ſecum habentibus*.

(207) Quaenam haec Capuae *Porta* fuerit, juxta quam pugnatum eſt, omnino ignoratur. Tres praecipuae eo tempore ibi erant portae ut ex veteribus chartis eruitur. Prima inter occaſum & boream patebat a Caſilini ponte, cui haerebat, *Caſilinenſis* vocata, nunc *Porta Romana*: Altera, quae ortum ſpectabat, *Montana* primum, inde *S. Angeli* adpellata: Tertia denique meridiem verſus, quae *Turris Paldi*, nunc *Porta Neapolitana* dicitur. Minores alias duas fuiſſe veteres eaedem chartae nos edocent, quarum una Borealis, quae *Fluviana*, inde corrupto vocabulo *Fauzana*, vocitabatur, e qua nomen inde deſumſit

(a) Ann. 881. menſe Aprili.

(b) Deeſt. *Pandonulfum*.

(c) Deeſt. *Hinc*, *&* *inde*.

(d) *Expugnare*.

L. *(a)* Repedante itaque Radelgiso ad propria, Athanasius (208) ad solita recurrens arma, simulavit universos fratrueles pacisci, cohortatusque est eos, ut dato sacramento ad alterutrum, omnes ingrederentur urbem, communiter habitaturi. Sed Pandonulfus ab eodem Praesule sacramentum accipiens, ne ullas contra eum moliretur insidias, tunc omnes fratres in unum adunati Capuam adierunt, dato prius Amphitheatro eidem Athanasio, & ille *(b)* Guaiferio ad cohabitandum tradidit ad perpetuum Capuanorum (109) jurgium. Cum vero adessent universi, ut diximus, omnes juraverunt, ut pacifici, & sine ulla molestia dicti viri intrarent ad commorandum. Pandonulfus autem recepit eos ovans cum Clericis veste (210) amictis candida; illi *(c)* autem mox *(d)* ingressi intro apprehenderunt Pandonulfum, & Landonulfum fratrem ejus, quem

sit Paroecia S. Andreae *ad Portam fluvialem*: Altera occasum hyemalem prospiciens, quae vulgo *Posterula*, nunc *Porta del Castello*, cognominabatur, quae tamen antiquitus in sinistro Arcis latere posita erat: inde adversum ejusdem Arcis latus translata anno MDXLIX.

(208) Scil. fictae amicitiae, & conventi, ut suae tantummodo utilitati cederet amicabilis compositio, sicuti accidit, & odiorum potius igniculos foveret, quam veram inter fratrueles firmaret animorum concordiam.

(209) Merito sane Capuanis displicebat & ipsis contraria *Amphitheatri* cessio Athanasio Praesuli, quod ille dehinc Guaiferio ad ibi cohabitandum tradidit. Prope enim suae urbis portas exteri, & hostes incolentes, nacta occasione, vel consulto non agros duntaxat, sed & urbem etiam invasissent.

(210) Pandonulfus obviam factus simul cum Ecclesiae Capuanae Canonicis (quos heic Clericos adpellat Erchempertus, hoc enim nomine priscis temporibus ii designabantur) suo habitu, idest, *Albis superpelliceis* indutis, fratrueles suos suscepit, qui memores facinorum a Pandonulfo, & Landonulfo ejus germano novae Capuae Antistite in ipsos commissorum (Athanasio etiam illos non tam excitante qnam impellente) eos in carcerem detruserunt; simulque cum illis uxores, & filii Neapolim in exilium pulsi.

(a) *Repetente.*
(b) *Gaiferio.*
(c) *Mox autem egressi.*
(d) Ann. 882.

quem ſupra Epiſcopum deſcripſimus, cum omnibus conſentaneis, ſequacibus, & (*a*) fautoribus eorum, (*b*) & hi duo miſſi Neapolim; (*c*) poſt haec & uxores, filii, & filiae miſſae ſunt illuc.

LI. Inter haec Saraceni totam ſupradictam (211) terram crudeliter laniabant, ita ut deſolata terra cultoribus, (*d*) ſterpibus, & vepribus repleta fatiſcat. Guaiferius autem Coloſſo reſidens, ſuaſus ab Athanaſio, imo & Athanaſius ab illo coactus, bellum coepit inferre dictis fratribus, atque cum Saracenis (*e*) nimium eos affligebat, & acrius inſequebatur. Tunc nutu Dei, a quo omne procedit bonum, (*f*) quendam Agarenum ab Africa evocans, Regia de ſtirpe procreatum, Agropolim, inde Garelianum, in quo (*g*) reſidebant agmina Iſmaëlitica, miſit, atque omnium illorum mentes accendens, ejus hortatu univerſi Saraceni tam de Gareliano, (212) quam de Agropoli communiter collecti, Calabriam, qua (*h*) reſidebat Graecorùm exercitus, ſuper Saracenos in Sancta Severina commorantes, properarunt; ubi & omnes Grajorum gladiis extincti ſunt. Dehinc Amanteum Caſtrum captum eſt: deinde & (*i*) dictae Beatae Severinae oppidum apprehenſum eſt.

LII. Baſilio Sereniſſimo Auguſto atque his diebus (*k*) defuncto, duo filii ejus in Imperio ſunt electi; ideſt Leo primogenitus, & Alexander ſubſequens; tertius vero, Stepha-

(211) Si *Regnum in ſe diviſum deſolatur*, quid in hac Campanorum Comitum diſſenſione profecerint tunc Saraceni, quaſque ediderint ſtrages, pro ſe quiſque animo revolvat. Paucis verbis ſane Erchempertus ſuam malorum narrationem hoc numero abſolvit.

(212) De hac nova Saracenorum irruptione Chronologi paſſim.

(a) *Factoribus.*
(b) *Et omnes miſſi.*
(c) Deeſt. *Poſt haec.*
(d) *Serpibus.*
(e) Deeſt. *Nimium.*
(f) Deeſt. *Quendam.*
(g) *Praeſidebant.*
(h) Adhuc vivente Imp. Baſilio. Vide Cedrenum num. 229.
(i) *Edictae.*
(k) Ann. 886.

phanus nomine, Archiepiſcopatum (213) ejuſdem urbis (ejecto (*) Photio, qui olim a Nicolao (214) Primae Sedis Pon-

(213) Iiſdem verbis utitur Anon Salern. c.133.

(214) Archiepiſcopatum appellat, quem potius Patriarchatum nominare debuiſſet. Utraque haec dignitas iis temporibus aequalis cenſebatur, & promiſcue apud alios ſcriptores tunc pro Patriarchis Archiepiſcopi (quorum breviſſimus numerus) dicebantur, quamvis parum rationi conſentaneum; multa ſane inter utriuſque dignitatem, ac praeſtantiam diverſitas eſt. Vid. Thomaſin.alioſq. de veteri diſcipl.tractantes. Quoad Photii ſchiſma, cum paſſim tam Graeci, quam Latini Scriptores apud Baronium, & Pagium latiſſime de eo diſſeruerint, perpauca tantum delibo, ut legentium memoriae occurram. Photius Patr. Byzantinus a Baſilio Imp. in Concilio Conſtantinop. depoſitus fuit ann. DCCCLXVII. & in ſede Patriarchali repoſitus Ignatius: pauloque poſt in exilium Photius, ejuſque aſſeclae pulſi ſunt. At Ignatio viro ſanctiſſimo e vivis ſublato ann. DCCCLXXVII. (licet immerito Baronius in ſequenti anno firmet) Photius ab Auguſto in urbem revocatus, denuo Patriarchatum occupavit, Pontificioſque Legatos eluſit. Eo fuit ingenio, ut ſuorum adverſariorum ſibi paratas inſidias, ac technas ſumma calliditate declinaret; ſicque a Johanne VIII. confirmationem dolo obtinuit contra Nicolai I. ſententiam, qui eum tanquam ſchiſmaticum ab Eccleſiae communione ut pacis perturbatorem, ſemoverat. Hanc Johannis PP. animi inconſtantiam tueri conatus eſt Petrus de Marca Conc. L. III. 14. qui eam prudentem oeconomiam nominat: Nat. Alex. in Joh. C. VIII. imprudentiam, atque alii levitatem (unde fortaſſe Johannis Papiſſae prodiit fabella) periculoſamque indulgentiam, quam reapſe Pontifex emendare ſtatim curavit, impii Photii cognita fraude, atque impudentia. Nam anno DCCCLXXX. miſſo Conſtantinopolim Marino Epiſcopo (qui eidem in Papatu deinceps ſucceſſit) ſumma animi fortitudine Auguſti potentiam, & Schiſmaticorum minas parvipendens, acta pro Antipatriarcha in conciliabulo praecedenti anno Byzantii a Photianis evocato reſciſſa ſunt, & Schiſmaticorum anteſignanus denuo excommunicatus. Leo interim VI. Philoſophus cognominatus, Baſilii Imperatoris patris ſui ſucceſſor a. DCCCLXXXVI. Sanctae Sedis veſtigiis inhaerens Photium utriuſque Imperii, atque Eccleſiae perturbatorem a ſede iterum exturbavit, atque exilio multavit; in ejuſque locum germanum ſuum Stephanum, tametſi adoleſcentem ſuffecit, qui, ſexennio ſui Praeſulatus vix abſoluto, defunctus eſt. Tandem Byzantinae Eccleſiae, atque Imperio, extincto Photio anno DCCC-

(*) *Vid. Anon. Salern. c.* 133.

Pontifice ob invaſionem Epiſcopatus Ignatii adhuc ſuperſtitis, perpetuo anathemate fuerat mulctatus, & a Joanne Papa, ut ita dicam, ignaro, ad priſtinum gradum (a) (215) reſuſcitatus) regendum ſuſcepit.

LIII. Interea Athanaſius ſolita fraude cupiens ſupradictos fratres ſequeſtrare (216) ad invicem, hinc Landoni (b) ſeniori, (217) filio (c) videlicet Landonis ſingularis, praeſtantiſſimi viri, neptem ſuam adhuc lactentem in conjugium (d) ceſſit; ad hoc ut fila feminarum illaquearent eum; (e) adſcitumque eum monuit ſerpentino ore, (218) ut confratrueles ſuos caperet, &, quod magis ambiebat, occideret, ſcilicet ut inter ſe rixantes, aut omnino interirent, aut deficerent, & ille Capuam caperet. Et quoniam Lando, licet ſegnitie, ac (f) torpore naturaliter (g) frueretur

DCCCLXXXXI. pax & tranquillitas inclaruit, omneſque, quotquot ſuo impio duci faverant, ejuſque ſchiſma armis, calamis defenderant, vireſque ſuas omnes expromſerant, aliquando quievere. Haec igitur, quae breviter adnotavi, innuit hoc loco Erchempertus.

(215) *Reſuſcitatus*, ideſt, in ſua ſede ***repoſitus***, unde fuerat exturbatus; & *a morte*, hoc eſt, excommunicationis poena, ***reſurrectus***, ideſt, *abſolutus*.

(216) *Fratres inter ſe ſequeſtrare*, ſcil. animos eorum foederatos, & conſentientes in dominatu ſejungere, ut iis inter ſe invicem altercantibus, poſſet iniquus Athanaſius ſe bellis immiſcere, Capuamque, ſicuti anhelabat, ſubjicere.

(217) Lando, qui hoc loco dicitur ***Senior***, potius *Junior* appellandus eſſet, cum ſit filius Landonis ſenioris, ut in ſtemm. num. 11. & 21. Ac licet alter Lando ſuus nepos fuerit filius Landulfi Sueſſulani Comitis germani ſui, is tamen nondum vivebat, idcirco Junior interdum adpellatur; quo regnante, Senior etiam dictus eſt ob juniorem praefatum Landonem nepotem ſuum.

(218) Videſis quot artes, inſidias, machinationes verſutus, ac impius Athanaſius adhibuerit, ut Langobardis Capuae Comitibus jugum ſenſim imponeret.

(a) Ann. 879.
(b) Sic ſcripti Codd. omnes.
(c) *Ult. v3.*
(d) Ann. 883.
(e) *Adſtitoque eum.*
(f) *Corpore.*
(g) *Premeretur.*

tur, immobilis, & conftans perfiftebat, (*) re inchoata, (*a*) hoc advertens Athanafius doluit, & protinus confilium reperit fibi accommodatiffimum tunc, fed non in longum perniciofius; competenti etenim feftinatione inter ifta Atenulfum adfcivit, eique fecretius (*b*) infidit. *Ex omni gente Langobardorum, Capuam elegi mihi habilem; & e Capua, gentem veftram; & ex omnibus fratribus tuis, te folummodo praetuli confentientem mihi, & in cunctis obtemperantem, utrumque induftrium: idcirco fi meis verbis aures tuas accommodaveris, in cunctis profperaveris.* At ille cuncta fe patrare (*c*) velle refpondit imperata; cui ille. *Cape filios Landonis, & efto tu folus imperans Capuam, ficut progenitor tuus fingulariter imperaffe dignofcitur.* Ille vero (*d*) hoc fratrum confilio diftulit; qui inreverfus omnem venenofi Athanafii verfutiam propriis innuit fratribus. At illi obftupefacti figno fe crucis Chrifti munierunt, dicentes: *Ante moriamur, aut exulemus, quam fuper fratres noftros jufte, aut injufte infurgamus unquam: donec enim erit in manibus noftris, non infidiabimur fanguini noftro.* Mox etenim (*e*) cuncti filii Landonulfi munierunt fe horribili, & pene inaudito facramento cum filiis Landonis clanculo fub gravi anathematis interdictione; ftatimque Atenulfus abiens, Athanafio retulit voluntatem fratrum fuorum ratam fore fratruelibus fuis, & in nullo penitus (*f*) amoveri. At ille durius (*g*) hoc accipiens, hoftis factus eft illis (219).

LIV. (*h*) Eodem tempore Guaimarius fupradictus Princeps, cum nimium affligeretur ab Athanafio Epifcopo cum

(219) Suis detectis infidiis, hoftem fe futurum Athanafius declarat, cum ab eis fe laefum fatetur, ut praetextum aliquem obtenderet impofterum illos perfequendi, & Capuae Comitatu expellendi.

(*) *Etiam re.*
(a) *Hoc audiens.*
(b) *Infit.* * *infidiatur.*
(c) Deeft. *Velle.*
(d) *Haec.*
(e) *Juncti.*
(f) *Moveri.*
(g) *Haec.*
(h) Ann. 886. & primo Leonis, & Alex. Imp.

cum Saracenis, esſetque ex toto depopulata tellus ipſius, ita ut capi (*a*) potuiſſet, niſi divina pietas reſtitiſſet, ad Graecorum ſe contulit ſuffragium, a quibus (*b*) nobiliter eſt adjutus; (220) nam & auro, & frumento adjutus eſt, & auxiliatoribus ſtipatus, qui cuſtodirent urbem, & populum ejus, quod hactenus ſervatur, ut dictum eſt. Ajo autem Princeps Beneventi, & ante Principatum, & (*c*) poſtea, partim imbecillis, partim roboreus extitit (221).

LV. Ut autem poſt tergum redeam, abeuntibus Saracenis Calabriam, (*d*) illucque (*e*) pereuntibus, (222) Decivilis Dux Cajetae centum pene quinquaginta ex eis ſecum retinuit, ut ſine Sacerdotali officio (223) non remaneret: ad inſtar Judaicorum Regum, qui diviſo inter ſe bifarie Regno, (*f*) ut fertur, Levitae ex maxima parte Hieroſolymam, quo inerat Templum toto orbe authenticum, congregati ſunt. De quo numero ex parte fati fere ad centum viginti Saraceni urbem Theanenſem (*g*) audenter adierunt, ſicut prius agere conſpexerant, quando (*h*) quippe (*i*) duo millia quingenti erant; ſuper quos Lan-

(220) Guaimarius primus Salerni Princeps, Guaiferii filius Graecorum auxilium implorare cogitur; Athanaſius enim, undique devaſtatis agris, Salernum circumquaque obſidione vallarat ita, ut cives rerum omnium inopia ſummopere laborarent. Hujus rei meminit etiam Anon. Salern. aliique, qui Patricium Guaimarii honorem ab Auguſto Byzantii obtentum memorant; ut num.67.

(221) De varia Ajonis Principis in bellis fortuna, deque variis in eum exſuſcitatis defectionibus, per quas fati vices expertus eſt in praemium ſuae inconſtantiae, inferius diſſeram; & Chronologi paſſim loquuntur.

(222) *Docibilis* omnino legendum.

(223) Ironice in Docibilem loquitur Erchempertus, qui Saracenos ſecum retinere voluit ad deſolationem vicinorum locorum.

(a) *Poſſit*.
(b) Deeſt. *Nobiliter*.
(c) Ann. 884.
(d) *Illuc*.
(e) Vivente Baſilio Imp. ut ſup. n.51.
(f) Reg.l.3.cap.12.& Parap.l.2.c.11.
(g) *Audacter*.
(h) *Prope*.
(i) $\frac{M}{II}$D. & ſic ſemper.

Lando, (224) ceu leo, audacter cum suis (a) irruens, usque ad ultimam internecionem protrivit eos, ita ut de tanto numero non amplius, quam quinque evaderent, ceteris (b) interfectis, ni fallor, centum quindecim.

LVI. Athanasius autem cernens se (c) delusum ab utrorumque responsionibus fratrum, tristior effectus est solito; sed ocius invenit consilium habile sibi; missis siquidem Legatis, trecentos Graecos (d) suum in auxilium adscivit, (e) Chasano eos praeeunte. Tunc callide pace facta cum Capuanis, mox quando (f) vindemia legitur (*), cum esset Capua valide afflicta, & a foris depopulata, omnes (g) certatim egressi sunt tam primores, quam & mediocres ad vindemiandum; ille vero, suggerente hoc vel maxime (225) Guaiferio Colossense, ex abditis Graecos, Neapolites, una cum Theatralibus (226) viris, & depraedavit totam Capuam (227), apprehensis in ea multis, & praestantissimis viris, peculiisque non modicis. Ab

(224) Lando, qui Saracenos Theanum irrumpentes profligavit, fuit filius Landonulfi Senioris, qui Calvense Castrum, ut supra, instauravit.

(225) Guaiferius, qui dicitur *Colossensis*, nepos erat Landonulfi Senioris, ac fratruelis Landonulfi Theanensis Gastaldi, & Pandonis Marepahis. *Colossensis* cognominatur, quod in Amphitheatri custodiam fuerit destinatus, ut alibi notavi.

(226) *Theatralibus viris*, scil. qui circa Theatrum loca incolebant, & Capitolium; ubi antiqui pagi extabant S. Herasmi, Suriorum, & S. Petri ad Corpus, de quibus alibi agendum erit.

(227) *Totam Capuam* intelligit pro illa hujus Comitatus parte, quae Liburiam mare usque occupabat: non enim ultra Capuam progressi sunt, sed cis Vulturnum amnem, cum Lanii i. Clanii amnis, Suessulae, Liburiaequae solummodo Erchempertus meminerit; Liburiae siquidem duntaxat ditioni finitimos agros depopulatus est; Capuam enim haudquaquam subegit.

(a) *Veniens*.
(b) *Infectis*.
(c) *Derisum*.
(d) *Sui*.
(e) *Chasanos*.
(f) Ann. 883. sive 884.
(g) *Certantes*.
(*) *Colligitur*.

Ab (*a*) illo igitur tempore omnia circumquaque devaſtans, Liburiam (*b*) vindicabat ſibi; nam & Saracenos (228) Agropolitanos, quos nuper de illius magnatibus, juxta rivulum Lanii non procul a Sueſſula, (*c*) qua ille nefandum perpetraverat ſcelus, ferme ducentos (*d*) peremerant viros, clam evocavit, & Capuam miſit; ubi tunc egredientes Capuani valide reſtiterunt eis; ob hoc & abſque praeda ad Caſtra repedarunt: Lando autem ſenior tunc apoplexia percuſſus (*e*) interiit (229).

LVII. Dictus itaque vir pro ut (230) mente conceperat novis, & inauditis machinis inſurgebat adverſus Capuanos, adeo ut (*f*) tempore Quadrageſimali cum omnis (g) plebs Chriſticola, praeterita defleret mala, & poſcit a Deo, ut flenda minime committat, ipſo mediante feſto Dominico, ſubſequente (*h*) crepuſculo, collectis Graecis Materenſibus, (231) Aegyptiis, & Neapolitibus, conſcio Guaiferio (232) Duce, praetereunte (*i*) Chaſano, urbem Capuanam tentavit invadere, atque aſcenſis murum ac ſi (233) trecentis viris armatis diverſorum generibus telorum; ſed omnes, Domino adiuvante, alii ſponte ex eo deſilierunt, qui quidem cervice tenus imis jacti ſunt, nonnulli vero gladio occubuerunt. De noſtris unus ſo-

(228) Saracenos Agropolitanos vocat, qui Agropoli Caſtro ultra Salernum ad mare ſito, tunc conſidebant.

(229) Lando' junior, qui ſupra not. 217. morbo, quam Graeci ἀποπληξίαν adpellant, hoc eſt, ſubitam membrorum percuſſionem, extinctus eſt Septembri menſe A. DCCCLXXXV.

(230) Videl. Athanaſius.

(231) *Aegyptiis*, ſcilicet Saracenis, qui ex Aegypti Provincia advenerant.

(232) *Coloſſenſi*, ut ſupra n.225.

(233) Lege: *ac ſimul cum trecentis viris armatis &c.*

(a) *At*. (b) *Vendicabat*. & 8.

(c) *Quia*.

(d) *Peremere*.

(e) Ann.884. Vide tamen expanſam tabulam Comitum Capuae n.7.

(f) Ann. 885.

(g) *Ples*.

(h) *Crepuſculoque*.

(i) *Caſſano*.

ſolum (a) Onericus nomine, & ut fertur, a ſuis extinctus eſt. Bellum quippe (b) hoc narratum in muro arbiter judex non per belligerantes, & armipotentes egit viros, ſed per quatuor impuberes mirifice geſſit ad laudem nominis ſui (234). Ille autem confractis itaque viribus, quod conceperat minime (c) agere ceſſavit; nam & Salernum per Saracenos prius, & poſtea per Graecos multotiens capere molitus eſt, ſed non eſt permiſſum a Domino.

LVIII. Eodem quoque tempore Guido filius Guidonis (235) ſenioris ſuper Saracenos in Gariliano caſtrametatos, ut retro redeam, hoſtiliter irruens, Caſtra eorum dirupta depraedavit, & aliquantos eorum gladiis interfecit; reliqui montis per opaca, ut aqua, diffuſi ſunt. Is autem Capuam appropians ultra tranſvadavit, & ad Pontem, (236) qui Theudemundi vocatur, caſtrametatus reſedit

(234) *Arbiter judex*, i. Juſtus Dominus non per homines militari arte pollentes, ſed per paucos *impuberes*, ideſt juvenculos inexpertos victoriam obſeſſis conceſſit ad ſuam omnipotentiam celebrandam, & ad impiorum depreſſionem.

(235) Guido Spoleti Dux frater Lamberti (uterque Guidonis ſenioris filii) poſt obitum nepotis e Lamberto geniti, Dux factus eſt, juniorque vocitatus. Inde Rex & Imperator Italiae. Cognatum habebat Radelchiſium Benev. Principem, cujus ſororem Ageltrudam ſibi conjugio copularat.

(236) En iterum Theudemundi pons, quem *prope cum Capuam Guido tranſmeaverit caſtrametatus eſt, & frumento e Liburia ablato Capuanos refocillavit*, paulo poſt cum eodem Duce Capuani foedus iniere. Igitur cum Neapolitani Campanis infenſi eſſent (quippe cum Saracenis in ſocietatem coiverant) omnino putandum, Guidonem e Neapolitum Liburia frumentum abſtuliſſe; quadere Theudemundi pons ſuper Clanium amnem, non ſuper Vulturnum poſitus videtur, ut ſup. not. 87. Cis enim Clanium Liburia Campanorum extabat, transfluviana vero ad Neapolitanum Ducatum pertinebat. Quod etiam ex inſequentibus Erchemp. verbis planius oſtenditur. Guido enim ut Capuanos ſine me-

(h) *Honericus*. * *Hunnericus*.

(f) Deeſt. *Hoc*.

(i) Deeſt. *Agere*.

ſedit aliquandiu; & ablato ex Liburia frumento, aliiſque victualiis, (a) Capuani refocillati ſunt, ſed tunc cum eodem Duce non ſunt foederati (237). Sed cum (b) retrovertetur, urbemque tranſiret, metu coacti ſubdiderunt ſe illi: ipſo ad ſua remeante, erexit ſaepefatus Athanaſius viriliter contra eos, tulitque illis, adjutus auxilio Graecorum, omnia a foris, ſataque quaeque videbantur poſſidere a parte Capuae, nec non & ſuperius; illaque replicata ſunt (c) poſt reditum ſupradicti Ducis per Chaſanum. Multipliciter (d) iſta patrata ſunt, quae a me ſtrictim ſunt dicta.

LIX. Poſt haec ſuggeſtum eſt eidem Duci, ut (238) veniret quantocius, & liberaret confidentes ipſi: ſin autem omnino perditionem ſubirent; qui mox veniens Capuam, Ajonem Principem a Benevento ad ſe venientem conſilio Capuanorum (e) cepit, & ſub cuſtodia Beneventum duci fecit, in quam introiens ordinavit eam. Inde proficiſcens, Sipontum ingreſſus eſt: Ajonem foris reliquit in

metu, aut periculo ad deditionem cogeret aliquando, *ponte Theodemundi relicto*, *retrovertitur*, *Capuamque tranſivit*. Si igitur ut Capuam tranſiret, ex eo loco, quo diſcedebat, pes ei referendus erat, neceſſario Theudemundi pons ultra, non citra Capuam ſitus videtur fuiſſe.

(237) Timebant fort. Campani, ne foedus cum Guidone tunc ſancientes, in ſe hoſtium Neapolitum, Graecorum, Saracenorumque ſimul arma verti cernerent, ſuamque urbem aut ferro, aut igni hoſtes damnarent. Cum autem praeviderent Spolitenſium Ducem plus armis prae ceteris valiturum, illi ſe dediderunt; ſicque tot inter bellorum diſcrimina, Langobardorum factiones, & diffidia, in eo ſuam ſpem omnem collocarunt. Vid. Anon. Salern. c. 135. & Oſtienſ. loc. cit. qui ab Erchemperto, quod narrant, excepere.

(238) A Capuanis vocatus eſt iterum in auxilium Guido Spol. Dux, qui praeſto adfuit; atque Ajonem Capuanis infeſtum in carcerem conjecit. Beneventum inde proficiſcens, urbe illa potitus eſt, quam utique *ordinavit*, ideſt, novam in ea regiminis formam inſtituit, jura-

(a) *Capuanis reconciliati ſunt cum eodem Duce non desfoederati.*
(b) *Retro reverteretur.*
(c) *Poſt reditum.*
(d) *Multipliciter.*
(e) Ann. 884.

in Castris. Cum autem cognovissent Sipontini Ajonem (239) Seniorem suum captum, supra dictum Ducem, unanimiter irruentes, clausere in quodam Templo, captis (a) ejus optimatibus. Hac, (b) illacque tunc missum est, & abductus est Ajo, redditusque est suis. Alio vero die sacramento dato, vix (c) cum dedecore elapsus est.

LX. (d) Dehinc Chasano Constantinopolim abeunte, quidam Stratigo Augustalis Joannem Candidatum, quem lingua Pelasgica Joannicio vocant, cum trecentis bellige-ratoribus direxit Athanasio Episcopo, cum quo idem vir Capuam hinc, & inde praedavit; atque ob perfidiam istorum (240) Pandonulfum ex vinculis ereptum, libertati (e) restituit, & a Magiperto (141) receptus est Suessam, qui junctus est Graecis, atque universa animalia Capuae ablata sunt. Qua de re Lando filius Landonulfi, & Landulfus Episcopus adierunt dictum Ducem in Spoletum, ab eo petentes auxilium. Landulfus Episcopus a Spoletio reversus est: Lando autem cum eodem Duce per Sipontum (242) Capuam advenit; qui per aliquos dies Atel-

juramentum fidelitatis excepit; novusque etiam Castro Beneventano Praefectus, sive militaris Gastaldus, qui sibi obtemperaret, instituendus videtur. *Ordinare* enim idem est ac disponere, ab agricultura desumtum, ut ap. Voss. in Etym.

(239) Sipontini ut noverunt suum Principem captivum factum in Guidonem insurgentes, illum in Templo obsederunt, & ad liberandum Ajonem coëgerunt, praestito prius eidem Principi foederis sacramento.

(240) Pandonulfus, qui e vinculis per Athanasium ereptus est, fuit filius Pandonis Comitis, de quo num. 7. & qui relegatus fuerat anno DCCCLXXXII. ut not. 210.

(241) Magipertus hic Suessae fortasse praeerat uti Gastaldus, qui Pandonulfi factioni clam adhaeserat.

(242) Quum per Sipontum Capuam adventarit Spoletensis Dux, credibile omnino est, maritima, ac faciliora ipsum loca selegisse, & per Bene-

(a) *Suis*.
(b) *Illac*.
(c) Deest. *Cum*.
(d) *Deinde Cassano*.
(e) Ann. 884.

Atellae (243) residens, Capuam frumento implevit. Accepto nuncio, repente (a) Romam profectus est, Capuanos relinquens in manibus dicti (b) Praesulis. Is autem statim super Sanctum (244) Heremum Graecos, & Neapolites direxit, quem diu obsidentes, eos, qui in sublimibus residebant, cepit, & deinde Capuam ex utraque (245) parte graviter affligebant ita, ut quasi obsessa videretur; nam juxta Sicopolim (246) Graeci cum Neapolitibus, & Pan-

Beneventani Principatus agros transiisse, ut Samnitium montes, vias arduas, ac difficiles declinaret; sicque ad praestandum foederatis obsessis auxilium citius perveniret; eamque etiam ob rem, ut suo foederis jure cum Beneventanis sanciti uteretur cum exercitu adveniens.

(243) *Atella* antiquissima urbs, non ubi nunc Aversa sita est (ut aliqui existimarunt) sed fere tribus ab illa milliaribus orientem versus distans nuncque *Pomigliano di Atella* nobilis pagus, quem pone rudera adhuc excisae urbis: de ea fusius egi in App. viae Descr. L. III. Postrema ejus excidii calamitas XI. seculo accidit; inde a Nortmannis *Aversa* aedificata.

(244) *S. Heremus*, seu potius *Herasmus* turris est altissima, in qua olim veteris Capuae Capitolium, nec longe a Theatro distitum, ut rudera adhuc extantia ostendunt. Nunc etiam *Turris S. Herasmi* appellatur, ibique ejusdem nominis vetus Ecclesia, & finitimus pagus; qua in turri, fortissima olim arce suis propugnaculis undique circumsepta, ac munita Robertus Neapolis Rex natus fertur, ut ipsemet in quodam diplomate fatetur, in quo nundinarum Ecclesiae S. Mariae Majoris ab eo concessarum item mentio, ut in App. Viae loc.cit. notavi. Hanc turrim Athanasius Graecorum, Neapolitumque militum copiis obsidione vallavit, & expugnavit, ut facilius nova Capua potiretur.

(245) Idest, ex utraque etiam fluminis parte, ut supra notatum est.

(246) *Sicopolis* tunc pene destructa erat, pagumque eidem urbi conterminum exstruere coeperant ejus incolae, quem *Versarium* prius ab *Inversa* fortasse Sicopoli eductum, inde *S. Nicolai in Triflisco* cognominarunt, ejusque memoria ab exeunte Christi seculo X. habetur in chartis Monasterii S. Mariae Monialium Capuae, & Capituli Metropolitanae Ecclesiae, cui Paroecia illa, pago jam desolato, adnexa fuit anno MCCCCXXII. Ad hujus collis radices, qui Triflifcus, sive Rogetus dicebatur, nunc vero S. Mariae in Hierusalem (ob antiquum ibi Deiparae sacellum extructum a Canonicis Metrop. Ecclesiae Capuanae, cui

(a) Ann. 885.

(b) *Praesidis*.

Pandonulfo residentes omnia circumquaque stirpitus devorabant: unde contigit, ut octoginta ex eis Calinium (147) adhaerentes, super Theanum latenter irruperunt; quibus ex (*a*) diverso Lando cum Theanensibus, & Atenulfus cum aliquantis Capuanis occurrerunt juxta Sanctam Scholasticam prope Castrum Theani, a quibus & victi sunt.

LXI. Per idem tempus Monasterium B.Benedicti a (248) Saracenis prius dirutum anno Domini (*b*) DCCCLXXXIIII. ab Angelario venerabili Abbate coeptum est reaedificari (*) anno Domini (*c*) DCCCLXXXVI. mense Augusto. A quo reversi, dum Capuam repeteremus, a Graecis capti, exutique sumus, & exequitati; ablatisque equis, & spoliis, (249) & ministris cunctis, homines argento redempti

cui subdebatur, duobus circiter abhinc seculis Fratribus Ordinis Servorum B. Mariae Virginis sub annua quadam pensione concessum) plures aquarum acidularum medicinalium, iisque, quae Neapoli, Theani, Telesiae, atque alibi non dissimiles scaturigines effluunt, quae frugibus molendis inserviunt, quorum pluribus abhinc seculis sub Richardo I. Capuae Principe extat memoria. Antiquae *Sicopolis* supra illius collis planiciem etiamnum ruinae supersunt, quae *Castrum Palumbariae* vocitantur, ut not.75. innui.

(247) *Calinium* heic, non pro Calinulo, seu *Carinola* accipiendum est (quo nomine deinceps haec urbs vocitari coepta) sed pro *Calvensi* urbe, seu *Calibus*, & Calvo, quae Sicopolim inter, ac Theanum sita est ab aquilonari Capuae regione. Eo pars exercitus depraedatum iverat, quaeque a Landone, & Atenulfo Theano egressis caesa fuit juxta antiquissimam S. Scholasticae Ecclesiam, ubi vetus illud aedificium monumento olim sepulchrali inserviebat, ibique adhuc extat, quo Theanenses pro castro utebantur ad urbis ingressum custodiendum ea parte, quo Theano Cales, inde Casilinum iter erat, quae Latina olim vocitabatur, cujus descriptionem habes in App. L.II. & III.

(248) Monasterii Casinensis a Saracenis direpti, novaeque ejusdem ab Angelario Abbate constructionis meminit alibi Peregrinius, de qua nos inferius pertractabimus.

(249) De Erchemperti prope Capuam captura satis superius verba fecimus.

(a) *Adverso.*
(b) Ann. 884.
(*) *Def. Completumque ex C. Bolv.*
(c) Ann. 886.

pti ſunt; equos recollegimus (a) quinque: Ego autem ſolus cum praeceptore pedeſtre remanſi; a Capuanis delati ſumus in urbem; inde Neapolim pertranſeuntes, nihilque proficientes, infructuoſi remeavimus Capuam. Deinde tria plauſtra onerata victualiis, multiſque opulentiis juxta (250) Anglenam, quo prius capti ſumus nos, apprehenſa, & depraedata ſunt.

LXII. His (b) ita crudeliter geſtis, Atenulfus Spoletium (c) pergens, dato pretio, Suabilum Gaſtaldum Marſorum cum aliis ſociis (d) Baſſis, (251) quaſi ad trecentos armatos, ſecum advexit; cum quibus & conſilium iniit, ut Gaſtaldatum Capuanum illi firmarent; ſed ingredientes Capuam, cum hoc adimplere (e) nequiſſent dicti Franci, reſiſtente, ac contradicente praecipue Landone (251) germano ejus, quem (f) dudum ipſe cum ceteris fratribus Gaſtaldum in his, quae ad eos pertinebant, inſtituerat, ab eodem Atenulfo (252) abſoluti, via, qua venerant, repedarunt. Tunc dictus Atenulfus conſilio habito cum ſuis, (253) Sadi cognatum ſuum ad Athanaſium ſae-

(250) Locus hactenus *Anghiena*, ſive *Anglena* appellatur paululum ultra Capuam, Calvum verſus, ubi olim antiquum erat Coenobium Ciſtercienſium Monachorum, S.Mariae Caſamari, ſeu de Anglena nuncupatum, pone ejus pontem, qua rivus excurrit. A Wilelmo I. Siciliae Rege, Capuaeque Principe pons hic extructus ann. MCLV. conceſſaque jam dictae Eccleſiae S.Mariae XL.terrae fuerunt jugera,ex eo, quod ibi Rex equo in praeceps abreptus deiparae Virginis auxilio e periculo incolumis evaſit, ut videre eſt in diplomate anni MCCXI. quod conceſſionis ſub Othone Imp. III. Idus Mart. praecit. ann. confirmatae meminit.

(251) *Vaſſis* videlicet, unde *Vaſſalli*, Ducangius, aliique.

(252) *Absoluti*, ſcil. a ſacramenti foedere, quo obſtricti erant ad auxilium praeſtandum. Hinc pacto inter eos ſtipendio jam exſoluto, venia iiſdem data eſt, ut ad ſuas ſedes immunes redirent.

(253) Hujus *Sadi* Atenulfi cognati ne verbum quidem apud alios.

(a) V.
(b) *Itaque*.
(c) Ann.886.
(d) *Baſſiſque*.
(e) *Nequiviſſent*.
(f) Ann. 882.

ſaepius dictum ſubdole miſit, poſcens ab eo auxilium, ut adjuvaretur ſingulariter fieri Comes in Capua. Haec audiens gaviſus eſt, & ſpopondit ſe in omnibus illum auxiliaturum. Cumque hoc a plurimis, & maxime, terque, quaterque Landoni fuiſſet relatum, (*a*) illa ſolita ſegnitie, & torpore detentus parvipendens, pro nihilo ducebat hujuſmodi nuncium (254).

LXIII. Exin memoratus (255) Lando febris ardore ſuccenſus, Theanum (*b*) abiit (*c*) curandus a languore, quo detinebatur. Atenulfus interim a recepta, nec greſſum, (*d*) neque mentem removit; ſed (*e*) protinus effectivus exiſtens parturire quod jamdudum corde conceperat, ob hoc Neapolim ire anxiabat feſtinus. Hoc ergo cum ad aures Landonis perveniſſet, illico (*f*) Alciſum, (256) & Aldefridum Capuam miſit, ut dictum virum ſuo hortatu a coepto itinere deviarent, & adjecit: *Ego autem, Miſſa audita, & comeſtione finita, ſubſequar vos*. Illi enim (*g*) abeuntes fatum virum invenientes, retinere nequiverunt; erat (*h*) autem dies Dominicus. Deinde Lando proficiſcens, eum minime reperit, jam enim abierat. Quo facto ſubſtinuit

(254) Vigilare profecto debuiſſet, & dolos, ac machinationes hoſtium ſibi paratas timere; Principum quidem curae, ac ſollicitudinis intereſt pervigilare, ne inopina ſubditorum, vel hoſtium proditione opprimatur. Hinc Iphicrates Athenienſium Dux domi, militiaeque copias inſtructas habebat, ne ſi ſiniſtri aliquid accidiſſet: *Impendere periculum non putabam* dicere cogeretur, ut poſterorum memoriae hiſtorici tradidere.

(255) Lando febri cum laboraret, Capua Theanum profectus eſt, ibique ab aeris ſalubritatem morbo convaliturum ſperabat.

(256) *Alciſum*, & *Aldefridum* ejuſdem Landonis familiares, Patricioſque viros, quippe qui Atenulfo cogniti, atque probati eſſe debuerant. An hic Algegiſum (ut in Cod. Bolvit.) legendum ſit, ignoro.

(a) *Ille*.
(b) Ann. 886.
(c) *Curaturus*.
(d) *Nec admittens admodum*.
(e) *Promptus, & fervidus, exiſti. mans parturire ſe poſſe*.
(f) *Adelgiſum*, & *Adelfridum*. An Aigiſus eſt de quo n. 1. & 68.
(g) *Abientes*.
(h) *Enim*.

ſtinuit Lando reditum ejus, illique revertenti dixit Lando, & ceteri fratres. *Quid egiſti illuc, quo* (*) *iſti*? Quibus ille reſpondit verba bona, verbaque conſolatoria, & deceptionibus plena. His auditis, & (*a*) nimirum creduli acquieverunt, credentes ei. Proinde Lando advertens fraternum dolum, ſed ſomno (257) ſopitus, & negligentia depreſſus non intelligens telum latens, quo jaculabatur; donec transfigerentur fibrae jecoris ejus, & Theanum rediit (*b*) ſanandus, ad quem (*c*) Landonulfus (258) frater ſuus inviſere veniens (*d*) Landonulfus ſolus in urbe relictus eſt.

LXIV. Cernens autem haec Atenulfus, & videns ſibi tempus adeſſe congruum, prius ſimulavit ſe cum conjuge, & liberis de civitate egredi, & (*e*) Calvum, quaſi ad habitandum, adire. Inter iſta cum juvenculis, & pecunia ambitioſis paciſcens, dato ſacramento, & (*f*) promiſſis multis muneribus, diſrumpens jusjurandum, quod cum filiis Landonis ter juraverat, cum ſomni tempus adveniſſet (*g*) Sabbato poſt Epiphaniam, (*h*) hoc eſt VII. Idus Januarii, advocatis ſodalibus ſuis, ſuper filios Landonis irruit bellaturus. Filii autem Landonis non ſegniter ſe praeparaverunt adverſus (*i*) hujuſcemodi conamen; ſed fugientibus eis, in quibus confidebant, concuſſi ſunt (259) vali-

(257) Somno ſolitae ejus deſidiae, ſegnitieque ſopitus.

(258) Legendum *Landulfus frater* ſuus, ut habent emendati Codd. Atque hinc ſane Landulfus filius Landonis ſenioris fuiſſe cenſendus eſt, qui Sueſſulanus dicebatur, ut in Ser. Com. Capuae uberius differetur, Landonulfus vero, qui Capuae relictus eſt, fuit Atenulfi germanus alter, de quo in ſtemm. n.15. verba facit Peregrin.

(259) Pugna haec, ſeu inteſtina ſeditio, intra ipſius Capuae moenia accidit. Atenulfus nepotes propulſans, urbe potitus eſt, eoſque Theanum ad patrem Landonem fugere compulit.

(a) *Nimium*. (*) Iviſti.
(b) *Sanaturus*.
(c) *Landulfus*.
(d) Vide expanſam Tabulam Comitum Capuae. Nu. 8.
(e) *Calinium, quaſi habitare*.
(f) *Praemiſsis*.
(g) *Sabbatum*.
(h) Ann. 887.
(i) *Hujuſmodi*.

valide. Maxime ex hoc turbabantur, quia putabant, quod Lando cum omnibus germanis ſuis in hoc adeſſet (a) diſcidio. Videntes autem hi, quod deſtituti eſſent ab omnibus, ceſſerunt Atenulfo, & egredientes noctu ex urbe, Theanum advenerunt Landonulfus, Pando, & nepos eorum (260) Guaiferius; clamantibus eis a tergo de civitate; *Nolite ire Theanum, quia certiſſime capiemini*. At illi Theanum (b) propinquantes haeſitare coeperunt, ne (c) forſan a Landone tenerentur adſtricti; nunciato itaque adventu ſuo, officioſiſſime ſunt ſuſcepti.

LXV. Atenulfus Gaſtaldatum Capuanum (261) ſingulariter ſuſcipiens, continuo ſe Comitem appellari juſſit; moxque filium ſuum Athanaſio obſidem direxit, ſicut ſacramento pollicitus fuerat, (d) Liburiam, (262) & Capuam ſub jurejurando illi conceſſit; Athanaſius vero retinuit illius ſobolem, quouſque factum illi a Guidone (e) Duce repromiſſum ſuſciperet dictus Atenulfus, acceptoque foedere Gallico, reddidit illi filium (263), & cuſtodita eſt pax inter utrumque anno uno, & menſibus (f) tribus. Per idem tempus miſſis Legatis idem Atenulfus Romam, Majo-

(260) Hic nepos Guaiferius idem eſt, cujus ſupra meminit n. 56. & *Coloſſenſis* vocabatur.

(261) *Singulariter*, ideſt, ſolus dominus Capuani Gaſtaldatus effectus.

(262) *Liburiam*, & *Capuam* Atenulfus Duci Athanaſio ſub jurejurando conceſſit, partem nempe illam *Liburiae*, quae Neapolitano Ducatui finitima erat, Sueſſulam, Abellamque verſus, Atellas, atque Liternum; & *Capuam*, ideſt, *veterem*, ſive Coloſſum, ut ſupra.

(263) Athanaſius pro ſui foederis cum Atenulfo ſecuritate, Guidonis Spoletenſis Ducis (qui Capuanis foederatus eoſdem ſpeciali fovebat patrocinio, ut ſup. not. 237. & ſeqq.) aſſenſum, & confirmationem expetiit. Quibus confectis, obſidem filium ad Atenulfum remiſit, pace ſic compoſita.

(a) *Diſsidio*. Vide Dauſqueum in Orthogr.

(b) *Appropinquantes*.

(c) *Forte*.

(d) *Licuriam*, ceterum ſemper *Liguriam*.

(e) Deeſt. *Duce*.

(f) Ad menſem April. Ann. 888.

Majone venerabili Abbate, & Dauſerio Diacono, ut ſubderetur Stephano pio Papae (264), eſſetque illi proprius famulus; & promiſit (*a*) quoque ei reddere Cajetanos, quos pridem callide ceperat, adjuvaretque eum contra Saracenos Gareliano reſidentes. Quae poſtea cuncta oblitus, ex his, quae promiſerat, nihil omnino adimplevit.

LXVI. His quoque diebus (*b*) Theophylactus Stratigo a Bari Theanum hoſtiliter advenit hyemis tempore, Saracenos tentans (*c*) impugnare; nihilque proficiens, infructuoſus abſceſſit; abienſque Neapolim, Marinum Gaſtaldum Caſtri Sanctae (265) Agathae Ajoni rebellem (*d*) accepit, & Apuliam rediens, nonnullas munitiones ejuſdem Ajonis vi apprehendit; unde, occaſione accepta, idem Ajo adverſus Auguſtale (266) dominium rebellionis jurgium (*e*) initiavit, quod ſuo in loco inſeretur.

LXVII. Ante hoc ſane tempus Guaimarius Princeps Conſtantinopolim ad Auguſtorum veſtigia confiſus, (*f*) abſceſſit; a quibus benigne ſuſceptus eſt; (*g*) Patritius ab eis factus, cum honore ad propria remiſſus eſt. Cum autem adhuc illic moraretur, Athanaſius dolorem conceptum

(264) Ut firmius in Comitatu Capuano Atenulfus dominaretur, etiam Stephano V. Pontifici ſe ſubdidit, ut tanquam *jure Feudi* (ut barbaro JCtorum vocabulo utar) illum a Sede Apoſtolica obtineret, ut ſup. not. 191. advertimus.

(265) Caſtrum S. Agathae cum inferius quoque a Scriptore noſtro memoretur, ibi nos aliqua delibabimus opportunius.

(266) Benev. Principes poſt Ludovici Aug. diſceſſum metuentes, ne ab Occidentis Imp. ſenſim opprimerentur, cum Orientis Imperio foedus inierunt, annuam penſionem iis ſolvendam pollicentes. Cum igitur Theophylactus Ajoni contra jus, pactumque foedus damna intuliſſet, Ajo ab Augg. Leone IV. ejuſque germano Alexandro deſciſcere coepit, ut infra.

(a) Deeſt. *Quoque ei.*
(b) *Theophylatus.*
(c) *In pugnam. In pugnas.*
(d) *Praecepit.*
(e) Ann. 887.
(f) Ann. 881.
(g) *Et Patritius.*

ptum in opus erumpens, Graecos, Neapolites, seu omnes Capuanos generaliter movens, super (*a*) Abellanum misit Castrum, quo tunc praeerat Landulfus Suessulanus. Mox autem ut illic supervenit exercitus, fraude illorum, qui intro erant, captum est, apprehenso in eo Landulfo, & filio ejus juniore, nuruque illius, uxore videlicet Landonis, qui cum Guaimario profectus fuerat (267).

LXVIII. His ita decursis, suasus Lando ab (*b*) Algegiso (268), aliisque Capuanis una cum (269) Guaiferio (*c*) in quandam tractoriam plaustro vehentem intromissus, Capuanam urbem ingressus est, atque ad Episcopalem abiit Aulam; ubi pauci ex vi congregati sunt, Atenulfo accelerante. Tunc commissum est praelium, mortuoque (*) Vallane illustri viro, dissolutum est cor eorum, qui in

(267) Abella antiqua, & celebris olim Romanorum Colonia a Gothis sub Alarico desolata est, licet inde denuo prope veteris ruinas exstructa fuerit, antiquum tamen decorem nullatenus recuperavit; sed oppido nomen dedit & decus insigne Castrum, sive Arx fortissima, in qua Landulfus tunc Suessulanus Comes dominabatur. Illam fraude civium cepit Athanasius Dux & Praesul Neapolit. cui Capuani quoque auxilium praestitere. Landulfus ipse Sergii olim Ducis gener, ejus filius junior (nomen tacetur) & nurus illius, uxor scil. Landonis, qui cum Guaimario Salerni Principe Byzantium profectus erat, comprehensi sunt.

(268) An hic fortasse ille Algegisus, qui ad describendam historiam Erchempertum impulit, pro certo adfirmare non ausim; ut num. 1. not. 2.

(269) Lando Comes licet Capua expulsus ab Atenulfo fratre, asseclas tamen suos, ac fautores ibi reliquerat, qui illum in pristinam solii dignitatem restituere summopere adnitebantur: quare illum clam introducere in *traha*, seu *traga*, & *tractoria* (videl. plaustro sine rotis, quod etiamnunc *stragulum* vulgo appellatur) tentarunt. Ac licet illi in urbem ingresso permulti faverent, opemque ferrent, Atenulfi tamen opera, ac virtute expulsus fuit, sicque a suis etiam derelictus fratri cedere coactus est, & cum nepote Guaiferio Theanum inglorius regressus est.

(a) *Abellarum*.
(b) *Agelgiso*.
(c) Deest. *In*.
(*) Wallano.

in parte Landonis erant, & coeperunt illum relinquere, & Atenulfo (a) affociari. Tunc, licet (b) ficte, pacis ofculum fibi mutuo fratres obtulerunt, quod in arca cordis minime retinebant. Lando autem poft illa cum Guaiferio ad propria remeantes, reliqui confentanei (270) illorum capti funt, & (c) vinculis innexi. Inter quos & Landulfus Praeful captus eft, & cuftodiae (d) trufus. Poft non multum tempus per (*) fingulos dies omnes abfoluti funt (**).

LXIX. In (e) diebus illis, quando Atenulfus Gaftaldatus regendi jura adeptus eft, omnia quaeque Beatus Benedictus infra urbem Capuanam poffedit, fratribus exulantibus auferri praecepit; qua de re miffus ab Angelario venerabili Abbate, (f) & Epifcopo ego ipfe veftigia Apoftolorum adii, Stephanum Summum Pontificem (271) poftulaturus pro rebus noftris ablatis, a quo & benedictionem fratribus detuli, & privilegium noftri Coenobii, & fupradicto viro literas exhortatorias attuli: dominicalis res ablata reddita eft, (g) mente autem ex toto fubtracta, in proximo etiam Cellam mihi ab Abbate traditam, concepto dolore, vi abftulit (272).

LXX. Interea cum Atenulfus jam memoratus Capuanos cepiffet, advertens Athanafius Capuam fortiter (h) concuffam, coepit occafionem quaerere adverfus Atenulfum, & obfides ab eo, feu & pacem (i) innovare, decur-

(270) Ideft, Capuae conjurati, qui Landonem clam introduxerant.

(271) De hac Erchemperti ad Stephanum PP. legatione fupra dictum eft.

(272) Cellam, cui praeerat Erchemp. ignoramus: permultas quidem Cafinenfes in Capuano agro poffidebant tam citra, quam ultra Vulturnum, quas fuo loco commemorabimus.

(a) *Affociare*.
(b) *Finte*.
(*) Singuli per dies.
(**) *Anon. Salern. cap.* 128.
(c) *In vinculis*.
(d) *Tentus*.
(e) Ann. 887.
(f) Deeft. Et.
(g) *Me autem*.
(h) *Percuffam*.
(i) Ann. 888. menfe Aprili.

currentibus inter alterutros miſſis. Majo ſupradictus Abbas, & (a) Auſencius Neapolim profecti ſunt, quos Athanaſius ad Amphitheatrum ire praecepit, ſimulque Atenulfum illuc adeſſe voluit, quatenus firmato foedere una cum Guaiſerio (273) Conſule, filium ſuum cum aliquantis e Capua obſidem mitteret. Hoc autem faciens, inſidias tetendit latenter cum Graecis, & ſuis (274) ad capiendum ſuos. Sed quia, ut conjicitur, adhuc non erat completa malitia, quae poſt paululum divinitus (b) punita eſt, facta eſt morula; ſed Atenulfus & filium ſuum infra urbem clauſit, ſupradictos viros miſit (275) Arenam, (c) egreſſuſque ſtatim Graecorum cuneus ſupradictos apprehendit viros cum aliis, & depraedavit totam (276) Capuam graviter; moxque ſine dilatione cunctum equitatum, & pedeſtrem exercitum mittens, omnia ſata Capuae ſuccidi, exterminarique fecit funditus.

LXXI. Praeſciens autem Deus dicti viri malitiam, & volens praeſtare Capuanis miſericordiam in tam crudeli, impiaque perſecutione, permiſit eundem Athanaſium in tan-

(273) Guaiſerius, quem Conſulem vocat Erchempertus, Gaſtaldus erat, ſive Praefectus Arcis Coloſſenſis, Neap. Duci foederatus; Conſulis nomine illum adpellat Erchempertus inſigniore titulo fortaſſe ad ejus dignitatem augendam, cujus tituli nuncupatio Comitis, Gaſtaldive dignitatem nedum aequipararet, ſed etiam illi longe praeſtaret; niſi ironice Hiſtoricum locutum velimus, illum notando.

(274) Athanaſius ſuas copias in inſidiis latenter inſidere juſſit, ut Atenulfi exercitum inopinato aggrederentur, atque illum vel ad deditionem cogeret, vel ferro undique trucidaretur. Prima vox *ſuis* Neapolites, altera *ſuos* Langobardos notat.

(275) *Arena*, ideſt, Amphitheatrum, ſive Coloſſum.

(276) *Depraedavit totam Capuam*, ſcil. totius Gaſtaldatus pagos, vicos, agroſque, qui utramque Capuam circumdabant, & in ſua ditione erant: *ſataque Capuae*, ideſt, *novae*, quae in Liburia mare verſus erant, *ſuccidi*, *exterminarique fecit*; ut Campani neceſſario victu privati conficerentur.

(a) *Auſentius.*
(b) *Punienda eſt.*
(c) *Aggreſſuſque.*

tantam elationem (*a*) prorumpere, ut etiam Beneventi fines bis, terque praedari faceret. Ajo autem tunc Bari degens (*b*) impugnabat Graecos impugnantes ſe. Qui (*c*) hoc audiens, illico, ſegnitie depoſita, ferme cum tribus millibus bellatoribus clanculo veniens (277) Caſtrum in Abellinum. Ubi autem intellexit Graecos, cum Neapolitibus reſidere ſuper Capuam, radicituſque eam devaſtare, illico recto itinere ſuper eos audacter adventare ſtuduit: ſed (*d*) quidam naturaliter zizaniorum ſator Dauferius, (*e*) Dauferii (278) noſtri genitor, urbe Beneventi egreſſus, ſubdole, ac ſi ſecuturus Principem, ex diverſo Capuam curſu properavit, & dicto exercitui adventum indicavit Ajonis. At illi, relicta Capua, (*f*) praecipites Neapolim reverſi ſunt: Ajo autem iter, quod ceperat, peregit (279) illiſque minime repertis, Liburiam ingreſſus eſt: cum quo & Atenulfus abiit, & exuſta tota pene Liburia, ac depraedata, populiſque, & beſtiis ablatis, puteiſque (*g*) ſaxis oppilatis, Amphitheatrum profectus eſt; quo reſidens per aliquot dies, machinis, & diverſis telis fortiter expugnavit. Ille, idemqne abiens (*h*) Caſtrum Sanctae (280) Agathae inſedit, atque Marinum Gaſtaldum

(277) *Veniens* &c. lege: venit in Caſtrum Abellinum, nunc urbs, Abellinum quoque vocitatum.

(278) Dauferius hic Beneventanus pater erat Dauferii Monachi Caſin. Diaconi, cujus ipſe ſuperius num.65. meminit, qui Abbatem Majonem Romam fuerat comitatus: ideo Dauferium, *noſtrum* appellat.

(279) Ajo Abellino iter Nolam verſus ſuſceperat; ac Liburiae ad Neapolites pertinentes agros Acerranos, atque Atellanos undique praedatus, puteos omnes ſaxis, ſarmentis, arborumque ramis obſtruxit, ut neceſſario potu incolae carerent, ſicque ad deditionem cogeret.

(280) Caſtrum S. Agathae, nunc nobilis urbs Campaniae, trans Tifatam ab ortu montem, ſitum, quod Comitatum Capuae a Beneven-

(a) *Perrumpere.*
(b) Ann. 888.
(c) *Haec.*
(d) *Quidem.*
(e) Deeſt. *Dauferii.*
(f) *Recipientes.*
(g) *Saxo.*
(h) *Super Caſtrum.*

dum ſibi rebellem in fide ad ſe remeantem ſuſcipiens, abſceſſit; aliquandiu *(a)* Beneventi commorans, per Sipontum Barim reverſus eſt.

LXXII. Atenulfus autem *(b)* ab Ajone, ſe ſubdens per ſacramentum, in adjutorium ſui centum viginti ferme bellatores ſuſcepit; cum quibus graviter totam Liburiam depraedavit. Sed quia nonnunquam deſperatio periculum gignere ſolet, generaliter morti *(c)* Materenenſes e (281) Calvo, & aliquanti Capuani cum *(d)* dictis Apulienſibus juncti, Liburiam circumeuntes, Sueſſulam depraedarunt, & re-

ventano Principatu dividebat ad fauces uſque Occidentales Furcularum Caudii. Ajo Princeps illud ſuae ditioni ſubdidit; Marinus enim Caſtri illius Praefectus, ſive Gaſtaldus, ab eo defecerat, ac Neap. Duci, Graeciſque, icto foedere, adhaeſerat. Haec urbs e ruinis exciſae olim Saticulae coaluit, parumque ab illa diſtabat, ut contra Peregrinium alibi a me probatum: ibique adhuc veterrimi illius oppidi reliquiae apparent.

(281) Hoc quidem loco aut depravatus, aut mutilus Erchemperti Codex, nec ab aliis Codicibus aptior habetur lectio. Attamen non inutilem fore conjecturam puto, ſi Hiſtoricum locutum dicamus de Graecis fortaſſe (quos *Materenſes* appellat, qui *Matera* urbe Theanum cum Theophylacto Saracenos apud Garilianum reſidentes debellaturi adventarant, illicque remanſerant, ut ſup. nu. 66.) Campanis illis adjunctis, qui Landonem Comitem, Theani commorantem, poſtquam Capua expulſus fuerat, fideliter ſecuti erant, in aemulum Atenulfum inſurrexere, ut Landonem ipſum expulſum in ſuam ſedem reſtituerent; Coloſſenſis quoque, Neapolitanique Ducis freti praeſidio ſperabant fore, ut junctis copiis, facili negotio Atenulfum praelio ſuperarent, atque ita Landonem in Capuae Comitatum reponerent, quod ex ſequentibus Erchemperti verbis oſtenditur; ait enim, Sueſſulam, proximamque Liburiam a *Materenſibus* cum Capuanis fuiſſe direptam, Athanaſio Duce Neap. ſibi adjuncto: ab Atenulfo ipſos ſimul appetitos eſſe: Coloſſenſem, ſeu Theatralem aciem a Guaiferio in eorum ſubſidium ſtatim advolaſſe; ſicque fronte, tergoque obſeſſum circumdatumque Atenulfum pugna ſuperatum Atellam confugiſſe, quam prope cum vix diſperſas copias collegiſſet, Capuam verſus rediit. Haec ego, aptius fortaſſe alii expenderint.

(a) *Benevento.*
(b) *Ajonis.*
(c) *Materenſes.*
(d) Deeſt. *Dictis.*

& reverti coeperunt; quibus occurrit Graecorum, Neapolitumque exercitus juxta rivolum Lanii, atque in unum misti (a) supervalebat pars Atenulfi partem Graecanicam; sed superveniens scara Theatralis a tergo, & in medio circumsepti, devicti sunt, partim capti, partimque gladiis extincti sunt. Hac de causa audaciam sumens Athanasius, bellum coepit expetere, unde Atenulfus non segnis redditus continuo cum suis Atellam abiit; dumque praelium non invenisset, reversus est ad sua.

LXXIII. Cum non (b) multo post, instigante inimico humano generi, collecta Athanasius multitudine, exercitu misto Graecorum, Neapolitensium, & Ismaelitarum, equitantium, & pedestrium, misitque illos adversus Capuam pugnaturos; quibus occurrit Atenulfus ultra rivolum Lanii juxta (282) Sanctum (c) Carsium, habens in comitatu suo auxiliatores ab Ajone missos, nec non & Saracenos: Saraceni vero ex utraque parte juncti steterunt, nulli eorum praebentes auxilium. Atenulfus talia cernens, acrius super inimicos (d) suos insurgens, ac primo impetu potenti virtute superans, pertrivit eos usque ad ultimam perniciem, occisis ex eis plurimis, multisque captis, reliquos oppido fugere compulit, victorque triumphans ad castra onustatus, ac laetus cum suis omnibus repedavit: de suis autem praeter (283) unum amisit, Alde-

(282) *Locus S. Carsii*, vulgo *S. Carzio*, in agro Aversano trans Clanium situs est: ibi acerrime pugnatum ab utroque aemulo, Athanasio scil. & Atenulfo, quibus Saraceni praesidio erant. Sed hi neutri eorum Duci, pugna jam inter eos inita, adjumento esse voluerunt. Qua de re Atenulfus rei militaris expertissimus, ac Dux adprime strenuus Athanasii acies fregit, ac statim e certamine victor abiit.

(283) Parum hic fide dignus redditur Erchempertus, qui ab Atenulfo Comite tam acri, obstinataque pugna unum duntaxat militem, cui nomen

(a) *Superval. valebat*.
(b) Ann. 888. Indict. 6.
(c) *Carcium*. Vulgo, *Santo Carzio* in agro Aversano.
(d) Deest. *Suos*.

derico nomine, & ipſum a ſuis, ut fertur, occiſum. Ab hoc ſane die coepit jam quaſi potens eſſe Atenulfus, & Athanaſius impotens. Hinc inchoavit omnia ſata eorum, qui in Coloſſo morabantur, diripere, cunctaque bona eorum vehiculis diverſis ad urbem trahere (284).

LXXIV. (285) Hoc quoque, quod narro, omnes audient aures, pro ut Dominus ſaepe parabolice ſequacibus ſuis dicebat: (a) *Qui habet aures audiendi, audiat*. Ut omnis paveſcat homo, ſtupeat, & ad Deum revertatur. Vel vero ne quis obſtinatus animo remanſerit, contingat illi, (b) quod Dathan, & Abiron ſuperbientibus advenit, nec non & Core cum fautoribus ſuis eveniſſe dignoſcitur. Guaiferius enim Praefectus Arenarum, qui pene omnia mala, quae facta ſunt in diebus ejus, is opere ſuo geſſit, fecitque patrare; cujus praeſtigio Romana tellus depopulata, Beneventana regio funditus deſolata eſt, at hoc & exitium, & finem accepit idcirco, Dei judicio, modo illius ſcelus facinoroſus finis explevit. (c) Nam ſubito ſuperna (d) inſpirante gratia, a qua omne bonum procedit, in illum excitati illi, a quibus ipſe putabatur ſalvari

men Aldericus a ſuis, ut fertur, occiſus, amiſſum praedicat. Hoc utique ſuperius etiam in Capuae oppugnatione contigiſſe fatetur his verbis: *De noſtris unus ſolum Onericus, & (ut fertur) a ſuis extinctus eſt*. At haec inepta ſane non Erchemperti fortaſſe, ſed Longobardi cujuſdam amanuenſis licentiae tribuenda, ut gentis virtutem extolleret, Neapolites aemulos, Saracenoſque deprimeret.

(284) Ad urbem Capuam omnia trahere, quae ex direptione veteris Capuae vicorum, atque caſtrorum abſtulerat, ab eorumque ſatis frumenta, frugesque diripuerat.

(285) Toto hoc numero LXXIV. κατ' ἔμφασιν ab Erchemp. Guaiferii infelix exitus deſcribitur: quippe poſt tot mala, quae jamdiu patraverat in Comitatu Capuano, Beneventanoque Principatu, aliiſque Regionibus, Deo inſpirante, ad ſuorum ſecuritatem, atque tranquillitatem ab amicis captus eſt, & victori Atenulfo traditus, ut flagitiorum ſuorum poenas lueret. Vid. Anon. Salern. c.138.

(a) Matth. cap. 13.
(b) Numer. cap. 16.
(c) Diebus 11. a victoria ad S. Carſium.
(d) *Expirante. Expiante.*

salvari, mutata mente in eum surgentes, apprehenderunt, bonaque ipsius diripientes *(a)* vinxerunt, revertentes nihilominus ad solum, de quo *(b)* nunquam diabolice abscissi sunt; ipsumque (286) Proconsulem despicabilem Capuam, Atenulfo *(c)* consentientes, remiserunt pane tribulationis, & aqua angustiae *(d)* sustentatum. Hoc facto universi, qui a propria sede olim fuerant *(e)* exulati, superbe ad suam obedientiam reversi sunt; factumque gaudium magnum, pax, & securitas; coeperuntque praeesse, qui subesse soliti erant; (287) & qui per trecentos, & eo amplius annos imperaverant, ut legistis, praeesse coeperunt iis, qui cum Saracenis vicerant per aliquot soles. Tunc coepit cohors Bardica triumphans regnare super eos, quos semper armis subegerant (288).

LXXV. Interea videns Athanasius, se in omnibus superatum, pudore abjecto, pacis expetiit foedus, quod adeptus est; *(f)* praemissoque jurejurando, pacti sunt ad invicem. Primum tantum sacramentum sistebat roboreum ad mensem, aut tempus (389) annotinum: istud autem nec

(286) Iterum Guaiferius Colossensis *Proconsul*, qui Consul prius vocatus fuerat, ut not. 273. Fort. ironice Proconsul Romano more, quasi Provinciae Praeses, & Praefectus habitus.

(287) Neapolitanos quidem intelligit, qui Capuanis semper infensi fuerant, illorum agrum, & praesertim Liburiam pene totam paulatim occupaverant armorum vi, vel fictis inter se foederum sacramentis, ut pluribus verbis superius.

(288) Confusim heic loquitur Erchempertus, nisi mutilus fortasse textus. Ex hisce enim verbis tantum colligitur, quod profligatis tunc Neapolitum, sociorumque Agarenorum agminibus, Suessulanus Gastaldatus, Acerra, Atella, omnesque pene Liburiae campi adjudicati Comitatui Capuae fuerint Liternum usque, atque Nolam, ut alibi dicam, Neapolisque Ducatus variis in Liburiae locis expoliatus, ut clarius infra explicat num. 76.

(289) Tempus *annotinum*, sive *annoticum*, anni cursum designat. Unde

(a) *Viguerunt. Jungerunt.*
(b) *Nunc.*
(c) *Consentiente.*
(d) *Sugillaturum.*
(e) *Superbe exulati.*
(f) *Praevioque.*

nec ad diem duravit duodecimum. Denique Iſmaelitae hac, (*a*) illacque diſcurrentes, (*b*) invitantur ab omnibus, omnia devorant, univerſa conſumunt, & contra Neapolim unanimiter conſurgunt; aequo valde examine ipſum ſupernum jaculatus eſt ſolium, ut ab his proculdubio percelleretur, cum quibus Chriſticolum genus pene omne protriverat; prout (*c*) Joannes dicit in Apocalypſi; immo & Dominus per Joannem de Babylone. *Quantumcumque miniſtraverunt vobis, miniſtrate: in poculo, quo miſcuit, miſcete illi duplum*. Haec autem audientes, nolite cor apponere, quod Deus (*d*) hoc meritis alicujus (*e*) Praelati fecerit, ſed ſua miſericordia, & miſeriis hominum egerit motus; ut ipſe per (*f*) Pſalmiſtam dicit. *Invoca me in die tribulationis* (g), *& eruam te, & honorificabis me. Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras juſtitias meas*? &c. quouſque ait. *Haec feciſti, & tacui; exiſtimaſti, inique, quod ero* (*h*) *tui ſimilis*. In una tantum re moveor, quod cum dicat (*i*) Apoſtolus. *Vae qui praedaris, nonne & ipſe praedaberis*? Quid ergo erit de his qui praedant proximos, & proximas, traduntque proſtibulo? ita ne praedabuntur? Deinde ſicuti enim Neapolites vaſtantur, qui vaſtarunt, ita & nos, forſan, devorabimur, (*k*) qui nunc devorantes ſumus. Beati ergo, qui, Domino cuſtodiente, immunes ab hac ſaeculi procella exiſtunt, ubi omne malum, & nullum ſine Domino bonum regnat, & (*l*) in aeterna nominantur vita, qua omnis felicitas, & beatitudo perennis floret in ſaecula ſaeculorum. Amen.

Unde etiamnum boves, qui nondum jugo ſubacti, & qui vix annum exegerunt, vernacule dicimus *Annutoli*.

(a) *Illac*.
(b) *Invitabantur*.
(c) Apocal. cap. 18.
(d) Deeſt. *Hoc*.
(e) *Relati*.
(f) Pſal. 49.
(g) *Tuae, eripiam te, & magnificabis me; nam peccatori dicit: Quare &c.*
(h) *Tibi*.
(i) Iſaias cap. 33. ſic dictus. Vide Hieron. ep. 103. ad Paulin. & Auguſt. de Civit. l. 18. c. 29.
(k) *Quod*.
(l) *Interna nominatur*.

LXXVI. Ajo (*a*) denique a Benevento per (*b*) Sipontum (290) Barim profectus; super quam Constantinum Augustorum (*c*) Aulicum, & Patritium insidentem reperit, rebelles Imperatorum viriliter impugnantem; adversus quem dictus Ajo fultus auxilio Ismaelitarum, & vallatus agmine pedestrium Apuliensium audacter (*d*) insurgens, primo impetu victor existens, de hostibus plures interfecit; deinde a Constantino, qui cum tribus millibus equis in tuto consistebat loco, valide contritus, vix cum aliquantis urbem ingredi valuit Barim: reliquis aut gladiis, aut traditis captivitati. Is autem Graecorum obsitus vallo, infra urbem occultatur, sustinens (291) suffragium Atenulfi, quem pridem protexerat, & non invenit; nam & Gallos, & Agarenos, promissis aureis, saepius mistim invitans, obtinere (*e*) nequivit.

LXXVII. Atenulfus ergo cum Athanasio pace interim custodita fere (*f*) XII. diebus, scisso foedere, utraque pars ad praedam prorupit. Sed Capuani praevalidiores effecti per se, & cum Saracenis graviter Neapolim circumquaque vastantes, lacerant, (*g*) & igne consumentes omnia,

(290) Ajo Princeps, qui jam a Graecorum Imperatorum dominio desciverat, Barium proficiscitur, quod a Grecis obsidebatur, primo impetu victor, inde victus urbem regressus est.

(291) *Sustinens suffragium Atenulfi*, idest, *ab Atenulfo auxilium expectans*, quod prius illi Ajo praestiterat, novumque, si opus fuisset, spoponderat. Neque ab Italiae Regis copiis (quos *Gallos* tunc vocabant) aut a Saracenis subsidium expectandum fas erat, etiam *auri sponsione oblata*: illi enim intestinis bellorum certaminibus Reges inter aemulos, Berengarium scil. Everardi Forojuliensis, & Guidonem Lamberti Ducis Spoletensis filios, implicabantur. Cum aliis aut foedere conjuncti, ut cum praefato Guidone, ut infr. n. seq. aut cum Neapolitibus decertantes pro Atenulfo Comite totum Capuae Comitatum subigendum sperabant, atque eam ob causam illuc migrare neglexerant.

(a) *Autem*.
(b) *Sepontum*.
(c) *Aulae Patricium*.
(d) Ann. 888. iisdem diebus, quibus Amphitheatrum receptum est ab Atenulfo.
(e) *Nequit*.
(f) *Bis binis*. *Binis*.
(g) *Ut ipsi consumantes*.

omnia; aequo Dei judicio, ut qui Saracenis innumerabiles Christicolas gladiis, & captivitatibus tradidit, bonisque eorum ditatus est, non immerito ab his flagelletur, rodatur, & praedetur, ut Salomon ait: (a) *Quis* (b) *miserebitur incantatori a serpente* (c) *percusso*?

LXXVIII. Interea Atenulfus post Episcopi (292) captionem, cunctumque Clerum sacramento revinctum, ad nova se contulit, & recentia jura (d) Legis. Nam Monachos B. Benedicti pro rebus (293) perditis jurare compulit, quibus cessum fuerat ab omnibus (e) retro Principibus, cunctisque Augustis Gallicis, sacramentum per se nulli homini dandum, nisi per Scariones, se autem in hujusmodi negotio sapientiorem, ac potiorem ostendens prioribus (294).

LXXVIIII. (f) Defuncto autem Lamberto filio Guidonis senioris, filio suo (g) Spoletium reliquit; quo etiam decedente, Guido junior (295) Spoletium, & Camerinum susci-

(292) *Episcopus*, qui ab Atenulfo captus est, fuit *Landulfus* Capuae Praesul, ejusdem nepos, qui in Episcopali Sede S. Stephani veteris Capuae prope Colossensem Arcem ab Atenulfo jam subactam residere debebat.

(293) *Pro rebus perditis*, scil. pro rebus, sive agris ab aliis inter bellorum turbines occupatis, qui ut a Monachis vindicari possent, chartas concessionum producere, juramentumque praestare ad veritatem contestandam debebant in manibus *Scarionum*, quo nomine *Milites nobiles* a Langobardis appellabantur, ut videre est ap. Carol. Aquin. in Lex. milit. Ducang. Murator. aliosque passim.

(294) Atenulfum merito laudat Erchempertus, a quo beneficiis quamplurimis Casinenses fuerant cumulati; sub eoque Principe suam ipse descripsit historiam.

(295) *Guido* Junior Spoleti, & Camerini Dux filius Lamberti, qui fuerat filius Guidonis Senioris, ut in stemm. Idem qui postea anno DCCCLXXXVIII. Regnum Italiae post Berengarium occupavit, cujus facti paulo infra Historicus noster meminit, & nos supr. egimus.

(a) Ecclesiastici c. 12.
(b) *Medebitur*.
(c) *Semel percusso*.
(d) *Regis*.
(e) *Vero*.
(f) Ann. 880.
(g) *Spoletum*.

suscipiens, cum Saracenis in Sepino (296) castrametatis pacem fecit, obsidibus datis, & acceptis. Cujus etiam tempore supradicta Coenobia, Urbes, & Oppida omnia a Saracenis capta, & exusta (297) sunt. Regiam ad urbem (298) legationem dirigens, contra jus faciens, pecuniam accepit; quamobrem a Carolo III. Augusto (299) captus est, & nisi fugam (a) arripuisset, capite plectendus erat. Unum quippe illius narro factum haud b) dissimile, quod in Gariliano gestum (300) est. Denique cum Siponto idem Dux, Atenulfo comitante, Capuam pergeret,

(296) *Sepinum*, sive al. *Sepianum*, urbs olim fortissima, Bovianum inter, & Telesiam a Benevento milliaribus circ. XV. distans; cum Alezeco olim a Benev. Princ. cum aliis urbibus adsignata fuerit, ut supr. notavimus, unde *Gastaldatus Alezeci*, a Saracenis postmodum occupata erat. Et quoniam minati fortasse erant, se Gastaldatum Theatensem, qui Spoletensi Ducatui adnectebatur, occupaturos, hanc ob causam Guido cum iis ann. DCCCLXXX. pacem composuit, ne tot hostibus undique cinctus & oppugnatus opprimeretur.

(297) Haec Saracenorum irruptio ann. DCCCLXXXII. contigisse videtur, quo Johannes VIII. antequam e vivis excederet, Carolum Imperatorem hortatus est, ut ei auxilium contra Spoletensis Ducis copias ferret, a quibus *Pentapolis urbes* opprimebantur; & contra Saracenos, qui Romanae Campaniae minabantur. Baron. tom. X. Neque anno DCCCLXXXIV. illa irruptio desierat, quo S.Bertharius Casin. Abbas ab iis gladio peremtus est.

(298) Constantinopolim Legatos mittens contra jus fecit, quod ipse Italiae Regi Carolo Aug. tanquam Spoleti Dux dudum illi fidelitatis sacramento se obstrinxerat.

(299) Carolus Augustus qui III. dicitur, idem qui vulgo *Crassus*, fil. Ludovici Germaniae Regis, Piique Imp. nepos Ann. DCCCLXXX. vel sequenti (Pag.ad h.a.) Augustus inauguratur a Johanne VIII.die Natalis Dom. & anno DCCCLXXXVII. in Triburensib. Comitiis ob ejus desidiam, ineptiamque ad Imperii majestatem sustinendam, depositus: cui successit Arnolfus nothus Carolomanni, a quo Carolus emendicare alimenta coactus est. Baron. loc. cit.

(300) Quod *factum narrandum* adhuc desideramus.

(a) *Arriperet*. (b) *Indissimile*.

ret, in loco, qui Caudi (301) dicitur, Arranem Ismaelitam, Tyrannum crudelissimum cum trecentis pene sequacibus suis peremit. Cognoscens autem Guido Carolum Augustum (a) seminecem jacere, cupiditate regnandi devictus, deceptusque a contribulibus suis, (b) relinquens Beneventanam Provinciam sibi (c) subactam, (d) & Spolitensium Ducatum, abiit Galliam (302) regnaturus; Beneventi quidem tellus a Graecis capitur; Spoletium depraedatur ab Agarenis: ipse autem manet invisus, & inauditus. Cum vero (e) pervenerit, & auditus fuerit, quid (f) dixerit, vel quid egerit, scire volentibus per ordinem narrabo.

LXXX. Interea Ajone (g) obsesso infra urbem Barim a Grae-

(301) De Caudio, ejusque Furculis alibi dictum. Ibi Atenulfus Comes, & Guido Spoletensis junctis copiis dimicantes, Arranem Saracenum cum trecentis aliis occiderunt.

(302) *Galliam* hic Cisalpinam intelligit, seu *Langobardiam*, quae nunc *Lombardia* vulgo vocitatur, in quam se transtulit Guido ann. DCCCLXXXVIII. ut Italiae Regnum occuparet contra Berengarium jam Regem inauguratum. Hic primo ejus opes fregit; sed inde a Guidone subactus est ann. DCCCXC. & Imperiali postremo Diademate coronatus a Stephano PP. V. initio anni DCCCIXC. ut recte Pagius adnotavit ad annum DCCCVIIIC. nu. 2. quem consule. Ad hoc tempus Guido regnandi cupidine illectus, Beneventanam Provinciam jam sibi subjectam, Ducatumq; Spoleti, & Camerini reliquit: Graeci interim Beneventanam Dynastiam subdidere; Spoletinumque Ducatum Saraceni invasere, ut his verbis expedite narrat Erchempertus: *majora inde prosecuturum promittens*, quae quidem scripta fuisse credo, posteaque deperdita; non autem, ut communiter ajunt, Erchempertus hoc anno DCCCXIC. diem extremum clausit; cum ab iis, quae ipse in fine hujus nu. 79. innuit, plane colligitur, ipsum ea ann. DCCCIXC. descripsisse, eo scil. tempore, quo Guido nondum amplius *invisus*, idest devictus a Berengario erat, sed victor, ut legentibus patet.

(a) 887. exeunte, qui obiit 888. men. Jan.

(b) *Reliqua*.

(c) *Subacta*. Vide Chronol. Pr. Benev.

(d) *E Spolitensium*.

(e) *Pervenit*.

(f) *Erit*.

(g) Ann. 888.

a Graecis, atque auxilium efflagitante a Gallis, & suis, Atenulfus titubans (303) Athanasii minas, Legatos suos ad Constantinum patritium destinavit, qui residebat super dictam urbem, & foedus (*a*) cum ipso statuens pacis vires resistendi Ajonis, astu doloso, avertit. His, & (*b*) hujuscemodi argumentorum decipulis (304) dictus Ajo cernens se delusum, doluit; tandem necessitate coarctatus cum memorato Patricio pacem faciens, urbem remisit, & ad propria remeavit: Atenulfo, & Majoni Abbati, (*c*) qui supra fata legatione functus fuerat, haud frustra minitans. Eadem tempestate dum idem Atenulfus Dauferium (305) nostrum Diaconum (*d*) disponeret Tarentum, & inde Regiam ad urbem transmittere, ipse questus est adversus eum de inopia: oborta inter alterutrum contentione, ad invicem sequestrati sunt, & Atenulfo incubante Capuam, Dauferius Theanum commoraturus properavit. Paulo post concordia composita, ad eum, a quo se separaverat, regressus est.

LXXXI. Per idem tempus Graeci navaliter a Constantinopoli ad Rhegium (*e*) tellurem adventantes, ex diverso & Ismaelitae ab Africa, & Sicilia properantes, utri-

(303) Atenulfus metuens, ne cum Ajoni auxilium ferret, ab Athanasio iterum Capuae Comitatus subverteretur, militia, ac Duce destitutus, foedus cum Graecis iniit, & Ajoni hoc modo auxilium praestitit, urbemque Barium iisdem concessit; Ajone tamen dissentiente, qui sponte coactus Barium cessit, Beneventumque se transtulit.

(304) *Decipulis*, idest fictionibus, quibus Ajoni Atenulfus illudebat, suoque potius, quam Principis commodo, atque utilitati consulens: *Decipulae* enim voce metaphorice utitur, vulgo il *trabocchetto*, qua aves esca, aut mures decepti capiuntur.

(305) *Dauferium nostrum*, idest Monachum Casin. ut sup. not. 278.

(a) *Cum statuens. Cum statueret.*
(b) *Hujusmodi.*
(c) *Qui fata.*
(d) *Recte disponeret.*
(e) Sic quoque *tellures Theathensium*. Num. 5. *in Barium tellure*. N. 29. *Benev. tellus*. Nu. 47. & *Romana tellus* Num. 74.

utrique junxerunt ſe inter Meſſanam urbem Siciliae (306), & Rhegium : & confringentes parumper (*a*) mortui cuncti ſunt Graeci ; tantoque metu territi ſunt reliqui Achivi, qui remanſerunt, ut tam viri, quam feminae, (*b*) & parvuli, relictis utriuſque civitatibus (307) cum omnibus, ſubſidium adepti ſunt, nemine contrahens bella. Sed ut talia permiſerit Divina aequitas illi belluinae genti e contra narrabo brevius. Achivi autem, ut habitudine ſimiles ſunt, ita animo aequales ſunt beſtiis ; vocabulo Chriſtiani, ſed moribus triſtiores Agarenis (308). Hi videlicet per se fidelium omnes praedabant, & (*c*) Saracenos emebant, & ex his alios venales Oceani litora farciebant, alios vero in famulos, & famulas reſervabant. Talia, & his ſimilia animadvertens Deus tradidit illos in opprobrium, & in devorationem, ut pereant, & recogitent, & intelligant, quia in operibus ſuis diris Deum jacu-

(306) Utraque tam Graecorum, quam Saracenorum claſſis in Meſſanenſi Pharo pugnam commiſerunt, in qua Graeci devicti ſunt, ut infra explicat Hiſtoricus. Plures quidem Baſilius Imp. e Saracenis victorias retulerat, eamque praecipue, qua anno DCCCLXXX. illorum claſſem penitus profligavit, ut ex Epiſt. Johann. VIII. 249. patet, easque habes ap. Zonaram, & Porphyrog. in vita Baſilii. At Leo ejus filius patris ſolium adeptus, non vero ſecundam ejus fortunam, tametſi militari arte ſatis pollens inclaruerit, pluries a Saracenorum claſſibus ſuperatus eſt, ut paſsim Graeci Scriptores inviti enumerant : unaque ex iisdem victoriis ea fuiſſe creditur, cujus Erch. hoc loco meminit ann. DCCCLXXXVIII. quamquam ejus inde jacturam Nicetas maritimae Leonis claſſis Praefectus inſigni Saracenorum clade compenſarit ann. DCCCIXC.

(307) *Cum omnibus* &c. locus ſine dubio corruptus. Hinc lectionem Caracciolanam ſequor tanquam germanam : *cum omnib. rebus ſuis ad loca tuta ſe receperint*, *nemine perſequente* : timore videlicet, metuque concuſſi, & exagitati.

(308) Hic quam male de Graecis ſenſerit Erchempertus, jam vides. Omnia quae prius in ipſos vomuerat opprobria colligit.

(a) *Victi ſunt. Mutuo juncti ſunt.*
(b) Deeſt, *&* *parvuli.*
(c) *Saracenis* an. *a Saracenis?*

jaculati ſunt. Acta ſunt haec in arcto ſpatio maris, quod dividit (*a*) Regnum a Sicilia, qui locus olim tellus erat, (309) ſed moderno tempore a Phari aequore occupatus eſt. Haec itaque geſta ſunt anno Domini DCCCLXXXVIII. Menſe Octobri.

LXXXII. Hoc etiam anno (*b*) reverſus eſt Guido ad Italiam, (*c*) quam principare (*d*) cupit, ſed obtinere (*e*) nequit. In Italiam juxta civitatem Breſcianam cum Berengario, & ipſo Duce conflictus, in quo nimirum conflictu utriuſque partis acies crudeliter caeſa (310) eſt. Spolia autem caeſorum a Berengario recollecta ſunt. Pacti ſunt (*f*) tantum ad invicem uſque in Epiphania, (*g*) quae celebratur VIII. Idus (*h*) Januarii: Cum autem uterque ſe junxerint ad pactum, vel ad bellandum, quod deinceps egerunt, praeſenti Opuſculo inſeram.

Finis Hiſtoriae Erchemperti.

DE

(309) Vulgare aliorum dictum ſequitur Erch. Acunctis non ex opinione, ſed ex veritate uti fabella aeſtimatur. Sparta Geographis expendenda relinquitur.

(310) Variam Guidonis Italiae Regis cum Berengario fortunam diſtinguit Pagius ad ann. DCCCVIIIC. n. 1. & 2. Stephanus PP. V. Arnulfum in Italiam e Germania revocaverat ad hujus Provinciae Tyrannos deprimendos; Berengarius enim neceſſitate potius, quam voluntate compulſus illuc haud adventarat ann. DCCCXC. Guidonem propterea Pontifex Imperatorio diademate coronavit, ut ſuperius monuimus.

(a) *Regnum* abuſive, ut etiam apud Ign. Caſſ. N. 2. idemque Erchemp. pari ratione Ducem Neap. dixit *Principem* N. 39. Sed hic, *Regnum* terra eſt continens oppoſita Inſulae.
(b) *Revertens.*
(c) *Quo.*
(d) *Cupiit.*
(e) *Nequivit.*
(f) *Tm̄.*
(g) *Quod.*
(h) Ann. 889.

DE HISTORIOLA
IGNOTI MONACHI CASSINENSIS.

PErutilem ſane hanc Hiſtoriolam, quae in celeberrimi Caſſinenſis Monaſterii Bibliotheca deliteſcebat, jam olim ex inibi adſervato membranaceo (a) ſcripto Cod. ſignato numero 353. deprompſeram diligentia quidem laborioſa; etenim membranae illae prae antiquitate pleriſque in locis adeo extritas repraeſentabant literas, ut multoties eas interpretari magis, quam legere opus mihi fuerit, tandemque duas, treſve voculas, & majori plane jactura, nonnullas integras lineas prorſus obliteratas praeterire ſim coactus. Sed malum hoc non unum in illis inſederat, quae vel librarii culpa, vel auctoris defectu (raſurae enim nullum aderat judicium) vacuas retinebant, quo loco numeri adſcribendi fuerant annorum Epochae ab Abb. Petronace ad Abb. Bertharium, quod ſane ne dum res ipſa, de qua ibidem agitur, ſed titulus iiſdem membranis praefixus, quem poſt dabo, ſummopere expetebat: operaeque pretium fuiſſet termaximum id noſſe, quo implicatae enodari facilius potuiſſent quaeſtiones eadem de re non ſatis hactenus explicatae; illaque pariter adnotatione noviſſemus definitum annum, quo praeſentem Hiſtoriolam ejus auctor exaraverit (b). At de hoc bene eſt, ex pluribus namque ejuſdem locis clare liquet ſcriptioni illum incubuiſſe, ſuperſtite adhuc jam dicto Berthario, proindeque rebus exſtitiſſe coaevum; quas, licet non continenti ſerie, ſed ſaltuatim; video tamen produxiſſe ad annum fere 875. quando Imp. Ludovicus Lotharii fil. ex CisTyberina Italia in Galliam ultimum ſe recepit, quod Num. 22. & 26. nec poſteriora uſquam adnotavit. Scriptionem vero ſuam, praemiſſis

(a) *Scriptus Codex hujus Hiſtor. alicubi deficit librarii, & temporis culpa.*

(b) *Cujus auctor rebus coaevus.*

missis nonnullis velut Prolegomenis, exorsus ille fuerat a tempore, quo Beneventanus Principatus discessit, discerptusque est in partes, hoc est ab anno 840. *Ejus igitur aetas nulla obscuritate obvelatur: (a) secus autem nomen, quod omnino silent membranae, simplicem praeferentes Epigraphen his verbis conceptam.* Annorum supputatio de Monasterio Sanctissimi Benedicti. *Quam cum integrae Historiolae minime quadrare comperissem, est mihi visum aliam, quam indidi, subrogare meo arbitrio efformatam. Nec forsan, de hujus auctoris nomine majorem adeptus fuerat notitiam Leo Ostiensis, qui eadem ista, consimilibusque usus, ut ipse in Prologo sui Chronici adpellat, scriptiunculis, gravi ceteroqui eandem suggillat censura,* laciniosо *adserens (b)* stylo *descriptam. Quis vero illi laciniosus dictus sit stylus, nusquam prodit; sed facile disces, re inspecta, cujus implexa, ac multiplex narratio modo currit recto ordine, modo recurrit, nulla temporum norma custodita, sed sicut mentis impetus impellebat; non secus, ac in vestium laciniis, ut casus tulerit, praerupti, undosique implicantur, multiplicanturque sinus. Estque hac plane significatione id verbi apud Petrum Diac. in Additione ad eumdem Ostiensem lib.* 3. *c.* 47. *eandemque multo ante videtur usurpasse Tertullianus adversus Marcionem lib.* 4. *cap.* 29. *dicens* expeditos nos esse debere ab impedimentis vitae laciniosae: *eodemque figurato dicendi schemate quicquid continenti, ac firmo, imperturbatoque non procedit tenore, laciniosum dicitur; indeque Apulejo Met. lib.* 1. convallis laciniosa. *Et in Apolog.* 1. imbecillitas laciniosa *adpellatur. Etsi Apulejus priori loco convalles adpellare potuit laciniosas, quod illae lateribus adjacentium montium in longum productae, quosdam quasi fictiles tubos repraesentent, in quorum pariter formam laciniosae vestes spissari, producique solent. Et plane hac ille usus est translatione alio loco lib.* 6. *cum fontes dixit* proni foraminis laciniis editos.

Sed

(a) *Sed ignoti nominis.*

(b) *Stylo in ea usus lacinioso.*

Sed Tertullianus iterum libro de velan. virgin. cap. 4. Sermonis compendium *opposuit* sermoni lacinioso. *Et adversus Marcion. lib.* 4. *cap.* 1. Compendiatum novum Testamentum laciniosis oneribus antiquae legis. *Iterumque de cultu feminarum cap.* 9. faciei simplicitatem laciniosis pombarum ineptiis *pariter opposuit. At de his satis* (*). *Praesentem vero Ignoti hujus auctoris Historiolam a Leone inibi fuisse indicatam, nulla ambiguitate adfirmo, e qua illum complura excerpsisse sat constabit, si modo utriusque loci, quos ad hujus Opusculi oram passim contuli, expendantur: idque majori quoque cedet bono, quoniam neglectum temporum ordinem hoc pacto addiscere valebis a Leone, qui eadem pene omnia suo in Chronico seriatim digessit. Nemo autem idcirco operam arguat me lusisse, quod Ostiensi deflorata iterum recoxerim, nullo prorsus emolumento; namque ex incondita ista scriptiuncula, tum multa curiosis non ingrata, quae ille omiserat; tanquam a suo instituto nimium aliena, modo innotescent; tum vero clariora fient, ut opinor, quae habentur in Actis Adparitionis S. Michaelis Archangeli* (a) *in Gargano monte de bello inter Sipontinos, ac Neapolitanos, qui eodem tempore Christi fidem susceperint, de quo viros magnos (non utique mihi succensendos) laborasse scio. Ab eadem namque noscere poterimus inibi Sipontinorum nomine Langobardos demonstrari, qui Sipontum, & adjacentia loca non ante multos annos pervaserant, Beneventanaeque Dynastiae adtribuerant; Neapolitanorum vero adpellatione indicari communes Graecos, qui sub ducatu Magistri Militum (Neapoli supremum id tunc erat militare munus) novos propellere hostes, sive praereptas sibi urbes reciperare satagebant; agnitaque ope ab Archangelo* (b) *Langobardis*

(*) *Confer. Voss. Etym. V. Lacinia, & Laurenberg. in Antiquar. V. Lacinia, & Laciniare, ubi plura congeruntur ad rem.*

(a) *Qua lux datur Actis Adparitionis S. Michaelis Archan. in M. Gargano.*

(b) Langobardos Graecis regionem ademisse, clarum est, proque ea retinenda perpetuo cum eisdem dimicasse.

bardis praestita, religiosiores devenere: male enim Graeci apud Latinos saepe saepius audierunt de pluribus sacris dogmatibus: quod Actorum scriptor genere, ut reor, Langobardus Neapolitanis, ipsis utique Graecis, signate adtribuit; quia, ni fallor, eos propemodum indefessos, perpetuaque bellorum aemulatione maxime invisos suae genti sentiebat remansisse hostes. Productam vero explanationem ab hac (a) *praemonstrari Historiola num.* 3. & 25. *nullus, ut puto, inficiabitur, quam aliquando altera ipse utens conjectura subodorabam; accepto scilicet indicio, tum ab iis, quae Erchempertus num.* 27. *obiter quidem, adnotavit de victoria iterum a Langobardis de Neapolitanis relata, recurrente anniversaria die Adparitionis S. Michaelis Archangeli* (*)*; tum vero ex iis, quae habet Ignotus scriptor in Actis Dedicationis Sacrae Cryptae in monte Gargano, eaque legere est in Homiliario Doctorum; quo loco antiquus sane auctor ille, qui Caroli Magni aetatem praecessit, de revelatione agens Archangeli in praedicto Monte, tradit bella a Sipontinis Angelica virtute propulsata, intercessisse illa non inter solos Neapolitanos, & Sipontinos, sed his adstitisse Beneventanos; ita ut aperte inde dignosci possit Sipontinorum, Beneventanorumque nomine Langobardos Beneventanae regionis ab eo fuisse praemonstratos, acceptione per eadem tempora satis communi, ut alibi erit dicendum. Mihique valde favet non aliis explanatus adhuc locus Adonis Viennensis in Martyrol. ad diem* 29. *Septemb. ubi agens de eadem Archangeli revelatione, miram Sipontinae urbis designationem tradit, eam locans* in Campaniae finibus inter sinum Hadriaticum, & montem Garganum; *quandoquidem cum non satis explorata antiquiora illa gesta ad recentiora saecula pervenissent, quibus tunc inter Langobardos, ac Neapolitanos per Campaniam* (b) *frequentissimae, perpetuaeque incalescebant pu-*

(a) Confer Erchemp. num. 81.

(*) *De hac utique re infra num. XXV. uberius pertractabo.*

(b) Erch. N. 2. 8. 10. & 15. Tum Pr. Grimoaldi. nu. 3.

pugnae, idcirco sua scriptores tempora contemplantes, res, loca, belligerantiumque gentium nomina commiscuere. At de his non plura, quae nihilominus S. Romanae Ecclesiae, eruditorumque censurae firmo proposito submitto. Adstitit autem Langobardis CisTyberinam Italiam invadentibus B. Michaelis virtus (a) *eodem Dei consilio, quo S. Sabini Episcopi, & Martyris patrocinium adfuit Langobardis aliis, qui per eadem tempora in Spoletanam urbem, locosque conterminos irrupere, ut auctor est Paulus Diac. Historiae lib. 4. cap. 5. Sed & reliquis quoque omnibus SubAlpinas urbes inhabitantibus Langobardis coeleste non defuit auxilium, qui Sancti Praecursoris Joannis Baptistae protectione fulti, & Regiam, supremamque in ceteros alios retinentes dignitatem, eosdem ad sui Patroni cultum pariter allexere, quibus illum noverant aeque adstare fautorem. Sed de his consule, si licet, eundem Paulum eodem* (b) *lib. 4. cap. 22. Ceterum exemplar hujus Historiolae antiquum sane, ab auctoris usque aetate exaratum haud dubie opinor; namque suppletum illud, adnotatumque fuisse a Joanne Abbate Cassinensi, olim Capuae Archidiacono, certissimo comperi indicio, sicut alibi constare faciam. At non idem Ignoti hujus Monachi extitit autographum, quod intelligi facile poterit ex hoc ipso, quod librarii defectum suppleverit Joannes tum alibi, tum ad num. 2. itemque quod nonnullis in locis mendosum habeatur, auctoris non credam vitio. Ex quibus quidem locis inobservatus non est mihi praetereundus unus, aut alter. Et primo qui ad num. 1. signatus habetur asterisco, ad quem Leo Ostiensis lib. 1. cap. 4. in scripto, & in Venetae editionis Codice tradens, Petronacem praelatum fuisse in Cassinensi Coenobio anno 720. legisse videtur sic.* Ab anno Incarnationis Domini (c) quingentesimo trigesimo nono sub Justiniano Imperatore sunt anni &c. *Alter vero locus mihi observandus*

initio

(a) *Si modo calculo firmabunt suo sacri, eruditique viri.*

(b) *Hos autem iterum moneo, quo ad fidem scripti exemplaris.*

(c) Vel legit. *Quingent. quadrag.* ipso scilicet 40. adnumerato.

initio est num. 6. *ubi Indictio* 15. *adfixa* Constitutioni promotionis exercitus *Ludovici annum monstrat, ut citius, exeuntem* 866. *At ille Cassinum pervenerat in Junio ejusdem anni, Capuamque exercitu circumvallatam obtinuerat in Septembri, sicut constat ex Chronologia Comitum Capuae suo inserenda loco. & ex eodem Ostiense* (a) *lib.* 1. *cap.* 35. *Nec animadversione non eget tertius tandem locus ad num.* 7. *signatus litera K; etenim initio mensis Decembris modo dicti anni* 866. *Ludovicus decimum octavum ad minus, non autem decimum septimum, ut ibi habetur, sui Imperii annum adnumerabat, quippe qui ex Guilielmo Bibliothecario in Hadriano primo annum Imperii obtinebat decimum nonum in die* 19. *Kal. Januarii Indictionis primae, hoc est exeunte anno* 867. *quam pariter annorum supputationem demonstrant Acta Concilii Romani sub Leone* IV. *quae relata habentur Hincmaro Epist.* 9. *cap.* 23. *ad quem locum frustra est Adnotator, sed rite illa explicantur ab Antonio Augustino lib.* 2. *de Emend. Grat. Dial.* 3. *& a Baronio ad annum* 884. *num.* 17. *Tuque ad eandem formam interpretare Anastasium Bibliothecarium in Leone* IV. Cum consilio, *inquit*, Serenissimorum Lotharii, & Ludovici Imperatorum anno Imperii eorum quinto, & trigesimo, atque Pontificatus jam dicti Praesulis septimo mense Decembris, die octava, Indictione secunda. *Ex quo disces adnumeratum fuisse Ludovici annum quintum in mensis Decembris die* 8. *Indictione* 2. *hoc est anno exeunte* 853.

FRAN-

(a) Non obest Diploma in Chr. S. Vinc. de Volt. l. 2. *Dat. an.* 17. *Imp. Ludov.* 3. *Id. Jun.* 14. *Ind. postquam Capuam cepit an.* 1. hoc est, ann. 886. nam confictum adparet ex adjecto tempore captae Capuae.

FRANCISCI MARIAE PRATILLI

Ad ea, quae in hac Camilli Peregrinii Historia collecta sequuntur.

ADMONITIO.

Quamvis seriem historiae Langobardicae a Peregrinio descriptae ne latum quidem unguem invertendam putarim; tamen ne Sicardi, & Radelchisii Beneventanorum Principum Capitularia tenebris offusa, ac omnino obscura in medium afferrentur, ut a Peregrinio factum animadvertimus, temporis angustia districtus in extricandis aliis difficultatibus ad hanc historiam pertinentibus, Cl. quosdam viros e foro Neapolitano adhibui, quorum opera notulae saltem aliquae in dubiis obscurisque locis adderentur, ut nihil, quod ad illustrandam hanc Langobardorum historiam conduceret, superesse videretur. Quare ut iis elucubrandis aliquid temporis spatium concederetur, eademmet Capitularia altero tomo inserenda putavi. Quod siquis fortasse culpae expostulabit, factum non improbet, cum literariae Reip. bono satis sit consultum.

Quoad Ignoti Casinensis historiolam attinet, quae heic post dicta Capitularia a Peregrinio subjungitur; ad eam quoque illustrandam notulas quasdam adjeci, iis omissis, quas ad Erchemperti historiam idem Ignotus apposuit. Ad ea tamen, de quibus ibi Erchempertus non meminit, & quae explanatione egerent, illas adjunxi.

Post Erchempertum Anonymi Salernitani historia collocanda videbatur, quippe qui cum eodem Scriptore ab aliis confunditur, ut alibi Peregrinius ipse adverterat, ac vicissim socii, comitesque habentur. At quoniam post Ignotum, Salern. Anonymum Camillus transponendum putavit, eo etiam loco illum (integrum tamen, non mutilum, ut praeter omnium exspectationem Peregrinius ipse fecerat, ac itidem Muratorius in sua Ital. Script. Collectione)

ctione) reponendum curavi; ut unico intuitu eorundem & varietas interdum, & narrationis concordia animadvertatur: additis quoque ex aliorum MSS. Codicum, quos minutim expendi, variantibus lectionibus: (ut hujus Scriptoris totam historiam unitim conjugerem, quod in Cl. Muratorii editione exspectabatur) ac notas quasdam iis adjeci, quas Muratorius ipse breviter quidem, sed multa eruditione refertas, & critice excultas in medium attulit.

HISTO-

HISTORIOLA
RERUM A LANGOBARDIS GESTARUM
IN CISTYBERINA ITALIA AB ANNO FERE DCCCXXXX.

Ad tempora Landulfi Campani Episcopi, & Comitis, atque S. Berthării Abbatis Cassinensis: continens annos plus minus XXXVI.

Ignoto Monacho ejusdem Monasterii Auctore coaevo.

I. QUidam ex nostris scire volentes quot anni essent a tempore Sanctissimi Benedicti Patris usque nunc, nos quoque amore ducti, quantum potuimus sub calculandi aestimatione collegimus. Ab anno Incarnationis Domini quingentesimo (*a*) vigesimo (1) anno sub Justiniano Imperatore sunt anni a diebus ejusdem Beatissimi Benedicti usque ad Petronacem Abb. centum (2) octoginta, & unum. Et a Petronace Abbate usque (3) HUNC annum Domini Bertharii Abbatis, qui est

(1) *Anno* : lege, *nono*. Anno siquidem DXXIX. S. Benedictus Casinense Monasterinm construxit, ut in serie Abbatum Casin. opportunius cum Peregrinio expendemus.

(2) *Octoginta* : lege, *nonaginta*. Anno namque DCCXX. Petronax Casinense Coenobium instauravit, ut sup. dictum est, alibique differendum.

(3) Si per τὸ *Hunc* certum Praesulatus Bertharii annum Ignotus designasset, planum profecto foret, quo certe anno ab eo coepta fuisset suae historiae descriptio. Verum, uti rite Peregrinius advertit, cum sub Abbate Berthario vixerit, *scripseritque quae viderat*, conji-

(a) Vide judicium meum de hac Historiola.

est Deo praesule in Coenobio tertius decimus Pastor, dinumerantur circiter anni (4) quost est annus Dominicae Incarnationis (5) *Numeri annorum non aderant.*

II. (6) Paululum aliquid & de Langobardorum gente, quomodo in Italiam properarit, commemorandum. (a) Narsis quoque Patritius pro expellenda Gothorum gente, quae Italiam invaserat, Langobardos foederatos elegit, & cum Graecis suis pariter, ac Romanis ab eisdem finibus, hoc est Romanorum terminis, repulit Gothos. Qui Narsis Neapoli residens, legatos ad Langobardorum gentem dirigit, mandans ut paupertina (7) Pannoniae rura desererent, & ad Italiam cunctam refertam divitiis possidendam venirent, simulque multimoda pomorum genera, aliarumque rerum species, quarum Italia ferax emittit, quatenus eorum ad veniendum animos posset inlicere. Langobardi vero laeta nuncia, & quae ipsi praeoptabant, gratanter suscipiunt, deque futuris commodis animos attollunt. Hinc Langobardi sedes proprias, hoc est Pannoniam, amicis suis Hunnis contribuunt; eo sci-

conjiciendum videtur ab iis, quae ipse narrat, ab anno circ. DCCCXL. ad DCCCLXXVI. absolvisse: non enim usque ad Monasterii sui desolationem (quo etiam tempore Berthario Abbati a Saracenis caput amputatum fuit, quod anno contigit DCCCLXXXIV.) historiam ipse suam persecutus est.

(4) *Circiter anni CLVI.* supplendum est ex supr. notatis.

(5) Annus Dominicae Incarnationis deest etiam in autographo. At ex jam dictis conjici potest fuisse annum circ. DCCCLXXVI. vel qui proxime sequitur; quo fortasse anno suam Ignotus noster absolvit historiam.

(6) De Langobardorum in Italiam adventu plura jam dicta sunt in Pauli Diaconi, & Erchemperti notis. Heic duntaxat adnotandum videtur, ab Ignoto Casinensi Narsetis in Graecos Augustos odium, vel aemulationem silentio praeteriri, ex quo tandem Narsete in Italiam advocati fuerint Langobardi, quod nemo fere ex Latinis scriptoribus negat.

(7) Legendum: *pauperrima.*

(a) Ad verbum ex Paulo Diac. l. 2. c. 5. & 6.

ſcilicet ordine, ut ſiquo tempore Langobardis neceſſe eſſet reverti, ſua rurſus arva repeterent. Igitur Langobardi, relicta Pannonia, cum uxoribus, & cunctis omnibus, & ſuppellectile. Italiam properant poſſeſſuri. Habitaverunt autem in Pannonia annis XLII. de qua egreſſi ſunt menſe Aprili (a) (*per Indictionem primam, alio quidem die poſt Sanctum Paſcha, cujus feſtivitas eo anno, juxta calculi rationem*) in ipſis Kalendis Aprilibus, cum jam a Domini Incarnatione anni quingenti ſexaginta, & octo eſſent evoluti.

III. Poſt hoc dominantes Italiam, (8) Beneventum (*properantes*) introeunt ad habitandum. Horum (9) autem

(8) Adfirmat heic Ignotus, Beneventum properaſſe Langobardos, Italia jam ab ipſis ſubacta, quod opinioni illorum contrarium omnino eſt, qui aſſerunt, illos Beneventum incolendum a Narſete miſſos, quo primum tempore ab eo in auxilium evocati Langobardi (ex iis ſcilicet, qui poſt reditum illorum in Pannoniam reliqui fuerant in Italia praedis, ac depopulationibus aſſueti) ac praemiis allecti fuerant, ut junctis ſuorum Graecorum copiis in Gothos arma verterent. Quae heic confuſa admodum, & indigeſta omnino congerit Ignotus, nemo non videt. Verum de Autharis Regis Beneventum adventu Hiſtoricus intelligendus videtur, ut Ducatum illum extenderet, Langobardorumque Regno adjudicaret, ut ſuperius innuimus in proluſione ad Paul. Diaconum, quam conſule. Idem etiam Peregrinius adſerit in Diſſertatione de Benev. Ducat. inſtit. tomo III. hujus operis adducenda.

(9) *Horum autem*: (ideſt Langobardorum) deeſt fortaſſe *defenſor*, aut aliud hujuſmodi, *extitit Michaël Archangelus*. Quo tempore ſuam concinnabat Ignotus hiſtoriam, exploratum quidem eſt, gentem illam B Michaëlis cultui addictam fuiſſe, ob idque ſpecum illi prope Sipontum dicatum identidem religioſe frequentaſſe. At hic non ab initio frequens fuit cultus, cum ex Langobardis plerique idolorum cultores fuerint, aut ſaltem Ariani, ut alibi diximus, & fuſius infra. Quod a pleriſque Langobardicarum rerum Scriptoribus hactenus ignoratum animadvertimus. At planum profecto fit ex variis, quae circumferuntur, numiſma-

(a) Quae hic, & infra his ſignis ( ) ſunt incluſa, erant ad oram ſcripti Cod. ſed aliena manu, & atramento recentiori, quae tribuo Auctori Chronici Com. Cap.

tem Princeps militiae coeleftis exercitus Michaël extitit Archangelus. Neapolites (10) ad fidem Chrifti perducti. (b) Alzecus Vulgarius cum hominibus ad habitandum

mifmatis, in quibus infcriptum cernitur: *S. Michaël Archangelus.* Plura etiam in Principatu Beneventano, Salernitano, ac Capuano eo tempore in fui honorem templa pofita leguntur, ut ap. Oftienf. aliofque, quaeque adhuc fupereffe cernimus.

(10) Quantum heic a veritate abhorreat, ac prorfus hallucinetur Ignotus Cafinenfis, nemo eft qui non videat, cum Chrifti fidem a Neapolitibus ufque hactenus multo poft Langobardorum in Italiam irruptionem acceptam adftruat. Ac profecto ad Apoftolorum ufque tempora illam referendam nemo eft, qui in dubium revocet. Veterem hanc, certamque traditionem Scriptores fere omnes haudquaquam improbant. Cuinam ignota ibi B. Petri Apoftoli praedicatio Chriftianae Religionis, cum primum, vel fecundo is Romam profecturus, aut illinc expulfus Neapolim venit, ibique fidei myfteriis plerofque primum imbutos omnes fatentur? Epifcoporum fane Neap. Sedis certa, licet ob Tyrannorum perfecutiones interrupta aliquando feries, illorum Acta, in Concilia interventus, Templorum, immo & Monafteriorum exftructio, aliaque Chriftianae Religionis monumenta fub prioribus V. feculis fatis oftendunt, hunc Hiftoricum Neapolitum famae obtrectaffe (nifi ejus textum corruptum velimus) cum illos poft feculum Chrifti VI. ad fidem perductos poft Langobardorum in Campaniam adventum, adfirmet. Langobardi quidem tunc temporis vel ethnici, vel Ariana faltem fecta imbuti erant, ut vel Paulus ipfe Diaconus fuae gentis fautor eximius praedicat. Hinc Beneventanos potius Langobardos feculo VII. in Chrifti fide fuiffe inftructos, fecus vero Neapolites ab Ignoto Cafinenfi adferendum erat. Ex ipfifmet enim illius gentis Scriptoribus patet, S. Barbatum Beneventi, ac S. Decorofum Capuae plurimum defudaffe, ut Langobardi, difcuffa errorum caligine, verae Religionis dogmata amplecterentur, & Fidei lumen iis illucefceret; quod ex actis ipfius S. Barbati Benev. Epifcopi, ac Apparitionis S. Michaëlis Archangeli, ut Peregrinius, Bollandus, Baronius, aliique adfirmant, plane evincitur. Qua profecto de caufa (nifi amanuenfium incuria, aut a Neapolitanorum fortaffe obtrectatore aliquo factum putemus) Ignotus haec enarret, omnino ignoratur. At fane ingenita Langobardicae nationis in Neapolites aemulatio in caufa fuit, ut plura in eos temere effutirent illius gentis Scriptores. Et quidem hi, Erchempertus praefertim, & Ignotus Cafinenfis, qui feculo IX. fuam hiftoriam defcri-

(a) Ex Paulo Diac. in Hift. Lang. lib. 5. c. 11.

dum ſuſcipitur. Graecorum, Romanorumque Langobardi gentes ſuperantes, totam ſimul Beneventi poſſident patriam.

IV. (a) *Omne* quippe *Regnum*, ut ait Dominus, *in ſe ipſum*

ſcripſerunt, eo ſcilicet tempore, quo Neapolites inter, ac Langobardos aſſidua ardebant bella, hujuſmodi probra Neapolitibus imponere, eoſque hujus rei expoſtulare conantur; ut Neapolites calamo ſaltem, ſi non armis offendentes, tanquam ethnicos, ac impios notent. Vid. infra num. XXV.

At non Ignotus duntaxat Caſinenſis hujuſmodi haec in Neapolitanos congerit probra; ſed, ut ex quibuſdam aliis auctoribus colligitur, qui illorum gloriae invident, Symmachum quoque, a quo fortaſſe Ignotus hic accepit, in hanc ſententiam diſceſſiſſe, ajunt. Is igitur epiſt. 27. lib. VII. cum Neapolim *religioſam urbem* vocet, ex ejus verbis quidam poſt IV. Chriſti ſeculum baptiſmi aqua lotam fuiſſe credunt; ac Symmachi uſque aetate Neapolites gentium aras, deorumque delubra coluiſſe. Hujus Scriptoris verba in medium adferantur: *Quam pridem Neapolim petitu civium ſuorum viſere ſtudeo: illic honori Urbis Religioſae intervallum bidui deputabo. Dehinc, ſi bene dii juverint, Capuano itineri venerabilem nobis Romam, laremque petemus*. Quod Symmachus ſub ſeculi IV. fine Valentiniano Imperatore vixerit, Urbis Praefectura, Conſulatu, aliiſque Dignitatibus auctus, inde ob ejus in ethnicos ſingulare animi ſtudium, indulgentiamque Urbis exilio mulctatus ſit, nemo eſt, qui ignoret; illumque Chriſtiano nomini infenſum perpetuo fuiſſe, aeque apud omnes eſt exploratum. Quare non eum ibi de Chriſtiana Religione locutum inquiunt; ſed de Gentium potius ſuperſtitione: non enim elogia in hoſtes Symmachus congeſſiſſet, nec civium petitioni lubenter annuiſſet, ſi ſuae ſectae adverſa illi dogmata tenuiſſent, nec eorum civium petitioni ſibi aſſentiendum putaſſet, ſi contrariae ſuae religionis legibus paruiſſent. Sed ne in hoc tempus fruſtra teratur, praetermittendum arbitror *Religionis* verbum, ejuſque etymon varie ab Scriptoribus accipi; unde multiplex *Religionis* urbis Neapolitanae acceptio eſt. Ultro quidem adverſariis concedimus, Symmachum de ethnicorum ibi religione locutum, Neapoliteſque quoſdam dignitate fortaſſe, aut nobilitate praeſtantes, qui illum ad urbis acceſſum invitarunt, idolorum cultui addictos notaſſe, quid ad rem? an ex hoc inferri licet, Neapolitanam inde gentem tum ethnicorum ſuperſtitioni penitus adhaeſiſſe, Chri-

(a) Lucae c. 11. Ad Galat. cap. 6.

ipsum divisum desolabitur . Et quod quis serens seminaverit , hoc & metet . Propterea divisus Israeliticus populus in omnem ventilatus est mundum ; sic & haec Langobardorum gens diffidentes mentibus , etiam suos interfecere

Christianique nominis hostes , uti Symmachus erat , hactenus extitisse ? Satis quidem improbabile ; siquidem D. Ambrosius , qui ad haec fere tempora claruit,Severo Neapolitano Antistiti sanctissimo literas misit , ut lib. VII. ep. 55. idemque fortasse Symmachus Decio Campaniae Praesidi *Severum* ipsum *Episcopum fratrem meum* (sic eum adpellat) *omnium sectarum attestatione laudabilem* commendare studuit, ut ex ejus Epist. 51. lib. VII.

Urgent adversarii , Severum hunc Episcopum ab Ambrosio , & Symmacho laudatum , nullibi a Scriptoribus , Neapolis Antistitem cognominari . At Ambrosius , qui *Jacobum fratrem , & Compresbyterum suum in Campaniae litora ad quietem sibi adipiscendam adventasse* , ait , *& ejus amoenitates elegisse : remota enim vestri litoris ora a periculis , omnique strepitu tranquillitatem infundit : Nos autem* (subdit Ambrosius) *objecti barbaricis motibus , & bellorum procellis in medio versamur molestiarum freto* ; quid , quaeso , aliud designat , quam Neapolim , Campaniae amoenissimam urbem , in ejus praestantiore , ad maris nempe litus , extructam sinu , quaeque ab omni tunc bellorum periculo vacua , quiete maxima fruebatur ; dum Mediolani , ac in ceteris Italiae regionibus bellorum incendia exardescebant ? Heic nempe Campaniae litus ab Ambrosio descriptum , ac ubi Severus Antistes praeerat,situm profecto erat. Siquem alterum maritimae urbis Campaniae Praesulem , Severum nomine , ab Ambrosio nuncupatum , habent , ostendant ; nisi pro suo libito illum effingant . Idem quoque Symmachi verba confirmant . Is enim cum Decio in Campania (ubi munere aliquo vel civili , vel militari fungebatur , ac Neapoli potissimum degebat , ut ex ejusdem Symmachi Epist. 36. lib. VII. apertissime colligitur) Severum Episcopum commendarit , eccuinam urbi Severus praeesse poterat , quam Neapoli , in qua saepius simul immorantes Decius , ac Symmachus ipse probatam , exploratamque Severi Antistitis virtutem satis habebant ? Negari vero nequit , quamvis Neapolitanam gentem usque ab Apostolorum aevo sacro fonte tinctam adfirmemus ; tamen usque ad Constantini imperium , immo ulterius , ethnicorum superstitioni plerosque hactenus addictos . Quamvis enim Catholica Religio in cunctis Romani imperii urbibus , oppidisque palam ubique coleretur ; tamen sub Constantino Magno usque ad ejus obitum ann. CCCXXXVII. haud omnino eversus erat idolorum cultus, nec deorum delubra radicitus evulsa,licet permulta

cere Principes . Ob id patriae facta diviſio , Beneventanorum Principatus duabus equidem partibus efficit diviſus ; a quibus viciſſim Franci , Saracenique unus contra alterum evocati , poſt tandem fraus Saracenorum

rum

multa deſtructa cernerentur , ſacraque vero Deo Opt. Max. Templa excitata , ac poſita , ut narrat Theodoretus Lib. V. cap. 10. & Julian. Orat. 7. Poſt aliquot vero annos Conſtans Conſtantini filius Aug. Gentium ſacra aboleri , ac templa illarum claudi , ſecus vero deſolari praecepit ; quod inde & Conſtantius anno CCCLIII. confirmavit , licet Arianorum fautor , ac propugnator acerrimus : immo gladiatores quoque , cruentaque in Amphitheatris ſpectacula eliminavit , ut in Cod. Theod. L. V. & VI. de Pag. ſacrif. & L. II. de Gladiat. Quae tamen Chriſtianae Reip. bona vix delibata , Julianus ille impius apoſtata mox peſſumdedit , & conculcavit, fideles exagitando, eorumque ſacras aedes devaſtando , & ethnicorum denuo ſuperſtitionem inſtauravit anno CCCLXII. Nec ſuo , peſtiferi ſcilicet Apoſtatae , conſepultus eſt tumulo ethnicorum cultus . Valentinianus enim Imp. anno CCCLXXI. Romanis Senatoribus, adhuc ethnicis, profana in Capitolio in Victoriae ara Sacra fieri permiſit : quod quidem immane facinus Chriſtiano zelo inflammatus Gracchus urbis Praefectus paulo poſt ejuſdem arae deſtructione vindicavit , quod non Romanae duntaxat , quam ceterarum civitatum exemplo eſſet ad aras Gentium evertendas , idolorumque cultum penitus exſtirpandum . Vid. Baron. ann. CCCLXXIII. Patet igitur pene toto Chr. ſec. IV. Ethnicorum ſectam hactenus in oppidis , pagiſque , quam in urbibus quoque floruiſſe . Neque hujus infandi incendii extinctas prorſus favillas eſſe teſtantur Scriptores , qui ad ſeculum uſque VI. idolorum ſuperſtitionem in aliquibus pagis (unde *Paganorum* ethnicis nomen adtributum) propagatam affirmant . Teſtis Caſinum, in cujus monte a S. Benedicto Apollinis idolum exciſum fuiſſe ferunt , ut Oſtien. L. I. c. 5. Nec Pantheon fortaſſe Romae ſacra dedicatione a Bonifacio PP. III. expiatum , niſi ut Ethnicorum reliquiae ab illo deorum omnium coeno , haud templo , prorſus expurgaretur . Sic Neapolitana civitas fortaſſe , quae ſuos Graecorum ludos , numina , ſacraque peculiaria habebat , quibus e longinquis etiam regionibus gentes illuc evocabantur , vix poſt IV. Chriſti ſeculum Gymnica heic certamina , Lampadiferi curſus , Cerealia ſacra , aliave deſuevere . Quae quidem ludicra Symmachus urbis Praefectus , pluries ſpectarat, atque ad haec ſpectacula , ſacraque alludendo *Religioſam urbem* Neapolim fortaſſe adpellavit , in qua non omnino Chriſti fides colebatur , cum permulti idolorum cultores , aut Ariani ſaltem degerent , uti Romae etiam , ceteriſque in urbibus Italiae , a quibus nondum

rum Barim noctu capiens, post demum Tarantum obsidentes, introeunt, totumque pene in integrum postmodum Regnum igne, ferroque vastantes, demoliti sunt, & ad solum usque perductum circiter per annos ferme (a) triginta.

V. Lan-

eliminata erat idolorum religio: sicuti in Oriente, in cujus regionibus ea citius secta extincta est, quamvis Christianae ibi fidei pene gemella haeresis exorta est, quae totum inde terrarum orbem infecit.

Haec tamen omnia sicuti veritatem plane adstruunt, ac meae opinioni consentanea videntur (amica quidem veritas consensum expostulat) ita Ignoto nostro nullatenus suffragari autumo. Nam esto, Neapolitanorum plerique ethnici fuisse dicantur usque ad finem IV. seculi (quod utique de omnibus adfirmare omnino non licet) vel etiam a paucis ibi coli coepta Christi Religio, Cathedrae institutio, Templorum constructio, aliave id genus argumenta plane ostendunt, jam inde ab Apostolorum aevo in hanc civitatem Christianam fidem invectam, quo hujus Anonymi Scriptoris calumnia apertissime convellitur; & ad hujus Ignoti fautorum argumenta refellenda unum illud Fortunati Episcopi Neap. exemplum satis sit, ut veritati omnino adquiescant. Hunc enim Antistitem, ut falsae Synodo Sardicensi subscriberet, per literas hortabantur Ariani Episcopi (ii quidem ut vera illius Synodi Acta intercluderent, in eadem urbe anno CCCXLVII. concilium rursus convocarant, ejusque Acta tanquam germana disseminare ausi fuerant). Quam quidem epistolam Baronius refert Annal. to. 4. novae edit. Luc. p. 480. eamque ad Fortunatum etiam Neapolis Campaniae Episcopum, simul & ad alios quamplurimos, datam adfirmat. Ante annum igitur CCCXLVII. jam Fortunatus Neapolitanae Ecclesiae praeerat Episcopus; ecquis ergo neget jam inde a principio Apostolicae praedicationis Christi fidem Neapolim invectam, etiamsi pauci fortasse cives Fortunati aetate vel Ethnici fuerint, vel Ariani? Quo Ignoti Casin. calumnia magis crescit, quandoquidem non seculo IV. Neapolites ad fidem perductos, ait, sed post Langobardorum in Italiam adventum, seculo nempe aut saltem VI. exeunte, aut VII. ineunte quod quam absurdum, incredibile, ac valde criminosum sit, qui haec legerint, dijudicent.

At rem manu nunc tandem attigisse credo, ac Neapolitanorum nostrorum vindicias, Ignoti defensionem, veritatis patrocicium suscepisse;

(a) Annos enumerat ab incursione in omnem Beneventi regionem, quae contigit anno fere 853. Confer Erch. num. 20.

V. (a) Langobardi vero dum nimia suis pro factis periculа sustinerent, ob hoc nimium afflicti, necessitateque compulsi Franciam legatos dirigunt, atque gloriosi Imperatoris Hludovici implorant Augusti clementiam, ut patriam

pisse; quod neminem adhuc fortasse fecisse reor. Scribebat Ignotus Casin. seculo IX. quo Sergius sanctissimi Athanasii Episcopi nepos, Neapolisque Dux impietate magis, quam prudentia atque aequitate, morumque probitate urbem regebat. Patruum Praesulem perfide insectabatur, sacrasque simul ejus res, ornatus, ac thesauros diripiendo Saracenis sibi foederatis distribuebat, Ecclesiaeque ministros non tam contumeliis afficiebat, quam fustibus, flagrisque caesos affligebat, condemnabat, exilio multabat, piam, religiosamque urbem Saracenorum flagitiis contaminabat, & instar impiae Babylonis vitiorum omnium coeno volutandam sinebat; sicque morum licentiam dogmatum perversitas ac pervicacia comitabatur. Quamobrem multoties Sergius ab Imp. Ludovico Pio, & Hadriano Pontifice monitus, nullo pacto resipiscere curabat, licet idem Pontifex sacro anathematis gladio in illum, ac civitatem ipsam pluries animadverterit; Caesar etiam gravia bella minatus fuerit, Neapolitanae Liburiae agros multoties depopulatus, ut supr. cum Erchemperto meminimus. Itaque sub Sergio Duce cum Neapolitum pietas nedum remittere, sed omnino pessum ire coeperit, ac Pontificis minis, suppliciis, terroribus posthabitis, vivendi licentia irrepserat, a Fide desciviffe credidit fortasse Ignotus noster. Ad quod confirmandum confert epistola illa, qua Ludovicus Imp. Basilio Constantinopolitano Augusto per Auprandum legatum rescribit, quam habes ap. Baronium, & infra in Anon. Salern. hac ipse se excusatione tuetur, dum Neapolitanos ab eo offensos Basilius adfirmaret: *Nihil*, ait, *aliud quidem exegimus* (a Neapolitibus nempe cum Saracenis foedere non solum, sed fide conjunctis) *nisi salutem ipsorum, videlicet ut desererent contagia perfidorum, & plebem desisterent insequi Christianorum: nam infidelibus arma, & alimenta, & cetera subsidia tribuentes .... itaut facta videatur Neapolis Panormus* (ubi Agarenorum erat Regia) *vel Africa, sedes Saracenorum*. En quam male offenderint catholicos quosque eo temporis Neapolitano-Saracenica praelia, fidelium insectationes, Episcopi ac Sacerdotum persecutio, anathematum derisio, aliaque quibus obdurescebant facinora! Quid mirim igitur, si infideles prorsus ii censebantur, atque idolorum cultores? Cumque postmodum a Johanne PP. VIII. in sanctam Ecclesiae communio-

(a) Ostien. lib. 1. c. 35.

triam sua cum gente veniens, eos omnino a Saracenis quantocius eriperet. Qui veniens hoc decretum suae reliquit patriae.

VI. (*) *CONSTITUTIO promotionis exercitus observationis partibus Beneventi sub Indictione (a) quinta decima.*

Quicumque de mobilibus Widrigid (11) *suum habere potest, pergat in hoste. Qui vero medium Widrigid habet, duo juncti in unum qualitatem instruant, ut bene ire possint. Pauperes vero personae ad custodiam maritimam, vel patriae pergant; ita videlicet, ut qui plusquam decem solidos habent de mobilibus ad eandem custodiam vadant.*

nionem, Saracenis depulsis, Sergioque ab Athanasio II. Neap. Antistite ejus germano oculis, dignitate, libertateque orbato, Romamque ad Pontificem transmisso, Neapolites recepti fuissent, ac reconciliati, censurarum nodis soluti; tunc ad fidem quoque advocatos esse credidit Ignotus noster, quos antea noverat Saracenis immixtos, immo ipsis deteriores. Miror sane post Peregrinium, neminem hactenus nostrarum rerum Scriptorem, immo neque civilis Historiae Neap. Auctorem fuisse, qui diligenti animadversione expenderit, quod forti certoque nostrae urbis patrocinio ac defensione esse poterat.

Atque haec (ni fallor) ad Gordium quasi hunc nodum exsolvendum apta, ac veritati magis consentanea videntur, ut a religiosa nostrorum civium pietate, Ignotique memoria caliginem dissipemus. Nemo enim omnino persuadere sibi poterit, Ignotum tam iniquo in Neapolitanos animo fuisse, ut siquod falsum assereret, a suae gentis etiam asseclis hujus pessimi criminis fuisset expostulatus. Cum igitur ipse heic adfirmet: *Neapolites ad Fidem perductos*, in hanc sententiam locutus intelligendus est, illos ab Ecclesiae matris sinu abalienatos, rursus eidem fuisse reconciliatos. Quam denique meam opinionem aliis probandam spero, tanquam veritati, vel saltem verisimilitudini consentaneam, religioni, ac pietati nostrae urbis, atque Casinensi huic Scriptori aptiorem.

(11) *Widrigid*, quod alias *Weregeldum*, *Widrigildum* apud Eccardum in not. ad leg. salic. p. 97. illud hominis pretium significat, seu quamlibet compositionem, quo alia res compensatur: itaut sit aestimatio, qua caput alicujus, vel res quaepiam taxetur. Ducangius.

(a) Vide judicium meum de hac Historiola.

(*) Ann. 866.

dant. Qui vero non plusquam decem solidos habet de mobilibus, nil ei requiratur. Si pater quoque unum filium habuerit, & ipse filius utilior patre est, instructus a patre pergat. Nam si pater utilior est, ipse pergat. Qui vero duos filios habuerit, quicumque ex eis utilior fuerit, ipse pergat: alius autem cum patre remaneat. Quod si plures filios habuerit, utiliores omnes pergant; tantum unus remaneat, qui inutilior fuerit. De fratribus indivisis juxta Capitularem Domini genitoris nostri, volumus ut si duo fuerint, ambo pergant. Si tres fuerint, unus qui inutilior apparuerit, remaneat: ceteri pergant. Si quoque plures omnes utiliores apparuerint, pergant: unus inutilior remaneat. De qua conditione volumus, ut neque per Praeceptum, neque per Advocationem, aut quamcumque occasionem excusatus sit, aut Comes, aut Gastald, vel ministri eorum ullum excusatum habeant; praeter quod Comes in unoquoque Comitatu unum relinquat, qui eundem locum custodiat, & duos cum uxore sua. Episcopi ergo nullum laicum relinquant. Quicumque enim contra hanc institutionem remanere praesumpserit, propriis ejus amissis, quod subter ordinatum habemus, praesentialiter ad nostrum opus recipere jussimus, & illum foras ejicere. Omnibus enim notum esse volumus, quia jam a prioribus nostris juxta hanc institutionem (12) tultae fuerunt, sed prima recuperare meruerant: nunc autem certissime scitote, cujuscumque proprietas tulta fuerit, vix a nobis promerebitur recuperationem. A fluvio Pado usque Trebia sit Missus Lotselmus. Inter Padum, & Ticinum Eriulfus. Inter Ticinum, & Adda Erembertus. Inter Adda, & Addiza Landebertus. Ab Addiza usque ad Forum Julii Theobaldus. Petrus, & Arthemius Episcopi junctis secum Missis Episcoporum, & Comitum, Pisa, Luca, Pistoris, & Lunis. Theutmundus, Florentia, Volterra, & Aristio, Rodselmus, Vlusid, & Sena, Andreas. In ministerio

(12) *Tultae*, .i. ablatae, Itali *tolte*.

sterio Witonis, Rimmo, & Joannes Episcopus de Forcona. In ministerio Verengari Hiselmundus Episcopus. In littore Italico Ermefridus, Macedo, & Wlferius. Hi volumus, ut populum ejiciant, & custodiam praevideant, & populum in Castella residere faciant, etiam & cum pace. Nam si Missus aliquis ausus fuerit praetermittere, qui nominibus remanserint, praesentialiter proprium tollant, & eum foris ejiciant; & si inventus fuerit ipse Missus, proprium suum perdat; & si Comes aliquem excusatum, aut bassallum suum, praeter quod superius diximus, dimiserit, honorem suum perdat, similiter eorum ministri, si aliquem dimiserint, & proprium, & ministerium perdant. Quod si Comes, aut Bassi nostri aliqua infirmitute (detenti) *remanserint, aut aliquem excusatum retinuerint, aut Abbates, vel Abbatissae si plenissime homines suos non direxerint, ipsi suos honores perdant, & eorum bassalli & proprium, & beneficium amittant. De Episcopis autem cujuscumque bassallus remanserit, & proprium, & beneficium perdant. Si quoque Episcopus absque manifesta infirmitate remanserit, pro tali negligentia ita emendetur, ut in ipsa Marcha resideat, quousque alia vice exercitus illuc pergat, in quantum Dominus largire dignatus fuerit. Et ut certissime sciatis, quia hanc expeditionem plenissime explere volumus, constituimus, ut Episcopus, Comes, aut* (13) *Bassus noster si in infirmitate incerta detentus fuerit, Episcopus quippe per suum Missum, quem meliorem habet. Comes vero, & Bassi nostri per se ipsos hoc sub sacramentum affirment, quod pro nulla occasione remansissent, nisi quod pro certissima infirmitate hoc agere non potuissent; omnes enim volumus, ut omnem hostilem apparatum secum deferant, ut cum nos hoc prospexerimus, & inbreviare* (14) *fecerimus, non negligentes appareant, sed gra-*

(13) Familiares & domesticos intelligit, qui mittuntur a Principe in Provincias. Interdum ad fines ac limites custodiendos mittebantur.

(14) Videl. inscribere, & in *brevibus* adnotare.

*gratiam quoque nostra habere mereantur. Vestimenta au-
tem habeant ad annum unum, victualia vero quousque
novum fructum ipsa patria habere poterit. Fragidis* (15)
*enim quicumque eundo, & redeundo commotionem fecerit,
vitae incurrat periculum. Et quia temporis congruentia
imminet Quadragesimale, in quo studenda sunt praecepta
Dei, constituimus, ut quicumque Ecclesiam fregerit, adul.
teria, & incendia fecerit, vitae incurrat periculum. Qui-
cumque Caballum, Bovem, Friscingas* (16), *vestes, ar-
ma, vel alia mobilia tollere ausus fuerit, triplici lege
componat, & liberum* (17) *armiscara, idest sella, ad suum
dorsum ante nos a suis semotus bis dirigatur, & usque ad
nostram indulgentiam sustineatur; servi vero flagellentur,
& tundantur, & illorum domini, quae ipsi tulerunt, re-
stituant. Quod si clamor ad Seniores venerit, & ipsi talia
non emendaverint, tunc horum Seniores ipsam compositio-
nem faciant, & eadem armiscara quamdiu nobis placue-
rit sufficere compellantur. Et hoc constituimus, ut ex utra-
que parte justitia servetur, videlicet nostri sicut circa vi-
cini, quae necessaria sunt, emenda. Vicini autem nulla-
tenus carius, quam suis circa vicinis, vendere praesumant.
Qui vero homicidia indiscrete, & praesumptiose fecerit,
vitae incurrat periculum.* (a) *Iter enim erit nostrum per
Ravennam, & immediate mense Martio in Piscariam, &
omnis exercitus Italicus nobiscum. Tuscani autem cum po-
pulo, qui de ultra veniunt, per Romam veniant ad Pon.
tem Curvum, inde Capuam, & per Beneventum descen-
dant nobis obviam Luceria IIX. Kalendas Aprilis.*

VII. His

(15) *Fragidi* sunt *Foragerii*. Ducang.

(16) Etiamnum apud Calabros *Frisinga*, seu *Friscinga*, *scropha* vocitatur.

(17) *Armiscara*, gravior multa, quae viris praesertim militaribus, & nobilibus irrogari solebat. Vid. Lexicograph.

(a) Sed postea non hoc itinere, tur.
sed per Soram Beneventum ingredi-

VII. (*a*) His igitur praelibatis, & hac lege ſancita; dictus Dominus Imperator Hludovicus Auguſtus cum uxore ſua pariter glorioſa Angelberga Auguſta Benevento properantes, Junio menſe ad Monaſterium veniunt Sanctiſſimi Benedicti Patris; ubi a venerabili Berthario Abbate cum ſacerdotali officio, lampadibus, & thymiamatibus, nec non & Fratrum laudibus honorifice ſuſceptus eſt. Aſcendens autem montem, ubi dicti almi Patris pii Benedicti ſacrum corpus humatum eſt, pari gloria ibidem ſuſceptus, aliquid ibidem Sancto, & bene conferens munere, dictum omne Coenobium conſpiciens, laudabiliter admiratus deſcendit. Inibi Capuanorum fruſtrata calliditate, poſt dies aliquot obſidens, obtinuit Capuam (18), ingreditur Salernum, navigans Malfim, Puteoli utitur lavacris, (*) & per Neapolim Sueſſulanam adiit urbem: dehinc caſtrametatur Caudim. Menſe autem Decembri Dei omnipotentis opitulante gratia ingreſſus eſt Beneventum, anno quidem (*b*) ſeptimodecimo Auguſtalis Imperii ſui. Et ecce congreditur cum Saracenis: trophaeum primitus bellicans ſumpſit ex eis victoriae, ac demum omnia illorum

(18) Ludovicus cum Capuam adventaret ann. DCCCLXVI. ut infra, haud ſtatim, ſed poſt trium circiter menſium obſidionem, illam ſubegit, ut ſup. ex Erchemp. didicimus. Quo utique tempore, parte ſui exercitus circa Capuam relicta, cum alia, ſuiſque Optimatibus ſociatus, Salernum petiit, & Amalphim urbem Neapolitano tunc Ducatui adnexam; poſtque Julio fort. menſe exeunte, aut Auguſto ineunte Puteolos perrexit, quorum balneis tam late celebratis uſus eſt Imperator, ut e morbo, quo afflictabatur, convaleſceret: inde per Neapolitanorum Liburiam Sueſſulam adivit, Capua jam potitus, collectiſque ſuis omnibus copiis, Furculas Caudinas ingreſſus, Arpadii (quod olim Caudium oppidum) caſtrametatus eſt Decembri menſe cit. anni DCCCLXVI. Beneventum tandem appulit anno ſaltem XVIII. regni ſui, ut ſupra cum Peregrinio adnotavimus, ſecus anno XVII. ut Ignotus adfirmat.

(a) Erch. nu. 32. & 33. Leo Oſtien. lib. 1. c. 35.
(*) Oſtienſ. l. 1. c. 36.

(b) Vide judicium meum de hac Hiſtoriola.

rum capiens castra, solae tantum illius civitates remanserunt, Barim scilicet, nec non atque Tarantum; nam omnium quidem eorum gloria, munitissima capta est urbs Materia, quaeque igne, ferroque ad nihilum redacta est; Augusto autem mense (19) reversus Beneventum. In cujus obsequium cum esset ibidem Bertharius Abbas, nam illic in Sancta Sophia inchoatum fuerat Oratorium a praedecessore suo reverendissimo viro Bassacio, quod omni studio perfecit, & in honorem Sancti construxit Benedicti. Dedicatum autem a Stephano Theanesis Sedis Episcopo, & ab Angelari Levitae studio opus perficitur.

VIII. Si forte nosse cupis, quis lector futurus eris, quam ob causam Beneventanorum regionem Saraceni dominassent, occasio videlicet extitit talis. *(a)* Sicardus Beneventanorum Princeps a suis interfectus, Radelchis Secretarius Palatii ei successit in Principatum. Tunc apud Tarantum morabatur Siconolfus armipotens, bonae memoriae Siconis magni Principis filius. *(b)* Interea his temporibus Capuanites plurima perpatrantes flagitia; etiam suos, majores sibi, occiderunt parentes, illorumque omnia diripientes, semetipsos sublime in spectaculum constituerunt mundi: ob hoc verebantur adire Beneventum, Principisque sui Radelchis obedire praeceptis. Nam novis fraudum iniere machinis; seque Tarantum contulerunt ad Siconolfum praedicti Principis filium, & cum ceteris sibi socios, & in flagitiis pariter consimiles dictum sibi constituerunt Siconolfum Principem; Qui nec multo post introiens Salernum, magnaque pars Beneventi regio secuta est eum. Contra quem Radelchis Principis libor (20) exarsit, & eum disperdere nitebatur e terra. Quatenus alterutrum per tempora longa dimicaverunt; quanta per hos gesta

(19) Sequentis anni DCCCLVIII.
(20) Idest *livor*, sive rabies.

(a) Ostiensis lib. 1. cap. 24.

(b) Erch. n. 15. & 53.

gesta fuerint vicissim mala, nulla sustinere valet pagina, nullus doctoris explanare sensus, sed neque scribentis potest esse omnino facultas. (*a*) Nam eo tempore dictus Radelchis Princeps per Barensem Pandonem Gastaldeum in auxilium sibi transmarinos invitabat Saracenos, qui divergabantur residentes. Intempesta videlicet noctis hora, more solito, nominatam rapuerunt civitatem, quae urbs juxta Graecorum stylum, Βαρύς *baris*, gravis, sive fortis interpretatur: vocabulum ex eo olim promeruit, ob delinquentium facinora. Ab hac gravis, vel fortis Saracenorum vastatio, ut in nos utique sic nimium saeviret. Horum iniquorum primus venientium vocabatur Alfonses, (*) obsitis siquidem vestimentis, & calciamentis, saltem nec Tarabere (21) succintis, sed solis arundinibus manu gestantes. Cum his quoque Radelchis totam devastavit Siconolfi regionem; Capuamque (22) primariam redegit in cinerem, & inde hinc omnia corruunt pariter in pejus. Hoc (*b*) tempore bellum inter utrosque factum est in Cannis (23).

IX.

(21) *Tarabere*: Taraber idem fortasse, ac Tabardum, ut recte advertit Ducangius, & Tabaldus, sive Tabardus, sagum videlicet militare, seu longa tunica, qua nunc etiam Pannoniae Saviae, sive Ripensis gregarii milites, & Catalauniae in Hispania Provinciae utuntur, quam *Tavardum* hi, illi *Tahtbartz* (ut volunt) appellant; Italique nostri vulgo *Tabarro*.

(*) Hic Alfonses Saracenorum Dux, an idem fort. qui Calfo ab Erchemperto dictus fuit, affirmare non dubito.

(22) *Capuamque primariam*, veterem scilicet Capuae urbem intelligit. Cum enim Ignoti Cass. aevo nova jam extiterit ad Casilini pontem Capua, veteri pene destructa, primariae, idest primae urbis reliquias ob incendium a Saracenis excitatum, Radelchisio Benev. Principe foederato eos impellente, designat, ut sup. in Erchemp. dictum est.

(23) Vide sup. in not. Erchemp. 46. & 47.

(a) Erch. n. 16. Leo Ostiens. lib. 1. cap. 24. (b) Erchem. num. 16.

IX. (a) His diebus Saraceni ingressi Romam, Oratorium totum devastaverunt Beatissimorum Principis Apostolorum Petri, Beatique & Ecclesiam Pauli, multosque ibidem peremerunt Saxones (24), aliosque quamplurimos utriusque sexus, & aetatis; Fundensemque (25) capientes urbem, vicinaque depraedantes loca, Septembri quoque mense secus Cajetam castrametati sunt. Contra quos pervenit Francorum exercitus; sed superatus a Saracenis quarto Novembris Idus, iniit fugam; quos persequentes Saraceni, illorumque omnia capientes, tandemque ad Sanctum devenerunt Andream, cujusque Cellam igne cremaverunt. Quique dum pervenissent ad Cellam Praesulis Beatissimi Apollinaris, cognomento Albianum, e vicino Sanctum Beatissimi Confessoris Christi conspexerunt (26) montem, quo illico pergere satagebant; sed tardior quippe eos transire hora vetabat. Igitur tanta tunc, & coeli serenitas, & terrae siccitas, ut fluvium pede quisque volens pertransire posset. Beatissimi vero Benedicti Patris Monachi tunc vicinam sibi mortem cernentes, protinus vicissim pacem (27) dederunt, obsecrantes misericordem Dominum, ut illorum propitius in pace animas susciperet, quas in velocitatem mortis continuo expectabant migrare. Illico universi nudis plantis, & cinere sperso capite, cum

(24) Saxones appellat, qui a Carolo M. & Ludovico Pio Augusto ejus filio Romam perducti ibi consederant ad urbis fortasse custodiam.

(25) *Fundensem urbem*, scil. *Fundos*, nunc *Fondi*.

(26) Montem nempe Casinensem S. Benedicti vocatum, quod ibi ejus Coenobium extructum, sacrumque ejus corpus quiescebat, quicquid Galli Floriacenses Monachi perperam contendant.

(27) Se invicem consalutarunt pacis osculo, ut qui proxime Saracenorum gladiis certo morituri, sicque mutuis amplexibus, v le dicto, adstringebant: sicuti Christus Dominus in coelos ascensurus vale dicens discipulis: *pacem*, ait, *relinquo vobis*, *pacem meam do vobis*.

(a) Leo Ost. lib. 1. cap. 26. Annal. Anast. Bibl. in Leone 4. Franc. a Pithoeo editi ad annum 846.

cum Litaniis (28) ad patronum suum se contulerunt Benedictum Beatum. Dum nimius esset pavor, & formidolosa expectatio, & copiosa fieret ad Omnipotentem Dominum exoratio, per (29) visum Bassacio Patri paruit praedecessor & Apollinarius Abbas: *Quid*, inquiens, *habetis, quare moerorem patimini?* & Bassacius ad haec, *Imminet iniqua mors, & non verendum? Nolite*, inquit, *timere: Benedictus pius Pater vestram obtinuit salutem; deprecamini igitur sedule Dominum cum Litaniis, & Missarum solemniis, Dominus cito exaudiet voces clamantium ad se: denique & nos vobiscum in Ecclesiis stantes coelorum cum civibus communiter pro vobis Jesum Christum Dominum exorare non desistimus*. Cumque a somno surrexisset Bassacius Pastor, & hoc fratribus indicasset, in commune omnes excelsa voce Dominum benedixerunt, qui salvat misericorditer sperantes in se. Tunc subito immanis facta est pluvia, coruscationes, & tonitrua tam vehementia, ita siquidem, ut etiam (30) Carnellus fluvius, ultra terminos excrescens, redundaret; & quem pridie adversarii transire poterant pede, sequenti videlicet die, Divina coërciti repulsione, neque ripam attingere valebant fluvii: nitebantur quolibet fluvium transire modo, sed dum nullus adesset eis ad Coenobium transmeandi aditus, sicut est illorum dira barbaries, digitos corrodentes manuum, fremebant, qui stridebant dentibus, huc, illuc-

(28) *Cum Litaniis*, idest, majoribus, seu poenitentiariis, quarum antiquissimus in Ecclesia usus, ut passim apud sacros Scriptores mentio.

(29) *Per visum*, *ex visu*, & *ex biso* passim in vereribus inscriptionibus, & apud Scriptores mentio: nec aliud sibi volunt, quam *per somnium*: quod etiam inferius explicat: *cumque e somno surrexisset*.

(30) *Carnellus* fluvius idem, ac Lyris, sive Garilianus, qui medio aevo varium nomen e locis, per quae excurrit, sortitus fuit. Cum Casini montis radices radit ad Ofellium usque montem non longe a Suessa urbe, Carnellus nuncupabatur. Cum vero e radicibus illius urbis excurrens mare versus perfluit, Lyris & Garilianus vocitabatur, ut advertit Nucaeus in not. ad Ostiens. L. I. c. 5. not. 522.

illucque furibundi discurrentes. Et ut non abesset illorum assuetum facinus, Cellas Beatissimorum Martyrum Stephani, seu Georgii igne cremaverunt, & per duos (a) Leones ad castra remearunt. Post dies aliquot suos subnervantes equos, navigare coeperunt; qui dum propius suae adessent Provinciae, ita ut etiam jam vicinos cernerent montes, nautico plausu laudes suo more dederunt: mox inter eos una paruit navicula, quae duos ferebat homines, unius velut speciem Clerici, alterius velut Monachi habitum habentis. Qui dixerunt ad eos. *Unde venitis, vel quo itis?* At illi responderunt dicentes: *A Petro revertimur, Roma; omne illius devastavimus Oratorium, populum cum regione depraedata; Francos superavimus, Cellasque Benedicti igne cremavimus: Et vos*, inquiunt, *qui num estis?* Ajunt illi: *Qui nos quoque sumus, modo visuri eritis*. Illico facta est tempestas valida, & procella vehemens; omnes igitur naves confractae sunt, cunctique adversarii perempti; nullus unquam ex eis penitus remansit, qui ceteris talia nunciaret (31). Sequenti itaque tempore Leo venerabilis Papa Oratorium ambiens Beati Petri, muris firmissimis, & excelsis munivit (32), ne unquam talis Romae ulterius aliquando eventus eveniret.

X. (b) Per idem rempus Siconolfus Princeps pro (33) Spa-

(31) Quomodo haec praescierat Ignotus noster? Ac si aliquo oraculo sibi fuerant detecta, quare reticuit? seculi quidem illius vanae superstitioni indulgendum potius, quam illudendum est! Ostiensis tamen, qui ex Ignoto nostro narrationem suam exscripsit, affectatae hujus sortis infortunium aliquo pacto emendat: *ita ut*, inquit, *vix aliquanti evadere potuerint, per quos haec ad aliorum notitiam pervenirent*. Ita, *medicamine vulnus detersit miserans*, Ostiensis.

(32) Unde urbs *Leonina*, cujus passim apud illius aevi Scriptores mentio.

(33) *Pro Spanis*, videlicet, pro Hispaniae Saracenis, quos Siconulfus

(a) Locus est, ac finis ditionis Monasterii Cassin. Leo Ost. lib. 1. cap. 5. lib. 3. c. 12.

(b) Ostiensis lib. 1. cap. 25.

Spanis tribuendum de Beatissimi Benedicti Coenobio thesaurum abstulit perplurimum. Siquidem vice prima Baziam (34) argenteam unam: Vaucas (35) par unum in gemmis, & smaragdis: Spara (36) par unum, Sericamque (37) sericam de Filsori cum auro & gemmis. In alia

igitur

sus in auxilium invitaverat. Confer quae meminit Ostiens. L. I. c. 25. & epit. ejusdem Ost. Chron. ap. Murator. to. II. p. 366. *Post haec Siconulfus ad Casin. Coenobium veniens sub praestationis nomine Hispanis tribuendum Agarenis universum fere thesaurum, quod gloriosae memoriae Reges* (ut optime Nucaeus loc. cit. emendavit) *Carlomannus, & Pipinus frater ejus, & Carolus Magnus, & Ludovicus ejusdem Caroli filius, & alii quamplures seu Reges seu Principes religiosi ibidem contulerant, abstulit. Prima siquidem vice abstulit in calicibus, & patenis, crucibus, phialis, annulis, bociis, ac fibulis auri purissimi libras CXXX. Saricam insuper sericam de sylfori cum auro, & gemmis pro aureis decem millibus. Item & secunda vice, &c.*

(34) *Baziam*, quam etiam *Vatiam*, *Variam*, & *Vaciam*, seu *Vaucam* infra vocat Ignotus, Scriptoresque alii diversimode usurparunt, videl. *Baucas*, & *Batiolas* apud D. Gregor. L. I. ep. 42. Eas crederem paterae genus esse, seu vas illud, vulgo *Bocale*, adpellatum, ut explicat Bulenger. de Donar. Pont. L. II. c. 28. cujus etiam Plautus meminit: *batiolis bibunt.* Videsis Magr. in Lex. Eccl. Buleng. & Ducang.

(35) *Vaucas*, idem procul dubio ac *Bazias*, ut supra notavi; sed pro diversa fort. forma, eas multipliciter usurpatas autumo: aut pateram illam praegrandem, quam Italice *Bacino* dicimus. At alii aptius expendant. Barbariei illius seculi parcendum sane, si parum Latine heic loquatur Ignotus.

(36) *Spara*, seu *Sparra*, idest, pectorale, sive pectoralis illa gemma, qua sacra penula, sive pallium, vulgo *Piviale*, ante pectus adnectitur, & alligatur. Vide Lexicographos.

(37) *Sericamque sericam*, lege: *saricamque sericam*, videlicet speciem quamdam pallii, aut veli, ut habet Buleng. loc. cit. c. 38. ex Anastasii verbis in Benedicto III. *Sarica de Olovero cum chrysoclavo*, ubi τὸ *olovero* explicatur *purpureo* a Nic. Alemanno in not. ad Hist. Procopii, ut habet Nucaeus, ut sup. Idemque fort. erit *Sylphori* Ignoti nostri: In notis enim Latino-graecis *Blatta Silphe*, & in Lex. G. L. *Silphe Blatta* est purpura, & purpureum; a quo Sylphori & Silfori, a *Sil* coloris genere, cujus meminit Ausonius in Monos. *Sitne peregrini vox nominis, aut Latii Sil?* & Plin. L. XXXIV. c. 12. *In argenti, & auri metallis nascuntur etiam nunc pigmenta Sil, & caeruleum:*

Sil

igitur vice centum triginta in vasis auro libras. Tertia itaque vice trecenti sexaginta quinque argento libras, & tredecim millia solidos auro figuratos. Quarta videlicet vice Vacias duas pensantes libras triginta, & Fandatos (38) duplices septem. Quinta nihilominus vice (39) Matiatos solidos praedolatos quatuordecim abstulit millia. Et post haec in (40) Agrisis Baciam unam, & Scaptonem unum Constantinopolitano deaurata fabrefacta vasa opere. Porro in sequenti vice sexta per Landonem (41) Comitem

Sil proprie limus est; optimum ex eo quod Atticum vocatur. Quare corrigendus hic amanuensium error, qui pro *Silfori*, *Filfori* exscribunt. Pallium itaque, sive velum erat *Sarica* purpurei coloris auro, gemmisque acu varie contextum. An ex Sarica nomen Saricae, ortum vulgariter *Sargia*, quod pallium est, sive *Cuculla* vulgo dicta Monachorum, ac Monialium ordinis S. Benedicti, ipsis expendendum relinquimus.

(38) *Fandatos*, lege, *Fundatos*, ut in Ost. loc. cit. Fundati, sive Fundata ap. Buleng. & Magrum, ut sup. erant Blattae auro textae, vel acu pictae, & uti Italice dicimus *drappi con fondo d' oro*, quasque *lastre*, aut *lame* vulgus appellat. Anastas. in Leone III. rem confirmat: *Fecit vela holoserica majora sigillata habentia perichysim, & Crucem de Blattis, sive Fundata*: ubi Anastasius particula *sive* non distinctim, quasi vocem praecedentem explicet, sed conjunctive utitur, ut Nuc. notavit. *Duplices Fundatos* nominat Ignot. ad eorum pondus, & soliditatem explicandam; non autem numerum, quem jam septenum dixerat. Quos *septem* ipse *Fundatos* enumerat, octo legit Ostiens.

(39) *Matiatos solidos*. Divinandum profecto est: Monetae quidem genus, & fort. parvi, sive *dimidiati* solidi erant aut aurei, aut argentei a Gallico vulgari verbo *Metoyen*, & *Mitoyen*, apud Italos *Mezzano*; apud Ost. legitur *Mazatos*, fort. idem ac dimidiatos, sive *Mezzani*. Judicent alii pro libito, aut mecum etiam divinandum detur.

(40) *In Agrisis*, legendum fort. *Anaglyphis*, ut legit Ost. *Baciam unam* (Bariam ex errore in Ost. epit.) *& Scaptonem unum* &c. Anaglypha quidem, seu anaglypta vasa illa dicuntur, quae caelata, figurisque extantibus sculpta. Vasa, quae explicat Ignotus, caelata seu sculpta fuisse nemo est qui dubitet. At *Baciam* hic *inauratam* caelatamque a super. dictis distinguit, quae argenteae, gemmisque, ac smaragdis ornatae erant, ut not. 26. & 27. Quid autem *Scaptonis* nomine intellexerit, illud occentare liceat: *Davus sum, non Oedipus*.

(41) Landonem scil. Comitem Capuae filium Landulfi senioris intelli-

tem, & Aldemarium (42) Gaſtaldeum vi ex Coenobio ſuſtulit idem Siconolfus praedolati ſolidos duo millia, & ſui Principis coronam Siconis, (43) genitoriſque de auro, ac gemmis ſmaragdinis ornatam. Ex hoc neque ſibi profuit, animamque jugulavit ſuam; ſed neque quod fallere Monachos promittendo niſus eſt, ei neque profuit nihilominus, ſeu patriae; ſed videlicet ab hinc nullum ei amplius evenit triumphus victoriae.

XI. His diebus inter utroſque Principes factum eſt in (a) Cancellis (45) bellum perexecrabile.

XII. Ali-

telligit, qui Comitatum regendum ſuſcepit ab anno DCCCXLII. ad DCCCLX. Unde penſiones haſce, ſeu tributa ab anno DCCCXLI. quo primum Siconulfus Caſinum petiit ad exeuntem annum DCCCXLIV. quo Romam ipſe ad Ludovicum Lotharii filium adiit, ut habet Anaſtaſ. in Sergio II. ſoluta a Caſinenſibus fuiſſe conjicimus: quod quidem clarius ab Oſt. loc. cit. explicatur.

(42) *Aldemarium* hunc *Gaſtaldeum*, militarem Praefectum puto Salerni, cujus poſt Siconulfi mortem, Sicone ejus filio ab Ludovico Imp. in exilium pulſo, Princeps electus eſt: ex eaque inde urbe alii quoque Aldemarii prodiere, qui Capuam poſtea, alioque tranſlati ſunt, quorum in Langobardis Scriptoribus frequens memoria.

(43) *Sui Principis, genitoriſque Siconis coronam &c.* ſcil. quam in capite gerebat Sico Princeps ejus pater ex more ab Arichi, qui primus Beneventi Princeps appellatus, & more Regis inunctus coronam uſurpavit (ut alibi, & infr. dicendum) & Caſinenſi Coenobio, Divoque Benedicto ipſemet obtulerat. De coronis, variiſque earum differentiis vide Caſſan. in Cat. Gl. Mundi par. 2. concl. 2. Buleng. de Spol. Bell. c. 13. & Paſchal. de Coron. Coronae typum, qua Capuanus olim Princeps utebatur, dabimus to. III.

(44) Ad aliorum exemplum, atque emendationem Siconulfi damna, ac perniciem in ſeipſum converſa ob rapinas, & ſcelera, quae patrarat, exaggerat Ignotus; quod utique crimen Caſinenſes omnes Scriptores perpetuo notarunt.

(45) Pugnam *in Cancellis* atrociſſimam, quam hic num. XI. Ignotus memorat, diverſam omnino ab ea, quae ab Erchemperto nu. XVII. enarratur, fuiſſe puto; in qua ſcilicet apud *Cancelli* Caſtrum Siconulfi fuſo exer-

(a) An de hoc bello Erch. num. 17.

XII. (a) Aliquantis interim elapſis temporibus, Maſſar Dux Benevento reſidens in auxilium Radelchiſi Principis, Beatiſsimae Dei Genitricis in Cingla Mariae Monaſterium devaſtavit, Caſtellumque poſtmodum Sancti, qui cognominatur (46) Viti, cepit: Teleſinum poſsidens Caſtrum humiliavit, totamque devaſtavit Apuliam, & cetera nihilominus loca; quandoque pervenit ſecus almi Benedicti Monaſterium, cujus adeo ita divinitus mens immutata eſt, ut dum unus ei Canis vellet in pratis unam comprehendere Aucam (47), per ſemetipſum cum flagello cu-

exercitu, mox collectis copiis, prope Caudinas Furculas, quae ab eodem Cancello parum diſtant, Beneventi Principis copias adortus, illas proſtravit. Hoc ex horum Scriptorum contextu plane conſtare quiſque dijudicet.

(46) Caſtrum S. Viti illud fuiſſe ſuſpicor, quod non longe olim ab Aeſernia urbe ſitum erat, nunc penitus deſolatum, ejuſque adhuc rudera viſuntur, & veteres ejuſdem urbis chartae oſtendunt: necnon Cinglenſe Chron. anno MII. haec habet: *Caſtrum S. Viti de Monte per Sernienſem Comitem Gaidolfum occupatur. Abbas ad Capuae Principem conqueſtus ivit.* Quibus ex verbis multa nobis conſideranda offeruntur. I. Hocce in Caſtro Monaſterium priſcis temporibus Caſin. Monachorum fuiſſe, cujus nulla apud Oſtienſem, alioſque Scriptores extat memoria. II. Hujus Caſtri ditionem penes Abbatem fuiſſe. III. Gaidulfum Aeſerniae Comitem nullibi adhuc, neque a Peregrinio relatum. Caſtrum hoc ſitum erat ſub collis illius planicie, in qua *Macchiae* oppidum: Monaſterii adhuc rudera ſunt, ejuſque redditus, qui ſupererant, compoſitis litibus in Romana Curia agitatis, anno MDLXXXIV. Aeſernienſis Eccleſiae Canonicis tandem addicti ad congruentem illorum alimoniam, ut diurnis in Choro Horis Canonicis recitandis, ac ſacro adeſſent, quod primum ob reddituum penſionem non ſolutam minime praeſtabant. Haec omnia ex ejuſdem Eccleſiae monumentis eruenda curavi.

(47) Avem *Aucam*, ideſt, Anſerem, quam vulgariter *Oca* adpellamus. Hanc mirabilem Aucae narrationem exſcripſit etiam Oſtienſ. ut Caſinenſium, ac Langobardorum genio indulgeret. Animi utriuſque levitati parcendum! Non autem Nucaeo, qui veriſſimam credidit, quippe acclamando epiphonemate uſus eſt in ejus not. loc. cit.

(a) Oſtienſis lib. 1. c. 28.

lo cucurrit, & eandem de ore raptoris expulit avem; cumque ante januas aſsiſteret Monaſterii, protinus portas claudere juſsit, ne ſubſequentes introire (48) praeſumerent. His expoſitis, pertranſiit Aquinum, ac depraedavit Arcem, vicinaque loca. Novembrio autem menſe poſt dies octo reverſus eſt Beneventum (49).

XIII. (a) Mortuo itaque Siconolfo apud Salernum, Sico filius ejus ſpecie tenus ei ſucceſsit in Principatum. Iſque poſt aliquantulum Franciam puerulus tranſducitur.

XIV. (b) Menſe Junio (50) generalis per totam Beneventi regionem terraemotus factus eſt magnus, ita ut Iſernienſem funditus urbem obrueret, multumque perimeret populum: ad ultimum etiam & Praeſulem extinxit ejuſdem civitatis. Par ruina aedificiorum extitit apud Sanctum Vincentium; ſimiliſque vis fuit terraemotus ad Benedicti Beati Coenobium, ſed nec unus quidem lapis ſuo de loco lapſus eſt. Quod dum Maſſario renunciatum fuiſſet, ut ruinoſam depraedaret Iſerniam, ait. *Dominus omnium illuc*

(48) Poſt *introire*, ſupplendum *illic*, quod in Oſtien. etiam legere poterat Peregrinius.

(49) Non quod octo tantum dierum ſpatio Saraceni excurſiones ſuas expleverint, ſed Beneventum octava Novembris die remigrarint. Irruptiones namque, incendia, ac depopulationes menſes circiter tres perduraſſe notum eſt.

(50) Menſe Junio anni DCCCXLVIII. ſub Leone IV. Ind. X. ut habet Anaſtaſ. Tunc Aeſernia omnino deſtructa, ac deſolata, ejuſque Epiſcopus (nomen deſideratur) ſua cum Eccleſia, Clericiſque conſepultus eſt. Nova inde urbs extrui ſub veteris ruinis coepit anno inſequenti, ſed anguſtiore illo ſitu, quo Epiſcopalis etiamnum Baſilica extat Forum uſque, ubi Principis aedes conſtructa; quem dehinc ſitum poſteriori aetate cives circumquaque protenderunt: nunc autem a novis terrae concuſſionibus protrita, incolis urbs pene deſtituta conſpicitur.

(a) Erch. num. 20. & 23. (b) Oſtienſ. lib. 1. cap. 28.

illuc iratus est, & ego peramplius desaeviam? Non utique ibo (51).

XV. Telesis nova secus primariam in planitie sui cognominis construitur (52).

XVI. (*a*) Inter haec tempora, breviter ut superius dictum, intra Capuanites filii Landolfi Gastaldei, hoc est Lando Comes, Landolfus Episcopus, Pando Marepahis, Pandenolfus Gastaldeus hujus patriae insignes habebantur. Sed ob scelera commorantium crebro eorum urbs (53) incendio cremata est: non poenitentiae remedium, neque Divinam postulantes misericordiam, aut emendationem facinorum, sed quodam tandem reperto consilio, ad Casilini pontem (54) construunt civitatem, quam (55) ludo secundam vocitabant Romam. Nam sicut qui effugerit a facie leonis, & incurrerit in ursum, sic ab istis remota civitas ipsa ab igne, pari in ultione corruit in abyssum (56).

Qua

(51) Ipse viderit Ignotus, qui verba haec fortasse audiit, quae Saracenus prodiderat.

(52) *Telesia* antiqua parvo sub colle olim sita a Saracenis primum, inde a terraemotu penitus excisa est, ejusdem cives biennalis spatii tempore transfugae novam aedificandam curavere in collis ejusdem planicie, quae itidem posterioribus seculis bellorum factionibus, terraeque motibus destructa, vix hodie suum in ruinis nomen ostentat.

(53) Urbs tamen haec non Capua, sed *Sicopolis* erat, ut supra notatum, quae in Triflisci colle ultra veterem Capuam, ac Vulturni aquas prominebat.

(54) Deficit *novam construunt civitatem &c.* quae *nova Capua* ad Casilini adhuc pontem extat, ut dixi.

(55) Non illudebant profecto, cum *secundam* obtrectatores *Romam* vocitarent *Capuam urbem*: satis enim tunc apud omnes exploratum habebatur ab antiquis Scriptoribus, atque a L. Floro & M. Tullio praesertim, *Romam alteram* fuisse adpellatam.

(56) Ad varia, quibus suberat Capua, incendia, alludit Ignotus noster, qui Capuanos quidem multimodis pupugit.

(a) Erchem. num. 21. & 24. Leo Ostiens. lib. 1. cap. 31.

Qua gloria ſperabatur erigi, carmen indicat iſtud (57).

„ *Quae primum ſenio marcebat tempore longo*
„ *Cernitur en amplis conſurgere moenibus urbem.*
„ *Illa Senatorum pollebat fulta catervis (58),*
„ *Nomine ſed Capua vocitatur & iſta ſecunda.*
„ *Providus in cunctis patriae, populique juvamen*
„ *Lando Comes ſtudio ſolerti hanc condidit urbem.*
„ *Aurea Porta vocatur, fert quia lucis honorem.*
„ *Arma, ſalus, virtus perpetua Chriſtus in urbe*
„ *Hac maneat populo tempus in omne ſuo.*
„ *Pellat & hinc hoſtem ſaevum, fraudemque malignam,*
„ *Civibus & praeſtet pacis honore frui.*

XVII. Hoc videlicet tempore Tarantum fame obſeſſa a Saracenis capitur (59).

XVIII. (a) Per idem tempus Baſſacius Abbas rogatus a Primatibus patriae adiit Franciam; qui obſecrans glorioſum Imperatorem Hludovicum veniens Barim, & in quantum poſsibilitas fuit, totis viribus cum Saracenis dimicavit. Poſt complures autem dies venit Beneventum: igitur Sabbato vigilia Sanctiſsimae Pentecoſtes infra Beneventanam urbem interemptis Saracenis, Radelchis Principatum

(57) Hanc inſcriptionem, ſeu titulum ſuper urbis Capuanae portam poſitum fuiſſe credunt, quae *Aurea* olim dicebatur, Beneventi inſtar, ubi *Aurea Porta* etiam extabat, quod *inaurata* fortaſſe circumpagmenta habuerit in ejuſdem extructione, quaeque meridionalem Liburiae plagam ſpectabat, cujus quoque meminit Peregrinius.

(58) Veterem illam, celeberrimamque Capuam deſignat, antequam a Romanis ſubjiceretur, Hannibali foederatam.

(59) Tarentum urbs capta ann. circ. DCCCLVI. Eam Gothi olim occuparunt: inde a Graecis, ſub Beliſario Italiam oppugnante, recepta eſt: Illam poſtmodum Romualdus Benev. Dux anno circ. DCLXXX. expugnavit; e Langobardorum manibus Saraceni eandem rapuere cum aliis ſimul Calabriae, ſive Apuliae urbibus; Ludovicus denique Imperator, Saracenis expulſis, illa potitus eſt, ut in Erchemperto narratum eſt.

(a) Erchem. num. 19. Leo Oſt. lib. 1. c. 29.

patum gerens, Maffarim capit; ad Imperatorem adductus, capite plectitur. Hludovicus exinde repedavit in patriam.

XIX. (a) His temporibus Baffacius Abbas defunctus est, (60) expletis in regimine annis decem, & novem; cujus quale, quantumque fuit furfum, deorfumque in Ecclefiis ftudium, & ipfi VIDIMUS, QUI SCRIBIMUS (61), & carmina illius nobis defcripta refonant. Huic fucceffit in regimine Bertharius Sacerdos, ejus difcipulus, moribus, & vita ftrenuus, & omni bonitate confpicuus. Caftelli furfum munitionem ipfe ambiens, calicem ad honorem Dei officium operatus eft, civitatem .... (62) fieri voluit, & inchoavit. Et quomodo totis viribus contra Saracenos in Gaeta dimicavit, NOSTRA PLENISSIME

(60) A vero abludit: *expletis annis XIX.* quin potius nondum exactis dicendum foret: Baffacius namque annis XVIII. & menf. X. non adhuc abfolutis Cafinenfi Coenobio praefuit, ut alibi differendum.

(61) Igitur anno DCCCLVI. quo Baffacius Abbas vivere defiit, jam Ignotus nofter Monachi habitum induerat Cafinenfem, qui eodem aevo vixit, ac Erchempertus; *viderat* enim *ipfe*, *quae fcripfit*.

(62) *Civitatem* (fupplet *jufo* Nucaeus in Not. ad Oftienf. cap. 23.) *Hic itaque Abbas Bertharius* (ait Oft.) *reminifcens periculi, quod nuper a Saracenis eidem loco acciderat: totum undique Monafterium quod furfum erat, muris, ac turribus fortiffimis in modum Caftelli munivit: Civitatem quoque ad radicem hujus montis circa Monafterium Domini Salvatoris conftruere inchoavit, quae Eulogimenopolis, ideft Benedicti Civitas dicta eft.* Ubi Nucaeus ita adnotavit not. 5. *Ignotus Cafin. num.* 19. *dixit: Civitatem jufo fieri voluit, & inchoavit. Unde adverbium jufo pro deorfum adhuc noftratibus retentum licet obfervare, quod nitidius alii efferunt G ù.* At Nucaei fupplemento non acquiefco. Amanuenfis fortaffe errore corrupta vox, *juffu*, vel *juffo*, quo plane intelligeretur juffu Bertharii nova urbs S. Germani aedificari coepta. Quod vero ait Nucaeus, nimis abftrufum eft, & veritati minime confentaneum. Eruditorum fententiae fubfcribo.

(a) Oftienfis lib. 1. cap. 32. & 33.

SIME COMPERIT AETAS. Quomodo autem ſuos dilexit commiſſos, & quatenus pro ipſis decertavit (63), Praecepta indicant Coenobio facta Imperatorum.

XX. Eo tempore Ademarius Princeps erat apud Salernum. Teanenſis Eccleſiae Praeſul Jupoaldus (64) obiit. Et (*a*) Hilarius Levita B. Benedicti Monachus ad Epiſcopale decus eligitur.

XXI. Bonae memoriae Aloara Landonis (65) conjux Comitis una cum Surano medico, ejuſque interventu tam benefactrix erat Monachorum, ut Madium totum menſem ſtipendia praeberet, ac aleret Fratres.

XXII. (*b*) Lampert filius Widonis, & Ildepert Comites (66) niſi ſunt manus erigere contra Hludovicum Imperatorem: ſed relata illorum fraude, perſecutus eſt eos Hludovicus uſque Marſim. At illi demum ante faciem ejus fugerunt Beneventum apud Adelchiſum Principem. Ildepert vero pertranſiens abiit Barim, libentiſſime quidem a Seodane Rege ſuſceptus eſt, & habitavit ibi tempore, quo voluit. Hludovicus ergo Imperator perſequens eos devenit in Iſerniam, quam cum infidelem ſibi comperiſſet, bellando cepit, ac deinde pertranſiens Alifem, poſt plura bella urbs capta eſt. Per Teleſiam igitur devenit

(63) Mira ſane Ignoti heic loquendi ratio, dum utitur voce *decertavit*! Monachorum ſuorum curam ac ſollicitudinem innuit in aggerandis opibus, & ab Impp. Augg. privilegiis ſibi cumulandis. Multum quidem elaborandum, ac prope decertandum Berthario fuit, ut opimam victoriam ſuis compararet.

(64) Quem heic *Jupoaldum* Theani Epiſcopum appellat Scriptor noſter, *Lupum* vocat Oſtienſ. c. 33. Nucaeus fort. neutri cedens, utrumque conciliat, ac *Lupoaldum* legit.

(65) Aloara Landonis Senioris conjux, ut in ſtemm. n. 2.

(66) Quae hoc num. XXII. confuſim, nec ſine aliqua diſcrepantia refert, alibi aptius repetenda.

(a) Oſtienſis lib. 1. c. 33.

(b) Erchem. num. 35. Oſtienſis lib. 1. c. 36. & Anonym. Salern. editus. Sed non ſine aliqua diſcrepantia. Vide Guilielm. Bibl. in Hadrian. 2. pag. 334.

venit ad civitatem, quae dicitur Sanctae Agathae, & urbem expugnare coepit; quae dum valde esset munita, multis diebus obsedit; erat etenim tunc aestivum tempus. *Nemo enim unquam*, ut (*a*) Apostolus ait, *carnem suam odio habuit, sed nutrit, & fovet eam*. Tandem Berthaarius Abbas condoluit super Hisembardum consanguineum sibi, & Gastaldeum obsessae civitatis, & intervenit pro eo apud Imperatorem Augustum, cujus & promeruit gratiam, & pactum dedit civitati, ac illius juri protinus urbs mancipata est. Adelchis Princeps ad pedes prostratus clementissimi Imperaroris, & suam obtinuit veniam, & fugacibus Comitibus; abhinc tandem Hludovicus rediit Franciam. Hoc in tempore Magenolfus Clericus Ingenam neptem Imperatricis cepit conjugem.

XXIII. (*b*) Ademarius junctus cum Neapolitanis nitebatur quiddam dolose erga suos; ob hoc oculi ejus evulsi, spernitur a Principatu, & Warferius Salerni factus est Princeps. Nam (*c*) dictus Ademarius Suram, Arpinum, Vicum Album, & Atinum tradidit Francis, idest Widoni Comiti. In his locis praeerat Landolfus Gastaldius, quae dum amisisset loca, prae nimia est tristitia defunctus.

XXIV. Juvamine Landonis Comitis, & fere Sacerdotis Teano Monasterium construitur famulabus Dei. (67)

XXV. (*d*) Defuncto igitur apud Capuanam urbem Landone Comite, Pando germanus ejus ei successit in Comitatum; qui junctus cum Landolfo Episcopo venerabilem Aloaram cognatam suam de Capua excutientes, quae exul cum natis, & facultatibus propriis apud Salernum habi-

(67) De hoc Theanensi Monialium Coenobio breviter inferius differemus, ne Ignoti hujus interrupto cursu, legentes heic demoremur.

(a) Ad Eph. cap. 5.
(b) Erchem. num. 26.
(c) Erchem. num. 25.
(d) Erchem. num. 38.

habitatura devenit (*a*). Per idem tempus Neapolites audaciter ſuper Capuanos (68) venire in bellum conati ſunt: eo

(68) Acerrimam hanc Neapolites inter, & Capuanos Langobardos pugnam, quam utriſque Landonibus vita functis, ſeniore ſcilicet patre Februario menſe ann. DCCCLXI. & juniore filio menſe Aug. ejuſdem anni contigiſſe Ignotus adfirmat, illam duobus annis ante Erchempertus commiſſam fatetur. Ignotus ſiquidem anno DCCCLXII. menſe Majo eam accidiſſe memorare videtur, Erchempertus vero ad annum DCCCLX. illam figit. Si Ignoto habenda fides erit, falſum omnino eſſet, quod narrat Erchempertus, a Landone ſcilicet juniore Langobardorum copias imperatas, & cum Neapolitibus conflixiſſe; eo vero tempore, quo illam Ignotus contigiſſe innuit, Lando aut defunctus omnino erat; aut ſaltem paralyſi laborans (quo tandem morbo oppreſſus periit) in lecto detinebatur. At non una haec duntaxāt Ignoti haud propria, & veritati minime conſona narratio, ut erroris nota is merito afficiatur. At Erchemperto utpote magis accurato Scriptori procul dubio adſentiendum. Is enim num. VII. perhibet, Sergium Neapolit. Ducem Campanis nimium inſenſum quantumvis foederatum occaſionem arripuiſſe, ut illos oppugnaret, ſubigeretque. Verum Lando prope Sueſſulam, nec procul ab Clanio amne cum exercitu praeſto fuit, ac Neapolites praelio ſuperavit, ac fregit; quam victoriam B. Michaëlis Archangeli (quae poſtr. non. Majas accidit, quo quidem die ipſius feſtum celebrarant) patrocinio, cui plurimum fidebant Langobardi, cultu praecipuo illum colentes, acceptam retulerunt. At neutri Scriptori annuendum videtur, cum ea, quae aliorum aevo contigerint, inconſulto fortaſſe, & ex vulgi etiam inconſtanti rumore nimium ſibi indulgentes, ut ſuae gentis virtutem extollerent, ac religionem, ipſi memoriae prodiderint. Ac ſane cum ii buccis crepantibus victoriam illam praedicent, quam Langobardi Beneventani, ac Sipontini prope Garganum montem e Neapolitibus, Templum S. Michaëlis Arch. diripere cupientibus ſub Grimoaldo Principe poſtr. nonas Majas, ejuſdem Archangeli feſto recurrente die, retulerunt, aut fabulam ceciniſſe neceſſario ſunt credendi, aut ſaltem hujus facinoris immerito Neapolites expoſtulandi videntur. Hujus victoriae Paulus Diaconus imprimis meminit, ut ſup. *Qui* (Grimoaldus) inquit, *cum eſſet vir bellicoſiſſimus, & ubique inſignis, venientibus eo tempore Graecis, ut oraculum S. Michaëlis Archangeli in Gargano ſitum depraedarentur, Grimoaldus cum exercitu veniens, ultimā eos caede proſtravit*]. Ubinam, quae-

(a) Erchem. num. 27.

eo siquidem die, quo B. Michaëlis festivitas est. Hujus Langobardi auxilio freti exierunt adversus (*) Quirites, & tan-

quaeso, heic Neapolitum mentio? Nec quidem pro Graecis Neapolites intelligendi, quod Graecorum imperio subessent. Eadem quippe ratione & Amalphitani, & Surrentini, & Stabienses, & Puteolani, aliique Graeci quoque dicendi forent, qui Orientali parebant Augusto, quod utique prorsus improbabile, ac veritati minime consentaneum videtur. Quinam vero hi Graeci fuerint, qui divi Michaëlis Templum diripere tentarunt, quamvis id haudquaquam contigit; (quod Paulus profecto non reticuisset) nec ipse Diaconus, nec ceteri deinceps explicarunt. Hostiles inimicitiae, quae Neapolites inter, ac Langobardos perpetuo exardebant, Erchempertum fortasse, ac Casinensem Ignotum impulerunt, ut adfirmarent, a Neapolitibus hoc scelus attentatum, arrepta occasione alterius pugnae sub Landone Capuae Comite, ac Sergio Neapolitano Duce prope Clanium amnem anno DCCCLX. aut DCCCLXIII. commissae. At quâ tuto itinere Neapolitibus transgrediendum erat, cum loca omnia Langobardorum copiis circumsepta illos praepedirent, neque per Salernitanos, aut Nolanos agros transmittere exercitum in Apuliam omnino pussent? Ac profecto a Langobardis Neapolitanum Ducatum circumquaque urbibus, ac munitissimis arcibus clausum Nuceriam usque, Nolam, Acerrasque, ne ulterius fines suos protenderent Graeci, quis ignorat? Quâ igitur via per urbes hostium ditioni subjectas Neapolitibus patere poterat, ut ad Sipontinum Divi Archangeli specum accederent praedaturi, nisi certo periculo committendum exercitum vellent?

Verum ne ipsi quidem Graeci, qui tunc Apuliae dominabantur, hujus sceleris expostulandi videntur. Ii enim praecipuo etiam honore D. Michaëlem colebant, ut apud omnes perinde Graecos, Latinosque Scriptores (quod etiam Peregrinius testatur) omnino compertum. Templum illud ab iis excultum, exornatumque Scriptores innuunt, quodque saepius pie invisendum curabant. Igitur neque Graecos hos, neque Neapolites Garganici Templi praedones fuisse satis abunde probatum videtur, nisi malint alii hujus sceleris auctores Graecos illos fuisse, qui sub Constantino, aut Constante Aug. in Apuliam appulere, ac cum Beneventanis Langobardis pugnaturi Luceriam haud longe a Siponto dissitam urbem occuparunt, ac solo prorsus aequarunt, Paulo ipso teste Lib. V. c. 6. & 7. ac postmodum ad spe-

(*) Ann. 861.

& tanta in illis caede bacchati ſunt , ut plurimi ex eis gladio fuerint perempti , multique capti , nonnulli in fluvium ſe projicientes ; reſidui vero perpauci vulnerati in urbem

ſpecum S. Michaëlis praedatum perrexere . Quod tamen mihi improbabile videtur ; Paulus enim uti Luceriae , Acherontiaeque everſionem deſcripſit , hujus facti quoque proculdubio meminiſſet , ſi tum vere illud contigiſſet .

Neque item Langobardos hujus ſceleris reos conjicerem , quod Peregrinius fortaſſe ſuſpicatur , cum Langobardos , ſi Paulo Diac. L. V. c. 3. adſentiamus , cultui jam S. Mich. Archangeli ſub initio Regni ipſiuſmet Grimoaldi tam impenſo ſtudio addictos cognoſcimus, ut Hanulfo Bertharidi Principis familiari , in quem Rex Grimoaldus animadvertere cogitabat , ac interficere , penitus ignoverit , ſtatim ac illum ad Templum Divi Michaëlis confugiſſe ſibi nunciatum fuit . Ex quo profecto colligitur , magno in honore D. Archangelum apud Langobardos fuiſſe, cum ob ejus tutelam nocentium crimina condonata cognoſcimus. Si igitur Paulo falſitatis , & mendacii notam impingere nolimus (qui ſuo haec ingenio inventa nobis obtrudat , ut Langobardorum virtutem , pietatemque extollere videatur , quamvis immerito , cum ethnici adhuc , aut Arianiſmi faece eo tempore Langobardi inficerentur) neque Graecos , neque Neapolites , nec etiam Langobardos Beneventanos hujus ſceleris auctores cenſerem , ſed Slavos fortaſſe , alioſve exteros populos (ſecus vero Saracenos , ut ſup. in Pauli not. diximus) qui e Graeciae litoribus ſolventes Sipontum appulere ; exploratum quippe eſt , paucis adhinc annis ante ab eodem Beneventi Principe Grimoaldo illos profligatos , ut ipſemet Paulus innuit , qui ſub Sipontinis moenibus eam pugnam accidiſſe narrat . Anne Slavi ipſi , qui anno DCXLII. ad Sipontinas oras acceſſerant , illuc rurſus regreſſi , ut ſuis transfugis in proximis regionibus diſperſis praeſto eſſent , Templum illud diripiendum tentarint ? Ii quidem a Langobardis devicti haudquaquam ſuas naves conſcenderant in patriam redituri , ſed eos , ut idem memorat Hiſtoricus Lib. IV. c. 46. *qui hoſtes remanſerant* , fugam arripere compulit Grimoaldus . At quo tandem ſe receperant ? In Samnitium fortaſſe regiones , ubi praedis aſſueti montes inter , ſilvaſque degebant , donec alio ſibi migrandum licuiſſet , aut a ſociis auxilium praeſtandum ſperarent . Quocirca nihil dubii eſt , quin Slavi , vix quadriennii ſpatio exacto , anno ſcilicet DCXLVII. rurſus ad Apuliae regiones adpellerent , ut ſuis transfugis auxilio eſſent , amiſſumque militiae decus , novo commiſſo praelio , recuperarent . Slavi quidem multoties vicinas invaſerunt regiones , Hiſtriamque praeſertim , quae , mari in-

urbem reverſi ſunt ſuam: Caeſarius autem Magiſtri Militum filius capitur, Capuamque adductus ferro in compedibus habetur. Secunda Neapolitis haec ruina extitit

ſimi-

ri intermedio, Apuliam ſpectat. Illinc igitur ſaepius diſcedere poterant, & Apuliae regiones, cum libebat, depopulari.

Nec contrarium omnino videtur, quod Paulus innuit, Slavos nempe primum a Grimoaldo prope Sipontum proſtratos, inde Graecos, qui S. Michaëlis ſacram Aedem invaſiſſe dicuntur. Cum enim e Graeciae oris in Apuliam appuliſſent aut Slavi, aut Bulgari, aut Thraces, aliive, omnes quidem Graecorum nomine recte adpellari poterant, cum revera aut Graecorum ditioni quodammodo ſubeſſent, aut e Graeciae maritimis oris diſceſſerant. Meam hanc conjecturam eruditis expendendam relinquo, cui ſi fortaſſe adſentiant, necne, parum curo. At videant ſiquae veritati ſatis conſentanea in medium attuli, Paulo, aliiſque ejuſdem ſententiae Scriptoribus ſuffragentur; quin potius omnino adverſentur. Exploratiſſimum ſiquidem eſt, haudquaquam a Paulo Sipontini Templi direptionem adfirmari, ſed duntaxat tentatam. At Auctor ille, qui S. Michaëlis Archangeli Apparitionis acta deſcripſit (quae apud Bollandum die VIII. menſis Maii licet legere) atque Scriptor quoque actorum S. Barbati Epiſcopi Beneventani, quos Langobardos quidem fuiſſe proculdubio omnes fatentur, direptionem revera patratam adfirmant, direptores tamen omnino reticent. Cui igitur potius habenda fides? Paulone, an illorum actorum Scriptoribus? Si Paulo adſentiendum erit, in dubio profecto haerebimus, an Graeci Templum illud invaſerint, necne, cum praedam hanc ipſe omnino reticeat. Sin actorum illorum Scriptoribus; eam reapſe contigiſſe certiſſime adfirmabimus; nec a Graecis quidem, ſed Langobardis illam patratam omnino fatendum. Ex actis quidem S. Barbati ſatis conſtat, illum plurimam operam navaſſe, ut Langobardos ad veram Chriſti fidem perduceret anno circ. DCLXIII. Ac ſicuti Caſinenſe prius Monaſterium, aliaque fortaſſe tum ſacra loca fuerant praedati, veritati haud abſonum videtur, ab iiſdem Garganici ſpecus ſacram D. Michaëlis aedem fuiſſe direptam, quam rurſus ornandam, excolendamque Sanctus Epiſcopus ſuadebat, ut illius patrocinio adjuvari mererentur: *Et quoniam* (ut in cit. Actis legitur) *illic* (ſcilicet, in B. Michaëlis ſpecu) *abſque cultoribus omnia depraedantur*, *unde nec ſedulum ibi ſacrificium perſolvi poteſt*, *melius a nobis diſpoſita ſibi proficiant ad ſalutem*. Quamobrem Peregrinius noſter in Diſſ. Fin. Duc. Benev. ad Sept. non immerito conjicit *vere tunc Graecos cum Langobardis pro Gargani poſſeſſione*, *ſicuti pro aliis alibi frequenter conflixiſſe*; *atque hos victoria potitos ſacram Archangeli ſpecum diripuiſſe*: quae quidem

aliis

similis, qua olim in Gargano, cum B. Michaëli Archangelo ageretur festivitas, corruerunt; quod ex utroque latere Seodan audiens, factum irrisit, dicens. *Stuppa cum tormentis* (69) *pariter junctae fecerunt bellum*.

XXVI. (a) Eo autem tempore in Aquini Villa Rodoaldus Gastaldius secus Pontem Curvum construxit Castellum: hoc facto subduxit se a jure Capuanorum (70), qui vehementer ob hoc affligebatur a Capuanis. His diebus (71) Magenolfus, de quo supra, pergebat Franciam, ut

aliis argumentis Peregrinius confirmat, quem consule.

Si igitur Pauli fundamentum ex jam dictis nutare videtur, everti etiam Ignoti, atque Erchemperti simul textus mihi videtur. Nam aut haec apud Langobardos antiqua traditio fuerat posteris demandata, vel ab ipsis conficta. Si tradita posteris haec memoria fuit, cur Graecos eos fuisse affirmat, secus vero Neapolites: & Erchempertus, Ignotusque Neapolitibus ejusmodi crimen imponunt? Cur rursus Ostiensis, qui Langobardicam Historiam uberius descripsit, hujus tam insignis victoriae haudquaquam meminit, Grimoaldique Principis minutim acta narravit, ejusque cum hostibus certamina, triumphosque cecinit? Ab iisdem conficta esse neutiquam credendum; at vel e vulgi tunc fama Garganica haec victoria ob nationum inter se decertantium aemulationem initium habuit; vel de aliis olim victoriam obtentam in Neapolites Langobardi retorserunt, quos ut infensos sibi hostes offendere satagebant.

(69) Lege: *Sarmentis*. At etiam hoc ab Ignoto nostro perbelle ad animi solatium fortasse inventum.

(70) Ex hoc Ignoti nostri loco facile perspicitur, Capuanae Dynastiae ad septentrionem fines Pontem-Curvum usque, & Soram fuisse protensos; a Rodoaldo enim Gastaldo, qui Capuano quidem primum Comitatui subdebatur, in sua ditione arce constructa secus Pontem-Curvum ad suorum profecto finium custodiam, exploratum plane fit eo usque Campanae Dynastiae fines fuisse propagatos. *In Aquinensi villa*, ait, non quod villam pro urbe acceperit; sed in villa, idest, in agro Aquinate, in quo Ponscurvus situs erat, qui *ab ejusdem Pontis situ* (verba sunt Ost. Lib. I. c. 38.) *& nuncupatione Ponscurvus nomen retinuit*.

(71) Magenolfus Clericus, qui neptem Imperatricis conjugem duxerat,

(a) Ostiensis lib. 1. cap. 38.

ut sibi ab Imperatore glorioso peteret, quo vivere loco, seu & habitare posset; cui Rodoaldus legatarium quendam Ursum transmisit Presbyterum, ut reversus veniret, ac pariter commorarentur, suoque praesidio juvaret eum a persequentibus se. Reversus ergo Magenolfus de itinere cepto, & in Pontem introivit Curvum; nec multo post profectus est Salernum, sumptaque conjuge omni cum supellectili, ac familia rediit in Castrum. Neque diu latuit mysterium iniquitatis, nam quadam die cum suis cepit Rodoaldum, eumque in custodiam retrusit, duos quoque filios ejus in Turrim projecit, omnemque facultatem ipsius abstulit, thesaurum, peculia, mancipia, servos, populum, Castrum, Villam, & omnia subjugavit sibi: rudem, populumque indisciplinatum, quem invenit, docuit more Palatii esse prudentissimum; & qui prius non noverant, nisi caepe, & allia, nunc ab eis centum principales exquiruntur solidi, etiam & in hostili armati proficiscuntur exercitu. Rodoaldus (72) offertus dum Beato Benedicto fuisset, vix a venerabili viro Berthario Abbate, & Monachis liberatus est: ut Aesopus doctor fabularum ait: *Hoc patiatur, qui fortiorem sibi induxerit in domum suam.*

XXVII. (a) Dum in Eulogimenopolis urbis moenia struerentur, unus quidam tunc ibi erat cum suis sociis in constructione civitatis. Is quondam prae nimia infirmitate lin-

xerat, ut sup. n. XXII. Ludovicum Aug. convenit, ut aliquid sibi ad matrimonii onus sustinendum subsidii praestaretur. Timens Rodoaldus Campanorum Comitum opes, qui suam a Campanis defectionem se ulturos minabantur, Magenolfum in auxilium advocat. Verum, justo Dei judicio, uti Historicus subdit, ipse sibi nolens jugum imposuit, ac mala fabricatus est.

(72) Ut in libertatem tandem Rodoaldus vinculis ereptus vindicaretur, Monastico S. Benedicti habitu induendum petiit, quod facile Berharii Abbatis precibus a Magenolfo impetrandum sperabat.

(a) Ostiensis lib. 1. c. 33.

te linguae perdiderat officium, & per annos circiter septem nullum omnimodo valuit proferre sermonem. Quadam itaque nocte lassus ab opere manuum, dum Fratres in Oratorio Beatissimi Benedicti Deo laudes peragerent, idem mutus ad columnae pedem cum aliis residens, obdormivit; quem B. Benedictus per visum baculo capite percutiens, increpans ait. *Huc properasti*, inquit, *ad dormiendum? Evigila ergo, & tribus vicibus expue in terram.* Qui cum hoc fecisset, surgens a somno, beneficium sibi collatum coepit omnibus effari, & ita perfecte loqui, ut ante septennium nec minus solitus erat, & omnes Deo laudem pariter dederunt.

XXVIII. (a) Interim gladius Dominicae indignationis huc, illucque discurrens, in delinquentium cervicibus grassabatur; nam egressus de vagina sua, omnes terminos per circuitum devastabat. Ille impiissimus, atque crudelissimus latro, quem (b) *Dominus percutiat gladio oris sui, & destruat illustratione adventus sui*, ille pestifer Seodan (73) quodam tempore egressus a Bari, totam deva-

(73) Seodanus Saracenorum Califus, dequo pluries in Erchemperti historia mentionem fecimus, Bari egressus per Beneventi Principatus fines Capuae Comitatum invasit, locaque omnia tam citra, quam ultra Vulturnum, & Clanium fluvios, quae olim terra Cantiae, sive Canciae vocitabatur, in veteribus chartis atque Scriptoribus saepissime memorata; & quae Lebore, sive Liburia, & Leboria dicebatur, ut diximus: quae utique loca, sive agri ad Campanorum Dynastiam pertinebant. Hinc *totam Capuam*, seu Campanorum ditionem, agros illos vocat Ignotus. Occinit quoque Ostiens. Lib. I. c. 35. *Interea Rex Seodan venit Capuam, quam totam circumcirca devastans Cantiam quoque, & Liburiam .... peragrans in Campo Neapolitano tentoria fixit, plurimos interficiens. Campum de Neapoli*, in quo castra posuit Seodanus, eundem fuisse puto, qui partem illam suburbii Neapolitani etiamnum occupat, quod vulgo *S. Antonii Abbatis* nuncupatur, a Paroecia nempe Sanctorum Johannis & Pauli recta mare versus tendens cis fluvioli (quem male vulgus Sebetum vocat, in veteribus enim

(a) Ostiensis lib. 1. cap. 35.   (b) Paul. ad Thessal. 2. cap. 2.

devastabat Capuam, Cancias, Leborem, & suum nequissimum thronum posuit in campo de Neapoli. Nullus omnino praeteribat dies, quin ad quingentos, & eo amplius interficeret homines, & hoc patri inesse dicebat, ut illud compleretur (*a*) Evangelicum: *Omnis qui interficit vos,*

enim chartis *Rubeolus*, *&* *Riviolus* semper appellatur, nusquam vero Sebetus) aquas, ut manifeste patet ex Johan. Diac. in Chron. Episc. Neap. in Athanasio, ubi: *In Ecclesia* (inquit) *S. Januarii foris sita Monachorum Collegium sub Abbatis regimine ordinavit, offerens eis unum hortum in Campo Neapolitano situm.* Ejusque horti meminit charta in Tabulario Ecclesiae S. Nicolai ad Pistasi adservata (quam Cl. vir rerum antiquarum cultor eximius Scipio de Christophoro mihi familiarissime conjunctus invenit, ac exscriptam mihi legendam dedit) anno IV. Wilielmi Regis Ind. III. descripta; cujus haec sunt verba: *Ecclesiam, seu Monasterium S. Januarii situm foris ad corpus juris S. Neap. Ecclesiae* habuisse *hortum*, cujus confinia erant *parte septentrionis, & occidentis cum hortu, & interficu* (via vulgariter vicinalis) *de heredes de illis de Pantaleo, a parti Orientis via puplica, qui badit a illu ponte de flubeu* (pons iste Guiczardus olim cognominatus) *situs erat hic hortus at illa fuga* (quo fluvioli aquae concludebantur, ut molendis frugibus inservirent) *ha Sanctu Januariu, qui est foris urbis hujus cibitatis, & nominatur ad illa Rota* (scilicet pistrinum). Hujus Neapolitani campi pars ad Neap. Antistitis redditus etiamnum pertinet, ubi vulgo dicitur, *la Polveriera*; e quo fortasse campo Athanasius Episc. hortum divisit, quem olim Monasterio S. Januarii adsignavit. Ejusdem campi de Neapoli mentio est in duabus chartis sec. XII. & XIII. exaratis quas affert V. Cl. P. Ludovicus Sabbatinus de Anphora in suo Kalend. Neap. mense Junio pag. 63. & seqq. ac prima quidem haec habet: *Foris hujus Neapolitanae Civitatis in campo de Neapoli prope & cum facie de Ecclesia SS. Joannis & Pauli.* Altera vero: *Positi in loco S. Joannis in Campu de Neapoli prope ipsa Ecclesia S. Joanni.* Consonat etiam Peregrinius noster in Camp. Disc. 2. c. 21. afferens campum Neapolitanum non longe a Porta Neap. Orientali, quae *Capuana* dicitur, situm, ibique Neapolis urbis fines fuisse adfirmat; ac in suae opinionis testem Falconem Chronol. Beneventanum vocat, qui ann. MCXL. Rogerii Regis Neapolim adventum describit: *Cives igitur*, inquit, *cum militibus Civitatis foris Portam Capuanam exierunt in Campum, quem Neapolim dicunt, & Regem ipsum honore & diligentia multa amplexi sunt,*

(a) Johan. cap. 16.

vos, arbitratur se obsequium praestare Deo. Nam stans ille Tyrannus super cadavera mortuorum, sedens edebat tanquam unus putridus canis. Tandem quasi e gravi somno evigilantes, sed gravate, atque praepediti nimis miseriis Waldelpertus, & Majelpotus Gastald, & (74) Garard Comes cum plurimis aliis nobilibus, properaverunt (*) Beneventum, ut communi consilio ulciscerentur se de Saracenis: salubre quidem fuit consilium, sed inutilis ordo. Non uno agmine, non una eademque intentione per cohortes incedebant, sed divisi ab altero inordinate proficiscebantur. Igitur propinquaverant secus Saracenos a Barium, quod hic erigentes se protinus straverunt in terram, jamque Sol ad occasum tenebat; hi vero, qui a Benevento venerunt, sicut fuerant lassi, & nimium quidem fatigati, sitientesque valde, continuo in aciem introierunt. Illico Saraceni subito erecti, ut erant in uno agmine conglobati, repente irruerunt sequi eos; hi vero terga vertentes fugere coeperunt; plurimi interempti a gladiis, nonnulli cadentes, in alterutrum impingentes praefocabantur; alii in fossatis, sepibus, & cavernis terrae illaesi a gladiis, sed prae siti mortui inveniebantur: Saraceni autem victores effecti, ceptum peregerunt iter.

XXIX. Inter Capuam, Teanum, nec non Alifam AUDITUR esse mons quidam, in quo DICITUR adesse An-

sunt, & sic usque ad praedictam portam Capuanam perductus est. Qua de re patet, Seodanum in Campo de Neapoli, idest, prope urbis portas constitisse, ut Neapolitanis incolis vias intercluderet, ne res ad victum necessariae in urbem immitterentur, sicque cives ad deditionem cogeret.

(74) Quamvis ab Ignoto reticeatur, quibus praefuerint Gastaldatibus Wardelpertus, aliique, aperte vero Erchempertus, & Ostiensis declararunt, qui secus pugnam accidisse fatentur, nec suos Langobardos accusare verentur, ac Ignoto haud adstipulantur.

(*) Ann. 869.

ſe Angelica virtus , ad inſtar B. Michaelis Archangeli in (75) Monte Gargano, ubi diſtillari aquam, & jugiter effoſſam

(75) Mons, in quo ſpecus hic B. Michaëlis Archangeli ſitus erat, *Melanicus* olim adpellabatur, nunc vulgo, *Monte di San Michele*, in Principatu Formiculae Dioeceſis Cajacenſis ſitus, mille circit. paſſ. a villa *Sclavorum* vocitata. Ibi olim Monachorum cella Ordinis S. Benedicti ad Teleſinum Monaſterium pertinens; quam D. Anſelmum incoluiſſe ferunt, dum in Campania degeret, ibique, ut fama eſt, opus illud, quod inſcribitur: *Cur Deus homo*, compoſuit, teſtis eſt Edimarus in ejus vita. Mons hic, ac ſacer D. Michaëlis ſpecus mox deſcribendus, licet Cajacenſi Dioeceſi conjunctus fuerit, priſcorum tamen ſeculorum memoria penes Campanum Archiepiſcopum erat juriſdictio, convenientibus illuc undique e diſſitis etiam regionibus hominibus pietatis cauſa, ut patet ex noſtro Ignoto, & ex Bullis etiam Atenulfi Capuae Archiepiſcopi Jaquinto, ac S. Stephano Epiſcopis Cajacenſibus datis, quae in Cajacenſi item Tabulario adſervantur, plane colligitur: *Non dedimus vobis*, (ſunt verba Bullae) *veſtriſque ſucceſſoribus Eccleſiam S. Angeli in Melanico* (monte) *quam in noſtram, noſtrorumque ſucceſſorum poteſtate reſervavimus &c.* Nunc temporis decurſu in deſuetudinem abiit Campani Antiſtitis hujus ſpeluncae juriſdictio, & mons, ſpecus ipſe, ac cella pene diruta Calatino Epiſcopo ſubjicitur. In hujus igitur montis vertice ſpelunca ſive ab arte, ſive a natura in praegrandi ſilice exciſa patet, in qua duae fornicatae cernuntur camerae, ſuis quaeque portis diſtinctae; quae deſtrâ patet, arctior, laevâ vero latior eſt, ac magis inſignis vel caſu, vel ex arte fortaſſe ſuis ornamentis oſtium elaboratum praefert, cujus aditum praegrandis arbor undique circumtegit ad ſolis aeſtum declinandum aptiſſima. Tria ibi altaria poſita cernuntur, in quibus poſtr. non. Majas plura Sacra quotannis Deo in honorem D. Michaëlis offerri ſolent, quo ſumma pietate, ac religione, indictis publicis ſupplicationibus, maxima populorum multitudo, ac finitimorum incolarum conveniunt. E dextro introrſum ſpeluncae latere ſilices duae mamillarum inſtar prominent, e quarum altera ab imo papillae cuſpide fortaſſe undique in mamillam a qua collecta leniter manat; aret omnino altera. Neque hinc duntaxat aquae fluunt, ſed quaquaverſus guttae ſpiſſe ſtillant, ut pene ſaxa omnia pluere videantur. Aquae in unum concretae prope aditum ſpeluncae lacum efficiunt, quibus non tam ſitis adventantium extinguitur, quam ad pietatis argumentum omnes haurire conſueverunt. Dexterâ etiam ſpeluncae parte aqua manare cernitur; quod & in Sipontino quoque ſpecu in Apulia, & Novenſi in Lucania, & Tiphatino in Campania, aliiſque in variis terrae partibus quamplurimis animadvertere licet. Quod optimae notae Philoſo-

fossam Cryptam, & jacere Basilicam, atque ibidem nunc crebro fieri prodigia. (76) Ex hortatu autem Landolfi Praesulis Ilarius Teanensis Ecclesiae Episcopus dedicavit illuc Sanctorum altaria, & peramplius ex tunc fiunt multorum sanitatum signa, & prodigia ad gloriam, & laudem nominis Jesu Christi.

XXX. (a) Mos etenim est apud Monachos utrorumque Coenobiorum, videlicet Sanctorum Vincentii Martyris, & Beati Confessoris Benedicti, diebus Sanctae Quadragesimae vicissim sibi rogum exhiberi, caritatis gratia. Dum hoc quadam die apud Sanctum Vincentium Fratres spiritualiter agerent, & illic de Sancto AD HOC Benedicto fratres adessent die Veneris . . . .

(77) *Cetera legi nequiverunt, quae facile supplebis ex Ostiense loco hic ad oram indicato* (*).

XXXI.

losophis inde argumento fuit, ut de vera fontium, fluviorumque origine optime disserere occoeperint, ac paucis ab hinc annis eruditissima de hac de re ediderint volumina; ut videre est apud Vallisnerium *de font. orig.* Romansinum *de font. Mutin.* aliosque quamplurimos.

(76) Landulfi Praesulis Capuani hortatu illius specus altare dedicatum est anno DCCCLXVII. ut ex monumentis Ecclesiae Calatinae. Qua ratione mons iste, & Ecclesia, Capuano Episcopo, non autem Calatino, adhortante, dicata fuerit, superiori nota dictum est.

(77) Ne Lector Ostiensem Lib. I. c. 34. necessario consulere cogatur, ea, quae in Ignoto deperdita sunt, hic supplenda censui, cujus verba hoc signo (--) notantur. *Die Veneris* X. *Octobris* (Chron. S. Vincentii Vulturn. habet *Fer. III.*) *quae secunda lux Lucinae rotam ducebat anno ab aedificatione hujus Monasterii* CLXV. *repente illuc Seodan nequissimus cum suis satellitibus pervenit, cujus Monachi rumore comperto, mox ad Castellum suum Monasterio proximum* (nunc etiam extat pagus, cui nomen *la Rocchetta* Abbatiae Vulturnensi subjectus) *maturato cursu incolumes confugiunt. Saraceni Monasterium ingressi cuncta vastaverunt, frumenta in fluvium* (Vulturnum videl. qui paulo superius oritur, unde Coenobium ad *Fontes Vulturni* vocitatum) *qui secus effluit, projecerunt; & thesaurum, quem Monachi absconderant, repererunt. Ita incensum Monasterium, Monachis partim dispersis, ad*

XXXIII.

(a) Ostiensis lib. 1. cap. 35.   (*) Ann. 870.

XXXI. Pando Capuanitis Gast. (78) . . . . in bellum . . . . . (*a*) quidem ipse prius corruit; de hinc qui fuerunt cum eo, victoriamque adeptus est . . . . *Desunt nonnulla* . . . .
. . . .
(*b*) Pandenolfus Pandonis dicti filius Capuana in urbe factus est Gast. . . . . . quem (*c*) non post multum Landolfus Episcopus sua reduxit ab urbe, & sua cum facultate veniente (*d*) habitavit in Sessam.

XXXII. Landolfus autem extitit suis civibus non solum Episcopus, sed & Comes, & Judex; non solum Praesul, verum etiam Gastaldius; neque tantum Pontifex, quin & velut Miles super cunctos praeerat (*per* (*e*) *annos duodecim. Quo defuncto, Pandenolfus nepos ejus factus est Gast. qui tribus annis, & octo mensibus in ea residens, a parentibus suis captus est, & Lando frater Landolfi Episcopi factus est Gast. residens annis duobus, & mensibus decem. Cui successit Landonulfus frater ejus Gast. Capuae anno uno, mensibus quatuor. Per Indictionem quintam mense Januario cepit Capuam Atenolfus Comes, quam tenuit annis decem; quibus expletis. Princeps Beneventi factus est, dominans eam annis decem, mensibus sex.*)

XXXIII. (*f*) Ita benefactor (79) noster, idest omnium contra-

XXXIII. *usque annos desolatum permansit*. Hoc quidem (ut recte Peregrin. adnotavit) anno DCCCLXX. contigisse manifestum est.

(78) Ea, quae hoc loco in autographo temporis edacitate nimium corrosa, neque Peregrinius, neque Nucaeus, aliique interpretari potuerant, facillime ex Erch. num. 28. & 30. & e Chronico Comitum Capuae num. 6. supplere per se quisque poterit: neque heic repetenda opere pretium duxi, ne taedio lector humanissimus afficiatur.

(79) Ut sup. etiam in Erchemp. notavi.

(a) Erchemp. num. 28.
(b) Chron. Comitum Capuæ n. 6.
(c) Erchem. num. 30.
(d) Erchem. num. 30.
(e) Ista his signis ( ) inclusa in exemplari Cassin. ad oram adjecta fuerunt; quæ si conferas cum Ch. Com. Cap. n. 5. 7. 8. & 9. comperies ab eod. conscripta auctore. Vide me in judicio illius Chron. & in Chronol. Com. Cap. locis citat.
(f) Ostiens. lib. 1. c. 35.

contrarius hostis Seodan, venit in Venafrum, postquam eorum ceperat civitatem, & postquam omnem devastavit Villam (80), & in circuitu ejus tamquam Rex potens in medio resedit terrae. Initium siquidem tunc erat (81) Quadragesimae Sanctae. Eo autem die Sanctam Dominicam, more solito, Bertharius Abbas suum exhortabat divinis praeceptis beatissimum gregem; cujus vicinitatem cum certo Fratres comperissent, concito gressu ad Sanctum conscenderunt Benedictum. Sequenti die Mercoris (82) nefandus ipsius Regis exercitus secus Sancti Benedicti pervenit Monasterium, haud non longe quasi stadia duo. Hoc dum vellent Saraceni per montes descendere Atinem (83), hic, qui eos deducebat, descendit cum eis in Vallem Rotundam, de hinc in (84) Rapidum; cumque in planitiis devenissent, praedari coeperunt. In Sancti Ecclesiam dum introissent Heliae parum aliquod damnum ibidem facientes, per Circlarios (85) in Hortum Domini cum & per *(a)* Pascatium (86) in Fontanam Lucii, ab hinc *(b)* Pedem (87), ibidemque senem ante Cancellos interfe-

(80) Hic quoque villam pro agro accipit, ut not. 62.

(81) Videl. Fer. IV. Cinerum, qua sanctam Domini Quadragesimam, praedicando verbo Dei, annunciabat populo Bertharius Abbas, Ecclesiae de more.

(82) *Sequenti die Mercoris*, i. Mercurii (inde vulgo dictum *Mercordì*) Fer. V. intelligit, qua Saraceni Seodano Duce prope Monasterium Casinense pervenerunt.

(83) *Atina*, urbs olim, nunc oppidum, non longe a Casini monte sita, Boream versus. Episcopali sede expoliata, Praepositurâ tantum seculari insignis.

(84) *Rapidus* fluvius etiamnunc Italis *Rapido* dictus, urbem S. Germani praeterlabitur.

(85) *Circlarios*, sive *Cerchiaro*, pagus Casinensis ditionis. Pleraque ex his locis priscum hactenus nomen retinent.

(86) Legendum *Pascuarium* ex Ost. l. cit.

(87) Lege *Peolam* cum supracit. Lib.I. c. 35. qui eadem clarius descri-

(a) Al. *Piscarium*, Ostiensis *Pascuarium*.

(b) *Peolam*. Ostiens.

terfecerunt, qui eorum fallitus eſt vias. Ceſam Conſtantii, Olivetum, Matronolam loca perſcrutantes, omnes jumentas, & vaccas Monaſterii auferentes, ad ſocios in Venafrum jam ſero reverſi ſunt. Hic finis in his fuit, Deo propellente, in partibus B. Benedicti, tam Seodam Regis, quam omnium ſatellitum ejus (88).

AD

ſcribit. Peola pagus olim prope olivetum S. Michaëlis Archangeli, cujus rudera adhuc extant, teſte Nucaeo ibi.

(88) Deeſt: *nequitiam*. Hic finis Caſinenſium periculi, atque Hiſtoriolae Ignoti noſtri, qui paulo poſt fortaſſe decubuit, vel cui in hac inſigni Aera calamum ſuſpendere opus fuit, ut rebus ſuis conſuleret.

AD EXPLANATIONEM

NUM. XXIV. IGNOTI CASSINENSIS DE MONASTERIO THEANENSI.

DISSERTATIO.

QUoad Monasterium Virginum a Landone Campano Comite Theani extructum anno DCCCLX. paucis quidem absolvit Ignotus Cassinensis: *Juvamine*, inquit, *Landonis Comitis, & fere Sacerdotis Theano Monasterium construitur famulabus Dei*. Cum vero de hoc Monasterio neque Card. Ostiensis in suo Chron. Casin. in quo pene omnia, quae ad hanc pertinent historiam, sane memorantur; neque Erasmus Gattula Abbas Casinensis, qui ejus historiam diligentissime persequitur, quaeque Ostiensi vel exciderant, vel omnino erant praeterita, sedulo explicat; nec item ceteri moderni Scriptores meminerint, ac silentio praetereundum putarint, heic aliqua de eo addenda non abs re fore existimavi, ut & Ignoti historiolae novam faculam praeferrem, & Campaniae nostrae Cl. viris jucunda sane disputatio ob oculos poneretur. Quo fortasse obtrectantium convicio obviam iturum spero, cum aliquid diligentiae meae in illustranda Langobardorum historia adcesserit, ne operam lusisse omnino, & extra omnem aleam iis disputasse videar. Quae enim in Paulo Warnefrido, Erchemperto, Ignoto, ceterisque illius aevi Scriptoribus legerint, quomodo inter Langobardos perpetua exarserint bella, eorumque opes sensim creverint belli ipsius fortuna, suosque fines latius protenderint, insignes primum nequitiâ ii fuerint, dehinc pietate, ac religione praefulserint; hac qualicunque elucubratione nostra profecto nonnihil patebit. Quid, quod illius aevi Scriptores de positis tot Ecclesiis, Monasteriis, Hospitaliis meminerint: tot Pontificibus suppetias eos venisse, tot praedia, honoresque Ecclesiis adtributos, in impios graviter animadversum praedicent? Haec profecto Langobardorum pietatem, ac reli-

religionem singularem satis ostendunt, qui prius morum feritatem praeseferebant, aetate postmodum labente, gentis suae sceleribus luendis incubuere. At licet haec ad illorum pietatem comprobandam satis firma videantur argumenta, planius tamen ex mox dicendis patebit. Ac duo quidem sacrarum Virginum Monasteria, ut ex MSS. Codicibus mox afferendis eruitur, Theani extructa cernimus; quorum primum antiquius, de quo nunc sermo habetur, simul cum Calvensi altero, ac itidem Cinglensi Capuam postmodum translatum fuit; recentius alterum, de quo infra.

Ut ad ea igitur, quae Ignotus innuit, illustranda ordine accedamus, advertendum est anno DCCCLX. a Landone Capuae Comite hocce Monasterium sacrarum Virginum e solo excitatum, eique praedia quamplurima ad victum necessaria fuisse adtributa, ut ex quadam charta manifeste colligitur, qua Atenulfus I. Capuae Princeps anno CM. die XVII. Septembr. Indict. III. sui Principatus anno I. (eodem quidem Septembri mense Indictio illa imponi coepta) illi concessa privilegia confirmat. Haec cum ceteris chartis in Monasterio Monialium S. Mariae nuncupato Capuae hactenus adservatur, cui Theanense simul, & Calvense eodem titulo S. Mariae insignitum adjunctum fuit, ut supr. Charta haec ex autographo exscripta a nostro Michaële Monacho adfertur; quam ex suis MSS. Codicibus erutam edendam curavi.

„ In nomine Domini Salvatoris nostri Jesu Christi „ Dei Aeterni. Atenolfus Dei ordinante providencia Langovardorum gentis Princeps cum princivalis excelencia „ peticione dilectorum suorum juste petentis clementer „ favet. Non eos solum quibus hec impendit devociores „ opsequiis reddit, verum etiam Divinam Magestatem sibi „ propensius parare creditur adjutricem. Quapropter noverit omnium fidelium nostrorum presencium scilicet & „ futurorum solercia, quot cum (1) Cuntberga venerabilis „ Aba-

(1) Cuntberga Abbatissa, quam Atenulfus consanguineam vocat; filia

" Abatissa fidelis nostra comsanguinea, adque Stephanus
" Prepositus Monasterii S. Mariae Ancillarum Christi,
" quot est situ intro cibitate nostra Teanense nostram ob-
" secrassent excelenciam, quatenus suo Monasterio, quot
" annis supra Lando Patruus noster edificare cepit per
" Agilpert suum Castald & Radulfum judice, & Esenar-
" du Marepahis sub Indiccione (2) VII. nos concedere-
" mus adhuc idem Monasterio confirmaremus omnes of-
" ferciones & preceptora, que in huic loco S. Marie con-
" cessa adque firmata sunt a bone memorie Landoni Pa-
" trui nostro, & ejus ucsore Aloara necnon & a Landonulfo
" genitori nostro & Yselberga (3) genetrici nostre, & A-
" gilpert, Majelfrit, & Poto (4) Comitibus nepotibus suis,
" sive ab aliis concessa adque firmata sunt omne conti-
" nencia quas continet, & omnes quascumque scripciones
" & moniminas idem monasterio pertinentes in omni lo-
" cu Principatus nostrisque Gastaldatibus . . . .
" *deficiunt (5) aliqua temporis edacitate consumpta* . . .
. assen-

filia fortasse vel soror erat Comitis Theanensis, qui Campano Dynastae consanguineus erat ex supra narratis, & ut alibi opportunius differemus.

(2) Annus Indictionis VII. Landone regnante, fuit vel DCCCXLIV. aut XLV. vel DCCCLX. aut LIX. At veritati magis consentaneum videtur, anno vel DCCCLX. aut LIX. a Landone Theanense Monasterium extructum; anno enim DCCCLIV. res Campanorum Comitum adeo bellis, factionibusque miscebantur, ut Monasteriis excitandis Landoni locus, ac vires haud superessent. Anno igitur DCCCLX. illud constructum videtur.

(3) *Patruum* Atenulfus appellat Landonem; is enim filius erat Landonulfi Theanensis Gastaldei, (ut in stemm. num. IV.) qui frater supradicti Landonis. Ejus uxoris nomen nondum Peregrinio, sed omnibus ignotum hactenus erat. Yselberga igitur Landonis senioris conjux fuit, filia, ut habet Peregrinius, Potelfrit Proceris Beneventani.

(4) Nepotes *Yselbergae* erant Agilpertus, Majelfrit, & Poto Beneventi Primores; & quoniam in hac charta Comites appellantur, ii in Capuano fortasse Comitatu, vel Theanensi *Feuda* possidebant, ac praedia, ex quibus Monasterium opibus augerent.

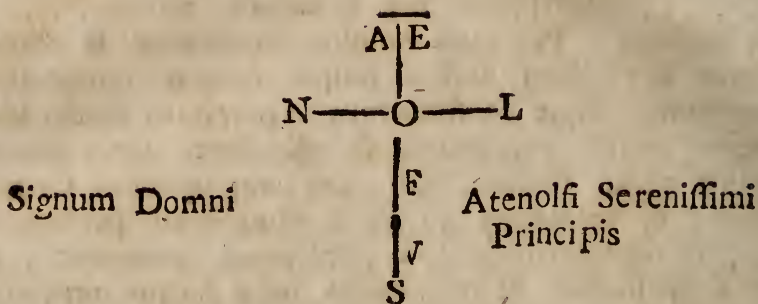
(5) Verba sunt Michaëlis Monachi in suis Codd. MSS. e quibus & alia

„ . . . . assentientes hos firmitatis apices . . . . .
„ fieri jussimus . Per quos omnino sancivimus & perpe-
„ tualiter havendum nostris adque futuris temporibus
„ concedimus adque confirmamus in prephato sancto Mo-
„ nasterio omnia preceptora & offerciones quas ividem
„ concessa adque firmata sunt , una cum opnibus scripci-
„ onibus , & monimina prephati Monasterii pertinenti-
„ bus , ut quematmodu ipsa precéptora continent , &
„ ipsis scripcionibus & moniminas ipsas scripto reperitur
„ & avetur ita in opnibus inviolaviliter maneant . . . .
„ *Desunt alia* . . . . adque confirmavimus at po-
„ sessionem prephati Monasterii S. Mariae famularum Dei
„ situ intro cibitate nostra Tiano & tibi Cuntberga Aba-
„ tissa consanguinea nostra , & Stephanu Prepositu , & ve-
„ stris aliis famulabus Christi de dicto Monast. at avendu
„ & posidendu & faciendu pars prephati Monasterii lega-
„ liter opnia que ei placuerint apsque contrarietate ali-
„ cujus Comitis , Gastald , Judicis vel Sculdahis aud cujus-
„ cunque persone haud hominis contradiccione vel inquie-
„ titutine ; set perpetualiter is prephatu Monasteriu fir-
„ miter illut aveat & posideat nemine ecxinde contrati-
„ cente . Quot si quispiam hanc nostram concesionem &
„ confirmacionem quomodocunque molestiare & biolare
„ perpetuis temporibus presumserit , sciat se at partem
„ prephati Monasterii composituros auri puri & riczati (6)
„ liuras centum , & hec nostra concesio in opnibus que
„ continet firma & inviolavilis permanead in perpetuum.
„ Ut autem hec nostra concesio & confirmacio verius op-
„ servetur manu propria supscribsimus , & anulo nostro
„ supter juxsimus sigillari

ATE-

alia nobis suppeditantur ad nostram Langobardorum historiam elucubrandam .

(6) Quid sibi velit , *riczati* vocabulum , Lexicographi omnino silent . Eruditorum diligentiam exquiro .

„ Joannes clericus Pal. & Scriba ex juſione ſupradicte Po-
„ teſtatis ſcribſi. Datum quintodecima calend. Octubri an-
„ no primo (7) principatus Domini noſtri Atenulfi excel-
„ lentiſſimi Principis Indiccione tercia. Actum in cibitate
„ Capua.

Qua ex charta, ſeu diplomate plane patet, Theanenſe hoc Monaſterium cuſtodiendis Virginibus a Landone ſub Regula S. Benedicti fuiſſe dicatum, uti cetera tum Caſinenſium non in noſtris duntaxat regionibus, ſed per totam fere Italiam puellarum Coenobia extructa quoad animarum curam, Praepoſitis ipſis Caſinenſibus parebant; ad quos una cum Abbatiſſa bonorum omnium etiam adminiſtratio, eorumque locatio, aut alienatio, modo aliqua urgeret neceſſitas, pertinebat; ut paſſim ex aliis in ſacrarum Virginum Monaſteriis adſervatis id genus chartis facile colligitur.

Et Ignoto inſuper Caſſinenſi Landoni Theanenſis Monaſterii fundatori titulum *fere Sacerdotis* adtributum diſcimus, quo ſcilicet ejus pietatem extolleret. Cum enim is, labente aetate, variis afflictaretur morbis, ac paralyſi praeſertim laboraret, ad Dei opem pro ſuis ſceleribus implorandam animum appulit, ſicque Eccleſiis, ac Monaſteriis exſtruendis incubuit, itaut *fere Sacerdotis* honore illum

(7) Anno DCCCC. die XVII. menſis Septembr. ſcriptum Diploma manifeſte patet; anno ſcil. I. Principatus Atenulfi, Indictione III. eodem Septembri menſe incoepta.

illum adpellandum cenſuerit Hiſtoricus. At ad Theanenſis Monaſterii hiſtoriam ſermo redeat.

Poſt annum ferme DCCCLX. cum Saraceni in Italiam veniſſent, ac prope Garilianum amnem Capuani, Theanenſiſque Comitatus agros praedaturi conſediſſent, hujus Monaſterii praedia ab iis devaſtata cernimus uſque ad ann. CMXV. quo hinc diſcedere Saraceni coacti; ut habet Oſtienſ. l. 52. At, in priſtinum ſtatum rebus reſtitutis, non diu ſacris Virginibus pax ſtetit. Rurſus enim, ut idem Oſtienſ. l. 55. ex Hungarorum in Campaniam invaſione in pejus ruere res Monaſterii coepta, ita ut ſumma rerum inopia illae laborarint; idcirco anno DCCCCXXXIX. adnitente Landulfo I. ejuſque germano Atenulfo II. Principibus ad earum inopiam levandam Capuam tandem migrarunt, ac ſimul in Monaſterium S. Mariae olim Cinglenſe (jam tum Calvenſis quoque Virgines huic ſociatae) adſcitae fuere, quo Theanenſis Monaſterii res omnis, domeſtica ſacraque ſupellex translata, ut ex alio Diplomate in ejuſdem Monaſterii Tabulario adſervato videre eſt, *protritis tamen adeo literis, ut vix* tempore ſupralaudati Mich. Monachi circa annum ſcil. MDCXL. *quaedam intelligere potuerit* (ut ipſemet fatetur in ſuis MSS. Codd.) *quibus Monaſteriorum iſtorum Capuam translatorum, & bonorum ſuorum confirmationem extricare nec ſine labore potuerit.* Quae tamen in membranaceo hujus Coenobii veteri Regeſto uberius explicantur: itaut dubitari neutiquam poſſit, quin & anno, ut diximus, & a praedictis Principibus haec translatio, & contubernium mutua Virginum adprobatione, atque ſumma animorum conſenſione fuerit conſtitutum. Sed ad hanc rem confirmandam ea meminiſſe praeſtat, quae in praecit. Regeſto habentur; anno ſcilicet MXVI. Saracenis profligatis, ac e Campaniae finibus prorſus expulſis, Benedictus Pap. VIII. *Monaſterio olim Cinglenſi, nunc S. Mariae Sanctimonialium de Capua* (verba ſunt Bullae ejuſdem Pontificis) conjunctionem Monaſterii *Calvenſis & Theanenſis* confirmat, ac utriuſque Monaſterii bona inpoſterum praefato Monaſterio S. Mariae

riae de Capua unita esse, atque adnexa decernit. Quodque itidem altera Bulla Leo Pap. IX. anno MLII. Beneventi data (ibi enim tum Pontifex morabatur) confirmat. Utraque Bulla in Tabulario Monasterii habetur, eaedemque in Regesto membranaceo collectae leguntur.

Incensa, seculo Christi XI. Teanensi urbe & vetus etiam Monasterium S. Mariae incendio absumtum fuit anno scil. MLXIII. ex Ost. l. 3. c. 16. Quare Ecclesiam, Coenobiaque diu desolata Moniales instaurarunt, ac in nova illius dedicatione anno Dom. MCLXXIV. Alexandro PP. III. mandante, Mathia Abbatissa XVIII. Kal. Jan. Theanensem, Calvensem, Suessanum, & Calenensem Antistites invitavit, cui etiam ipsa interfuit Abbatissa. Instaurato tandem, absolutoque opere, sacrae Virgines Monasterii S. Mariae *de Foris* vulgo nuncupati (de quo mox sermo, quodque extra urbem positum erat) ut ad illud transferrentur, petiere, donec suum quoque pene excisum Monasterium reficeretur; quo obtento, ibi quamplurimos annos degerunt; tandem anno circiter MCCLX. ad suum Monasterium *de Foris* regressae. Verum cum anno MCCCIV. hoc Coenobium S. Mariae sacris Virginibus, quae illud incolerent, destitueretur, ac Theanensis Antistes sibi vindicandum tentaret, illae Summi Pontificis, ad quem confugere, auctoritate, Praesulem inhibuerunt, quominus illo potiretur; donec ab insignis famae Milite Bartholomaeo de Capua, Monialium patrocinio suscepto, pactum cum Theanensi Antistite initum fuerit, ac a publico tabellione Nicolao Rubeo de Theano scriptum; constitutumque fuit, ut jus Ecclesiae, ac Monasterii hujus penes Abbatissam S. Mariae de Capua omnino esset, secus Theanensem Praesulem: excepta nihilominus pensione duarum cerae librarum illi quotannis solvenda a Presbytero illius Ecclesiae Vicario, qui Crucem ubique attollere posset, eidemque Ecclesiae in posterum cum suis clericis inservire, ut in cit. Reg. *fol.* 458. & 203. Attamen ut tam Sacerdos, quam Clerici Theanensi Synodo interesse, atque *Cathedraticum* solvere tenerentur.

Mul-

Multoties Ecclesia, adnexumque Monasterium Monialibus S. Mariae de Capua instaurandum fuit, praesertim anno MCCCIXC. & MDXLIII. quo a Thoma Caracciolo Capuae Archiepiscopo, & S. Sedis Apost. a Paulo PP. III. delegato ad Templi hujus instaurationem illae adactae ac condemnatae, instantibus magistratibus, ac viris Theanensis civitatis; quae licet ad Sacr. Rom. Rotam reclamarint, delegati tamen Apostolici sententia vatuit, ac fuit perscripta. Rursus anno MDCXXI. restituendum fuit, sacraque supellectili ornandum. Verum, nostra ferme aetate, pene diruta Ecclesia, ac continenti Monasterio, Moniales ipsae S. Mariae de Capua ne novis ad ea instauranda expensis adigerentur (jam tum enim magnificentissimum sane Templum Capuae extruxerant) Summi Pontificis adcedente auctoritate, exacto anno MDCCXLVIII. Ecclesiâ concessâ, bona omnia Theano Capuam transtulere, alienatis fundis; quo Monasterii aes alienum dissolutum, ac praediorum redditus in Campano agro aucti.

Ad alterum Theani Puellarum Monasterium descendamus, cui nomen etiam, & titulus S. Mariae *de Foris*, quod extra urbem primo constructum fuerit. Hujus novi Theanensis Monasterii aedificatio ex eo profecto procul dubio originem duxit, quod veteri altero, anno CMXXXIX. ut supra innuimus, Capuam translato, nec reditus spes ulla haberetur, Theanenses Comites Lando, & Atenulfus filii olim Atenulfi, Campanorumque Dynastarum consanguinei (ut alibi dicemus) novum hoc in urbe Monasterium excitandum curarunt anno CMLXXXVII. Indict. XV. ut ex fundationis autographa Scriptura membranacea literis Langobardicis descripta, in Tabulario ejusdem Theanensis Monasterii adservata colligitur, quam hactenus ineditam praelo subdendam curavi; magnum sane nostrâ memoriâ, ac dignum medii aevi monumentum, ut merito nedum Italiae, sed transalpinis Cl. viris rerum antiquarum eximiis cultoribus summopere expetatur. En igitur chirographum, seu *Instrumentum* illius Monasterii fun-

fundationis a Cl. viro Johanne Baptista de Quattro Theanensis Ecclesiae Decano, ac tunc temporis, scilicet XX. Kal. Novembres ann. MDCCXLIV. Provicario Generali ad exemplum descriptum, signoque Illustriss. Theanensis Episcopi cusum, impressumque.

„ In nomine Domini nostri Jesu Christi Dei Aeterni:
„ Quinto anno Principatus Domini Landenolfi (1) gloriosi
„ Principis mense Octuber quintadecima Indiccione. Ideo-
„ que nos Lando & Atenolfo Comitibus ex cibitate Tea-
„ nense filii quondam bone memorie Domini Atenolfi Co-
„ mitis declaramus nos habere terram que est Toro justa
„ eandem cibitate in cibitate (2) vetere Tianense propin-
„ quo Turrim ex eadem cibitate, que vocatur Turre ma-
„ gna, quo habet fines, de una parte fini Carbonario (3)
„ antiquum, unde via pergit adveniens ribu; & alia par-
„ te alio Carbonario unde similiter via modo pergit; de
„ tertia parte fini via que badit infra hec terra, & terra
„ nostra cui supra germanorum, que est conjuncta cum
„ ipsa jam dicta Turre magna, de quarta parte Carbo-
„ nario qui est inter hec terra, & terra de homines de
„ casa Johanniperti de Tianu, in qua Monasterium & Ec-
„ clesia cupimus costruere pro amore Dei omnipotentis,
„ & pro salbacione anime nostre in onore Sante Dei Ge-
„ netricis & Virginis Marie, & B. Michaëlis Arcangelu,
„ & Veati Johanni Vaptiste, & duodecim Apostolorum,
„ adque omnium Sanctorum. Et abemus alia petia de ter-
„ ra justa eadem cibitate intus in cibitate vetere ubi jam
„ fuit oliveito plantato, & desuper ipsum oliveitum in

ipsu

(1) Landenolfus Capuae Princeps Pandulfi I. Caputferrei filius, qui cum matre ejus Aloara regnavit ab anno CMLXXXII. Quare annus V. respondet anno CMLXXXVII. quo Indictio XV. recurrebat.

(2) Vetus Theanum, cujus adhuc Amphitheatrum, Circus, aliaeque supersunt ruinae, subtus novam urbem pass. circ. CCCL. extabat.

(3) Fornax, in qua carbones accendebantur.

" ipſu Toru ejus edificata eſſe videtur Eccleſia Santorum
" Coſme & Damiani, & habet as finis, de una parte ſi-
" lice (4) qui venit per porta vetere, qua dicitur S. Sal-
" vatoris, de alia parte via que decurrit inter hec ter-
" ra, & terra cum vinea Epiſcopatus de Santi Teren-
" tiani, & ut rebolvit & vadit per Carvonario, & aſcen-
" dit & conjungit in muro de predicta cibitate, de tercia
" parte fini ipſu muru de eadem cibitate, in qua ſunt
" edificate duab. turri, ut volvit & rebolvit juſta pedes
" de ambe ipſe Turri, de quarta parte ſicuti incipit de
" traſaricu (5), qui eſt in muru de preditta cibitate,
" & dirette deſcendit in ſilice, que eſt via que venit a
" iſta cibitate, & ut ipſa ſilice ſe conjungit ad Croce cum
" ipſa priore fine, & de una ex ipſe jam ditte petie ſi
" Dei voluntas fuerit, cupimus coſtruere Monaſterium ut
" dixſimus in ea ratione & ordine, ut ibi fiad ſemper
" congreacio Monachorum, aut Monaſterio puellarum,
" qui ibidem cotidie laudes Deo referant, & debitum (6)
" Eccleſiaſticum peragant. Nunc autem qualiter nobis con-
" gruum eſſe videtur pro mercede & redemcione ani-
" me noſtre, ut jam & in futuro ſeculo de pecca-
" tis noſtris requiem & miſericordiam invenire poſſi-
" mus, per hoc ſcriptu diſponimus & judicamus, ut
" ſi Deo avente una ex ipſe petie de terra per nos
" vel per noſtris eredibus, & aliis hominibus, cui
" per nos diſpoſitum aut in manum miſſum fuerit con-
" ſtructa fuerit, & firmato Monaſterio, quatenus ſint in
" ipſo Monaſterio, & in ejus Eccleſia offertum & ju-
" dicatum ambo ipſe ſuperius ditte judicate petie de
" terris per ipſe jam dittis finis & aliis omnibus re-
" bus, adque ſubſtantiis noſtris, que inferius declaramus.
" Pri-

(4) Via Latina antiqua, qua Theano Calvum itur, de qua alibi diximus.
(5) Parvus ingreſſus portae urbis.
(6) Horas ſcilicet Canonicas, ſacraque.

„ Prima vero curte & Turris que abemus in finibus Tea-
„ nenſe ſuper Curnelianu (7) que abet finis de una par-
„ te ribio, qui dicitur Mamme (8), unde per tempus
„ (9) aqua decurrit, & ut advolbit juſta terram Eccle-
„ ſie S. Angeli, que fuit Guiſelgardi Gaſtaldei. Alia par-
„ te via antica que decurrit inter hac terra, & terra
„ quam ſuptus dicimus, & ut revolbet per terram Ciri-
„ ni liberti noſtri, filii Amici Jumentari, & aliquantulum
„ terre quam ego qui ſupra Atenolfus Comiti datam abeo
„ Johanni Ferrarii, unu capite tenet in bia que dicitur
„ Tramziſta (10), aliu capite terra de homines de ipſu locu
„ Cornelianu. Secunda petia ibique loco in qua Eccleſia
„ S. Caſtrenſi coſtructa eſt, & vinea plantata abet finis,
„ de unu latere fini ipſa jam ditte via antica, alio late-
„ re fini ribiu, qui deſcendit ſub ponte marmoriu (11),
„ unde per tempus aqua decurrit per ipſi ponticello &
„ deſcendit in via que vadit per ipſu vicu de Cornelia-
„ nu & pergit contra campu juſta ipſo lacu, qui eſt in-
„ fra jam dittis finis & fini terra, que fuit Viſancii Ju-
„ dici, & ut rebolvit juſta terram cum vinea de ipſi ho-
„ mines de Cornelianu, & conjunget ſe cum eadem via
„ antiqua, que eſt in priore fine. Tercia vero petia de
„ terra & curte quam abemus in finibus ejuſdem Tea-
„ nenſis locu ubi nominatur Ruſi (12) abet finis de una
„ parte via, que eſt ſilice, inde abet paſſus ducenti op-
„ tuaginta, de alia parte fine Severola (13), inde abet
„ paſſus

(7) Pagus antiquus vulgo *Corniglianо*.
(8) In aliis chartis dicitur *Mammola*.
(9) Videl. hyberno tempore cum pluviae excreſcunt.
(10) Fortaſse intermedia, ſeu *tranſigia*, ideſt tranſitoria. Vid. Ducang.
(11) Pons iſte marmoreus magnifice ſuper plurimos antiquos fornices extructus, non longe a Theanenſi urbe hactenus extat.
(12) Adhuc nomen retinet *li Ruſi* haud procul a Theani planicie.
(13) Locus mihi ignotus. Theanenſes fortaſſe norunt. Niſi Spelmanni opinionem ſequi velimus ap. Ducang. qui Seuverolas, foſſas fuiſſe

„ paſſus mille biginti de tertia parte terra que fuit quon-
„ dam Baſſi & de conſorte ejus abet inde paſſus quatri-
„ genti quinquaginta & ſex , de quarta parte fine ribio
„ de S. Felice qui eſt de parte de monte qui dicitur Ce-
„ ſema , inde abet paſſus mille duocenti ad paſſum juſte
„ perſone homini menſuratum . Quarta petia de terra &
„ monte in ipſo monte noſtru qui vocatur Ceſema qui eſt
„ ſuper aqua qui dicitur A Sextu , in qua Eccleſia S. An-
„ geli & S. Nazarii conſtructa eſt , finis abet de una par-
„ te (14) rabe , que dicitur de Almannu , alia parte via
„ antica que vadit per pede de eodem monte , tertia par-
„ te alia rabe que dicitur Meldara , & deſcendit de ipſo
„ fenoculare , quarta parte fini ſerra de ipſo jam ditto
„ monte noſtru , que eſt ſupra jam ditta Ecleſia S. An-
„ geli & S. Nazarii . Quinta petia de terra in planu ſub
„ ipſo monte propinquo badu qui eſt in aqua de ipſo Sextu
„ abet finis uno latere & amba dua capita terra cui ſu-
„ pra germani , & alio latere fini ipſa jam ditta via (15)
„ antica que vadit per pede de ipſu monte noſtru per
„ ſingula latera abet paſſus ducenti & per ſingula capita
„ abet paſſus octoginta ad paſſum juſtum . Sexta petia de
„ terra & monte qui eſſe videtur in eodem monte noſtru
„ de Ceſema in Cirritu planu , in qua Eccleſia S. Potiti
„ & S. Nicolai conſtructa eſt abet finis incipiendo ab ipſu
„ Cirritu , & badit per coſta de Ordicara que eſt perti-
„ nentem noſtra cui ſupra germani , & vadit per ſerra
„ de monte (16) Calbellu , & deſcendit in puteum Taſſel-
larii ,

fuiſſe , ait , in locis paluſtribus ad aquas eliciendas : Sic dictas ; quod limitum loco eſſent , a Gallica voce *Seuver* , quae ſeparare ſignificat .

(14) *Rava* hic pro nemoroſa valle accipitur , ſicuti & infra : Unde *Rave* noxium Papias apud Ducang. interpretatur , quod aër ibi fortaſſe parum ſalubris .

(15) Via antiqua , Latina olim appellata .

(16) Nomen adhuc *Calviello* retinet , e quo Johannem Antonium Campanum vere ortum duxiſſe ferunt .

„ larii , & ascendit per colle Traversu , & descendit in
„ jam ditta rave que est priore fine . Septima petia de
„ terra & monte esse videtur in ipsu monte nostru de
„ Cesema , & badit in locu de Valieri , in quo Eclesia
„ S. Petri constructa est finis abet ex omni parte terram
„ de monte nostru cui supra germani & abet per singu-
„ las partes passus centu quatraginti ad passu justu . O-
„ ctaba petia de terra esse videtur in finibus Bairanu
„ (17) , que est sup. locum qui vocatur Testola infra mon-
„ tem de lapillu & monte de Cevarola , in qua Eclesia
„ S. Mattei Apostuli construtta est abet finis da una parte
„ terram Jesualdi Clerici , & terra q. Rosi , & Joanni fi-
„ lii Joanni clerici de Capua , de alia parte fini ipsu mon-
„ te de Cevarola , da quarta parte . . . . monte
„ nostru qui sup. germanorum & de homines de casa . .
„ . . . . . terre decem insimul cum omnibus . . . .
„ . . . Nona petia de terra esse videtur in locu Marcza-
„ nu (18) , in qua Ecclesia S. Casti edificata est , abet
„ finis una parte ribio , alia parte fossatu unde per tem-
„ pus aqua decurrit , ut se jungunt simul de tertia par-
„ te terra nostra cui supra germani , quarta parte . . . .
„ . . . abet passus centum . Decima petia de terra & Sil-
„ ba nostra que est supra colli Planu (19) , quam abemus
„ in locu piccilli (20) abet finis da una parte fossatu un-
„ de per tempus aqua decurrit , alia parte terra Marti-
„ ni de Varvolano , & nostra qui supra germani , tertia
„ parte terra Joannis Orci & Gauti filii Selterami , & no-
„ stra , quarta parte alia terra nostra cui sup. Comiti-
„ bus . Undecima petia de terra , que est in finibus Bai-
„ ranu

(17) Nomen hactenus habet *Vairano* .

(18) Marzanum etiamnum appellatur oppidum trans Theanum Casinum versus sub ditione Ducum de illustri familia de Petio Salernitanorum .

(19) An hic etiam mentio *Pilani* castri jam fort. destructi ? rite dubitandum .

(20) Fort. *Pucsilli* , locus ibi valde notus .

„ ranu in qua Eclesia S. Marie construtta est que est eadem Ecclesia construtta sub ipsu monte qui dicitur Morrone insimul cum quatuor terzaria (21) de terra in qua eadem Ecclesia S. Marie construtta est, simulque Ecclesia nostra que ibi construtta est vocabulo S. Agapiti justa fines de loco Mineanu (22) in ipso montem nostrum, qui dicitur S. Leuci cum triginta modii de terra propinquo eadem Eclesia, abente per singula ipsa modia tam in longitudo quam in latitudo per quatuor partes per singulas partes passus triginta ad justa mensura. Duodecima petia de terra que est prato (23) quam abemus in loco Petra mellaria (24) abet finis de uno latu fini fossati ut decernit inter hec terra, & terra S. Benedicti, inde habet passus nonaginta unum & revolvet per viam que fuit (25) antica abet inde passus sedecim & iterum revolbit justa terram de filiis Sassi & inde abet passus sexaginta tres, & inde revolbet justa (26) riellu, unde per tempus aqua decurrit, & vadit volbendo, abet inde passus trigintasex alio latere terra que fuit qu. Aldefridi, & terra S. Vincentii abet inde passus centu & tres, & ab inde volbet justa ipsa terra S. Vincentii, inde abet passus centum triginta tres ad justu passu. Tertiadecima petia de terra & presa & casa in quo habemus coquina, & fuit cisterna que esse videtur intus eadem cibitate Teano prope ipsa Porta (27) de subto habet finis unu latere

„ casa

(21) Terra *terzaria*, e qua pro tertia parte directo domino fructus pendebantur, etiam num locationes ad tertiam fructuum partem domino pendendam fieri cernimus.

(22) Fort. *Mignano*.

(23) Videl. ad animalium pascua.

(24) Vulgo *Pietramelara*, oppidum Dioec. Thean.

(25) Quae Aliphiam versus ducebat, ut alibi diximus.

(26) *Riellus* .i. parvus rivus.

(27) Theani adhuc Porta extat, quae vulgo *Porta di sotto* nominatur, parum ab illa distat praesens S. Mariae Monasterium.

„ casa fabrita Unerici & Radoaldi Diaconi filii Sadalgrimi, aliu latere via nostra cui supra germanis unu capite ipsa via nostra que est justa platea aliu capite cisterna nostra de mesu (28), quod nobis reservabimus. Quartadecima petia casa fabrita vetere ibique in quo est guaizo (29), & terra vacua, que est terra in unu conjuntum finis habet una parte scripta via nostra que vadit justa ipsa cisterna, alia parte fini muru de ipsa casa nostra noba (30) fabrita, in quo de subto abemus stabblu (31) & valneum & desuper janeczu (32) tertia parte fini muru de preditta Cibitate, de quarta parte fini trasenda nostra que pergit ad ipsu pristinu (33) nostru. Quintadecima petia de presa & casa nostra ibique in quo abemus ipsu jam dittum pristinu abet finis una parte jam ditta trasenda alia parte fini ipsu muru de scribta Cibitate tertia parte alia trasenda quarta parte fini presa & casa quod residet Allo Castald fil. Guiselgardi Castaldi. Sextadecima petia de presa & casa intus eadem Cibitate propinquo Ecclesia S. Marie abet finis uno latere via nostra cui supra Germani, alio latere presa & casa scripte Ecclesie S. Marie unu capite presa quod nos datum abemus in Monasterio nostro Domini Salvatori de monte Cucuruzu (34), alio capite presa nostra cui supra Germani quot nobis reserbabimus per singula latera in longitudo abet pedes triginta, & per singula capita pedes triginta ad

„ pede

(28) Hic fons qui in media via excurrit, & adhuc extat, intelligendus omnino est.

(29) Vulgo nunc *Gaifo*.

(30) Nova Comitum Theanensium sedes.

(31) Stabulum, & piscinam.

(32) Hic aqua haeret. Aliis explicandum vocabulum relinquitur.

(33) Pistrinum lege, idest, *Panetteria*. Unde Pistrinarii Pistores.

(34) Mons qui supra Theanum, vulgo *Cuccaro*, seu *Luccaro* appellatus: Monasterium olim ibi Casinensium; inde desolatum, de quo nemo hactenus, quo ad scio, meminit. Post plura secula concessum Fratribus Servis B. M. Virginis, quod hactenus incolunt.

„ pede juste mensuratum, & unum molinu nostru quem
„ abemus justa fines de ipsa curte nostra de Sanctu Ste-
„ fanu de finibus Alifana quod fuit Papares filii Barusi,
„ simulque & duo molina in aqua que dicitur Sextu,
„ ubi pars jam dicti Monasterii ipse edificare boluerit
„ omni tempore da badu de ipsu sextu in ipsu alveu de
„ ipsu flubiu in subtus descendente passus duomilia a per
„ traversu passus decem cum aquis & ripis, & sedimen
„ & formali & clusurii eorum, & cum omnia que ad ipsa
„ jam ditta molina pertinent, & una petia de terra de
„ ipsa locora & curte nostra que abemus in loco Vaira-
„ nellu (35) super ipsa molina monacisca in longitudo
„ per singula latera passus viginti, & per singula capita
„ passus quindecim ad passu justu. Igitur & ego qui su-
„ pra Lando Comes dispono & judico a mea parte ut sit
„ offertum & judicatum in ipso jam ditto Monasterio una
„ petia de terra que est Valle in Cibitate vetere que di-
„ citur Broilu que abet finis & mensuris unu latere ter-
„ ra scripti Episcopii super ipsum cilium (36) Valle men-
„ surando passus centu quatraginta sex, aliu latere per
„ ipsu aquariu passus septuaginta octo, & aliquantulum
„ terre mancole, qualiter vadit & volbit passus septem,
„ & ab inde volvendo passus septuaginta unu capite su-
„ bto ipsa Vripta (37) passu biginti tres & ab inde bol-
„ vendo passus tres, & quomodo vadit volbendo per ipse
„ Vripte passus tredecim, & avinde bolvendo fini ipso
„ aquario & via publica passus decem & octo, alio ca-
„ pite terra scribti Episcopii passus triginta septem ad
„ passum Landoni (38) Seniori Castaldei mensuratum. Et
„ septem petia de terre mee quas abeo in finibus ejus-
„ dem

(35) Etiam nunc dicitur *Vairanello*.
(36) Idest Vallis labrum, seu ripam.
(37) Id est Crypta.
(38) De hoc Landonis senioris passu, quo totus Capuae Comitatus sub Langobardis utebatur, passim Tabulariorum nostrorum veteres chartae.

„ dem Teanensis. Prima petia in loco qui vocatur Riu „ Cajani (39) prope ipsu Castellu abet finis cum latere „ riviu inde abet passus duocenti biginti, alio latere via „ unde abet passus duocenti decem uno capite terra de „ filiis Majoni Wisci, abet inde passus centuviginti quin„ que & alio capite terra de filiis Venerusi, & inde ha„ bet passus sexaginta quinque. Secunda petia de terra „ intus in Cibitate vetere Teanense quam mihi in co„ mutatione datum habet Dominus Lando (40) Episco„ pus, abet finis una parte terra mea cui supra Lando„ ni Comiti que fuit S. Benedicti incipiente de via que „ est silice quomodo vadit usque in limite qui decernit „ inter hec terra & terra que est Toru que fuit Bene„ dicti famulo ditti Episcopi inde abet passus octoginta „ quinque, alia parte fini scripta limite, & quomodo va„ dit volvendo circa terram Eclesia Domini Salbatori in „ qua (41) Xenodochio esse dignoscitur subjecta scripti Epi„ scopii & inde abet passus nonaginta quatuor, tercia „ parte limite qui decernit inter hac terra & terra de „ filiis qu. Stefani abet inde passus septuaginta tres. Ter„ cia petia de terra in ipsa cibitate vetere supra capu „ qui dicitur de Angelperti qui fuit de Gualpertu Pre„ sbiteru, ubi supra nomen dicitur Pristinaru (42) quam „ mihi in commutacionem datam abet Andrea filius qu.

„ Joan-

(39) Fort. idem quod nunc *Cajanello* appellatur, Pagus, quem prope rivus excurrit.

(40) Lando hic Episcopus Theanensis neque Ughellio, neque aliis hactenus notus. In Ughellio ipso post Angelarium, qui vixit usque ad ann.circ.CM.lacunam videmus annorum CVI. Quare in serie Epp. Theanensium Lando collocandus videtur ab ann. circ. CMXC. ad ann. MVI. quo degebat Sandrarius Episcopus Theani. Non abs re etiam conjiciendum puto, Landonem hunc Episcopum e genere fuisse veterum Capuae Comitum, & fortasse e familia Comitum Calvensium. At aptius, ac fusius alibi.

(41) Ecclesiam S. Salvatoris cum Hospitali intelligit.

(42) *Pristinaru* : locus Pistrinorum, ubi urbis *Panetteria*, ut sup. notavi: aut quod inde Gualpertus cognomen sumserit *Pristinaru*. Lectoris judicio discutiendum relinquitur.

" Joannis finis habet amba latera & unu capite terra que " fuit ſcripti Epiſcopi abet de ipſu latere de ſupter quo- " modo advolbet ipſe interſico inſimul cum ipſo interſi- " cu paſſus ſeptuaginta octo , & de ipſu latere deſuper " abet in longitudo paſſus ſexaginta & de ipſu capite fi- " ni terra fuit S. Benedicti abet inde paſſus quatraginta. " Quarta petia in ipſa Cibitate Vetere quam mihi in " comutacionem datam abet pro pars Ecleſie S. Augu- " ſtini Radoalt Subdiaconus & cuſtos ipſius Eccleſie finis " abet unu latu via , abet inde paſſus nonaginta quin- " que , aliu latu terra ſcripti Epiſcopi & terra mea cui " ſupra Landoni Comiti inde abet paſſus centum unu ca- " pite fini meo carvonariu , inde abet paſſus triginta alio " capite fine terra ſcripti Epiſcopii paſſus biginti quin- " que . Quinta petia ibique adjunta quam mihi datam " abet Ubberto & Joanne & ucxoribus eorum finis abet una " parte ipſu carvonariu per ipſu ciliu deſuper menſura- " tum abet inde paſſus biginti quatuor alia parte fini li- " mite de terra ſcripti Epiſcopii inde abet paſſus trigin- " taduo, tertia parte ſupradicta quarta petia que fuit " S. Auguſtini paſſus trigintaſex , quarta parte terra , in " qua ſuptus dicimus paſſus bigintiduo . Sexta petia ibi- " que conjunta quam mihi venditam abet Jaquinto filio " Grimoaldi & Guiſelgardo & Juliano filio qu. Gauti que " eſt terra vacua (43) & riparia una ſe tenente finis abet " unu latere fini medio carvonariu qui eſt de parte da " barcu (44) nobu inde abet paſſus quinquaginta tres , " alio latere fini limite qui eſt de terra ſcripti Epiſcopii, " ſic quomodo advolbit ipſu limite abet inde paſſus quin- " quaginta ſex unu capite terra que fuit ſcripti Epiſco- " pii ſic quomodo menſurando incipit de preditto meo " Carvonariu inde abet paſſus trigintatres alio capite fi- " ni ſupradicta quinta petia paſſus quatraginta unu . Se-

" ptima

(43) Vacua , ideſt , in qua arbores non ſunt ſatae, vulgo *campeſtris.*
(44) *Barcus* , ſeu *Bargus* , erat patibulum , e quo ſceleſti , qui capite plectendi erant , ſuſpendebantur. Ducang.

„ ptima petia in campu qui dicitur de Angelperti quam „ mihi venditam abet Petri filii Juge abet finis unu la- „ tere fini mediu ipſu carvonariu de ipſa cibitate vete- „ re inde abet paſſus octoginta, alio latere terra mea cui „ ſupra Germani dico Landoni Comiti, inde abet paſſus „ octoginta, unu capite fini terra & riparia mea cui ſu- „ pra Landoni Comiti paſſus triginta nobem alio capite „ ſimiliter terra mea paſſus quinquaginta nobem ad paſ- „ ſum qui fuit ipſius Landoni Senioris Caſtaldei menſu- „ ratum. Inſimul cum ipſe ſcripcionibus meis quod de „ ipſa petia de terra firmitatem abeo. Igitur nos qui ſu- „ pra Lando & Atenolfo Comitibus diſponimus & judi- „ camus ut ſit offertum in ipſo jam dicto noſtro Mona- „ ſterio hoc eſt de ipſe terre noſtre quas abemus in fi- „ nibus Capua foras ipſa curte noſtra de Maiuliſi (45) „ in ipſa ceſa juſta via publica que pergit ad campu (46) „ Caliani modii de terra duodecim, & decem modii de „ terra in ipſu pratu noſtru de Santa Fauſtina (47) ad „ ſcriptum paſſum menſuratum: & una preſa terranea in- „ tus Capua propinquo ipſe caſe (48) noſtre fabrite per „ as finis & menſuris, de unu latere & unu capite pre- „ ſa noſtra quod nobis reſervabimus & alio latere fini „ muru de caſa que fuit Algiſi (49) filii Adelgiſi, & pre- „ ſa de filii Aurenti, & alio capite traſenda puplica per „ ſingula latera in longu abente pedes quadraginta, &

„ per

(45) Oppidum olim *A cento*, inde *Majoriſe*, cujus etiamnum veſtigia ſuperſunt, & locus hactenus *Majoriſe* appellatur; e Capua Sinueſſam verſus paſſ. circ. M. diſtat. de quo alibi meminimus.

(46) Nunc *Campogagliano*, quem a floribus ſponte naſcentibus *Campofiorito* etiam vocitant, haud procul ſupra memoratum locum *Majoriſe* ſitum.

(47) Ita etiamnum adpellatur.

(48) Theanenſes igitur Comites, Campanorum Principum conſanguinei, Capuae etiam ſuam domum habebant; ſicuti & ceteri Comites Aquinenſes, Aeſernienſes, Preſentiani, Gallutii &c. de quo alibi fuſius agendum.

(49) E quibus nomen huic familiae ortum, ut ſupra.

„ per ſingula capita pedes biginti quinque ad pede de
„ manu qui fuit ipſius Landoni Caſtaldi menſuratum .
„ Inſimul & quindecim petie de terra quas abemus in
„ finibus Capua in locu Faucianu (50) foras ipſa curte
„ noſtra de eodem loco. Prima petia cum ſedivilia finis
„ abet unu latere terra de filiis Domini Landenolfi (51),
„ alio latere terra de filiis Domini Landolfi (52) per ſin-
„ gula latera abet paſſus centum triginta ſex amba ca-
„ pita bie , da uno capite paſſus quadraginta duo , &
„ alio capite paſſus quadraginta unu. Secunda petia ubi
„ eſt Ecleſia deſtrutta vocabulo S. Naczari finis abet uno
„ latere terra de ipſi filii Domini Landenulfi , alio late-
„ re terra que fuit Domini Landoni Epiſcopi per ſin-
„ gula latera paſſus centum duodecim unu capite bia
„ aliu capite tenet in ipſu fundu Sancti Naczari per ſin-
„ gula capita paſſus biginti quatuor . Tertia petia finis
„ abet unu latere terra que fuit Domini Landoni Epi-
„ ſcopi abet inde paſſus quatraginta ſeptem, alio latere
„ terra de ipſis filiis Domini Landenolfi , inde abet paſ-
„ ſus quinquagintaſex unu capite terra que fuit ipſius
„ Domini Epiſcopi paſſus quatraginta nobem, alio capi-
„ te terra Retalgerimi & inde abet paſſus quinquaginta.
„ Quarta petia finis abet amba latera terra de ipſis filiis
„ Domini Landenolfi paſſus quinquaginta ſex amba ca-
„ pita terra noſtra cui ſupra germani per ſingula capita
„ abet paſſus quindecim . Quinta petia finis abet unu
„ latere terra noſtra qui ſupra germani & terra de filiis
„ Domini Landenolfi , alio latere terra de filiis Domini
„ Landolfi per ſingula latera abet paſſus ſeptuaginta no-
„ bem, unu capite terra de filiis Domini Landolfi, alio
„ ca-

(50) Locus haud longe a Sinueſſano monte Maſſico, ortum , ac meridiem proſpiciens , qui adhuc *Fauciano* appellatur , ubi fortaſſe tunc temporis finis Capuae Principatus , ac Comitatus Theanenſis initium .

(51) Capuani Principis .

(52) Landolfi V. Benev. Principis .

„ capite terra Rottelgrimi per singula capita passus octo.
„ Sexta petia finis abet unu latere terra de ipsi filii Domini Landolfi alio latere terra Sante Nastasie per singula latera passus octogintasex unu capite terra de ipsis filiis Domini Landolfi passus tredecim, alio capite via passus quatuordecim. Septima petia finis abet unu latere via passus octogintaseptem, alio latere terra que fuit Domini Episcopi passus octogintaduos uno capite terra S. Nastasie passus trigintaquatuor, alio capite terra de homines de Arzanu (53) passus sexagintaduo. Octaba petia finis abet uno latere terra de hominis de Arzanu, alio latere terra que fuit Domini Episcopi per singula latera passus octoginta nobem unu capite bia passus sexdecim, alio capite terra Rottelgrimi passus decem & septem. Nona petia finis abet unu latere terra Pandenolfi alio latere terra de homines de Sarczanu per singula latera passus bigintiocto amba capita terre Domnuandi per singula capita passus sexdecim. Decima petia finis abet unu latere & unu capite bia & alio latere & alio capite terra Oderici per singula latera passus septuaginta & per capita passus biginti duo. Undecima petia finis abet unu latere terra Oderici passus trigintasex aliu latere terra Ursi Maczamauri passus triginta & conjungit cum terra de filiis Roczi, unu capite terra Orderici alio capite terra scripti Ursi per singula capita passus bigintinobem. Duodecima petia finis abet unu latere terra de filiis Roczi alio latere terra Sancti Stefani per singula capita passus trigintaduo . . . . Quartadecima petia finis abet unu latu terra de filiis Roczi alio latere terra S. Arcangeli & terra scripti Ursi per singula latera pass. centusedecim, unu capite terra Orderici pass. decem & nobem alio capite bia pass. qua-
„ tuor-

(53) Fortasse *Marczanu*, aut, *Sarczanu*, ut infra.

„ tuordecim. Quintadecima petia finis abet unu latere „ terra que fuit Domini Episcopi alio latere terra de fi- „ liis scripti Ursi per singula latera pass. centumsex unu „ capite bia, alio capite terra S. Maximi per singula ca- „ pita passus quadragintaquatuor ad scriptum passum „ mensuratum. Necnon offertum & judicatum sit in ipso „ jam dicto Monasterio & in ipsa ejus Ecclesia quadra- „ ginta modia de terra infra fines de una petia de ter- „ ra nostra quam abemus in finibus (54) Calbiu in loco „ pastena in qua Eclesia nostra vocabulo S. Mariae con- „ strutta est que est propinquo curte nostra de loco Fran- „ culisi (55), & abet finis eadem petia de terra de unu „ latere fini Saone (56), de alio latere fini bia que de- „ cernit inter hec terra & terra nostra cui supra germa- „ ni, & terra Eclesie S. Germani. Infra autem judicate „ finis a parte de ipsa bia & caba que est saxata . . . „ . . . . . . cum ipsa Eclesia S. Marie sit in eodem Mo- „ nasteriu ut diximus offertum & judicatum ipsa quadra- „ ginta modia de terra ad scriptum passum mensuratum, „ seu & alia terra nostra que est Toro in eodem loco pa- „ stena ad badu de ipse Caldanelle (57) que abet fines „ da duabus partibus eodem Saone, de tertia parte via „ & caba de quarta parte terra de filiis Bassi, insimul „ & albeum de ipso Saone. Hec autem omnia que & „ qualiter superius dicta sunt & declarata insimul cum „ omnibus scripcionibus nostris que ipsas continere bide- „ tur in ipso preditto Monasterio & dispositum & judi- „ ca-

(54) .i. urbis Calvensis, seu *Calvi*, inter Theanum & Capuam sitae.

(55) Castrum, seu Turris Francolisii etiamnunc vocitatum in Dioec. Calvensi, eo tempore Comitatui Theanensi adscriptum.

(56) Fluviolus, qui a Theano Francolisium versus decurrit, cujus alibi meminimus.

(57) Locus balneorum, seu aquae morbis medendis aptae *Caldana*, & *Caudana* tunc temporis appellata. Vide Peregrin. in Camp. & me in Appia. Hic locus *Caldanelle* erat fortasse ille prope Francolisium, ubi aqua acidula effluit, nec longe a Saonis cursu.

„ catum adque offertum cum biis & aquis & cursus aqua-
„ rum, & cum anditis (58) & sepis ac limitibus & ripis
„ & omnibus pertinentiis suis cum omnia inferiora & su-
„ periora sua ad possessionem ipsius Monasterii, & de ejus
„ Rectoribus (59). In ea videlicet ratione & inclinati
„ omnibus supradictis rebus & substantiis & in ipsa eadem
„ Eclesia abere deveant cuntis diebus bite sue Lucas
„ (60) Presbiter & Monacus adque Abbas, & Cristovoli
„ & (61) Niciforu Ancille Christi & eorum successore
„ que ab ipsis ibidem preordinati fuerint ad suam utili-
„ tatem, & de ipsa frugia (62), que in de dies annua-
„ liter dederit peragendum & faciendum inde omnia que
„ eorum placuerint ea videlicet sanctione super judicatum
„ in ipso monasterio & in ipsa Ecclesia sit dispositum &
„ judicatum, adque offertum & ubi Deo ausiliante invio-
„ labiliter consistere valeant in perpetuum sicuti a nobis
„ attenus & dispositum esse videtur. Itaut superius dicti
„ Lucas Abbas & ipsae ambo Ancillae Christi que jam
„ a nobis ibi preordinati sunt Rectores licentiam abeant
„ in ipsu Monasteriu ordinare Rectorem sive Da . . . .
„ aut virum bone operationis Abbatem aut religiosa
„ femina Abbatissa, & propterea cum monachis &
„ eodem Monasterio una cum jam dicte Eclesie &
„ predicte case seu nominate turris, terris, moli-
„ na & omnibus ceteris rebus adque substanciis & qua-
„ liter superius scripte sunt, vel qui ibidem Domino opi-
„ tulante augenda sunt cuncta & integra in suo juris do-
„ mi-

(58) *Andita* a Langobardis dicebantur terrarum repugula palis circumsepta: *Sepes* spinis & arbusculis: *limites* foveis, aut lapidum acervis obsiti.

(59) Pro Rectoribus hic intelligendi Praepositi, aut quicumque alii, quib. cura Monasterii committebatur.

(60) Lucas Casin. quidem Monachus, primusque Monasterii Praepositus, qui Abbas ob honorem dictus erat.

(61) *Cristivolis*, & *Nicifora* Sanctimoniales, ac Monasterii facile Fundatrices aliunde fort. a Comitibus evocatae.

(62) Terrarum quicumque fructus, seu cibaria. *Frugia* quoque aliquando pro *Frui*.

„ minio & poteſtate tenere dominare & regere adque gu-
„ bernare deveat, ſiquot ut ubi ille Rector quod illi
„ preordinaberit obierit, quatenus eligat ſibi Abbatem
„ vel Rectorem ex ipſe monaſterio (63), ut Monache
„ Abbatiſſe & propter quale voluerint ipſa Congregatio
„ (64) cum conſenſu noſtrum vel de noſtrorum heredi-
„ bus, adque aliqua datione non preſumet vel quolibet
„ premium ut & pietatis & omnia inſtituta in lucra car-
„ nalium comutetur: ſet propter reberentia & amore Di-
„ vine Majeſtati talem Rettorem ibidem ad regendum
„ & dominandum & gubernandum ut diximus ſive quo-
„ libet premium ordinare deveant qui ſecundum Domi-
„ num qualiter nos inſtituimus dicta gubernet adque diſ-
„ tribuat per fratres & ſorores & per peregrinis & egen-
„ tibus & nullum noſtrum heredum unquam de ſupradi-
„ ctis rebus, vel que ividem Domino opitulante agenda
„ ſunt quomodo per vim auferre & ſubtrahere, & per
„ ſingulos annos dare deveant ipſe qui ſupra Lucas Ab-
„ bas vel ipſa jam dicta Ancilla Chriſti & ejus ſucceſſo-
„ res, quam & illi hominibus qui eodem Monaſterio re-
„ gere conſpicitur nobis cui ſupra Landoni & Atenolfi vel
„ ad noſtrorum heredibus per aldietatem (65) cenſum
„ unu cereu duplice gubitum ſemper in Paſca Reſur-
„ rectionis Domini aut infra ipſum annum quale tempo-
„ re pars ipſius Monaſterii voluerint. Seu & ego Radel-
„ garda Comitiſſa genitrix ipſorum cui ſupra Landoni
„ & Atenolfi & relicta ſuperius dicti Domini Atenolfi Co-
„ mitis filia Attoni Caſtaldei quam & ego Gerviſa Comi-
„ tiſſa filia Actoni Comitis, & uxor bidelicet ſcripti Lan-
„ doni Comiti; necnon & ego Blacta Comitiſſa filia Ser-
„ gii Patricii, & uxor jamdicti Atenulfi Comiti, ſicut
„ nobis

(63) Ex ipſo Monaſterio Caſinenſium urbis Theanenſis eligi poterat Praepoſitus.

(64) Sive, ut dicunt, *Capitulum*.

(65) *Aldii*, ſive *Aldiones*, quibus opus imponebatur, aut ſervitus. Vid. Ducang. Lindebrog. Murator. alioſq. paſſim.

„ nobis cui ſupra mulieribus congruum eſt pro ſalbatio-
„ ne animae noſtrae conſentientibus nobis ipſi jam nomi-
„ nati Lando & Atenolfo (66) mundualdi noſtri, in quo-
„ rum mundium nos eſſe cognoſcimus, ut cum eorum
„ boluntate & per hoc ſcriptum diſponimus & judica-
„ mus, ut ſit offertum tam in ipſu jam ditto monaſte-
„ rio, & in ipſa ejus Eccleſia cunta & integra omnem
„ partem pertinentiam noſtram de ipſis omnibus ſupra-
„ dittis rebus & ſubſtanciis que ſuperius ditta ſunt & de-
„ clarata cum omnia inferiora & ſuperiora ſua & una
„ cum biis & aquis & anditis ſuis & cum ſepis & limiti-
„ bus & cum pertinenciis ſuis & cum omnia que ibidem
„ Domino opitulante ajenda (67) ſunt totum, & inte-
„ grum ipſos ſit offertum ad poſeſſionem ipſius locis &
„ de Rectores in ea racione & ordine ipſa pars & perti-
„ nenciam noſtram de ipſis viribus (68) noſtris & mulie-
„ ribus (69) licenciam & poteſtatem abeant Rectores
„ ipſius monaſterii, & de ejus ſcribtis rebus & ſubſtan-
„ ciis fieri ſibi inde tutori & defenſori per ipſum ſcri-
„ ptum & cum ipſe ſcribcionibus noſtris quod ibidem of-
„ ferimus, & pro aliis eorum racionibus ut melius potue-
„ rint & ſcierint, tantummodo omnia ſupradittis rebus
„ obligamus tam nos & noſtris heredibus ipſos defendere
„ ad pars ipſius monaſterii ab omnibus hominibus vel
„ partibus que ipſos per noſtri datum abereque fierent.
„ Quapropter ut cunta que & qualiter ſuperius ſcribta
„ eſſe videntur firma ſtabiliter incommutabili ordine per-
„ maneant in eternum, & ut nobis & omnibus noſtris
„ parentibus quorum juſta fuerunt vel que ibidem Do-
„ mino opitulante a nobis vel quibuslibet & fidelibus Cri-
„ ſti-

(66) Mundualdus a *Mundio*, quod idem ac tutela, ſecuritas, patrocinium. Unde Mundualdus uxoris vir erat, ſcil. ejus tutor, ac defenſor. Paſſim ap. Scriptores mundualdos invenies.
(67) .i. Agenda.
(68) .i. Viris.
(69) .i. Uxoribus.

„ ſticulis aduc agenda ſunt perficiatur ad eternam remu-
„ nerationem, & perpetuam felicitatem, & illut nequa-
„ quam a nobis vel a noſtris eredibus diſrumpendum aut
„ minuendum pariterque conſenſu obligavimus nos omnes
„ ſupra nominati viri & mulieribus nos & noſtris eredi-
„ bus, nos autem que ſupra mulieres cum conſenſu &
„ boluntate de ipſis jam dittis mundualdis noſtris, vobis
„ cui ſupra Luce Abbati & jam dittae Ancille Chriſti
„ & ad Rectores ipſius Monaſterii qui eum regere con-
„ ſpicitur, quam & ad illis hominibus qui unc ſcribtum
„ pro parte prefati monaſterii in puplico judicio oſten-
„ ſerit, ut ſi aliquando tempore vos ipſis vel quiſcun-
„ que de noſtris eredibus de cunta que & qualiter ſupe-
„ rius legitur diſrumpere aut retornare vel inde aliquod
„ minuere queſierit per qualiſcumque homo qui ipſos
„ inde ſuptrahere queſierit per qualecunque modum, abeat
„ partem in igne perpetuum cum Juda qui Dom. Jeſum
„ Criſtum traditit ad crucifigendum, & cum Anna &
„ Caifa & cum aliis impii Judei qui Dominum tratide-
„ runt & cum Anania & Saffira ad diem judicii ſedead
„ cum impiis at ſiniſtram partem & audiat vocem D.
„ N. J. Criſti dicentem ſibi ite maledicti in ignem eter-
„ num quia paratum eſt vobis perpetuum incendium
„ quia male perpetraſti: & totum & integrum illut ad
„ partem & poteſtatem ipſius monaſterii non dimiſerimus
„ in ipſa racione que ſuperius diximus, vel ſi hunc ſcri-
„ btum in qualibet parte refutare temptaverimus, aut
„ ſi omnia ſupraditta in preditto monaſterio, & at ejus
„ Rectores non compleberimus ut dictum eſt mille ſolidi
„ aureos Vizanteos penam nos & noſtrorum eredibus com-
„ ponimus & dare obligamus vobis Luce Abbati & ad
„ jam ditte Ancille Chriſti vel ad pars jam dicti Monaſte-
„ rii ſeu ad illis hominibus qui hunc ſcribtum pro par-
„ te ipſius monaſterii in puplico oſtenderit in cauſacione
„ contrariam partem, & omnia ſupradicta per inibitis
„ vobis compleamus in ipſa racione que ſuperius legitur,
„ & ſi de omnibus ſupradittis rebus & ſubſtanciis que

„ ſu-

„ ſuperius legitur qualiſcumque homo aliquid inde ſup-
„ trahere queſierit, & beniat & ipſa anatema que ſupe-
„ rius legitur excepto perſolbentes vos & pars ipſius mo-
„ naſterii nobis cui ſupra Landonii & Atenulfi & ad no-
„ ſtris eredibus jam dicta aldietate annualiter ſemper ut
„ ſupra diximus, & nos que ſupra mulieribus abeamus
„ ipſam partem noſtram ad frugiendum (70) ipſa cuntis
„ diebus vite noſtre ut ſuperius legitur & ſcribtum ipſe
„ de omnibus que continet firme permanead perpetuum.
„ Et taliter nos qui ſupra Lando & Atenulfus germani
„ Comitibus, & nos que ſupra mulieribus Radelgarda &
„ Gerviſa & Blacta Comitiſſe unanimiter, pariterque cum
„ conſenſu ſupraditti mundualdi noſtri pro ſalbacione ani-
„ marum noſtrarum fecimus, & te Martinum Clericum &
„ Notarium ſcribere rogabimus. Actu Teaneṅſe ✝ Ego
„ Suppo Iudex ✝ Ego Sauus ✝ Ego Sactico.

Plura equidem ſunt, quae hoc in Diplomate adnotanda videntur I. Atenulſum patrem horum Teanenſium Comitum (e quibus Preſentiani Comites, Gallucii, Roccaeromanae, Cajanelli, aliique hujus Principatus Capuani Comites prodiere, ut alibi dicendum erit) Landonis & Atenulfi, germanum fuiſſe Landenulfi Capuae Principis, ejuſque uxorem fuiſſe Radelgardam, de quo nihil omnino meminit Peregrinius noſter in Stemm. Princ. Langob. de quo inferius. Quare Lando & Atenulfus Landenulfi Capuani Principis nepotes erant.

II. Landonis uxor Geruiſa, ſeu ut aliter Jerviſa, vocabatur, ut habet etiam Peregrin. l. c., quem immerito carpit Abb. Gattula Hiſt. Caſ. to. 1. p. 106. ac Jeſulſam appellat ex male tranſcripta donationis charta, quae extat in Tabulario Caſin. exarata ſub Abb. Manſone, qui ſedit ab ann. CMLXXXVI. ad CMXCVI. quam ibi producit: nam in illa, aliiſque chartis in Reg. Petri Diac. legitur ſemper *Gerviſa*, & *Jerviſa*, non autem

(70) Ad fruendum ſcil.

tem *Jesulsa*, ut ipse legit in charta donationis anni CMXCV. videlicet: „ Ideoque ego mulier nomine Jer-
„ visa (*a*) Comitissa que fui (*b*) uxor bo. mem. Landoni
„ Comitis (*c*) de Comitatu Tiano & filia Actoni (*d*) Co-
„ mitis, & modo sum uxor Rainaldi Comitis (*e*) filii bo.
„ rec. Berardi Comitis (*f*) declaro me abere quartam
„ partem de curtis & terris que fuerunt supraditti Lan-
„ doni Comitis viri mei quibus prima ex ipse curtis &
„ terris esse (*g*) videtur in Gualdu Patriense, secunda
„ curte & terris in Liburia (*h*) loco Griciniano . . . . . .
„ alia in loco qui dicitur Faucianu (*i*) que sunt in Can-
„ cie loco S. Faustina &c. Neque hoc unum, aut alterum Gattulae erratum in veterum chartarum transcriptionibus, ut omnes fere norunt. Miror tamen, quam ob causam ipse Peregrinium notare audeat, qui plura fortasse scripturarum, ac Codicum monumenta evolverat, nondum in Casinensium omnium, sed in aliis etiam totius Neapolit. Regni tabulariorum pluteis, ac bibliothecis. Ad rem nostram redeat sermo. Gervisa isthaec Teani Comitissa, viro Landone defuncto, cum Rainaldo Marsorum Comite anno CMXCIX. secundo conjugium iniit, ut habet Peregrin. sed perperam, excusoris fortasse lapsu. Nam anno CMXCV. ut ex Charta a Gattula producta patet, jam uxor erat Rainaldi Gervisa. Imo etiam anno CMXCIII. exeunte, quo occisus fuit Princeps Cap. Landonulfus, jam Gervisa, ut suspicor, nupserat Rainaldo; qui Capuam cum fratre profectus fuerat, ut mortem

(a) *Jesulfa* legit Gattula.
(b) *Fuit*, Gatt.
(c) *Comiti Comitato Theano*, habet Gattula.
(d) *Adtoni*, Gatt.
(e) *Fili*, Gat.
(f) *Comiti*, Gat.
(g) *Exe*, Gat.
(h) *Liburiae*, Gat.
(i) *Faucianu*, Gat.

Landenulfi ulcisceretur, ut habet Ost. L. II. c. 10. Rainaldus enim Marsorum Comes multiplici affinitatis nodo cum eodem Principe conjunctus erat. Neque a Peregrinio fortasse epigramma in tumulo Landonis hujus inscriptum rite intellectum opinor. Ex illo namque, quod extat in Paroecia S.Johannis ad Curtim Capuae, clarissime ni fallor, evincitur & aetas Landonis, & dies, annusque emortualis. Ibi detritis quodammodo literis ita legitur.

Comes M . . . . (a) Tianense Cibitatis
Subter hoc tumulo requiescit nomine Lando
Corpore dum vicsit cristicola denique mansit
Nobilis & magnus clarisque parentibus ortus
Omnibus acceptus multa bonitate refertus
Annorum (b) triginta sue post tempora vite
Adgestus (c) septem tunc terram terra recepit
Nobem (d) nongentis tribus annis fulcsiit astris
Primo (e) mense dies decimu qua datus in orbe (f).
Criste tuo succurre fideli dicite cunti
Huc venientes & redeuntes ita legentes ✝

III. Blacta uxor Atenulfi Comitis Theanensis etiam adhuc cunctis ignota prorsus erat. Filiam Sergii Patricii, Neapolitani illustris viri fuisse conjicio, ac de Sergiorum fortasse Ducum, seu Consulum familia, cujus frequens in Neap. chartis memoria extat. Quandoquidem Sergii nomen Graecum fuisse, non vero Langobardum, fatendum omnino est; quodque magis Patriciorum dignitas confirmat, quae tum Neapoli, ceterisque in urbibus Graeco Imperatori subjectis, plurimum vigebat.

Cae-

(a) Fort. *Magnanimus*?
(b) .i. *Vixit ann.* XXXVII.
(c) *Adgestus* participium ab *Aggero*, .i. *sepultus*?
(d) *Ann.* 993.
(e) Mense Januario die X.
(f) Eodem, quo natus fuerat, die. Neque a veritate absonum puto.

Ceterum, hoc S. Mariae Monasterio vel terraemotibus, vel hostium incursionibus, aliove infortunio exciso, ac pene desolato, Sacrae Virgines in vetus alterum S.Mariae quoque nuncupatum, fuerunt cooptatae, ibique demoratae, donec novum deinceps ad pomerium urbis, ac juxta Portam olim Planam, nunc Episcopalem appellatam, extructum fuit Coenobium; priscumque semper suum S. Mariae *de foris* nomen retinuit, ut ab altero jam Capuam translato, ac S.Mariae *de intro* vocato, distingueretur. Viget hactenus hoc Monasterium, licet antiqui splendoris aliquantum amiserit, ac in pejus profecto ruisset, nisi CL. Annae Galluciae Neap.patriciae e veterum Theanensium Comitum sanguine ortae, quae illi multoties praefuit Abbatissa, cura ac diligentia accessisset, quo in pristinum splendorem, ac decus illud restituendum curavit.

F I N I S.

INDEX

TOMI I.

Dau-

D

E

F

G

Gi-

R

S

EMI-

EMINENTISSIMO SIGNORE.

GIovanni di Simone pubblico Stampatore in questa Città, supplica l' E. V. che dovendo ristampare: *la Storia de' Prencipi Longobardi di Camillo Pellegrini con nuove giunte, e addizioni di Francesco Maria Pratilli*, ne commetta la revisione a chi meglio le parerà, e l'averà a grazia, ut Deus &c.

Reverendus Dominus Pater Abbas D. Benedictus Latilla Canonicus Lateranensis S. Theologiæ Antecessor, & Curiae Archiepiscopalis Examinator Synodalis revideat, & referat. Datum Neapoli hac die 26. mensis Martii 1749.

C. EPISCOPUS CAJACENSIS VIC. GEN.

Julius Nicolaus Ep. Arcadiopol. Can. Dep.

EMINENTISSIME PRINCEPS.

EMinentiæ Tuæ juſſu legi Tom. I. Hiſtoriæ Principum Longobardorum, quam olim a Camillo Peregrinio illuſtratam, nupera editione, ineditis opuſculis, utillimis notis, doctiſque Diſſertationibus Vir Præclariſſimus Franciſcus Maria Pratilli auxit, adornavitque: Nihil in eo Sanctæ Religioni noſtræ, boniſque moribus difforme nactus ſum; ſed curas ſpeciales Eruditiſſimi Recentis Editoris quaquaverſum demiratus, commendabile illius ſtudium tenebris, & Antiquitatis barbariae detergendi res noſtras, illaſque ad novam veritatis lucem revocandi per quam maxime, ut meretur, laudare non valeo: Hoc meum judicium, quod Eminentiæ tuæ humiliter ſubmitto. Datum Neapoli in Conventu S. Petri ad Aram, die 10. Aprilis 1749.

Humillimus, & obſequentiſſimus famulus
D. Benedictus Latilla Can.Lat.Abbas.

Attenta relatione Reverendiſſimi Reviſoris imprimatur. Neapoli 26. Maii 1749.

C. EPISCOPUS CAJACENSIS VIC. GEN.

Julius Nicolaus Ep.Arcadiop. Can.Dep.

S.R.M.

S. R. M.

Giovanni di Simone pubblico Stampatore desiderando dare alle stampe, *la Storia de' Prencipi Longobardi di Camillo Pellegrino, colle note del Canonico Francesco Maria Pratilli*, supplica la clemenza della M. V. commetterne la rivisione a chi meglio parerà, e l' averà a grazia, ut Deus &c.

Admodum Reverendus D. Jacobus Martorelli in hac Regia Studiorum Universitate Professor in Cathedra Linguæ Græcæ revideat, & in scriptis referat. Neapoli die 17. mensis Aprilis 1749.

C. GALIANUS ARCHIEP. THESSALON. CAPPELL. MAJOR.

DO-

DOMINE.

CAnonicus Francifcus Maria Pratillus natus quidem ad noftrates res hiftoricas, & geographicas exornandas nihil prohibet, quin dignis laudibus honeftetur: utinam Neapolitana vis omnis ingeniorum in id unum adlaboraret, meffis quidem uberrima nobis undique objicitur, novaque haud procul urbe fe prodit, & veluti immortua hodiedum exfufcitatur: ipfeque exemplo fuo nos urget: nam cum viam Appiam, præfertim quæ per Regni hujus bonam partem inftrata erat, antea occultam, vel penitus ignotam fummo labore aperuerit, nunc hiftoriam pofterioris aevi difficultatis plenam, fed non exigui momenti, atque utilitatis recoquit, & selectis adnotationibus auget illinitque, cujus pars melior regiones Neap. amplectitur, & quod fuerit earum regimen oftendit; Principes viros, qui illas moderati funt luculentiori ordine connumerat atque apponit. De re Campana mirum in modum deinceps merebitur, cum alterum elaboratiffimum Peregrinii opus proferet, eique quæ tantum virum aufugere, ipfe adnectet, ita ut volumen induftria fua perfectum nancifcemur. Cum autem hæ litterariæ lucubrationes cum primis dirigantur ad Regis Domini noftri decus, ejufque dominii meliorem partem illuftrandam, nihil cavendum, quominus lubens indulgentia Principis, ut typis commendentur, accedat. V. Kal. Maii MDCCXLIX.

M. T.

Addictiffimus, atque Obfequentiffimus
Jacobus Martorellius
Reg. Græc. litt. interpres.

Die 16. *menfis Maii* 1749.

Vifo refcripto Suæ Regiæ Majeftatis fub die 13. *currentis menfis & anni, ac retrofcripta relatione facta per Reverendum D. Jacobum Martorellium de commiffione Reverendi Regii Capellani Majoris prævio ordine præfatæ Regiæ Majeftatis.*

Regalis Camera Sanctæ Claræ providet, & decernit, atque mandat, quod imprimatur cum inferta forma præfentis fupplici libelli, ac approbatione dicti Revieforis, verum in publicatione fervetur Regia Pragmatica, hoc fuum &c.

CASTAGNOLA. FRAGGIANNI.

Illuftris Marchio Danza Præfes S. R. C.
& cæteri Aularum Præfecti non interf.

Citus.

Reg. fol. 26. Larocca.

ER-

ERRORES CORRIGENDI.

Fol. 21. dubita	lege dubito
fol. 27. DCIXIV.	l. DCLXIV.
fol. XXVII. duobos	l. duobus
fol. XXIX. adſevabantur	l. adſervabantur
fol. XXXII. HOSFES	l. Hoſpes
fol. LXXII. Langobardiam	l. Langobardia
fol. 50. praecicato	l. praecitato
fol. 57. Turrepaldo	l. Landepaldo
fol. 74. oſtenſi	l. offenſi
fol. 95. Siconoltus	l. Siconolfus
fol. 112. Traſimundi	l. Theodemundi
fol. 117. DCCLXV.	l. DCCCLXV.
fol. 134. obſtructum	l. obſtructo
fol. 139. vet.Capua; alteram	l. vet. Capua alteram
fol. 225. deſtra	l. dextera

